

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ERIK ARUP

VIGGO HØRUP

ET MINDESKRIFT
I ANLEDNING AF
HUNDREDAARSDAGEN
FOR HANS FØDSEL

UDGIVET AF POLITIKEN - KØBENHAVN 1941

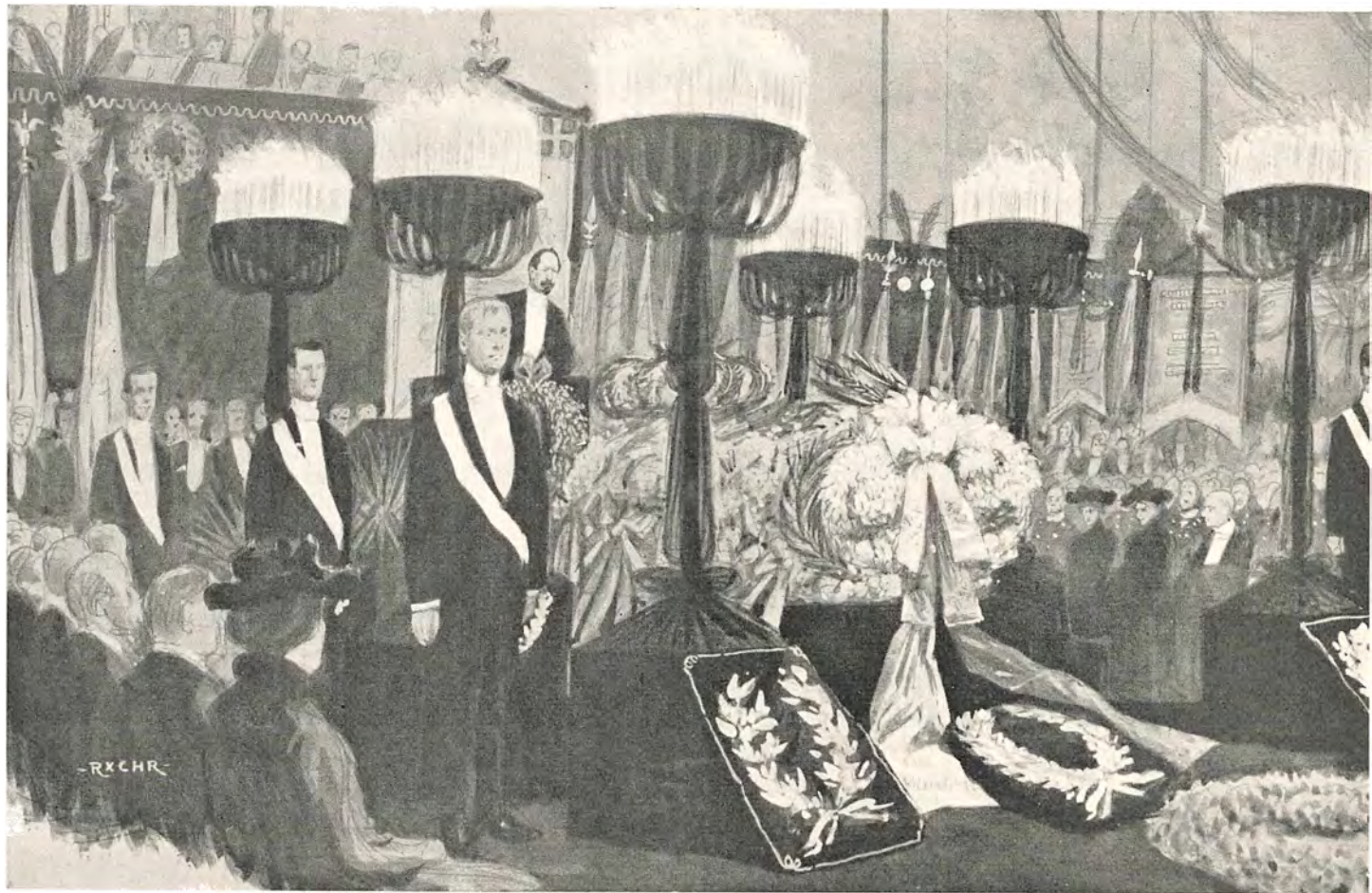

VIGGO HØRUP

Efter et Maleri af Jul. Paulsen.

DEN 22. Maj 1841 fødtes i Torpmagle paa Sjælland Stifteren af Bladet „Politiken“, *Viggo Hørup*, som Søn af den lille Landsbys Skolelærer. „Politiken“s Bestyrelse og Redaktion har ønsket at mindes Dagen ved Udsendelse af den Levneds-skildring af *Hørup*, som hermed foreligger, forfattet af Professor ved Universitetet, Dr. phil. *Erik Arup*. Det er vort Haab, at Bogen vil give Læserne Indtryk og Forstaaelse ikke blot af de ydre Begivenheder, der førte *Hørup* frem til Stillingen som Medlem af det første Venstreministerium i Danmark, men ogsaa af hele den Baggrund, paa hvilken han fremtraadte, og af den Omvæltning, hans Virksomhed som Taler og Journalist betød baade i politisk og i aandelig Henseende. *Hørups* Artikler og Taler er, selv efter de mange Aars Forløb, blændende Vidnesbyrd om hans Aands Klarhed og fuldkomne Uafhængighed af alle forud vedtagne Doktriner; hans billedrige Sprog har bevaret sin sprudlende Friskhed, og hans Tanker om Folkets Ret til Frihed og Selvstyre har stadig deres fulde Aktualitet.

POLITIKEN

HØRUPS JORDEFÆRD 1902

Eftermæle.

VIGGO HØRUP døde om Morgenen 1902, 15. Februar, ikke 61 Aar gammel. Hans Død havde længe været forudset, og *Politiken* kunde derfor samme Dag ved Middagstid udsende et Ekstranummer, der bragte Meddelelsen herom og en Mindeartikel om ham, der var skrevet af *Edvard Brandes*. Den var tildels en Livsskildring, tildels en Vurdering, tildels en Hyldest fra en Ven og Kampfælle gennem femogtyve Aar. Beherskede og kyndige Ord, formede af en fremragende dansk Skribent, over en Mand, der i lige saa høj Grad som han selv havde elsket, behersket og tilslebet det danske Sprog, deres fælles Modersmaal.

En god Uge derefter, Søndagen 23. Febr., Syvmaanedersdagen efter at det første Venstreministerium var blevet dannet, fandt Viggo Hørups Bisættelse Sted fra Lørups Ridehus i Upsalagade, hvor han saa ofte havde talt flammende Ord og havde holdt sin sidste politiske Tale. Her var en stor Forsamling, saa mange som Ridehuset kunde rumme, vel 2000 Mennesker. Ogsaa en fornem Forsamling med samtlige Ministre i Spidsen. Her var de førende Unge i dansk Videnskab og Kunst tilstede, Blomsten af dansk Lægevidenskab: *Knud Faber, Johs. Fibiger, Leopold Meyer, Julius Petersen, Thorkild Røvsing* og *Carl Jul. Salomonsen, Kaarsberg, Tscherning* og *Vogelius*; den nye kritiske Historieforsknings Førere: *Kr. Erslev* og *I. A. Fridericia*; Filologerne *Gertz* og *Adolf Hansen*; Juristerne *Deuntzer, Torp* og *Munch-Petersen*. Af dansk Kunst to af de ypperste: *P. S. Krøyer* og *Betty Nansen*. Og saa alle *Politikens* daværende og tidligere Medarbejdere: *Edvard Brandes, Peter Nansen, Erik Skram, Carl Ewald, Ove Rode* og mange andre.

For den store Forsamling, der fyldte Ridehuset, talte syv Talere over Hørup. Det var Trafikministeren, der var død, derfor var *Deuntzer*, Venstres første Konseilspræsident, ogsaa den første Taler. En ung sjællandsk Bonde, *Søren Jensen* fra Hyldegaarden, bragte Hørup en Hilsen og Tak fra de sjællandske og danske Bønder, som han hele sit Liv havde arbejdet for. Tre Talere var Mænd, som havde staaet i et mangeaarigt politisk Samarbejde med Hørup. Det var

Folketingets Formand *Herman Trier*, Venstres Fører i Landstinget *Octavius Hansen*, de socialdemokratiske Arbejderes Fører *P. Knudsen*. Endelig talte *Ove Rode* for Studentersamfundet og *Oskar Johansen* for Københavns Borgerrepræsentation.

Alle disse Talere stræbte at tale i Hørups Aand, de søgte at forme deres Ord saaledes, at denne aandsfornemme, jævne og sanddru Mand, om hvis Baare de var samlet, kunde have udholdt at høre paa dem. Det var derfor ikke højstemte Hyldesttaler, de holdt, men enhver af dem søgte saa enkelt som muligt at berette om, hvilken Betydning Hørups Arbejde og Person havde haft for dem selv og de Kredse, paa hvis Vegne de førte Ordet. De vilde tale i Aand og Sandhed.

Saa sloges Ridehusets Døre op, for at Hørups Kiste kunde blive ført til Krematoriet paa Nyelandsvej for at blive brændt, saaledes som Hørup kort før sin Død havde bestemt. Mange af Forsamlingen fulgte med, men det viste sig snart, at mange Tusinder af den almindelige Befolkning havde ønsket at kunne følge Hørup paa hans sidste Færd. Langs den Vej, Sørgetoget maatte vandre, havde mangfoldige Organisationer og Foreninger, københavnske Smaaborgere, Studenter, Tjenestemænd fra alle Landets forskellige Egne og ikke mindst Arbejdere taget Opstilling med deres Faner, og efterhaanden som Sørgetoget skred frem, sluttede de sig til det. Det var Gamle og Unge, Folk af højst forskellig Samfundsstilling, der efterhaanden gik med i Sørgetoget. Det blev til et helt stort Folketog, der ikke var klassepræget, men bestod af alle dem, der med sig selv vidste, at Hørups Aand, Ord og Virke ogsaa havde gjort et dybt Indtryk paa dem og haft Betydning for dem.

Det var første Gang i Danmark, en saa stor Mand blev jordfæstet, uden at Kirken var anmodet om sin Medvirken. Sørgehøjtideligheden blev af sig selv til en Folkedemonstration, som viste, at vel fulgte man her Viggo Hørup til hans sidste Endeligt, men at der var ud over Landet mange Tusinde Danske, som haabede, at hans Aand og Tanker maatte vedblive at leve i Danmark.

Nekrologer og Erindringer.

I disse Februardage 1902 var den danske Dagspresse fyldt af Nekrologer over Hørup og Beskrivelser af hans Jordefærd, saavel den københavnske Presse som Provinspressen. Tonen var naturligvis meget forskellig, mange tog Forargelse af den hedenske Jordefærd, men medens endnu Hørups Udnævnelse til Minister for syv Maaneder siden havde givet Anledning til adskillige heftige Angreb paa

ham og hans politiske Stilling, var der nu almindelig Anerkendelse ogsaa hos Højrepressen saavel af hans Karakters og Politikens Renhed og Ærlighed som af hans indgribende Betydning for den politiske Udvikling i Danmark. Særlig forstaaende og anerkendende skrev Berlingske Tidende om ham; dens Omtale fremhævede hans Overbevisnings Ægthed. „Han kæmpede“ — blev der sagt — „for bestemte politiske Tanker og Idéer, og han gjorde det med et saadant Talent og en saadan Kraft, at den, der i Fremtiden vil skrive Danmarks indre Historie i 19. Aarh.s tre sidste Decennier, umuligt vil kunne forbigaa enten ham selv eller det Blad, han skabte. Det er et Stykke af vor Historie, der standser med hans Liv.“

Man skal helt over til Jyllandsposten for at finde den virkelig helt vrang Skildring af ham og hans Liv, en hel Legende, som dog har haft og vel endnu har sit Omløb i visse Kredse. Den gaar ud paa, at Hørup som den fattige Landsbylærersøn blev Genstand for sine københavnske Kammeraters Spot i den fornemme Metropolitanskole, og „at denne Spot satte blivende Mærker i hans Sind. Derfor hadede han disse Kammerater, hadede deres Fædre, det nationalliberale Partis Støtter og Bærere, hadede dem i de fornemme Huse, der var lukket for den kejtede Bondedreng“. Og videre mener Redaktør *Sivert Nielsen*, at „det var i Virkeligheden dette Had, der var den inderste Drivkraft i hele Hørups Gerning. Saa vedholdende var dette Had, at hans Tanker længe efter, at det nationalliberale Parti var gaaet alt Kødets Gang og han selv stod som Sejrherre, kunde vende tilbage til det og kredse om lidt Forurettelse. Hans Vaaben i Kampen var givne. Hans ætsende Vid, vrængende Haan og sviende Spot, tilslebne under en Menneskealders bestandige Øvelser, blev uimodstaaelige Kampredskaber for hans kloge nøgterne Intelligens, for hvis nedbrydende Arbejde intet var helligt. Han naaede sit Maal. Men hvad han under sin Kamp har berøvet Folket af moralske og sædelige Værdier, lader sig ikke let beregne. Der vil gaa Aaringer, inden Følgerne blive forvundne“.

Denne Nekrolog blev naturligvis ikke skrevet for at stille den Aandsfrihed og psykologiske Evne til Menneskevurdering, der var raadende i Jyllandsposten, til Skue; den er ganske simpelt et gjaldende angstfuldt Kampraab, udstødt af den jyske Konservatisme i et Øjeblik, da den syntes, det saa ud til, at man var i Færd med at vise dansk Radikalismes store Fører for megen Anerkendelse i hans Død.

Men Legenden blev staaende. Og det ulykkelige er, at det i Virkeligheden af mange Grunde er vanskeligt at danne sig et helt sikkert Billede af Hørups

Liv, Udvikling og Tænkemaade, fordi der er bevaret saa forsvindende lidt Materiale til Oplysning herom, der gaar direkte tilbage til Hørup selv. Af alle hans Taler paa Folkemøder og i Rigsdagen foreligger ikke een i hans eget Manuskript; han var ganske enig med *Holstein-Ledreborg* i, at en Tale var og burde kun være til i det Øjeblik, den blev holdt. Kun da levede den og blev den levende. Undtagelsesvis, naar en Tale blev trykt som Avisartikel Dagen eller et Par Dage efter at Hørup havde holdt den, tør vi antage, at den har sin oprindelige eller i alt Fald en af ham godkendt Form. Af hans Taler paa Folkemøder har man kun tilfældige Avisreferater, hans Rigsdagstaler er som alle andres visnede i det Fryserum, der hedder Rigsdagstidende. Kun hans Avisartikler i Morgenbladet og Politiken har helt den Form, han selv ønskede at give dem, men de var ved hans Død utilgængelige og skjulte i 30 Aarganges Makulatur.

Det var derfor, hans nærmeste Venner straks indsaa, at det første Skridt til, at en rolig og vel afvejet Vurdering af Hørup efterhaanden kunde trænge igennem, maatte være, at et Grundlag derfor blev tilvejebragt, ved at de mest afgørende og betydeligste af hans Taler og Dagbladsartikler blev samlet og udgivet i Trykken. Et saadant Udvalg paatog da *Edvard Brandes*, *Peter Nansen* og Hørups Svigersøn *Vilhelm Nielsen* sig at udgive; det udkom i tre Bind 1904 under Titlen: *V. Hørup i Skrift og Tale*.

Men denne Samling faldt saa temmelig til Jorden. Den blev læst af alle dem, der i Førvejen beundrede og sluttede sig til Hørup, den er blevet staaende som en Slags Bibel for dansk radikal Venstrepressen, der herfra kan hente mangt et kraftigt Skriftsted. Men det er mærkeligt nok, at skønt den danske Sprog- og Literaturvidenskab er enig om Hørups store Betydning for Fornyelsen af det danske Skriftsprog til Dannelsen af moderne Dansk, har den dog ikke nedladt sig til en mere indgaaende Betragtning af, hvori denne Fornelse bestaar, men nøjedes med omtrentlige Bemærkninger om, at han har ætset den akademiske Fernis ud af Dagspressen og paavirket den nydanske Kunstprosa. Dansk Sprog- og Literaturvidenskab er saa fornem, at den kun tager egentlig Skønlitteratur i Betragtning.

Af Breve fra Hørup findes kun meget faa; et Par smaa Samlinger Breve dels fra Ungdomsaarene, dels fra Fængselsopholdet 1889—1890, er paa Kgl. Bibliotek; dertil kommer nogle faa til *Bjørnstjerne Bjørnson*, i alt kun tre til *Berg*. Aarsagen hertil er, at Hørup var en højst uvillig Brevskriver. Hvad han 1894 skrev om *Andræ* er sikkert mere en Selvskildring: „Der er Mennesker, der har et indædt Had til Breve. Der gives Politikere, som tilsyneladende staa

i en livlig Konfluks med Omverdenen, men som ikke ejer Brevpapir i deres Skuffe, som hellere gør en Dags Rejse, end de skriver fire Linjer, og som overfor et uundgaeligt Brev gaar omkring ugevis i samme ynkværdige Tilstand som et Dyr, der skal skifte Ham. Hvor denne Sygdom eller Last tager Overhaand, kan det ikke nytte Historikerne at rode i den Afdødes Skuffer. Den, der aldrig skriver Breve, faar tilsidst heller ingen, men dør som det af Menneskene forladte Udskud, han er, uden at efterlade saa meget Papir som til Spaanerne i sin Ligkiste. Thi at der efter et saadant Eksempel ikke findes noget som en Dagbog eller saa meget som en Huskeseddel, vilde det være overflødigt at tvivle om." I Overensstemmelse hermed har Hørup heller aldrig gjort Optegnelser om sig selv, sit Liv eller sin Politik, undtagen den ene, som han begyndte paa i Foraaret 1884, men hurtig blev ked af og lod blive liggende i sin Skuffe. I Det ny Aarhundredes første Hæfter 1903 har Fru *Emma Hørup* dog kunnet offentliggøre nogle faa Betragtninger og Digte fra hans Studieaar, tilligemed nogle personlige Erindringer om hans Barndomshjem og om hans Væremaade senere i Aarene i hans eget Hjem.

Paa dette meget spinkle Grundlag skrev *Erik Henriksen* 1910 sit lille Skrift om Hørup, der var vel stærkt paavirket af Højrelegenden.

Siden 1910 er imidlertid efter Naturens Orden alle de fremtrædende Personligheder, der var Hørups samtidige, afgaaet ved Døden. Adskillige af dem har efterladt Memoirer, Dagbogsoptegnelser eller Breve, hvori Hørup omtales. Det gælder saaledes *Krieger*, *Sofus Høgsbro*, *Høffding*, *Madsen-Mygdal*, *Klaus Berntsen*, *Niels Neergaard*, *N. J. Larsen* — hvis Meddelelser er blevet benyttet i den meget kyndige og retsindige Levnedsskildring af Hørup, som *Poul Engelstoft* har givet i 1937 i Biografisk Leksikon.

Hertil er yderligere Brødrene *Brandes* Brevveksling kommet; og Politiken har ønsket, at der paa Hundredaarsdagen for Hørups Fødsel — 22. Maj 1941 — skulde fremkomme et Mindeskrift, der samler, hvad der i Øjeblikket lader sig sige om hans Liv og Arbejde.

Slægt.

Viggo Hørup var forudbestemt til at blive en Lærer og Leder for sjællandske Bønder. Hans fædrene Slægt var en nordsjællandsk Lærerslægt, der lader sig føre helt tilbage til selve den danske Folkeskoles første Grundlæggelse. Det skete, dengang Kong *Frederik 4.* af sin pietistiske Slotspræst *Hersleb* i

Hillerød fik indgivet den helt revolutionære Tanke, at Krongodset i Frederiksborg, Kronborg og Københavns Amter hellere burde anvendes til Bygning af Skoler, hvori Bøndernes Børn kunde blive undervist, og til Lønning af Lærere derved, end til Underhold af Ryttere til Kongens Hær og Danmarks Forsvar. En særdeles antimilitaristisk Tanke, som Kongen, der paa sine gamle Dage var blevet en god Pietist, imidlertid gennemførte, ikke alene i disse tre Amter, men over hele Landet.

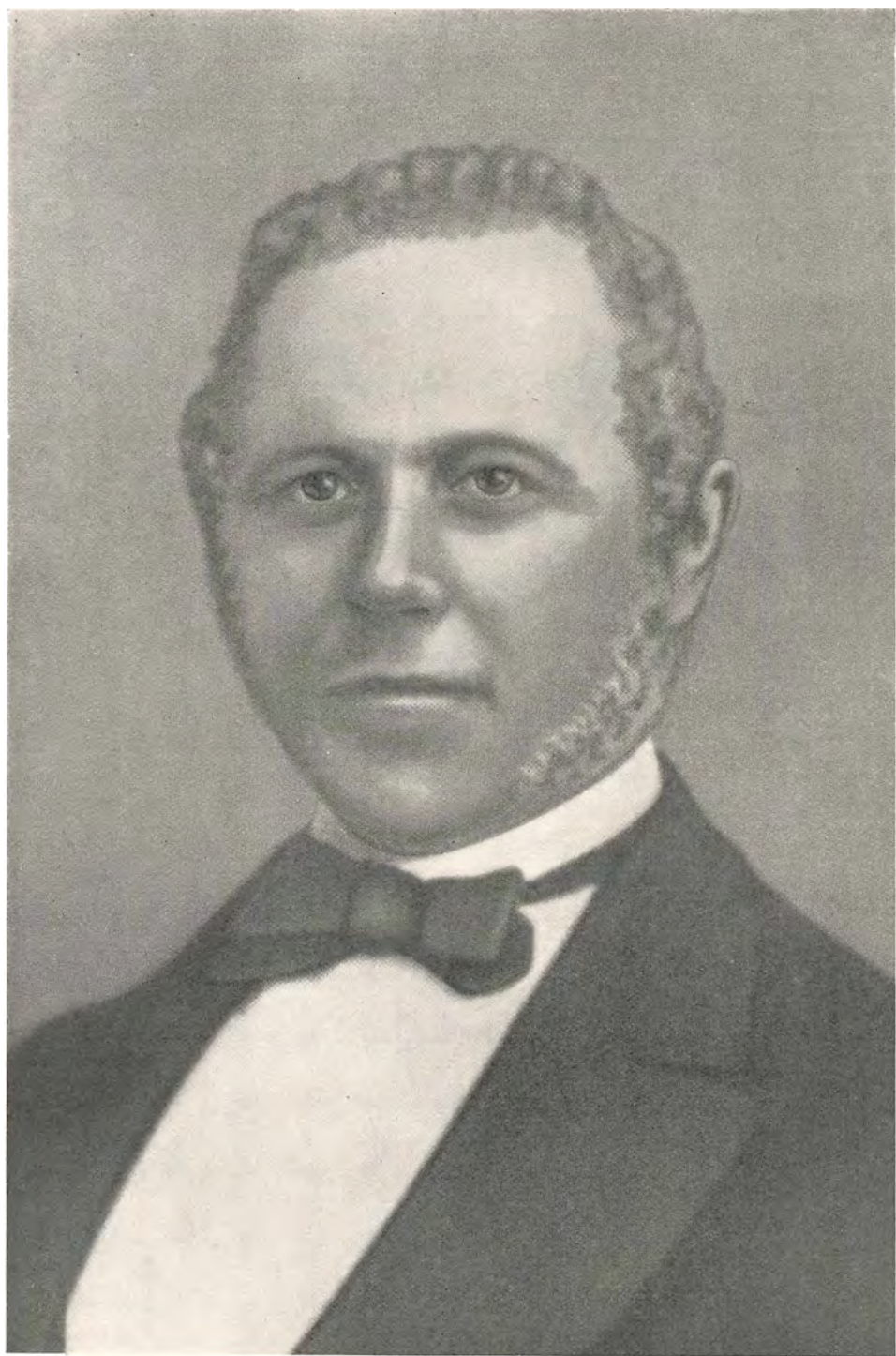
1721 blev der bygget 240 saakaldte Rytterskoler, og de nye Skolehuse blev af de unge Mænd, der kom til at flytte ind i dem som Lærere, betragtet som hele Pragtbygninger. En af disse første unge Lærere giver sin Begejstring Luft paa et snurrtigt Latin: overalt rejser sig grundmurede Huse, dækket med Tagsten og formaalstjenligt afdelt i Værelser. Hvert Aar istandsættes de paa Kongens Bekostning, hvorfor de er bevaret i bedste Stand og altid fremtræder med Nyhedens skønne Udseende. De har 17 Vinduer, hvert med 24 Ruder. Fra Forstuen gaar man ind i Skolen, fra Skolen i Stuen, fra Stuen baade ind i Sovekamret og i Køkkenet, fra Køkkenet til Spisekamret og Gaarden. De, som bebor disse Skolehuse og tjener til deres Livs Underhold i dem ved at undervise, kunde ikke faa et Sted, der var mere egnet til Undervisning og hyggeligere. Thi intet kan være mere passende baade for Undervisningen og for Husholdningen, og der kan ikke tænkes et hyggeligere Hjem, fjernt fra al Landets Arbejdsuro.

Saaledes tænkte sikkert ogsaa den unge *Christen Christensen*, der, skønt han var uddannet som Svend i Malerhaandværket, foretrak at blive Lærer ved den nybyggede Rytterskole i Hørup i Slangerup Landsogn, Frederiksborg Amt. Der er endnu i 1940 35 af Frederik 4.s gamle Rytterskoler i Brug, og Hørup Skole er en af de fem, der endnu staar aldeles uforandret, som den blev bygget 1721. Præsten i Slangerup *Peder Friis* hjalp ham til at blive Lærer i Hørup; med Lærerembedet var forbundet Stillingen som Kirkesanger i Slangerup Kirke, og Christen Christensen havde vel som alle Malersvende en god Sangstemme. Endnu i min Barndom var Læreren fra Hørup Forsanger i Slangerup Kirke.

Som alle andre Aandsbevægelser, hvad enten de nu er religiøse eller ej, førte ogsaa Pietismen, saa længe den var Opposition og endnu ikke havde faaet Magten, en Kamp for personlig Frihed og Menneskelighed. Det er en af Kristendommens Grundsandheder, at i Forholdet til Gud er alle Mennesker lige. Derfor fik Læreren fra Hørup 1731 at se, at der i Slangerup Kirke

EMILIE JULIE HØRUP
f. Drachmann.

FREDERIK BENDTSEN HØRUP

blev ophængt et rædselsfuldt Skilderi af Jesu Omskærelse, skænket af den rige Kjøbmand i Helsingør *Claus Ebbesen*, der var en Kjøbmandssøn fra Slangerup, hvorunder dog stod dette bemærkelsesværdige Vers:

At Farfar Minde, som sin Æt
af Bondestand har draget,
skal blive stedse uforgiæt,
har Sønesøn behaget
at sætte Jesu Skilderi,
i hannem Bondestanden
saa ædel er, saa høy og fri
for Gud som nogen anden.

Saaledes tænkte den pietistiske Kjøbmand i Helsingør ti Aar efter, at den frisindede og fornemme Professor *Ludvig Holberg* havde moret sig med at skrive Jeppe paa Bjerget. Hvis Pietismen var vedblevet at være Opposition, kunde den maaske allerede i 1730erne have kæmpet for de Bondereformer, der nu først kom halvtreds Aar senere. Men Pietismen og Godsejerne slog sig i *Christian 6.s* Tid sammen om at blive Danmarks herskende Regering; Følgen var Stavnsbaandet, Helligdagsforordningen, Bondestandens Undertrykkelse.

Læreren i Hørup, *Christen Christensen*, døde 1761, men hans Søn af samme Navn fulgte ham i Skoleholderembedet i Hørup. Det var ikke saa sjældent i 18. Aarh., at Søn saaledes fulgte Far i Embedet. Læreregeringen var som et Slags Haandværk, hvori Sønnen blev oplært rent praktisk af Faderen, og ved en saadan Oplærelse blev man sikkert bedre egnet dertil, end hvis Læreren var en teologisk Student, der var blevet rejiceret af Universitetet. Men da nu denne anden *Christen Christensens* Søn *Bendt* var kommet i den Alder, at ogsaa han skulde have sin Læretid, havde man imidlertid faaet den første særlige Anstalt til Uddannelse af Folkeskolelærere, det berømmelige første Seminarium paa Blaagaard ved Peblingsøen lige uden for Nørreport, der var blevet oprettet 1791. Her fik *Bendt Christensen* da en teoretisk og metodisk Uddannelse i ikke mindre end tre Aar; da den var afsluttet 1800, blev han Lærer i Store Rørbæk ved Frederikssund, hvor han efter sit Hjemsted antog Navnet *Hørup*. Han døde 1819 kun 44 Aar gammel, men hans Søn *Frederik Bendtsen Hørup* traadte 18 Aar gammel i sine Fædres Spor og blev Elev paa samme Seminarium som Faderen, blot var det 1809 flyttet fra Blaagaard ud til Jonstrup. Ogsaa efter tre Aars Uddannelse blev han dimitteret 1833; 1838 blev han udnævnt til Lærer og Kirkesanger i Torpmagle i Torup Sogn ved Frederiksværk, og straks efter Nytaar 1839 blev han i Frederiksberg Kirke viet til *Emilie Julie Drachmann*,

Datter af den da forlængst, i 1812, afdøde Tømrmester *Mathias Drachmann*. I dette Ægteskab fødtes 1839, 28. Oktober, en Søn, der noget rigeligt fik Navnene *Carl Andreas Oluf Gotthelf*, 1841 22. Maj endnu en Søn, det andet og sidste Barn, der fik Navnene *Viggo Lauritz Bentheim Hørup*.

Fædrenehjem.

Torpmagle Skole var ogsaa en af Frederik 4.s Rytterskoler, om end en af de ringere. Læreren havde her at undervise omved 70 Børn, et rigeligt Arbejde for kun een Lærer. Men at Frederik Bendtsen Hørup har udført sin Lærergerning paa tilfredsstillende Maade og har forstaaet at sætte sig i et godt Forhold til Forældrene, derom vidner, at han gennem mange Aar ved Bøndernes Valg var Formand for Torup Sogns Sogneraad.

Alligevel var det vel nok hans Kone, der var seks Aar ældre end han, som var den virkelige Leder af Skolehuset. Hun havde i sin Ungdom haft haarde Kaar. Hendes Mor havde efter sin Mands tidlige Død maattet søge sit Underhold som Vaagekone paa Frederiks Hospital, eller maaske var hendes Stilling lidt bedre, Oversygeplejerske vil hendes Svigerdatter gerne senere titulere hende. I alt Fald, hun ernærede og opdrog baade Sønnen *A. G. Drachmann* og begge Døtrene, der blev gift, den ene altsaa med *Frederik Hørup*, den anden med den senere Kaptajn *Holmsted*, der ogsaa virkede som Gymnastiklærer ved Metropolitanskolen. *Emilie Drachmann* havde af Moderen lært adskilligt om Sygdommes Behandling, hvad vi nu kalder Samaritergerning; det kom hende til Nytte i Torpmagle, hvorfra der var langt til Læge, og hvor mange Syge derfor snart vænnede sig til at bede Lærerkonen om Hjælp og fik den. Hendes Ry i saa Henseende bredte sig, for Bondefamilierne over hele Halsnæs blev hun i al Beskedenhed en Lotte, længe inden man havde tænkt paa at gøre Væsen deraf og udstyre en Kvinde, der kan lægge en Forbinding og pleje Syge, med militære Insignier og stor Avisomtale. Bønderne paa Halsnæs viste hende deres Taknemmelighed paa den Tids Bønders Vis ved materielle Gaver, der var meget kærkomne for Lærerhjemmet.

Det er meget vanskeligt at skønne over, hvorledes en Landsbylærer som *Frederik Hørup* økonomisk var stillet i 1850erne, særligt i Forhold til Sognets Gaardejere. Reguleringssummen fra 1857 er næsten 500 Rdl., 1000 Kr., i vore Dages Penge maaske 5000 Kr. Dertil kom Friboligen. Skolehuset i Torpmagle var en af de beskednere af Frederik 4.s Rytterskoler, som de andre bekvemt

og vel indrettet, men alligevel, naar vi nu ser paa det, som det er let forandret, en meget ringe Bolig. I 1875 har Viggo Hørup ud fra personlig Erfaring selv udtalt sig om Landsbylærernes Vilkaar. Der var af Danmarks Landsbylærerforening udsendt en Redegørelse herfor, som gav Hørup Anledning til sine Betragtninger i Morgenbladet.

„Det er et Skrift, som vi anbefaler Adjunkter og andre fremragende Mennesker, der ikke spiller den Rolle i deres Fædrelands Politik, som deres Kundskab, Dannelse og Statsmandsdygtighed giver dem Krav paa. Naar disse Mennesker har dænget Landsbylærerne med den Foragt, som slige „Skabninger af den tyndeste Viden“ fortjener, og naar de har naaet Højden af den Harme, som disse Skabningers „Opblæsthed og enorme Fremtrædenhed“ maa vække hos en beskeden Selvfølelse paa den lærde Dannelses Grund, bør de læse det ovennævnte Skrift for at komme i Ligevægt igen. Der er meget forsonende i det Skrift, ikke saa lidt, der stemmer et harmfuldt Sind til Mildhed. Hvis disse Landsbyfolk er saa enormt fremtrædende og saa uforsvarligt opblæste, er det i al Fald ikke Rigdomshovmodet, der er Skyld i det. Dette bliver man statistisk forvisset om ved at gennemgaa Reguleringssummerne fra den sidste Opgørelse. I Gennemsnit lever en Landsbylærer af 534 Rd. aarlig, deri iberegnet Bolig, Brændsel, Jordlod, Have, alt gjort i Penge. Saa mange som 442 kan siges at være paa den grønne Gren; de har naaet de 700 Rd.s forjættede Land, Ungdommens Haab og den modne Familiefaders kun altfor ofte skuffede Forventning. Men saa er der igen 1055 Embeder under 500 Rd. og 575 under 400; her kniber det allerede at føre en standsmæssig Husholdning, og kommer man til de 303 Embeder under 300 Rd., saa er det overmaade vanskeligt at træde frem i Livet paa en Maade, der selv i en Adjunkts Øjne kan have noget enormt ved sig. Af samtlige 2566 Embeder (i 1867) er de 1657 under 600 Rd.

Maaske er der Moralister, der vil gaa i Rette med Landsbylærernes Hustruer og Børn. Hvad ligner det, vil de sige, at gifte sig og faa mellem 6 og 14 Børn paa Reguleringssummer som 200 Rd., 215 Rd., 222 Rd., 223 Rd., 240 Rd., eller en Gang paa 312 Rd. eller 324 Rd. eller noget deromkring? Og man kan ogsaa indrømme, at det ser forvovent ud. Men paa den anden Side er en Landsbylærer ingen Ting, naar han ikke har en Kone. Det er en Klasse Mennesker, der jævnlig bliver selvstændige i en meget ung Alder. Naar de saa endda blev regulerede paa deres 200 Rd. i klingende Mønt og fik Boligen anvist, som det af og til beskrives: „et lidet simpelt og utæt Værelse“, „et

Kammer, der er 36 Kv. Alen stort“ og saaledes videre. Men i Reglen bliver de regulerede ind i 2 à 3 Værelser med Køkken; der er Brændsel, og der er en Have, hvor man kan dyrke Gulerødder og nye Kartoffler. Med Hvedebrøds-dagenes Øjne ser „nye Kartoffler og Løgsauce“ meget forførerisk ud, en ung og væver Kone kan bringe noget ud ogsaa af Hønsehuset, hun kan fodre Grise op og lægge Kalve til og gøre Hvergarn baade til sig og Manden. Sagen er, at den Jordlod, der i Reglen udgør en væsentlig Del af Indtægten, slet ikke kaster noget ordentlig af sig, naar Læreren ikke har kvindelig Medhjælp. Folkehold (Tjenestepige) kan en ugift Pædagog af flere Grunde ikke vel give sig ind paa. Altsaa gifter han sig, og de to begynder saa Avlsbruget, som de har Forstand til; jævnlig har de god Forstand til det, somme Tider er det igen det bare Juks. Naar man bliver gift i en ung Alder, lærer Erfaringen, at Børnene næsten kommer af sig selv, og i Aarenes Løb naar man op mellem de 6 og 14. Saa hænger det paa, og naar det ikke lykkes at blive reguleret over i et større Embede, hvilket altid er et Slumpetræf, kan det se meget fortvivlet ud. „Saa — hedder det veltalende i det nævnte Skrift — bliver Læreren Kommissionær, Vinkelskriver, Udvandringsagent, Adressesamler for tyske Lotterier; mere stille Naturer slaar sig maaske til Kurvebinding, Kostebinding eller til et og andet Haandværk, andre tager ligefrem Daglønner-Arbejde, og enkelte lader fem være lige og taber Modet, tigger paa en nogenlunde pæn Maade og sulter for Resten, samt finder sig i at fremstilles som Eksempel paa, hvor taabeligt det er at lære noget, da de utvivlsomt vilde haft bedre Vilkaar, hvis de ikke havde lært andet end at bruge Skovl eller Spade.“

Denne Skildring er nu vistnok i Hørups redelige Bestræbelse for at skaffe Landsbylærerne bedre Kaar alt for sort. Han vidste meget godt, at i hans eget Hjem, hvor der ganske vist ogsaa kun var to Børn, havde Forholdene aldeles ikke været saa vanskelige. Havde han selv følt noget, der kunde ligne Nød, i sit fædrene Hjem, vilde han uden Tvivl have anført dette som et Argument.

Rigdom er som bekendt et højst relativt Begreb. Man kan føle sig rig eller fattig paa højst forskellige Stadier af den nu af Staten og Kommunerne teknisk saa højt udviklede Skatteskala. Mr. Micawber faar evig Ret i sin Opfattelse af Forskellen mellem Rigdom og Fattigdom: tjen £ 1 og brug 19,6, du er rig, tjen £ 1 og brug 20,6, du er fattig. Men selv om dette enkle Krav om at sætte Tæring efter Næring opfyldes, bliver der dog tilbage for at føle sig rig eller dog velstillet, at man erhverver sin Indtægt i Uafhængighed af andre. Prokuristen i et meget stort Firma med en stor Indtægt kan føle sig fattig,

dels fordi hans store Indtægt alligevel ikke er stor nok til, at han staar paa lige Fod med sine Direktører, dels fordi han er aldeles afhængig af deres For-godtbefindende. Rig er kun den, der ved, at han har tilstrækkelig økonomisk Baggrund og Uafhængighed til at kunne anvende sine selv beskedne Indtægter, som han vil. Saa meget gav i alt Fald Hørups Barndomshjem ham af Rig-dom, at han kunde regne sikkert med, at han, hvad hans egen Uddannelse angik, havde fuldstændig frit Spil, hans Hjems økonomiske Kaar var ikke saa ringe eller saa afhængige af andre, at der ikke kunde tilkomme ham Fri-hed til at søge en god Uddannelse og til at lade sin selvstændige Aand vokse som den vilde.

Læreren i Torpmagle og hans dygtige Kone følte sig i alt Fald saa vel-stillede, at de var besluttet paa, at deres to Dreng, som vel ogsaa allerede i Barneaarene har vist sig velbegavede, skulde studere. Det var en Beslutning, som dengang var vanskeligere at gennemføre end nu, og som sikkert har krævet alvorlige Afsavn af Forældrene.

Metropolitanskolen.

Den ældste Søn blev sat i Frederiksborg Latinskole og blev Student derfra 1859, gennemførte sit Lægestudium, som han afsluttede 1867, praktiserede saa et Par Aar som Læge paa Frederiksberg, men døde allerede i Foraaret 1871 af Lungetuberkulose. Med hans Død slukkedes sikkert en stor og dyrekøbt Glæde for Lærerhjemmet.

Den yngste Søn tog Familien i København sig meget hjælpsomt af. Ved Skoleaarets Begyndelse i August 1857 kom *Viggo Hørup* ind i Metropolitan-skolens 5. Klasse, formodentlig efter en Optagelsesprøve, som forlangtes af denne Danmarks fornemste Latinskole, der kun kunde optage et begrænset Antal Elever, og som var det eneste Statsgymnasium i København — af hvilken Grund *Tscherning* da ogsaa gentagne Gange forsøgte at faa det ophævet.

Imidlertid havde den brave Kaptajn *Holmsted* nok ogsaa hjulpet til, og samtidig tog han Drengen i Huset hos sig. Den holmstedske Familie boede dengang paa den gamle Ingeniørkasernen, Kronprinsessegade Nr. 46 i Stuen.

C. F. Hansens rene klassiske Arkitektur har gjort Metropolitanskolens Byg-ning saa fredet, at Universitetet endnu i vore Dage maa trækkes med den, hvor uhensigtsmæssig den saa er og allerede i 1850erne var indrettet. Helleh ikke ellers viste Skolen sin Fornemhed i det Ydre. En gammel Elsker deraf,

der først var dens Elev, senere dens Overlærer, *Axel Sørensen*, skildrer, hvad han kalder Hyggestemningen ved den netop i Rektor *Borgens* Tid, da Hørup var Elev. Denne Hyggestemning, siger han, møder En, naar Tanken søger tilbage til de Tider i de snavsede Stuer (Kustode Frederiksen var et gammelt Svin) med store Blækplamaser paa Gulvet, de tomme ensstrøgne Vægge, kun oplivede af et enkelt gammelt Landkort, der altid hang skævt, de slidte Borde og Bænke, den gruslagte Legeplads med skarpe, toppede Sten hist og her til at støde Knæene paa, den ildelugtende Gymnastiksal, det støvmugne Bibliotek — alt havde alligevel sin daglige uforandrede Hjemlighedskarakter“. Hyggestemningen kulminerer i Skildringen af Sommerens Svømmeundervisning nede ved Nyhavn under *Holmstedes* Ledelse: et Vand, der mest af alt lignede tykflydende brun Skildpaddesuppe, saa grumset og mørkt, at man ikke kunde se sine egne hvide Ben igennem det, heller ikke de lumske Vandmænd, der syntes at trives ualmindeligt vel i den fede Suppe. Kort efter Hørups Skoletid fik københavnske Læger da ogsaa denne Svømmeundervisning forbudt som alt for sundhedsfarlig for Drengene.

Under disse ringe, ja næsten fattige ydre Kaar blev der Aar ud og Aar ind præsteret et respektabelt Aandsarbejde, særlig i Gymnasiets to sidste Aar, da det for Alvor gjaldt om ved kyndig Oplæring at tildanne de Unges Ingenium — *sollerti disciplina fingitur ingenium*.

Lærere og Kammerater.

Studentereksamen var dengang meget forskellig fra vor Tids. Allerede ved første Del deraf, to Aar før den endelige Eksamen, afsluttedes Undervisningen i de moderne Sprog, kun Tysk og Fransk, og i Geografi og Naturhistorie. Det var da kun et meget nødtørftigt Kendskab, den Tids Student fik til moderne Sprog, og Undervisningen deri var, som Axel Sørensen selv erkender, næsten elendig; i Geografi og Naturhistorie havde Skolen dog en glimrende Lærer i *Carl Fogh*. Ven anden Del var Fagene dels Aritmetik, Geometri og Naturlære, dels Dansk, Historie og Religion, endelig Latin og Græsk.

Hovedvægten laa paa disse sidste to Fag, af hvilke Rektor selv, den elskelige *Bonaparte Borgen* bestred Latinen, den meget dygtige Jyde *Carl Berg* Græsk. Om ham siger *Høffding*: „Han var ikke nogen aandfuld Mand, og hans Oversættelser var ikke smagfulde, desuden stod hans jysk-københavn-

ske Udtale i en besynderlig Modsætning til det græske Indhold. Han lod os udarbejde Foredrag over Emner af græsk og latinsk Kultur. Han laante os Værker til at sætte os ind i Stoffet“. Carl Berg underviste altsaa paa en helt moderne Maade. Ogsaa i Dansk havde Skolen en aandfuld og fortrinlig Lærer i *Kr. Arentzen*.

Man kan nu sige alt det nedsættende, man vil, om denne Studenteruddannelse, den hvilede paa grundigt Kendskab til de klassiske Sprog og den store Literatur, der er skrevet paa disse Sprog, om dens tilsyneladende Ensidighed og den Fjernhed, hvori de Studenter, der modtog denne Uddannelse, blev holdt fra den Verden, hvori de levede. Det var da ogsaa disse Betragtninger, der sejrede ved Almenskoleloven af 1903 og endelig drev den klassiske Uddannelse ud til Fordel for den nysproglige Studenteruddannelse. Men alligevel — hvilken uendelig rig og fornem Tankeverden og Skønhedsverden kom ikke den unge Mand ind i fra sit spidsborgerlige danske Hjem, enten det nu var Embedsmandens eller Grossererens eller selv Landsbylærerens eller Urmagerens Søn, naar han i sin Skole lærte den klassiske Literatur at kende. I glimrende og koncentreret Form mødte han her de Ideer og Tankegange, der siden hin fjerne Oldtid altid har optaget Menneskene. Han saa i et Lynglimt for sig Politikeren, Taleren, Tænkeren, Hærføreren, Sportsmanden, Historikeren, Digteren og Elskeren i en almengyldig Form, fordi de først var fremtraadt saaledes i den græske og romerske Verden. Han mødte Idéer af en fri Tænkeverden, som kunde taales i Hjemmene, saa længe de kun var Led i en nødvendig Skolelærdom, men som vilde være rent ud forvorpne, om han i sit Hjem vilde omsætte dem til sin Samtids Dansk.

Denne klassiske Literatur, som danske kristne og konservative Fædre dengang med Glæde lod deres Sønner opdrage i, fordi de fra deres egen Skolegang var vænnet til at anse Kendskabet dertil for Essensen af akademisk Dannelse, indeholdt Punkt for Punkt Miner, som, hvis de kom i Virksomhed, maatte sprænge den Verden, hvori disse Fædre levede og hvorpaa de troede, i Luften. Hvad var, for blot at tage et Eksempel, Kristendommen for en besynderlig Foreteelse, set fra en klassisk uddannet ung Mands Synspunkt. Disse Grækere og Romere var jo alle Ateister, troede ikke paa nogen Gud og da slet ikke paa Kristendommen, som ogsaa først fremtraadte, da den klassiske Verden gik paa Hæld. Hvad Sokrates vilde, var alene at trænge ind i, danne sig selv et Begreb om, hvorledes Menneskenes Natur egentlig var.

Det var nu saa heldigt, at saa at sige alle de unge Drengene, der blev opdraget

i denne akademiske Skole, slet ikke opdagede Minerne eller i alt Fald ikke brød sig om at finde dem frem. De gik forsigtigt udenom.

Men hvad har denne Opdragelse i klassisk Literatur ikke givet Hørup? Den kan kun have bestyrket ham i hans Formening om, at det var aldeles rigtigt, at en Mand skulde stræbe efter at kunne sige sin Mening aldeles rent ud, aldeles som den var, af karsken Bælg, et meget dansk Udtryk, som han senere ofte anvender. Hørup fik af denne Skoleoplæring Forvisningen om, at han skulde paa sin Vis oversætte denne klassiske Litteratur til et Dansk, der var bedre end *Carl Bergs* eller *Carl Plougs*.

Hele dette strenge Skolearbejde deltog Hørup i i de fire Aar 1857—1861 med Flid og Dygtighed, der satte sine Spor i de udmærkede Vidnesbyrd, han fik af sine Lærere, og sikkert ogsaa med Liv og Lyst. Han var i Skolen en stille og flittig Dreng. Det er altid vanskeligt for en Landsbydreng, uanset fra hvilket Hjem han kommer, at falde helt til Rette i en københavnsk Gymnasieskole. Der vil altid gaa nogen Tid, inden han vænner sig til Kammeraternes Væremaade og særlig til deres Jargon. Skolelivets Tvang vil længe synes ham trykkende og indsnævrende over for den Frihed, han fra Livet paa Landet, Samlivet med den frie Natur, er opvokset i og vænnet til. Vanskelighederne herved var naturligvis større i 1850erne end i 1890erne; i vor Tid er de maaske helt udvisket.

Hørup var allerede i disse Drengenaar meget særpræget; han var en ensom og selvtænkende Natur, der satte sin egen kritiske Iagttagelsessevne højere end al ukritisk Medløben og tanketom Begejstring. Han kunde derfor allerede nu synes noget forbeholden og mistænksom, men dette kom ikke af noget Mindreværdskompleks, som laa ham aldeles fjernt, men alene af hans bestemte Vilje om at styrke sin Evne til selvstændig Vurdering.

Dette blev da ogsaa hurtigt forstaaet af *Kr. Arentzen*, der havde et saa fint Blik for sine Elevers Særevner.

Da han engang havde givet Klassen en dansk Stil at skrive om Opdragelse til Sandhedskærlighed, benyttede Hørup, naturligvis ene af alle, Lejligheden til i smaa kortfattede, stærkt pointerede Genrebilleder at gøre opmærksom paa, hvorledes Forældre og Lærere vel stadig formaner til Sandhed, men lige saa stadig dresserer de Unge til blindthen at tage en anselig Mængde Usandheder for gode Varer.

Med Rette bemærker *Kr. Arentzen*, at hele Hørups senere Udtryksform laa i denne danske Stil som i en Nøddeskal, og at den i høj Grad vakte hans Op-

mærksomhed ved den Dristighed og Modenhed, den vidnede om, hos en ganske ung Mand, der endnu var inden for Skolemuren.

Dette hans Særpræg blev ogsaa forstaaet af Klassekammeraterne, med hvem han snart gennem det fælles strenge Studium kom i det bedste Samarbejde.

Det var i øvrigt en særdeles opvakt Klasse, Hørup kom ind i 1857 og var Skoleelev sammen med til 1861. De første af Drengene var *Harald Høffding* og *Axel Grüner*, den senere Højesteretsassessor, der velholdende sloges om Duksepladsen. Høffding vil i sine Erindringer ogsaa gerne ramme en Pæl gennem Højrelegenden om, at hans Klassekammerater, der ganske vist var Sønner af højtstaaende Embedsmænd eller velstaaende Grosserere i København, skulde som rigtige Bourgeoisønner have set ned paa Hørup som Almuesøn og derved bibragt ham et Mindreværdskompleks. Om sligt er der efter Høffdings Formening aldeles ikke Tale.

„I Virkeligheden beundrede vi hans Begavelse. Den viste sig i Skolen som senere i Livet overvejende som Kritik. Han kunde rette skarpe Angreb paa anerkendte Storheder i Historien og Literaturen. Jeg erindrer en Debat, hvor han angreb og jeg forsvarede Luther. Det var vist ved denne Lejlighed, at jeg kaldte ham for en Tersites, hvad jeg senere ofte maatte høre for. Jeg kunde i Grunden godt lide ham, og der laa bag hans Kritik og Oppositionslyst en kammeratlig Følelse, som aldrig ganske fornægtede sig. Der var ikke saa lidt Flegma i hans Karakter, noget, som meget ofte er Tilfældet hos kritiske Begavelse, hvad der er let forstaaeligt, thi de sættes ikke i Bevægelse, naar ingen Genstand for Kritik frembyder sig. Han var i en vis Forstand den mest modne af os alle, den, der saa selvstændigst paa det overleverede, selv om han ikke altid kunde eller ikke brød sig om („gad“) forme sin Opposition i bestemte Tanker“.

Der var en tredje udmærket begavet Dreng i Klassen, *Peter Jerndorff*, der sammen med *Severin Abrahams* og *Emil Poulsen* — samt *Jakob Paulli* — ved deres medfødte Skuespillertalent gjorde Skolekomedierne i Juleugerne i Aarene 1857—1861 til store Festaftener for Skolens Lærere og Elever, deriblandt sikkert ogsaa Hørup.

Og endelig var der blandt Hørups Klassekammerater en fjerde Dreng, *Julius Petersen*, der 1857 var 17 Aar, medens Hørup var 16 og de andre Drengene almindeligvis 14. Han var Søn af den bornholmske Urmager *Findanus Petersen*, der efter at være blevet valgt til Folketingsmand for en kort Tid var flyttet til København og havde faaet sin Søn i Metropolitanskolen. Det var ikke blot

det, at Julius Petersen og Hørup var noget ældre end de andre Elever i Klassen, det var ogsaa det, at de ikke var Københavnerne, men ude fra Landet, desuden en vis Overensstemmelse i kritisk Indstilling, der førte dem sammen. Formentlig er Venskabet med Julius Petersen det eneste helt uforbeholdne, helt følelsesbestemte Venskab, Hørup nogen Sinde har tilladt sig at indgaa i. Julius Petersen, denne følelsesfulde, stemningsbevægede, noget sære Dreng, elskede sin Fødeø Bornholm og en Pige i Neksø saa højt, at han, skønt han Gang efter Gang gav selve Rektor Borgen højtideligt Løfte om, at han i en og anden lille Ferie vilde lade være at tage til Bornholm, dog listede ned bag Børsen for at finde en Pærskude, der, uanset hvorledes Vejret var, vilde tage ham med over Østersøen. Den samme Længsel efter Hjemmet og Friheden drev ogsaa Hørup til, at han nu og da skridtede ud fra Kronprinsessegade for at gaa ud ad Nørre Alle og Lyngbyvej, saa langt han kunde naa, for at blive nærmere Hjemmet og fri for København.

Disse unge flygtende Sjæle fangede *Kr. Arentzen* dog atter ind i sit lille Hjem ved Peblingsøen.

Høffding giver vistnok her den bedste sammenfattende Skildring af denne udmærkede Lærer og hans Betydning for sine Elever.

„Han var større Digter i Sind og i Stemning end i sine trykte Digte. Med inderlig Beundring for det Store og de Store maatte han stadig kæmpe med Ordene for at udtrykke, hvad han følte. Det var ofte kun i enkelte Aforismer, at han kunde udtale sig om Shakespeare og Goethe, om Lessing og Hegel, om Oehlenschläger og Baggesen. Men disse Aforismer bleve hængende i Erindringen, formedelst den Iver, med hvilken de fremførtes, og den Begejstring, hvoraf de udsprang. Tillige havde han noget Æggende og Drillende i sit Væsen, som maaske saarede Enkelte, men virkede ansporende paa Andre. Han var den Første, der fik mig til at ane, at meget, som var gængs og fastslaaet, kunde tages paa helt anden Maade. Om Lørdagfternerne kunde vi i øverste Klasse besøge ham og hans Hustru i deres lille Hjem ved Peblingsøen, og jeg erindrer, hvorledes jeg her, sammen med nogle Kammerater, en hel Nat igennem kæmpede for Oehlenschlägers Digterang mod Arentzen, der allerede dengang, ligesom senere i sit udførlige Samleværk om Oehlenschläger og Baggesen, var tilbøjelig til at tage Baggesens Parti. Det var første Gang, jeg ret følte, hvad aandelig Turnering vil sige. Ogsaa i mange Spørgsmaal vakte han direkte og indirekte den kritiske Evne hos mig. Og dog var han inderst inde Romantiker, om man vil Epigon fra vor Literaturs Guldalder. Men med Romantiken som

Baggrund, og med den Tryghed, som udsprang af inderlig Forvisning om, at „Ideen“ (som man dengang kaldte det) eller „Aanden“ var det Inderste i Tilværelsen, den sande Realitet, lod han sin Kritik frit spille. En virkelig Forbindelse indgik Kritik og Romantik ikke hos ham. Men det var maaske netop derfor, han kunde være saa meget for en hel Kreds af Unge. Af min Klasse var det, foruden mig, især Julius Petersen og Viggo Hørup, der kom til at staa ham nær, og de to stode ham vistnok nærmere end jeg.

Ganske særligt virkede Arentzen gennem sine Oplæsninger, især af Shakespeare, som de fleste af os derved indførtes i for første Gang. Ligesom flere af mine gamle Kammerater mindes jeg stedse enkelte af hans Shakespeare-oplæsninger som særligt betagende, og jeg kan endnu høre hans Stemme. En god Oplæser i moderne, teknisk Forstand var han sikkert ikke. Men hans Begejstring meddelte sig til os. Og der aabnede sig ogsaa her, ved Indførelse i Shakespeares Digterverden, en Kilde, der lige op i min Alderdom har læsket mig Gang paa Gang“.

Det er meget karakteristisk, at *Høffding* her forsvare Oehlsenschläger mod *Kr. Arentzens* Kritik, som han i Skolen i sin Tid havde forsvaret Luther mod Hørups kritiske Betragtninger. *Høffding* var og vedblev hele sit Liv at være en temmelig konservativ Tænkter, der, saa aandeligt frisindet han var, vel ikke vilde benægte Berettigelsen af en Kritik mod det almindelig anerkendte, men dog helst vilde bidrage sit til, at den blev gendrevet. Anderledes med *Julius Petersen* og særlig *Hørup*. Hvad de frydede sig over ved de tvangfri Sammenkomster hos deres Lærer, var hans uforbeholdne Kritik af Romantiken, der styrkede Hørup i hans egen Opfattelse deraf og gav ham forøget Tillid til, at hvad *Kr. Arentzen* havde sagt af Kritik om Guldalderdigtning og dermed om Nationalliberalismen og akademisk Dannelse, det maatte det staa ham frit for engang at gentage med en ganske anderledes Skarphed.

Familie.

Det virkelige Forhold var endelig ogsaa det, at Hørup ikke optraadte i Metropolitanskolen alene som Søn af Landsbylæreren i Torpmagle, men at han ogsaa ved Slægtskab var knyttet til meget ansete københavnske Familier, som han boede hos. Kronprinsessegade har været hans Hjemsted i disse Skoleaar, enten det nu var hos Kaptajn Holmsted i Kronprinsessegade 46 eller hos hans Morbror *Dr. Drachmann*, der siden 1860 boede i Kronprinsessegade 40. Medens Tonen

i det holmstedske Hus sikkert var meget militærisk og maaske kan have bestyret den unge Hørup i hans Uvilje mod al Militarisme, var Tonen i hans Morbrors Hjem meget frisindet. A. G. Drachmann havde aldeles uden Hjælp arbejdet sig op til sin ansete Lægestilling. Han havde tjent sig op fra Barberfaget og regnedes for en Foregangsmand i sit Fag, især paa Hygiejnens, Sygegymnastikens og Ulykkesterapiens Omraade. Han var vidtberejst — havde ogsaa aandelig talt en vid Horisont — en klar og livlig og morsom Mand, der kunde fortælle Historier baade for Børn og Voksne. Fra Frederik 6.s Tid, da den stolte Mand havde maattet taale meget af den herskende Klasses Nedladenhed, nedfældede der sig en Trods i hans Sind. Han blev en udpræget Radikaler; den national-liberale Bevægelse, som han iagttog fra dens første Begyndelse til dens sidste Aandedræt, kom han til at betragte med stigende Kritik. Der er ingen Tvivl om, at *Viggo Hørups* hele Syn paa danske Forhold i høj Grad er blevet udviklet ved Samtaler med denne højtbegavede Morbror, ligesom denne med Tilfredshed iagttog Søstersønnens Tænksomhed og Selvstændighed.

En af Hørups Kusiner, den senere Fru *Erna Juel-Hansen*, fortæller om Faderen: „Der var hos ham en uslukkelig Selvstændigheds- og Frihedstrang, han var altid for de undertrykte mod Undertrykkerne, en udmærket Skildrer og Fortæller med meget Lune, alt Skjuleri var ham en Vederstyggelighed, Usandhed, Hykleri og Affektation var ham en Pestilens. Han var en munter og gæstmild Vært, ret tidligt gav han os saadanne Bøger i Hænde, der oplyste om adskilligt af, hvad man dengang ellers skjulte for sine Børn.“ Altsammen Aandstræk, som man genfinder hos Søstersønnen.

Dette glimrende drachmannske Hjem stod aabent for *Viggo Hørup*, og naturligvis har han indsuget alt dets naturlige Frisind med aaben Modtagelighed. Han blev Ven med sin fem Aar yngre Fætter *Holger Drachmann*, og først og fremmest blev hans Sind og Karakter modnet under Overgangen fra Drengetid til Manddomstid ved det daglige Samvær med en hel Flok henrivende og begavede unge Piger, Holmsteds og Drachmanns Døtre, og dertil kom saa, paa Vejen til Hjemmet, en tredje Onkels, Købmanden *Peder Steens* tre Døtre i Fredensborg, særlig den overlegne og muntre *Henriette Steen*.

Tyve Aar senere, i 1881, da Hørup var gaaet ind for sin store Udryddelseskamp mod de Nationalliberale, var det i en stor Artikelserie om de National-liberale og Dannelsen, at Hørup skrev de Ord, der har givet Foranledning til at sætte Højrelegenden i Omløb.

Hørups egne Ord er: „I Reglen var det Embedsmænds og Købstadsfolks

HØRUPS FØDESTED: SKOLEN I TORPMAGLE

A. G. DRACHMANN

Børn, altsaa for saa vidt „vore egne“, der søgte ind i de nationalliberale Skoler. Og kom der ved et Træf en Dreng fra Landsbyen, saa havde Skolen Nyhedens og Højhedens overvældende Magt, og Dannelsen sin altfortærende Evne til at suge ham op og bringe ham til at forsvinde. Men send en fattig Dreng derind med Racens Fjendskab i sit Hjerte, med en stolt og ensom Bevidsthed om at være mellem Fremmede, mellem Hjemmets og Vennernes Fjender, lad ham erobre Dannelsens Midler uden at blive erobret deraf, og naar han har lært at staa sig og holde de andre Stangen, vil han gaa ud af denne Skole med et stort Mod paa Krigen og rustet til at føre den.“

Disse skarpe Ord skrev Hørup ud af det lykkelige Overmod, der besjælede ham i de første Aar af Firserne. Ordet Race har i vore Dage faaet en menne-skefjendsk Klang; dengang kunde det endnu bruges blot om en alvorlig Uoverensstemmelse i Tænkemaade. Hvad Hørup vil sige er kun, at den lærde Latin-skole havde og har en aldeles forbløffende Evne til at ensrette sine Elever. Hvor de end kom fra, selv fra Landsbyen, gik de ud derfra som meget selv-bevidste og konservative Akademikere, overklassebestemte.

Han var en af de meget faa, der havde kunnet gennemgaa hele den lærde Skole og tilegne sig al dens Lærdom uden at miste Bevidstheden om den inderlige Samhørighed med de Lag af det danske Folk, hvorfra han var udgaaet, de danske Landsbylærere og de danske Bønder. Det var denne Forskel mellem sig og andre Landsbydreng, der havde gennemgaaet den lærde Skole, han vilde slaa fast i 1881. Men det er ganske klart, at denne Hørups alminde-lige Karakteriseren af den lærde Skoles overvældende Indflydelse paa alle dens Elever ikke kan tages som Vidnesbyrd om, at han personlig skulde have følt sig ilde tilpas i Metropolitanskolen mere end tyve Aar før.

Vil man have Skildringer af, hvorledes den lærde Skole og dens Elever har kunnet trykke unge Begavelser ned, maa man søge til *Grundtvigs* Skildring af hans Skoleaar i Aarhus Katedralskole, *H. C. Andersens* af hans Skoleaar i Sorø, *Johs. Jørgensens* af hans Skoletid i Nørrebros Latinskole eller endelig til *Hans Scherfigs* Det forsømte Foraar. Der er heraf intet at finde hos Hørup.

Studenteraar.

I 1861 blev der i alt kun udsendt 170 Studenter fra Landets samtlige Latin-skoler og private Kursus. Lykkelige Tider! Den rette Tid at blive dansk Student! Af disse 170 var *Viggo Hørup* altsaa een. 1861, 15. Juli, blev han sammen

med fjorten andre gjort færdig fra Metropolitanskolen. De femten Studenter lejede en Kaffemølle, d. v. s. en femsædet Vogn, der fulgte dem hele Dagen igennem Dyrehaven, til Ny Holte og derfra til Eremitagen. Saa brødes Holdet op, og de gik hver sine Veje.

Hørup var af sin Ven Julius Petersen blevet indbudt til at tilbringe en Del af sin Sommerferie i hans Hjem paa Bornholm, i Neksø, hvor *Findanus Petersen*, der nu ikke længer var Folketingsmand, havde slaaet sig ned som velstaaende Urmager og Betragter af Tilværelsen. Her fik Hørup første Gang et levende Glimt af dansk Politik. Den gamle Herres Bibliotek indeholdt naturligvis ogsaa Rigsdagstidende. Han fremviste den for sin Søns unge Ven og sagde til ham: „Læs af den kun *Tschernings* Taler, alt det andet, der staar deri, er ligegyldigt Hø“. Hjemturen fra Neksø var dramatisk. Julius Petersen, der legemligt var en Skrælling, kunde ikke fornægte sin Tilbøjelighed for Pæreskuderne og de pragtfulde Sejladsere. Han var en enrageret Sejlsportsmand, og han fik Hørup overtalt til, at de skulde gøre Hjemrejsen til København over Skaane i en Sejlbaad. Det blev en meget haard Sejlads, og de to unge Skippere var nær omkommet, men naaede dog i Land paa Skaanes Kyst. Det var og blev da ogsaa den eneste Udenlandsrejse, Hørup i hele sit Liv foretog sig.

Venskabet mellem Hørup og Julius Petersen varede ved hele deres Liv. Endnu ved sin Død efterlod Hørup til sin Ungdomsven en Merskumspibe, som han med stor Omhyggelighed havde tilrøget. Og det til Julius Petersen, som hele sit Liv aldrig røg.

Hørups Studieaar ved Universitetet gik glat og som de skulde. Han havde valgt at studere Jura og følte, at han skyldte sin Far at blive hurtig færdig. Han var derfor en meget flittig Student, der dog ogsaa nok kunde faa lidt ondt af sig selv. En af de faa Optegnelser, Fru *Emma Hørup* har bevaret, er et saadant selvmedlidende Suk: „Jeg lusker mig til at sidde en halv Time hver Eftermiddag og glo dumt paa Væggen, det er min Ferie og Forfriskning; saa gaar Møllen igen: klipklap, Argumenter for og bag: det synes — det skønnes — det formenes.“

Endnu det første Par Aar af sin Studentertid boede Hørup hos Drachmanns; saa fik han i Marts 1864 Kommunitetet og flyttede ind paa Regensen. Han kom ind paa 4. Gang Nr. 4, et Værelse, der er regensberømt ved, at Hostrup der skrev Genboerne. Paa Regensen boede Studenterne dengang to sammen i to Værelser. Hørups Kontubernal i de første halvandet Aar var

H. E. Hørring, der var Student et Aar før Hørup og allerede en fremtrædende Regenspolitiker. Maaske var det dette Studentsamliv, der bevirkede, at senere i Aarene Konseilspræsident Hørring blev forholdsvis mildt behandlet af Politikens Redaktør. Hørup blev juridisk Kandidat Sommeren 1867, et Aar før Hørring, med et smukt Laud.

Ved sin Eksamen og i sin Studietid havde hans Evner og vel særlig hans fremtrædende Selvstændighed i juridisk Tænkning vakt Opmærksomhed hos hans Professorer, af hvilke *Goos* var den yngste. Særlig den 46-aarige Professor i Formueret *Aagesen*, der docerede sit eget Fag paa en meget selvstændig Maade, skal have ment, at Hørup burde arbejde henimod at blive Universitetslærer. En saadan Tanke laa dog Hørup fjernt.

Endnu i Studenteraarene kunde Hørup ikke forsone sig med Byen og Bylivet. Temmelig utaknemmeligt og drilagtigt skriver han til en af Kusinerne, formodentlig *Emma Holmsted*: „Jeg ved nok, du kalder dette Komplex af en Lejlighed, nogle Mennesker og en Række Sædvaner, for et Hjem, men saadan er det ikke ment. Nej, det er denne inderlige Sammensmeltning med Luft, Jord, Vand, Skov, saa man finder sig selv igen deri. Men at finde sig selv i en Stenby, nej i en By kan man ikke have noget Hjem.“ Det skrev dengang den unge Mand, der tredive Aar senere af de fleste af sine Samtidige blev betragtet som en inkarneret Københavnervner — og ikke med Urette. Men hvor mange tilsyneladende ægte Københavnerer er der ikke i vore Dage, hvor Landsbydrengen straks kommer frem, saa snart man skraber lidt paa dem. Saa mægtig en Tiltrækningskraft har denne store og skønne By udøvet nu snart i et Aarhundrede.

Hvor megen Venlighed han end mødte i København; Hjemmet vedblev dog for ham at være det blæstomsuste Skolehus oppe paa Bakken i Torpmagle, mellem tvende Have, Kattegat og Isefjord, med herlig Udsigt over Nordsjællands skønne Egne. Mens som Barn paa Landet han var hjemme, havde denne Følelse af Hjemmets nødvendige Samhørighed med dansk Natur rodfældet sig i hans nøgterne Sind og givet det en dyb Undergrund af lyrisk Bevægethed.

I Studenteraarene gav han denne frit Løb i ganske velformede og fintænkte Vers om den danske Naturs Skønhed. Disse unge Aar er en Tid, da alle velbegavede unge Mænd føler en Trang til at forme poetiske Udtryk for deres Tanker, og ganske særlig var det naturligt i 1860erne, denne Romantikens Efter-sletstid. Paa et Tidspunkt skal Kusinerne paa helt Kamma Rahbeks Maner

endog have betegnet Fætteren Viggo som Digteren, Fætteren Holger som Maleren. Men formodentlig har det juridiske Studium, som Hørup med saa stor Flid og Dygtighed drev, snart overbevist ham om, at der var større Maal sat for en energisk og dygtig Mand end at skrive Vers. Der er en lille Optegnelse af ham, der tyder paa dette Sindsskifte: „Her sidder jeg da atter i Skolestuen ved Katedret; ude i Haven suser Vinden i de gamle Piletræer; de gamle Melodier, de gamle Erindringer fra de unge Dage; hvor tit lyttede jeg ikke til dem, hvor forskelligt talte de ikke til mig.“ Paa sin Fars Kateder i den lille Skolestue i Torpmagle var Hørup da begyndt at drømme om, at han kunde blive en Lærer for de danske Bønder i større Form og for videre Krese end hans Far og Forfædre. Men selv om Hørup saaledes tidligt for denne Tankes Skyld besluttede ikke mere at ville tillade sin lyriske Sindsbevægethed at give sig banale Udtryk, vedblev den dog at leve i hans Sind og gav i alle de følgende Aar, ja saa længe han levede, al hans Skrift og Tale Farve og Kraft.

Imidlertid var Ferierne og Ferierejserne frem og tilbage mellem København og Torpmagle Hørups store Glædestider i Skoleaarene, Studenteraarene og de første Kandidataar. Hvor herligt romantiske og besværlige var ikke ogsaa selve Rejserne! Først 1864, 8. Juni, blev Jernbanen til Hillerød og Helsingør aabnet; før den Tid maatte den hele Rejse foretages med Deligence eller Fragtvogn, siden 1864 i alt Fald fra Hillerød. Man vidste aldrig, hvilke Eventyr man kunde komme ud for. I *En Overkomplet* har *Holger Drachmann* givet en lille Silhuet af Fragtmanden *Bless*, der kørte fra København til Fredensborg, og af det muntre Sommerferieliv hos den sære Onkel *Steen*, som ogsaa Hørup nu og da har taget Del i. Men Endemaalet for Hørup var dog Torpmagle.

Og her var det nu saa heldigt, at Skolelærerhjemmet i Aarenes Løb var kommet til en saadan Grad af Velstand, at det var i Stand til ikke blot at modtage sine Sønner som Feriegæster, men ogsaa deres unge københavnske Venner, særlig Kusinerne, hvis Omsværmen Hørup ligesom *Drachmann* nu og da noget vrantent beklager sig over. Det gik dog muntert til. Fru *Emma Hørup* har bevaret et Billede af de Skovture, Lærerfamilien og dens Gæster foretog i Sommerferien til Tisvilde, Hillerød og Fredensborg. Det var med tre Vogne, hvor Faderen og de to Sønner kørte de Heste, som Bønderne i Torup Sogn med Glæde havde overladt dem til denne Dags Fornøjelse. „Den friske Luft jog Sønnen af Øjnene, Humøret blev straalende, Sang og Latter lød fra Vognene, medens Kuskene med sikker Haand styrede de kraftige Bondeheste“.

Var Læreren og Sogneraadsformanden i Torup Sogn i disse Aar en fattig Mand? Nej, sandelig ikke.

Ogsaa om Juleferiernes Munterhed har Hørup bevaret et Minde i en langt senere Anmeldelse, fra 1876, af *Christopher Boecks* hastemte Musernes Klage: „Gud velsigne vore Pigebørn! Vor Herre bevare denne rødmossede Frodighed, der endnu har Lyst til at danse og lege Panteleg, stege Æbler og spille Sorteper, knække Nødder og kaste Karlene Skallerne i Hovedet — Gud velsigne dem med deres Kærestesorger og de lange Historier og de uendelige Hemmeligheder, og al denne Hvisken og Tisken, der fylder de lune Aftener i denne lystige Juletid“. Og det er ud fra denne Erindring om henfarne Juletider, denne sunde, naturlige Livsglæde, at Hørup derefter med stort Humør tillader sig at fortsætte: „Havde Hr. Christopher Boeck været en flink Fyr med det rette Hjærte paa det rette Sted, saa havde han sunget os en frejdig Vise til vore Pigebørns Ære, saa vi havde glemt baade Blegsotten og de nedringede Balparader og Jorden rundt og den skønne Helene. Men Hr. Boeck er ingen flink Fyr. Han er selv en vissen, blegsottig opspædt Kavaler, der i Stedet for at tage sig noget fornøjeligt for, sidder hos blegsottige græske Muser og sukker over, at „Jorden rundt“ er maadelig Poesi, at „den skønne Helene“ ikke er lige saa dydig som skøn, og at Arbejde og Politik tager Vejret fra Poesien. Det kalder han „Musernes Klage“, og den udfører han i Vers, der er saa pillede som Rosinerne i en Julekage. Hr. Boecks Muser, hvis vi skulde raade dem til noget for deres Sundheds Skyld, saa vilde vi raade dem til at spise Jern og drikke Levertran“.

Det var dette høje Humør, denne store, naturlige Livsglæde, denne Uafhængighed af alle vedtagne Former, af alle Fordomme, denne Frihed i Tænken og Talen, som var *Viggo Hørups* Arvegods fra hans Barndomshjem, hvori alle disse Friheder var Selvfølgeligheder og Almenrettigheder som Luften, Vandet, Jorden og Skoven.

Naturlige Anlæg.

Jeg beklager at maatte sige, at det trods al ihærdig Eftersøgen ikke har været mig muligt at fremfinde nogen aandelig Krise i Hørups Udvikling i alle disse Aar. Om en religiøs Krise, som ellers vilde være saa naturlig at formode hos en Lærersøn, der blev Politiker, og vitterlig en Tid læste Kierkegaard, er der intetsteds Tale. I sin Opvækst havde han ingen som helst Komplekser at kæmpe med eller imod, hverken seksuelle eller aandelige, han var ikke

maniodepressiv som *Grundtvig* og som maaske *Søren Kierkegaard* eller paa anden Maade Psykopat som de fleste aandelige Stormænd.

Han hørte overhovedet ikke til de 10 pCt. af den danske Befolkning, som moderne psykisk Forskning mener at maatte antage er og altid har været Psykopater, sindslidende paa en eller anden Maade, men til den beklagelige Klasse af Mennesker, som hverken den psykiske Forskning, Religionshistorien eller Literaturvidenskaben bryder sig videre om at beskæftige sig med: de helt igen-nem legemligt og aandeligt sunde. Har han nu og da følt Tilløb til en Nervekrise, har han været psykisk Hygiejniker nok til at slaa den ned i Tide. Han taler derom i sin i egentlig Forstand medvidende Anmeldelse af *Holger Drachmanns* En Overkomplet:

„Vor Skønliteratur er rig paa Dreng. I mange af vore bedste Noveller er Børne- og Skoletiden Blomsten. Saa længe vore Bøger vedbliver at handle om Studenter og deres Kærester, vil dette næppe blive anderledes. For dem, Studenterne nemlig, varer Skolen fra Begyndelsen til langt op i Tyverne. Den lange Umyndigheds- og Afhængighedstid, den aldrig endende Labansalder, den ofte forbitrede, ikke sjælden fortvivlede Kamp for at blive voksen, for at hævde sig overfor Forældre, overfor Lærere, overfor Kvinder, den tit ydmygende Stilling udadtil med sin fantastiske Revanche i Drømmenes, Selvoptagethedens og Selvforgudelsens uvirkelige Lande, alt det stjæler os Livet, stundom Sundheden, altid Tiden. En Gæringsperiode, der kunstigt og voldsomt tvinges ud over et urimeligt Tidsrum, gør Øllet dovent, siden surt. „Hvormange af os“ — udbryder Forfatteren smukt og patetisk — „hvormange af os er ikke bleven stikkende i alt dette dæmpede, dovne, drømmende, duftende, vuggende, viljehæmmende?“ Ingen hjalp os; alt stod os imod: vor Oprindelse, vort Blod, vor Læsning, vor Tid. Hvem kan rose sig af, at han slap derfra uden ved en Række Tilfældigheder, hvis brogede Spil endnu maa forvirre hans Hukommelse“.

Hørup har, som han siger, læst Bogen for dens egen Skyld, fordi der var „noget i den“, noget menneskeligt, vindende, drachmannsk, som velgørende efterlod en Følelse af, at han „vokser efterhaanden“. Det var netop, hvad Hørup selv gjorde, han nøjedes med at leve og vokse og spejde efter, hvor de Evner, han følte hos sig, bedst kunde blive bragt i Anvendelse. Manglen af aandelige Kriser, hans Hjem og hans Uddannelses lykkelige Forløb gav hans Tankegang og Karakter en helt ideel Selvstændighed. Denne Tanke er i meget skarp Form udtrykt i en Notits af ham, vel fra Kandidataaret:

„Enhver er forpligtet til at lægge sin Maalestok paa andre, sin og ingen andens.

Enhver er forpligtet mod sig selv til at dømmе alle. Jeg dømmе ikke en Slyngel for hans Skyld, men for min egen.

Min Dom er gyldig, min og ingen andens. Jeg dømmе alle og eksekverer Dommen paa mig selv. Dersom en andens Dom er gyldig, hvad kommer det mig ved?

Fordringen er ikke Handling, men Erkendelse. Hvad jeg kan sætte igennem i Verden, er afhængigt af Verden, kun hvad der er afhængigt af mig, kun det kan være en Fordring til mig.

Der skal hverken dømmes mildt eller strengt; der skal dømmes rigtigt. Hvem taler om Eksekution? Jeg er ikke Alverdens Bøddel. Dommer, Dommer skal jeg være“.

Det er nu muligt nok, at Hørup har opsat denne Apostrofe, fordi han, da han nedskrev den, virkelig tænkte paa at blive Dommer og dengang aldeles ikke havde nogen Anelse om, hvorledes hans Liv senere vilde forme sig, men selv i saa Fald er den dog af Interesse til Karakterisering af hans allerede da fremherskende Trang til at naa til en aldeles selvstændig og personlig Erkendelse.

I Mangel af alle personlige Vidnesbyrd maa vi ud fra hans Samtidiges tilfældige Iagttagelser af ham henvende os til den moderne psykiske Forskning, hvis store Foregangsmænd er *Helweg* og *Wimmer*, for at fastslaa hans Type. Det ejendommelige for denne Forskning er, at den mener i mangfoldige Tilfælde at kunne paavise en Overensstemmelse mellem et Menneskes legemlige og aandelige Habitus.

Herefter var Hørup en udpræget Pykniker, som det tekniske Udtryk er, dannet over det græske Adjektiv pyknos, der simpelthen betyder tæt, fast, stærk, men ogsaa forstandig.

Helweg siger: den skolerette Pykniker er lavstammet, tætbygget med relativt spinkle Ben og Arme. Halsen er kort, Ansigtstrækkene aabne, bløde og runde, Fysiognomiet er karakteriseret ved den lige Profil, fremkaldt ved den høje lige Pande og den bløde fremtrædende Hage, og set forfra præges Ansigtet af det fyldige Underansigt, der gør Afslutningen nedadtil bred og afrundet. Denne Legemstegning passer saa temmelig paa Hørup.

Men lad os saa høre *Wimmer* om Pyknikerens aandelige Egenskaber: det er Mennesker med overvejende lys Grundstemning, svingende i jævne Stemningsbølger, „livsbejænde“ Naturer, sympatisk indstillede over for deres Medmennes-

sker, godmodige, „omgængelige“, godhjertede og hjælpsomme, udadvendte, interesserede i Livet, virkelighedsnære („Realister“, Jordmennesker), i hele deres Tanke- og Følesæt „aabne“ for Tilværelsens forskellige Hændelser. De har Glæde ved Arbejdet, ofte ogsaa en betydelig Arbejdsenergi og Hurtighed til Arbejdet. Oftest fører de et regelmæssigt Liv, de er udmærkede Arbejdere i Samfundets Tjeneste. Deres Tankegang er virkelighedstro, de er ingen Yndere af filosofiske eller andre højtflyvende Ideer, Mennesker gaar for dem forud for Principer.

Ja, hvilken mere passende Skildring kan gives af Hørups Fremtoningspræg i disse hans Ungdomsaar? Hans Flegma, hans Ulyst til at deltage i en Strid, hvori hans Optræden ikke var absolut nødvendig, er et karakteristisk pyknisk Træk, som *Høffding* med sin skarpe psykologiske Sans noterer hos Hørup allerede i Skoleaarene. Ogsaa hans aldeles momentant oplussende Heftighed er et pyknisk Træk, ligesom hans Følelseslivs Naturlighed og Sundhed, der gav sig Udslag i, at han sit Liv igennem fandt Lykke og Tilfredsstillelse ved nær Forbindelse med aandeligt betydelige og karaktermæssigt højtstaaende Damer. Alene hans Indesluttethed, hans Trang til Ensomhed, der ofte udlægdes som Mistænksomhed, kan være et fremmed Indslag, vel fra hans Moder.

Ægteskab og Hjem.

I 1868 traf Hørup sit Valg mellem Kusinerne. Det var *Emma Holmsted*, han vilde giftes med eller maaske var det ham, hun vilde giftes med. Ganske som sin Far valgte han til Hustru en Dame, der var nogle Aar ældre end han selv, og som han derfor følte sig som helt jævnbyrdig med aandeligt og karaktermæssigt. Emma Holmsted var ogsaa en Dame af en fin Intelligens, elskværdig og højmodig. Hvor martialske og konservativ den gamle Kaptejn end var, havde han dog ikke gjort Indvendinger imod, at hans Døtre søgte Selverhverv. Frøken Emma havde taget Lærerindeeksamen og var siden 1864 1. Septbr. Overlærerinde ved De Forenede Kirkeskoler, der netop da fik bygget deres nye velindrettede Skolebygning paa Nørregade 37, der toges i Brug efter Sommerferien 1865. Bag ved denne i Skolegaarden laa og ligger en lille gammel to-etages Bygning, dens Kvistetage var Overlærerindens Fribolig. Hendes Løn ud derover var 400 Rd., 800 Kr., vel værd 2000 Kr. i vore Dages Pengeværdi. Hun var altsaa ikke blot en sød Pige, men kunde selv præstere det økonomiske Grundlag for et Hjem.

DET FØRSTE HJEM: NØRREGADE 37

EMMA HØRUP

Hørups Ægteskab var sikkert nok et af de første her i Landet, der stiftedes paa Grundlag af Hustruens økonomiske Erhvervsevne. Det var dengang inden for borgerlige Krese en Sjældenhed, som Bedsteborgerne maaske kunde spotte lidt over, men hvor mange Efterfølgere har dette unge Ægtepar ikke siden haft? Hvor mange unge Kandidater, ja selv Studenter gifter sig ikke i vore Dage paa det økonomiske Grundlag, deres Hustruers Selverhverv afgiver? Hørups Ægteskab hævede ham op i en højere Idekres. Han maatte derved blive en ufortrøden Forkæmper for Kvindens Ret til hel Ligestilling med Manden, eller som det dengang mere beskedent hed, for Kvindens Frigørelse. Denne Tanke kom ganske naturligt til Hørup ved selve hans Ægteskab, og han blev dens Forsvarer gennem hele sit Liv. Det var først 1869, at *Georg Brandes* oversatte *Stuart Mills* Skrift om Kvindens Undertrykkelse, men da vidste Hørup allerede af egen Erfaring, hvor sand og sund Tanken om Kvindens Ligestilling med Manden er. Selv bidrog Hørup til Hjemmets Opretholdelse ved Manuduktion af Studerende til dansk-juridisk Eksamen og ved, at han snart fik en Fuldmagt hos den 65aarige Overretsprokurator *Balthasar Christensen*. Den var næppe højt-lønnet, men den bragte Hørup et værdifuldt Samarbejde med denne gamle principfaste Venstreveteran og igennem ham i Forbindelse med de førende Mænd indenfor Venstrepartiet.

Det unge Hjem blev meget lykkeligt. Det udvidedes, først kom en Søn, *Svend*, saa en Datter, *Ellen Hørup*. Ferierejserne til Torpmagle blev derved kun saa meget gladere. Da *Holger Drachmann* i November 1871 ægtede den skønne *Vilhelmine Erichsen*, var Hørup hans Forlover, og Nytaarsaften 1871—72 var han de Nygiftes Gæst i Hotel Phoenix Værelse Nr. 97. Han havde sent ud paa Aftenen paabegyndt en begejstret og bevæget Tale om *Søren Kierkegaard*, der som Hørup forstod ham havde lært os at elske de Forsmaaede, de Fattige og de Ringe, og som havde givet os Idealer, Hørup for sit Vedkommende i alt Fald vilde forblive tro imod. Talen var meget følsom og blev holdt med et syngende ligesom provinsielt Tonefald. Den vakte derfor Kritik og Lattermildhed hos et ungt, noget opstemt Selskab, der netop kom til, og som ikke just i det Øjeblik var oplagt til at høre om *Søren Kierkegaard*. En munter Afbrydelse fik imidlertid et meget hvast Svar fra Hørup. Afbryderen var *Georg Brandes*, og dette var det første Møde mellem disse to unge Mænd. Naar der derefter hengik adskillige Aar, inden de atter mødtes personligt, var Grunden hertil dog ikke, som Brandes synes at mene, at søge i dette lille Optrin. Fru Emma Hørup fortæller senere, at skønt hun som alle andre intelligente københavnske Damer i 1871 og 1872

brændte af Begejstring for den straalende unge Doktor og Forelæser og intet hellere ønskede end at se ham hos sig som Gæst, mente den stiltfærdige Hørup vedholdende, at deres Hjem var for beskedent til, at de kunde indbyde en saadan vidtberejst Aandens Storfyrste til at træde over dets Tærskel.

Selvudvikling.

Det hørupske Hjem var dog ellers straks fra Begyndelsen af gæstfrit nok. Alle unge Hjem har den Ærgerrighed at kunne se deres gamle Venner hos sig og føre dem sammen med nye Venner. Med Glæde modtog Hørup i sin lille „Kahyt“ i Skolegaarden paa Nørregade sin 50aarige Lærer og Ven *Kr. Arentzen*, der gerne kom. Han har nok været der adskillige Gange, inden en ny Ven af Huset dukkede op. Det var den store Venstrefører, den 65aarige *I. A. Hansen*. Selv den vitale *Kr. Arentzen* blev imponeret af denne Mands kraftfulde Personlighed. I en snæver Kres, siger han, kom hans Natur til Gennembrud, og han gav sig af og til hen med en Naivetet og Sangvinitet, som man ikke skulde tiltro denne bidske Partimand. Det var vel nok mest naar Stadsmusikanten dukkede op igen i *I. A. Hansen* og bragte ham til klimpre paa en Guitar og syngte fynske Almuesange.

I. A. Hansens særprægede Personlighed gjorde i disse Aar et dybt Indtryk paa Hørup, fængslede ham indtil Beundring, en Indstilling, som laa den nøgterne Hørup meget fjernt, og som han aldrig vilde give eller har givet Udtryk for i direkte Ord. I ham, denne ulærde Almuesmand, kom Hørup til at se et straalende Eksempel paa, hvad Personlighedens Kraft, Karakterstyrken, Vedholdenheden, det stadige Arbejde med sig selv, Handlekraften, Uafhængigheden kan bringe ud af et Menneske, kan hæve ham til. Alene derved var *I. A. Hansen* fra en Skomager blevet til en Folkefører. Ogsaa hos sig selv følte Hørup de slumrende Kræfter til en saadan Personlighedens Vækst og Udfoldelse. Lærdom og positiv Viden var vel ønskelig og brugelig, men kun i den Grad, de hjalp med hertil, ikke Maal i sig selv. Saa vidt gik Hørup i sin Beundring for *I. A. Hansen*, at man senere drillede ham med, at han endog tilstræbte at snakke Fynsk; det var det syngende, provinsielle Tonefald, *Georg Brandes* skarpe Øre straks havde opfanget.

Det er denne sublime Tanke om den høje, ja absolute Værdi af Personlighedens Selvudvikling til stedse stærkere Selvstændighed, Fasthed og Uafhængighed, der er det dybeste Karaktertræk hos Hørup. Med dette høje Maal

for Øje arbejdede han hele sit Liv stadig med sig selv for at naa frem i disse rent aandelige Henseender. Han vidste meget godt og tabte aldrig af Syne, hvem han var: en dansk Folkeskolelærersøn, der havde gode, ja maaske ualmindelige Evner, som det var hans moralske Pligt at udfolde bedst muligt. Den ydre Ære og Glans som Tradition, Konvention, Snobisme og Svindel skænker Samfundets Afguder til enhver Tid, var ham aldeles foragtelig. Han vilde ikke være eller blive noget som helst andet end sig selv. Ogsaa om ham selv gjaldt, hvad han 1894 skrev om *Michael Rovsing*: „han hørte til de Mænd, der hverken vil være noget eller vil have noget, og som dog har deres Liv helt oppe i Fædrelandets Skæbne.“ Hørup følte, at ogsaa paa ham blandt mange andre Almuesmænd laa den Opgave at bringe den danske Almue, de danske Bønder og de danske Arbejdere til Bevidsthed om, at de var det danske Folk, hvis Meninger skulde høres og respekteres, medens de faatallige Overklassers Formeninger, Professorernes og Godsejernes, skulde kastes over Bord. Men han mente, at han kun kunde blive helt effektiv for denne Tankes Gennemførelse, naar han ustandselig arbejdede med sig selv; klargjorde sig sine Tanker, klargjorde sit danske Sprog til at fremstille dem letfatteligt.

Det er derfor det er saa haabløst at ville søge efter literær Paavirkning hos Hørup. Søren Kierkegaard omtaler Hørup kun et Par Gange senere og da alene som den glimrende Polemiker. Hørup har som sagt besiddet al sin Tids klassiske Dannelse, han var bibelfast, hjemme i Biblen som ikke mange uden for Teologernes Kres i hans Tid, Kr. Arentzen havde bibragt ham Kendskab til Shakespeare, H. C. Andersen har han følt sig fristet til at efterligne, Folkeviser har han kendt. Bjørnstjerne Bjørnson har han læst, ogsaa Henrik Ibsen. Dertil kom al denne nye danske Litteratur, som voksede op omkring Georg Brandes.

Hørup lod sig ikke heraf forvirre i sit eget Arbejde med sig selv. Han vilde skabe sig sin egen Form i dansk Sprogbrug. Han citerede kun uhyre sjældent, et Par Gange fra den klassiske Litteratur, mest fra Bibelen og Folkeviserne, nu og da af Shakespeare, Holberg og Wessel, ogsaa af Goethe og Heine. Han efterlignede aldrig, han blærede sig aldrig med sin Viden. Al sin Viden og Lærdom samlede han deri, at han talte og skrev et nyt Dansk til forhaabentlig nye Danskere.

Det var nu ikke blot over for I. A. Hansen, at Hørups Forstaaelse og høje Værdsætning af en Mands personlige og oprindelige Kraft fremtraadte. Han traf i Livets Løb til dyb Glæde for ham selv nogle faa Mennesker af samme

Indstilling og samme høje Vurdering af Personlighedskraften, som han selv havde. Tilfældige Meningsuoverensstemmelser, saa alvorlige de end kunde være, var i saadanne Tilfælde Hørup aldeles ligegyldige. Der er derfor nogle faa Mænd, som Hørup, trods alle Mellemværender, har følt sig i Overensstemmelse med næsten som med *I. A. Hansen*, det er *Michael Rousing*, *Bjørnstjerne Bjørnson* og først, men ikke mindst *Christen Berg*.

Dansk Folkestyre.

Disse lykkelige og stilfærdige Aar bragte Hørup til Klarhed over sig selv. Han blev vis paa, at hans Evner bestemte ham til en Gerning i dansk Politik. Forud for hans Indtræden deri maatte dog gaa en omhyggelig Udformning af de Tanker og Opfattelser, han vilde fremsætte og hævde i sit politiske Arbejde. Herom samlede han sig i disse Aar, og det er dette forudliggende Tankearbejde, der forklarer den mærkelige Modenhed, den mærkelige Færdighed og Fasthed, hvormed han i 1870erne indtraadte i dansk Politik. Han var fra først af ganske klar over, hvilke de faa og enkle politiske Ideer var, han vilde kæmpe for, og med den største Troskab fastholdt han dem lige til det Øjeblik, Pennen faldt fra hans Haand og hans Tale standsedes af Døden.

Det 19. Aarh.s store og ledende politiske Tanke var Folkestyret, Demokratiet. I 125 Aar, lige fra 1789 til 1914, var Mænd og Kvinder, der Verden over vilde arbejde for deres eget Folks og Menneskehedens Fremskridt, enige om at søge det ad denne Vej. I sin inderste Kerne er Demokratiet Overbevisningen — eller Illusionen — om, at tilstrækkelig politisk Oplysning vil skabe et Samfund af selvtænkende Statsborgere, der frit kan træffe sit Valg om, hvilke Forholdsregler de ønsker gennemført i Statens Styrelse, og som gennem den almindelige Valgret har Magt til at øve Indflydelse paa Regeringens Sammensætning.

Ingen var imidlertid blind for, at Folkestyret krævede visse Forudsætninger for at virke tilfredsstillende. Først en vis Ensartethed og Jævnhed indenfor Folket selv. Ikke blot en almindelig ganske høj Folkeoplysning, men ogsaa nogenlunde ensartede og jævne økonomiske Forhold mellem Statsborgerne indenfor Samfundet, med en ikke for stor Afstand mellem Fattige og Rige. Dertil ogsaa, at Forskelle i selve Landets Natur og de mægtige Interesser, der kan knytte sig dertil, ikke sætter dybe og uoverstigelige økonomiske Skel i Samfundet.

Disse Forudsætninger var i udpræget Grad til Stede i Danmark, da Tanken

om et Folkestyre først blev fremsat. Derfor var det, at Folkestyrets Grundprincip havde vundet en saa let Sejr i 5. Juni-Grundloven af 1849. Her var den almindelige Valgret gennemført baade til Folketing og Landsting, ganske vist kun for Mænd paa over 30 Aar med selvstændigt Erhverv, hvilket bevirkede, at der kun blev lidt over 200,000 Vælgere, kun 14,5 pCt. af Befolkningen. Ethvert Forsøg paa at finde en Skattecensus, der var brugelig til at sætte Skel mellem to Vælgerklasser, havde under Forhandlingerne vist sig frugteløst, naar man skulde have et nogenlunde antageligt Antal Vælgere i den højere Klasse. I den Grad var Indtægtsniveauet jævnt og ensartet i Danmark. For saa vidt var Ligheden allerede en Kendsgerning i det danske Samfund, hvis nødvendige Udslag den almindelige Valgret derfor maatte blive.

Ganske det samme Forhold gjorde sig atter gældende, da den konservative Regering *Bluhme* og de nu højst ængstelige Nationalliberale under Grundlovsforhandlingerne efter 1864 forsøgte paa at finde en Skattecensus, der kunde sætte Skel. De maatte gaa saa langt ned som til 2000 Rd.s Indtægt eller 200 Rd. i direkte Skat til Stat og Kommune, og endda vilde selv en saa lav Census udelukke Halvdelen af Embedsmændene og alle Gaardejere, der ikke havde mindst 8 Td. Hartkorn, hvilket vil sige, at kun godt 4000 Gaardejere i hele Landet kom i den højere Vælgerklasse.

Det eneste Forhold, der kunde bruges til at sætte Skel i den danske Vælgerbefolkning, var selve Jordbesiddelsen. Thi her stod de 1800 Godsejere og Proprietærer med Gaarde paa over 12 Td. Hartkorn mod de 67,000 Gaardejere (med fra 1—12 Td. Hartkorn) og de 108,000 Husmænd (med under 1 Td. Hartkorn). Det var denne Tanke *Estrup* greb og fik lagt til Grund for den ændrede Sammensætning af Landstinget efter Grundloven af 1866 28. Juli. De 1126 største Hartkornsbesiddere fik derved Magt til at besætte 19 af de 66 Pladser i Landstinget, der allerede saaledes fik Præg af at være et Godsejerting. Og hertil kom de 12 kongevalgte, det vil sige af Regeringen udnævnte Landstingsmænd.

Sagen var, at det Slægtled af danske Godsejere, der nu var midaldrende, Grev *Holstein-Holsteinborg*, Grev *Frijs*, der var om ved 50, men særlig de yngre, *Estrup*, der kun var 40, og de helt unge, *Holstein-Ledreborg* og *Jacob Scavenius*, der kun var 30, var kommet til den Formening, at det foregaaende Slægtled af danske Godsejere havde begaaet en alvorlig Fejl ved med *A. W. Moltke* og *F. M. Knuth*, og særlig efter Junigrundloven, saa aldeles at trække sig ud af dansk Politik og overlade denne til Embedsmændene og Professorerne. Nu da disses hele Politik var slaaet Fejl i 1864, mente yngre og velbegavede Godsejere, at

den hele Godsejerstand maatte komme ud fra sin fornemme Tilbageholdenhed og gaa ud paa den Arena, hvor den politiske Strid nu førtes. Det var endda en naadig Gestus af disse store Herrer, som dog var bestemt ved deres efterhaanden opdukkende Forstaaelse af, at Junigrundlovens Folkestyre kunde medføre højst kedelige Forholdsregler mod dem selv. Derfor samlede da langt de fleste af de unge Godsejere sig om Estrup, fordi han havde faaet denne udmærkede Tanke om at gøre Landstinget til et Godsejerting.

Denne *Estrups* Tanke var imidlertid aldeles uantagelig for Venstres gamle Førere. De vilde paa ingen Maade opgive Junigrundloven og dens Bestemmelser om, at ogsaa Landstinget skulde hvile paa den almindelige Valgret. *Tscherning*, *Grundtvig*, *Balthasar Christensen*, *Alberti*, *Krabbe*, *Sofus Høgsbro* — alle bekæmpede de *Estrups* Forslag til det sidste; de forudsaa, at den nye Grundlov kunde føre til en bitter Kamp mellem Folkefing og Landsting. Under den sidste Forhandling i Rigsdagen Juli 1866 fremhævede *Grundtvig* den Uret, det var mod det danske Folk at berøve det den almindelige Valgret, som det aldrig havde misbrugt, at den nye Grundlov vilde skabe et Landsting, hvori der bestandig vilde være et født Overtal, der stod skarpt imod Folket og alt folkeligt, som var fremmed for det rette Skøn paa Frihed og Lighed. *Sofus Høgsbro* mindede om, at Junigrundloven var blevet vedtaget med stort Flertal; 119 Stemmer mod 4; derfor kunde den slaa Rod i Befolkningen, men kunde dette blive Tilfældet med en Lov, der var vedtaget med ringe Flertal? Alt forgæves. Dramatisk endte Kampen med, at Rigsdagens to Alderspræsidenter *Tscherning* og *Grundtvig*, efter at den nye Grundlov var vedtaget, søgte Audiens hos Kong *Christian 9.* for at bede ham nægte sin Underskrift. Men Kongen havde dyrekøbt Erfaring for, at denne Udvej var uanvendelig og underskrev 1866 28. Juli.

Grundloven af 1866.

Den nye Grundlovs Vedtagelse var blevet mulig, dels ved de Nationalliberales ynkelige Frafald fra deres egen Grundlov, dels fordi *I. A. Hansen* ene af de gamle Venstreførere til sidst havde sluttet sig til den, heri fulgt af den unge *Christen Berg*. Deres Grunde hertil var først og fremmest, at man maatte have en Ende paa denne Forfatningskrise, saa at Landets politiske Liv atter kunde komme i rolig Gænge, og at de var ganske enige med Godsejerne om, at Ledelsen heraf maatte fratages de Nationalliberale, hvis Politik havde ført Danmark i Ulykke. Endelig lod de sig betage af den store Tanke om, at det i det hele

vilde være det lykkeligste for Danmark, at det for Fremtiden blev Brugere af Landets Jord, der ogsaa havde den politiske Ledelse i Danmark. Det var Tanken om Sammenslutningen mellem de store og smaa Bønder, som nogle velmenende Godsejere med *Zytpfen-Adeler* i Spidsen udkastede og søgte at skabe et Udtryk for i Oktoberforeningen, og som ogsaa syntes I. A. Hansen gennemførlig ud fra den Betragtning, at der inden for store Krese af Godsejere og Bønder var Enighed om, at Statens Embedsmænd var Statens Tjenere og ikke burde være dens Ledere.

Som Hørup siger: „*I. A. Hansens* politiske Modstandere var alle dem, han havde paa Nakken: „de Rige, de Dannede, de Fornemme“, sagde han, og saa var ingen glempt, for de var alle fornemmere end en Bonde. Naar I. A. Hansen vilde nævne *Ærkefjenden*, sagde han: „Byrokratiet, Intelligensen, Professorpartiet“, han tænkte paa hele Staben fra de lærde Skoler og Universitetet. Det var dem, der havde Magten, dem, man havde at trækkes med i Rigsdagen, dem, hvis uddødelige Overlegenhed aldrig rokkedes en Tomme og hvis hoverende Latter æggede Galden mere end lange Rækker af Argumenter. Det kan hændes, at Bønderne selv tænkte nok saa meget paa Godsejerne. Men skønt I. A. Hansen ejede en beundringsværdig Evne til at leve sig ind i deres Instinkter, hvis Talsmand og Fører han var, havde hans Vugge dog staaet i en Købstad, hverken han selv eller hans Slægt havde haft Godsejerne over sig. Og i den øjeblikkelige Politik hørte Godsejerne til de forsmaaede og tilsidesatte, de var trængt ud og holdt nede af de Nationalliberale.“

Fem og tredive Aar senere, i de allerførste Januardage 1901, det første Aar i det nye Aarhundrede, vendte Hørup endnu engang tilbage til Betragtninger over hele den Politik, der laa bagved og førte op til Grundloven af 1866. Han var nu helt afklaret efter en saa langvarig og intensiv Deltagelse i dansk politisk Liv og kunde bedømme Tiden dengang ud fra sin nu erhvervede store Erfaring. Dog kan der ikke være Tvivl om, at som Hørup i 1901, hen imod Afslutningen af sit Liv, dømte og tænkte om 1866, saaledes dømte og tænkte han ogsaa derom i selve de Aar, denne Politik var i levende Udvikling, blot dengang med en langt større Lidenskabelighed og Partitagen. Og da nu Hørup er den eneste aktive danske Politiker, der tillige er politisk Tænkner, den eneste, der har formaaet skarpt og klart at formulere sin Opfattelse af dansk Politik alene paa Grundlag af, hvad der virkelig skete, uden Indblanding af ligegyldige almindelige Ideer, der kun tjener til forloren Besmykkelse og Fordunkling af Virkeligheden, bør, forekommer det mig, hans Vurdering af Politiken fra 1866 i dette

Skrift anføres med hans egne Ord, ogsaa fordi de giver en historisk Tilstandskildring af høj Værdi.

„Da Grundlovsforandringen skred frem mod sin Afgørelse, var det derfor ingenlunde mod Naturen, at *I. A. Hansen* gik bag om de Nationalliberale og gennem Grev *Frijs* fandt Godsejerne. Den Grundlov, de enedes om og førte igennem, var planlagt mod Ærkefjenden, mod Byrokratiet. Med Bønderne i Folketinget og med Bønder og Godsejere forenede i Landstinget, var der skabt en Magt af læg og borgerlig Art, med hvilken intet Embedsparti kunde hamle op. Dette var Meningen med Grundloven og med Oktoberforeningen, der skulde samle det Grundlovsparti, over hvis Læst Grundloven var skaaret.

Hvorfor lykkedes det da ikke? *I. A. Hansen* sagde: „Grev *Frijs* kunde ikke faa sine med, jeg kunde ikke faa mine med, saa gik vi hver til sit.“ Men hvorfor kunde de ikke faa deres Folk med?

Grev *Frijs* sad stor og bred paa sit Herresæde og regnede sig sikkert ikke ringere end en Professor. Men hans Standsfæller ned til Proprietæerne, som ogsaa skulde med, sad ikke saa tungt. De var bange for de Nationalliberale, de turde ikke. Man maa tænke sig, hvad Godsejerne var, og hvad de Nationalliberale var i Tredserne. Der var blandt de første en uhyre Respekt for Landets store og berømte Mænd, det var en Ære at følge dem, men en Skam at sætte sig op imod dem, og dertil halsløs Gerning. Hver Gang Godsejerne havde prøvet paa Rebellion, var de blevne satte til Vægs og slaaet ned. En Artikel i Dagbladet og Fædrelandet om Smørfjerdingsfyrrsterne tog Vejret fra dem. De kunde ikke tænke sig at sidde som Ministre uden de Nationalliberale til at føre Ordet for sig, skrive Lovforslagene, tage Stødet af. Endnu mindre kunde de tænke sig at sidde alene og tage mod Stødet fra de Nationalliberale. Naar man har set dem i 19 Aar følge saa meget ringere en Mand som Hr. *Estrup* i det Hokus-Pokus af hovedløs Hurlumhej, som han har foranstaltet, og som da hverken er Politik eller Godsejerpolitik, forstaar man, hvorfor de i Treserne ikke vilde slippe de nationalliberale Storheder. Og de skulde ikke blot slippe til den ene Side, men de skulde binde sig til den anden, til Bønderne og, hvad der var værre, til Bøndernes Førere. Men det var ikke Selskab for fornemme Folk, der holdt paa sig selv. Det var ikke blot simpelt, men der var noget oprørende for Følelsen i det, fordi det var som at svingte Videnskab og Kunst og andet, som helligt og kært er. Uden selv at fordybe sig stærkt i Videnskab og Kunst har man dog altid saa megen Agtelse for disse høje Magter, at man ikke ønsker at lægge sig ud med dem. Godsejere er ikke synderlig haardhuedede Politikere.

De nationalliberale Aviser havde ved deres Skræp sat dem i større Benovelse over en Alliance med Venstre den Gang, end de nu til Dags vilde være over en politisk Promenade Arm i Arm med Socialdemokraterne.

Maaske var det endda gaaet, hvis I. A. Hansen havde kunnet faa sine med. Feltraabet: „De store og smaa Bønder“ var saa godt og klogt som noget Felt-raab kan være. Godsejere og Bønder er alle Landmænd for Vorherre, vi er til sidst samme Slags Mennesker og samme Aands Børn. Men det kunde ikke blive til en Bro ikke engang til et Vadested, fordi der var saa bandsat lidt Sandhed i det. Hverken privat, socialt, fagligt eller politisk var der den mindste Smule Berøring mellem disse sammenbragte Børn af den samme Aand. Der gik en Strøm af bredt Vand mellem den fattigste Knaldproprietær og den rigeste Selvejerbonde, som ikke var til at komme over og som viste klart nok, at det var større Ting end Pengene, der skilte. Man behøvede blot at kaste en Fæstelo-v i dette Vand, for at jage de større og de mindre vildt fra hinanden. Men de store og de smaa Bønder havde desuden en anden Mening, der var lige saa sund, som Oktoberforeningen var kunstig. Det betød Bønder og Husmænd. De var store og smaa, men Bønder begge; der havde man virkelig samme Aands Børn og en Fællespolitik, der var andet og mere end en Alliance. Men i Oktoberforeningens Sammenslutning mellem alt Jordbrug var det lige saa vanskeligt at finde Plads for de smaa Bønder, der kun brugte deres Hænder paa andres Jord, som det for Gaardmændene var betænkeligt at lade dem ene.“

Hertil føjer Hørup saa den morsomme Betragtning over Grundloven af 1866:

„Der er ingen Tvivl om, at Femtejunigrundloven staar himmelhøjt over Loven af 66. Denne sidste er skæmmet af hele Tilbagegangens Hæslighed. Men den har et eneste Fortrin. Medens Femtejunigrundloven er skaaret efter europæisk Snit og som færdigsyede Klæder anvendelig for enhver Nation, der trænger til et nyt konstitutionelt Sæt, er Loven af 66 syet efter Maal, af en Landsbyskræder maaske og af et maadeligt Stof, men efter en prøvet Virkelighed og hjemmegjort Erfaring. Denne ene Egenskab er det urimeligt at overse, den vil mærkes i vor Politik mer end den ene Gang, da Loven laa paa Skræderbordet.“

Hørup mente altsaa endnu 1901, at Grundloven af 1866 kunde havde været brugelig, og der kan jo heller ikke være Tvivl om, at den kunde være blevet en meget god Forfatning for Danmark, for en Overgangstid i alt Fald, hvis dens Fastholdelse af den almindelige Valgret til Folketinget havde faaet Lov til at virke efter sin Mening, saaledes at Landets Regering var fremgaaet af Folke-

tingets Flertal, og Landstinget havde nøjedes med at være det regulerende og kontrollerende Ting, saaledes som Forholdet blev efter Systemskiftet 1901. Det er højst besynderligt, at *Estrup* ikke selv kunde forstaa dette, men at han i sit sygelige, tøjlesløse Magtbegær paa egne og Godsejerstandens Vegne selv sprængte den Grundlov, han var Fader til.

Frijs og Holstein.

Helt fra først af blev alt grebet forkert an. Grev *Frijs* Ministerium, der udnævntes 1865 6. Oktober, skulde være Udtryk for Sammenslutningen mellem de store og smaa Bønder; til *I. A. Hansen* blev der dog ingen Plads deri. I de følgende Aar søgte *I. A. Hansen* længst muligt at bevare Samarbejdet med Landstinget og Godsejerne, og adskillige Love blev Resultatet heraf. Men da der i Marts 1870 var gode Udsigter til, at det skulde lykkes ham at faa sit Forslag om tvungen Fæsteafløsning gennemført ved Forhandling med Grundtvigianeren Godsejer *Carlsen* til Gammel Køgegaard og Grev *Frijs*, kom *Estrup* rejsende fra Skaføgaard for at forhindre dette, og fik ved de Nationalliberales Hjælp, til stor Fortrydelse for Grev *Frijs*, *I. A. Hansens* Forslag brutalt standset ved en Dagsorden, skønt det var naaet frem til anden Behandling i Landstinget. Da blev det *I. A. Hansen* klart, at Samarbejdets Tid var forbi.

Dette viste sig endnu klarere, da Grev *Frijs* derefter 1870 19. Maj indgav sit Ministeriums Demission. Allerede Dagen før noterede *Krieger* temmelig arrogant i sin Dagbog: „Det er unægtelig en gunstig Lejlighed for det forenede Venstre. *B. Christensen* vrinsker som en gammel Stridshingst, med ham *Høgsbro*, *G. Winther* og frem for alle *I. A. Hansen*, der grædende tilstaar, at han tog fejl, da han i sin Tid troede paa Godsejerne og gik ind paa Forandringer i Grundloven af 5. Juni 1849. Nu skal hele Venstre samle sig under det Program: Den uforandrede 5. Juni-Grundlov. Meget vil her, hvis Ministeriet falder, komme an paa Kongen; thi Venstre kan byde Popularitet à la Frederik VII. Et anderledes dannet Ministerium vil ikke kunne hindre, at adskillige Ubehageligheder rammer Kongen, kan han finde sig heri?“

Ministerkrisen kom til at vare i ti Dage og blev ogsaa afgørende for den følgende Tids Politik. Den naturligste og lykkeligste Løsning vilde have været en Regering af liberale Godsejere som *Zytphen-Adeler* eller *Carlsen* med Optagelse af en eller to Venstremænd, *I. A. Hansen* og maaske *Berg*. Kongen var villig til at udnævne et saadant Ministerium; Grev *Frijs* synes ogsaa fra først

af at have støttet Tanken, og heller ikke *Krieger* var den fremmed for. Men først var det ikke Kongen muligt at finde nogen Konsejlspræsident, *Frijs*, *Estrup*, *Andræ*, *Fonnesbech*, *Nutzhorn*, *Haffner*, *Rosenørn* — alle sagde nej. Da Kongen endelig fandt, at Grev *Holstein-Holsteinborg* var villig til at danne et saadant Ministerium, greb *Estrup* ind. Han vilde paa ingen Maade have I. A. Hansen eller nogen anden Venstremand til Minister, al den Indflydelse, han havde hos Kongen, bragte han i Anvendelse for at forhindre det, han fik Grev *Frijs* med sig og brugte særlig *Andræ* til at skræmme Kongen tilbage derfra. Alligevel holdt det haardt; det synes endog, at Tanken om et rent Venstreministerium har været fremme hos Kongen. Saa haardt holdt det, at *Estrup* til sidst 23. Maj maatte gaa til *Krieger* for at bede de National-liberale, de Doktrinære, som Grev *Frijs* kaldte dem, om at gaa med ind i Ministeriet. De var naturligtvis villige; med et Haansmil kom de deres Fjender Godsejerne til Hjælp, det var for dem en Slags Rehabilitering, at *Hall*, *Krieger* og *Fenger* igen blev Ministre. Grev *Holstein* blev ikke spurgt, han var øjensynlig næsten ligeglad, om det Ministerium, der skulde bære hans Navn, bestod af Venstremænd eller af Højremænd. Men var det haardt for *Estrup* at skulle gaa til *Krieger*, var det endnu haardere for Kongen igen at skulle modtage *Hall* som Minister; triumferende skriver *Krieger*: Kongen havde intet at indvende mod *Hall*, omend det kryber i ham. Dybt tragikomisk er det dog, at hele denne Komædie blev sat i Scene af *Estrup* under Fremhævelse af, at det gjaldt om at hævde Kongens Ret til frit at vælge sine Ministre.

Det forenede Venstre.

Dermed var Tanken om politisk Samarbejde mellem de store og smaa Bønder bortfaldet for lang Tid. Overklasserne havde sluttet sig sammen mod Bønderne. Svaret herpaa kunde kun blive, som baade *Estrup* og *Krieger* meget klart forudsaa, at de tre—fire Venstregrupper paa Forslag af *Christen Berg* sluttede sig sammen til „Det forenede Venstre“. I dettes Program af 1870 30. Juni skrev *Krabbe* meget pertentligt: Nu som før er det Folketinget, der har det konstitutionelle Livs Løftestang. Folketingets grundlovsmæssige Forret med Hensyn til Finansloven giver det Magt til at umuliggøre enhver Regerings Bestaaen, som vil modsætte sig dets Bestræbelser, og saaledes efterhaanden at indføre som Regel, at Regeringen til enhver given Tid repræsenterer de An-

skuelser, som deles af Folketingets Flertal, hvilket med andre Ord er Gennemførelsen af den parlamentariske Regeringsform.

Man ser let, med hvilken Besindighed og Maadehold Ordene er valgt. Der henvises kun til Folketingets særlige Indflydelse paa Finansloven, og der antydes kun en Udvikling, som kan medføre den parlamentariske Regeringsform. Forholdet var det, at der saa langtfra herskede Overensstemmelse i Opfattelse mellem Venstregrupperne, at der endog var adskillige inden for det grundtvigianske og det tscherningske eller bjørnbakske Venstre, som end ikke vilde gaa med i det forenede Venstre.

Men om denne ene Sag, om Folkestyret, om at Regeringen skulde være i Overensstemmelse med Folketingets Flertal, var allerede da alle politisk tænkende Venstremænd, Menige som Førere, enige. Naturligvis, hvilken anden Mening skulde den almindelige Valgret ellers have? Det var ikke, som man gerne vilde forestille sig det i Højrekreise og Højreprese, et Krav, som Førerne agiterede Vælgerne op til, tværtimod. Gennemførelsen af Folkestyret var et Krav, som Vælgerne stillede til Førerne, gennem Aarene med voldsomt stigende Kraft. Men ved de mange Folkemøder, som *I. A. Hansen* og *Christen Berg* holdt overalt i Landet, hvor besværligt det end dengang var at komme fra Sted til Sted, sloges Kravet fast i Folkets Sind. Det var særlig paa sin vidtstrakte Rejse i 1872, at Christen Berg af alle erkendtes for Venstres store Fører. I mægtige Skarer samledes Vælgerne om hans Talerstol. Utrættelig forklarede og begrundede han Venstres Programpunkter, som han selv nylig, 23. Marts, havde formuleret dem.

De første Punkter lød: Juni-Grundloven i dens fulde Omfang er Folkets moralske Ret; vor Udvikling bør derfor fremmes i denne Grundlovs Aand; i Henseende til borgerlig og politisk Lighed og Frihed bør enhver stilles lige uden Hensyn til Stand og Formue. „Det er Venstres Forlangende,“ sagde han paa et Møde i Fjerritslev, „at Folkets Vilje skal være Landets Lov, det skal ikke sende Mænd til Rigsdagen for at tigge Smuler fra Herrerens Borde, men for at de med deres Kendskab til Folkets Tarv og Trang kan kræve deres Ret gennemført.“

Bergs rette Element var Folkemødet. Paa Talerstolen følte han sig hjemme, og han fyldte godt paa den med sin smukke, kraftige Skikkelse, det karakteristiske Ansigt indrammet af et studset Fuldskæg. Talen var bred og ordrig, men altid baaret af selvstændige Tanker. Stemmen var lidt sløret, men meget kraftig. Den mindede noget om Vindens Sus og Vesterhavets Klang. Det, der greb

Tilhørerne og gjorde et politisk Møde til en festlig Oplevelse, var den Hjertets Varme, hvormed han bekendte sin Tillid til det jævne Folk og sin Tro til, at Sejren skulde vindes.

Valget 1872 20. September gav det forenede Venstre Flertal i Folketinget, 53 af 102, hvortil kom 5 Bjørnbakkere, medens Mindretallet bestod af 14 Nationalliberale, 19 af et Mellemparti og 10 Løsgængere. Den almindelige Valgret havde talt, klart og tydeligt.

Hos Hørup var der ingen Tvivl om det lykkelige og rigtige i denne Udvikling. I det meget aabenhjertige og noget beske Tilbageblik over sin politiske Optræden, han satte i Pennen i Foraaret 1884, siger han om sin Tænkemaade dengang:

„Den almindelige evropæiske Tilstand, hvor nogle Tusind Familjer er den offentlige Mening og Millionerne ikke andet end Bønderne og Soldaterne i Komædien, forekom mig latterlig. At gøre Alvor af den almindelige Valgret syntes mig hele Opgaven. Da jeg begyndte at sige til Bønderne: „I er den offentlige Mening“ og til den offentlige Mening: „I er en Klike“, lød det for begge Parter som et Paradoks. Efterhaanden er denne Sprogbrug dog trængt igennem, de øverste Tusind saa sig tvungne til at skifte Front, i Stedet for at bekæmpe Almuen i den offentlige Menings Navn, bekæmper de nu den offentlige Mening i Kraft af alle mulige skiftende Formaal: Kongen, Grundloven, Ordenen, Religionen o. s. v. Som et Tegn paa den almindelige Valgrets Nivellement gennemførte jeg Ordet „Hr.“ — Hr. Hall og Hr. Ole Sørensen.“

Saa stærkt følte han i 1872, at den almindelige Valgret kaldte ogsaa paa ham som en af sine Forkæmpere, at han, vistnok i ungdommelig Fremfusenhed, stillede sig som Valgkandidat i sin Hjemegn, Frederiksværkkredsen, endda mod *P. E. Olsen*, en af de nu hæderkronede Bekæmpere af Grundloven af 1866. Af Datidens Aviser faar vi kun at vide, at Valgkampen havde været livlig, men cand. jur. V. Hørup fik dog kun 162 St. mod *P. E. Olsens* 480. I sit Tilbageblik fra 1884 giver Hørup selv en Forklaring af denne Fiasko. „I min første Valgkampagne (1872) slog jeg haardt til Militarismen, jeg blev anmeldt som Bjørnbakker. Men Strømmen gik for højt, der var ikke noget at stille op. Jeg stak Piben ind og begyndte at søge fast Fod i Partiet.“

Danmark som Krigsmagt.

Allerede her i Frederiksværk i 1872 har da den unge Hørup søgt at gøre Opfattelsen af Danmarks Militærvæsen til Skillelinjen mellem sig og den højt-

ærede Modkandidat. Med god Grund og stor Forudseenhed; thi det var dette Spørgsmaal, der en halv Sned Aar senere skulde kaste det danske Folk ind i en saa lidenskabelig Strid, at sund Fornuft ikke kunde faa Ørenlyd.

Krigen 1864 var blevet tabt og med den det danske Nordslesvig. Tilbage-toget fra Danevirke, de blodige Tab ved Dybbøl og den lette Erobring af Als var smertelige Begivenheder, der af Samtidens opstemte nationalliberale Presse med *Plougs* Fædrelandet i Spidsen var blevet udskreget som enten Forræderi eller som Uduelighed hos den danske Overkommando. Saa vidt gik Ploug, at han 1864 23. Septbr. skrev om Tilbage-toget fra Als, at „det var en Skamplet i Danmarks Historie, der ikke kunde afvaskes i 100 Aar“. Vi ved nu, at disse Beskyldninger var grundløse, den danske Overkommando var stillet overfor en uløselig Opgave, et meget lille Lands beskedne Hærmagt i Kamp mod to militære Stormagters langt større Hærstyrker og bedre Bevæbning. I Dybbøls Skanser kæmpede den danske Hær og dermed det danske Folk heltmodigt og trofast mod en uovervindelig Overmagt.

For de virkelig kyndige Militære var der aldeles ingen Tvivl om Danmarks Stilling efter Krigen. 1864 kom ikke som nogen Overraskelse for *Tscherning*, Danmarks store Krigsminister fra 1848, der næsten som en anden Carnot havde stampet de Hære op af Jorden, der var nødvendige til Trearskrigen, men som dengang med Forfærdelse havde set, hvor svag Danmarks militære Stilling i Virkeligheden var. For ham fastlog 1864 derfor blot endeligt og afgørende, at Danmarks militære Saga var endt. Han tog ikke den Forklaring for gyldig, at Nederlaget skyldtes manglende Forberedelse. Derfor indskærpede han i sine sidste Leveaar atter og atter sine danske Landsmænd, at Krig mod den eneste sandsynlige Modstander kunde Danmark ikke føre, og at et stort Militærapparat og da særlig et befæstet København kun vilde øge Faren for Landet, ligesom Flaaden havde gjort det i 1807. Danmarks eneste virkelige Forsvar var en nøgtern og aabenlyst fredelig Udenrigspolitik. Dette har *Tscherning* formentlig ogsaa udviklet for Morgenbladets unge Redaktør *N. J. Larsen*, da han som den sidste havde en politisk Samtale med ham 1874 23. Juni, nogle faa Dage før hans Død.

Ganske som *Tscherning* tænkte to yngre dygtige Officerer, der i 1864 begge var 40aarige og begge havde deltaget aktivt i de to slesvigske Krige, *Carl Th. Sørensen* og *Michael Rousing*. Ogsaa de drog af deres egen Erfaring den Slutning, at 1864 satte et dybt Skel mellem før og efter, at med denne Krig var Danmarks Krigsdage endt. *Carl Th. Sørensen* lagde ikke Skjul paa sin Mening,

men holdt sig dog dengang lidt tilbage, fordi han nødig vilde forskerte en Fremtid som autoritativ Krigshistoriker, der var hans Haab og Maal. Først da Generalstaben 1883 fratog ham Redaktionen af det officielle Værk om Krigen 1864, traadte han skarpere frem. Men *Michael Roving* var en saa kraftfuld og uforfærdet Personlighed og en saa glimrende Skribent, at han ikke kunde undlade at sige sine Landsmænd et Alvorsord, da Tanken om en ny Hærlov kom frem i 1866, som det var en Nødvendighed, fordi Landets Forsvarsvæsen maatte nyordnes efter dets helt ændrede Vilkaar.

Derfor udsendte han 1867 sit Skrift: Danmark som Krigsmagt. Han søger heri at holde det danske Folk for Øje, hvilket Blændværk det skandinaviske Forsvarsforbund allerede har vist sig at være og altid maa forblive, at 1864 har vist, at Danmark umuligt kan forsvare sig mod een, endsige to tyske Stormagter — af hvilke Østrig 1866 havde lidt sit knusende Nederlag mod Preussen, — at enhver Tanke om Danmarks Deltagelse i en Stormagtskrig mod Preussen var en aldeles vanvittig Fantasi. Han ender med de næsten profetiske Ord: „ingen kan være saa blind, at han ikke kan indse, at vi efter al Rimelighed vil blive nødt til at gaa gennem tykt og tyndt med Preussen, og at der er en ti Gange saa stor Sandsynlighed for, at den Krigsmagt, vi nu opretter, vil blive brugt til Udførelsen af preussiske Krigsplaner som der er for, at den kan blive brugt i Forening med andre Stormagter mod Preussen, medens et selvstændigt Forsvar af Landet under alle Eventualiteter er en ligefrem Umulighed. Man se sig derfor vel for! Det er ikke for os selv, men for vore Børn, vi her skulle tage Beslutning. Den Generation, under hvilken den ulykkeligste Katastrofe i Danmarks Liv fuldbyrdedes, vil maaske blive haardt dømt af Historien, men den vil sikkerlig blive dømt endnu haardere, hvis den nu vil søge at gøre sin Synd god ved at trække en Veksel paa de kommende Generationer, som kun kan indfries med et aldeles unyttigt Offer af Blod og Elendighed“.

Roving havde den personlige Tilfredsstillelse, at General *Raasløff*, en meget dygtig, højt begavet og selvstændig Mand, der af Grev *Frijs* var kaldt herover fra Amerika for som Krigsminister at ordne det danske Krigsvæsen, betroede ham, at han var ganske enig med ham. Men *Raasløff* fjøede til, at han naturligvis ikke var kommet herover for at gøre Fiasko, og at han foruden *Roving* kun havde truffet to fornuftige Mænd i København: *Andræ* og *Alfred Hage*. Den Hærlov, *Raasløff* paa tre Fjerdingsaar fik gennemført 1867, var dog forstandig og maadeholden. Danmarks aarlige militære Udgifter var efter 1864 8 Mill. Kr., hvad *Tscherning* mente man burde lade det blive staaende ved. *Roving*

mente, at 6 Mill. Kr. var det højeste, Danmark burde ofre herpaa. Raasløffs Hærlov satte Udgiften til 10,5 Mill. Kr.

Rovsings Skrift giver os forfærdende Eksempler paa, i hvilken Grad Tanken om en Revanche-krig mod Tyskland i disse første Aar beherskede den danske offentlige Mening. Han gennemhaaner den, og det er altfor trist at opholde sig ved den. Men et enkelt Eksempel maa dog gives. „Hr. *Orla Lehmann*, Folkeforeningens Formand,“ fortæller Roving, „pakker sin Randsel og drager over til Middelfart for med sin Nærværelse og Veltalenhed at forherlige Festen i Anledning af Slesvigernes Besøg. Det danske Folks Fører fortæller her de forsamlede Fyenboer og Slesvigere, at enhver Fred med Tyskland kun er en Vaabenstilstand til en ny Krig, at vi kun kan frelses ved Krig og derfor skal alt vor Haab staa til Krig.“ Roving tilføjer: „og der raabes ikke fra Tilhørerne, „hold Mund, Ords kryder! Gaa til Teatret, Deklamator.“ Men Hr. Lehmann drager hjem med forøget Berømmelse, og Tilhørerne drager hjem med den Overbevisning, at hvis Lehmann blot kan faa den tredje slesvigske Krig bragt paa Benene, saa vil den fjerde slesvigske Krig nok blive overflødig — hvilket den ogsaa ganske vist vil blive.“ Eller da Krigsministeren kom til at ytre i sit Forsvar for Kavalleriet, at han maatte have den forlangte Kavalleristyrke, fordi man ellers ikke vilde kunne forfølge Sejren efter et vundet Slag, saa røbede ingen Folketingsmand nogen Forbavselse over det dristige i denne Tanke.

Tyskerhadet, næret ved Festerne for Slesvigerne, den stadige Tilstrømning af flygtende Slesvigere og den fantastiske Revanchetanke beherskede i 1860erne i den Grad den danske Offentlighed, at ethvert besindigt Ord derimod var for Landsforræderi at anse. Bevægelsen fik et alvorligt Knæk ved Frankrigs hastige Nederlag i 1870—71, men lidt hen i 70erne tog den noget beskednere fat igen.

Det er desværre ikke lykkedes mig at faa oplyst, fra hvornaar og paa hvilken Foranledning det personlige Bekendtskab mellem *Rovsing* og *Hørup* er kommet i Stand. Jeg maa antage, at det er sket mellem 1867 og 1872. Det er vel sandsynligt, at *Hørup*, hvis egen Eftertanke over 1864 havde ført ham til samme Grundbetragtning, har følt sig i den Grad bestyrket heri ved sin Læsning af *Rovsings* Skrift af 1867, at han som den yngre har søgt ham for ved Samtaler yderligere at drøfte Spørgsmaalet. Det er i alt Fald klart, at *Rovsings* militære Kyndighed har givet *Hørup* det faste Punkt, hvorpaa han kunde staa i sin Vurdering af dansk Militærvæsen og dansk Militarisme. Jeg antager, at det var ud fra Erkendelse af den indlysende Rigtighed af *Rovsings* Meninger, at *Hørup*

I. A. HANSEN

KR. ARENTZEN

MICHAEL ROVSING

førte sin første Valgkampagne 1872 paa Militarismen. Af deres Bekendtskab kom et Venskab, der gennem Aarene tiltog i fortrolig Meningsudveksling til den Grad, at de gensidig gennemlæste hinandens Manuskripter, uden dog at nogen af dem var synderlig villig til at akceptere den andens Rettelser. Dette aandelige Samarbejde var dem begge til stor Glæde.

Krigens Begivenheder.

Enhver, der vil danne sig rigtige Forestillinger om, hvilket dybt Indtryk Krigsbegivenhederne 1864 har gjort paa Hørup som paa alle Danske, maa læse, hvad han selv senere skriver derom. Bedst kommer dette frem i en Anmeldelse, han 1884 skrev af et Skrift, Højskoleforstander *Jens Nørregaard* havde udsendt netop herom. Hørups Tanker maa gives med hans egne Ord:

„Forfatterens tre Helte er: *de Meza, Hegermann-Lindencrone og Steinmann*. Skriftet er udgivet for at rense disse tre for den Skygge, som antages at hvile paa dem fra Danevirkes Rømning, det jyske Tilbagetog og Tabet af Als.

Men denne Renselse er overflødig. Tyve Aar efter hine sorgtunge Begivenheder behøver den Slægt, der har oplevet den prøjsisk-østerrigske og den tysk-franske Krig ingen Syndebukke for at forklare sig, hvorfor vi ikke knuste de to Stormagter i 1864. Nu ved vi Grunden, og vi ved tillige, hvorfor den Slægt, der modtog hine Stød, ikke kunde bære dem. Hidset som den var til den højeste nationale Overspænding, drømmende om Thyras Vold som om et af Historiens Underværker og om Holger Danske, som om den gamle Sagnhelt var en krigsførende Alliancemagt, blandende Æventyr med Virkelighed, lige fortunlet af begge, kunde denne Slægt ikke fatte, at Miraklerne udeblev. Den var belavet paa, at der maatte ske noget vidunderligt til Danmarks Frelse, og da der i Stedet for skete det nødvendige, at den svage bukkede under for den stærkere, vilde den ikke forstaa, at det naturlige gik naturligt til. Den behøvede en Forklaring om Forræderi eller i det mindste om himmelraabende Uduelighed hos de militære Befalingsmænd for at forsone sig med, at danske Soldater flygtede og toges til Fange.

Men naar vi langt om længe har faaet bedre Forstand, er det dog et mærkeligt Træf, at disse Ting nu skal forklares os af en af de faa, der endnu ingen Ting har forstaaet. Hr. Nørregaard hører til Slægten fra før 64, han ved ikke andet, end hvad den vidste. „En Krig,“ siger han, „hvor det gælder noget alvorligt, vil afgive Maalestokken for hvad der i et Folk gives af aandelig og sædelig

Kraft: af Statsmandskløgt som af Ordningsdygtighed, af Mod som af Mandstugt, af Offervillighed som af Spændkraft i Viljerne. Paa alle Punkter kom vi tilkort i 1864.

Dette skal saa være Forklaringen.

Og Moralen er den: blot mere Mod og Spændstighed og Offervillighed og Mandstugt, saa skal det nok gaa bedre, naar vi næste Gang kommer i Kast med Stormagter.

I sin Iver for at ildne Sindene til en anden Gang og afholde sine Landsmænd fra at drage den eneste nyttige Lære af Begivenhederne i 1864 retter Hr. Nørregaard de uretfærdigste og grundløseste Beskyldninger mod Hæren og Folket. Det skortede os paa sædelig og aandelig Kraft, siger han, paa Mandstugt, Mod og Offervillighed. Men dette er løse og daarlige Ord, og det er ikke Sandhed. Var der ikke Mandstugt og Vilje i den grufulde Vinternat, da Hæren slæbte sig gennem Sneen fra Dannevirke, og mon det uden Mod og sædelig Kraft var lykkedes Uge efter Uge at føre Soldaterne ud i de gennemskudte Grave ved Dybbøl? Eller hvor viste Folket og dets Repræsentanter Mangel paa Vilje til at bære Krigens Ofre?"

Om Danevirke siger Hørup i 1887:

„Da vi rømmede Danevirke, var der derfor et virkeligt Skrig af Sorg og Harme, intet Partiskrig, men den overvældende Skuffelses bitre, uforstaaende Nødraab. Det var et Folkeønske, at vi skulde være blevne der. Ikke for at gøre Pinen kort og faa en Ende paa Sagen, inden Ulykken voksede os over Hovedet. Det havde været et fornuftigt Ønske; Krigen var bleven billigere og lettere, Freden bedre, om vi var blevne der. Men derpaa tænkte Ingen; det faldt Ingen ind, at Valget var mellem at løbe fra det eller blive og lade sig tage med det samme. Folkeønsket var et Ønske om, at vi skulde blive og gøre det af med Prøjsen og Østrig paa en Gang, jage dem tilbage over Elben med braadne Pander, saa de tabte Lysten til at komme igen.“

Om Danevirke og Dybbøl siger han 1888:

„Nederlaget i 1864 led vi ikke ved Danevirke, men ved Dybbøl. Det var ikke Danevirke, der skilte os ved Als og ved Nordslesvig, det var Dybbøl. Hvis vi var blevet ved Danevirke, var vi sluppet bedre fra det. Det var vor Ulykke, at de danske Generaler var altfor sagkyndige, altfor indsigtfulde. Saasnt det kom til Stykket, saa de straks, at de ikke kunde forsvare Danevirke, og som kloge Generaler trak de sig tilbage.“

Endelig om Als siger han 1886:

„Naar Hr. Ploug imidlertid taler om en Skamplet, som ikke kan afvaskes i 100 Aar, saa er det en af hans sædvanlige Overdrivelser. Der behøves ikke saa stor en Vask. Hvad vil man forlange af en Hær som vor paa Als, en Hær, der gennem et helt Felttog er kuset og kuert af Fjendens Overmagt, moralsk knækket ved Tilbagetoget fra Danevirke, fysisk lammet ved hjælpeløst at ligge Uge efter Uge paa Dybbøl som Skive for Fjendens Prøveskud, endelig trængt med et nyt Indtryk af Fjendens Overmagt fra Dybbøl til Als? At vi førte os mere som Mennesker end som Helte er sikkert let at tilgive, hvis der overhovedet her er Noget at tilgive.“

Her har Hørup givet klare og smukke Udtryk for de Følelser af bitter Sorg og dyb Medlidenhed med den danske Hær, som Begivenhederne fremkaldte hos ham i 1864, da de fandt Sted. Hvad han 1872 har betegnet som Militarisme, var Uviljen eller Mangelen paa Evne til at drage den eneste rigtige Lære deraf: at Danmarks Dage som Militærmagt var endt. Naar han omved 1880 atter stærkere drog denne Tanke frem i den offentlige Diskussion, var det simpelthen, fordi det var nødvendigt; da havde den fordærlige Revanchetanke faaet en saadan Magt i visse danske Kredse, at det var blevet for farligt ikke at bekæmpe den, med Mod og Alvor, men efter Hørups Natur om fornødent ogsaa med Spot.

Udenrigspolitik.

Bagved Krigen 1864 og dens sørgelige Begivenheder laa hele den national-liberale Udenrigspolitik, der havde ført op dertil. Det er først i vor Tid blevet oplyst, at denne Politik i alt Fald siden Nytaar 1863 gik ud paa intet mindre end at faa de tre nordiske Riger forenet under den svenske Kong *Carl 15.*; en skøn, men fantastisk Tanke, der var inspireret af Italiens nylige Forening under Kongen af Sardinien. Selve den danske Kultusminister *Monrad* og den danske Indenrigsminister *Orla Lehmann* gjorde allerede i Begyndelsen af Aaret 1863 den svenske Gesandt *Hamilton* og dermed den svenske Regering Tilbud om Dannelse af en føderativ skandinavisk Enhedsstat. Tanken blev afvist af Sveriges Regering, hvis Statsminister *de Geer* visselig ikke var nogen Cavour; men den var fremsat af de to Ministre i Forstaaelse med Konseilspræsident *Hall*. Trods den svenske Afvisning arbejdede det danske Ministerium derfor stadig med Tanken. Da Kong *Frederik 7.* døde 1863 15. Novbr. fremkom Muligheden for en national Revolution i Danmark, der kunde hidføre det

ønskede Resultat, og saa længe Hall havde Magten, holdt han denne Mulighed aaben.

Ingen udenfor de Nationalliberales allerinderste Kerne vidste noget om, hvor langt Ministeriet Hall var gaaet. Nogle af dets Modstandere anede det og fremsatte sine Formodninger derom, men den store Offentlighed vidste intet, og man tør vistnok tilføje, vilde heller intet vide derom. Det danske Folks Repræsentanter gav stiltiende disse Mænd fuld Tilgivelse for, hvad de med det politiske Ansvar hvilende paa sig maatte have foretaget sig i Danmarks Ulykkesaar 1863 og 1864. Naar man tænker paa, hvorledes der i vore Dage fares frem mod de ledende Politikere i andre Lande, hvis Politik har vist sig at føre deres Folk i Ulykke, maa man beundre dette Maadehold. Det blev hverken af konservative Helstatsmænd som *David* eller af radikale Venstremænd som *Lars Bjørnbak*, der begge aabent havde bekæmpet hele den skandinaviske Politik, forlangt, at der skulde afkræves Ministeriet *Hall* nogen Forklaring eller gøres noget Ansvar gældende mod det. Dette tog Hall og hans Ministre som noget selvfølgeligt; det faldt dem ikke ind, at der kunde rejses nogen Rigsretsanklage mod dem. Kun *Monrad* som Teolog følte sin Syndeskyld mod Danmark saa stor, at han for en kort Tid, 1865—1869, frivilligt eksilerede sig til New Zealand. Det syntes endda helt formasteligt, at Venstremanden *Tauber* ti Aar efter, 1873 3. Maj, tillod sig at minde Hall om hans Ansvar for Krigen 1864. Hall var da igen saa stor paa det, at han afviste *Taubers* „Insinuationer“ „med dybtfølt Foragt“. Da Tilhøregalleriet endog hilste Halls Afvisning med stormende Bifald, lod Folketingets Formand *Krabbe* det dog rømme. Maaske følte Venstre da, at det dog var gaaet noget for vidt i sin Højmodighed.

Som den almindelige Offentlighed var ogsaa *Hørup* aldeles uvidende om den inderste Grund til den nationalliberale Udenrigspolitik. Selv om han har hørt noget derom, har heller ikke han brudt sig om at tage disse Fortidens Spørgsmaal op igen. For ham, som formodentlig for alle dem, der var tyveaarige i 1864, var dette Aar et Skelaar, bagved laa det gamle danske Monarki med alle dets Vanskeligheder, forud laa Genopbygningen af det tilbageblevne, nu nationalt ensartede danske Folk ud fra dets egne Forudsætninger. Han vender et Øjeblik sin Tanke tilbage til 1864, da han 1888 15. Novbr. i den politiske Strids sørgeligste Aar maa skrive en Artikel til Regeringsjubilatet, saa skriver han:

„Da *Christian 9.* for 25 Aar siden blev Konge, modtoges han ikke med

Begejstring af det danske Folk. Det vilde sikkert ogsaa have været urimeligt at forlange det; ti den Begivenhed, der førte Christian 9. op paa Danmarks Trone, nedsænkede det danske Folk i den alvorligste og ærligste Bedrøvelse, dette Folk havde prøvet. Det var af Folkets Hjertedyb, Taarerne flød, da Budskabet kom: Kong Frederik er død.

Men Christian 9. blev modtaget med mindre end Kølighed. Han blev modtaget af det den Gang almægtige nationalliberale Parti med den mest nærgaaende Tvivlen, med de lettest tilslørede Insinuationer. „Politiken“ har nylig aftrykt Brudstykker af „Fædrelandet“s Artikler i de Dage. Det, der nu i dette Jubilæumsaar mest forundrer En, naar man genser disse Plougske Udtalelser, det er, at *Carl Ploug* undgik vort Lands straffende Retfærdighed. I vore Dage vilde hver af „Fædrelandet“s Artikler fra den Tid om Kongen være sikker paa en Majestætsfornærmelsessag.

Hvad de Nationalliberale den Gang gjorde mod Christian 9., det rejser sig som deres onde Samvittighed, naar de med *Carl Ploug* i Spidsen idag drager igennem Amaliegade for at hylde Kongen som de loyale Farisæere, der korsers sig over Venstres Ugudelighed. Lad *Carl Ploug* bøje sit gamle Hoved med Ydmyghed i Amaliegade. Der er Minder, som iaar holder Jubilæum.“

Gaar man ud fra, at *Hørup* intet har vidst om den nationalliberale Politikis virkelige Maal, forstaar man, at den for ham maatte staa som aldeles fantastisk. Ud fra dette Synspunkt harcellerer han 1876 paa mesterlig Vis over den Hallske Notepolitik, der baade medens den stod paa og endnu længe efter i danske Kredse er blevet betragtet med den største Ærefrygt.

„Den Gang den nationalliberale Mening var den offentlige Mening her til Lands, var vi nogenlunde vel fornøjede med vort lille Land, vi var ikke fri for at anse os for en temmelig anselig Magt til Lands og til Vands, vore diplomatiske Noter tillagde vi nogen Betydning i Europas Raad, vi smigrede os med, at fremmede Statsmænd læste dem helt igennem og tog Afskrift af dem med hjem for at glæde sig endnu en Gang over Stilen, inden de gik i Seng. Det kan heller ikke nægtes, at vi gjorde os megen Flid med disse Udarbejdelser; naar vi havde affattet et meget langt og meget formfuldendt Aktstykke af denne Art og sendt det om til Hofferne, var hele Landet stolt deraf. Overfor Stormagterne vedligeholdt vi en jævnbyrdig Tone, der altid var fuld af Værdighed og Selvagtelse; dersom vi ikke satte vore store europæiske Venner Stolen for Døren, lod vi dem dog ikke være i Tvivl om, at der var Grænser, hvorudover man ikke turde regne paa vor

Taalmodighed. Maaske har der af og til været noget vel strængt i vor Holdning, vor suveræne Ubøjelighed i Sønderjylland kan næppe siges fri for en Barskhed, der kommer Haardhed nær; men ogsaa dette hvilede paa den samme almindelige Følelse af, at vi ikke paa nogen Maade var tabt bag af en Vogn, der overhovedet udmærkede den nationalliberale offentlige Mening. Det er siden blevet klart, at denne Opfattelse af vor egen Betydning ikke paa alle Punkter faldt sammen med den almindelige europæiske. Der er Grund til at mistænke enkelte ledende Statsmænd for ikke at have læst vore Noter helt igennem, og det er ikke uantageligt, at vor fra et hjemligt Synspunkt værdige og anstandsfulde Optræden i Udlandet har gjort Indtryk af noget ungdommeligt og smaa-køb-stadsagtigt, som ikke har imponeret. Vor Ven, Lord *Palmerston*, skrev i Avg. 1864 et nylig offentliggjort Brev til Kongen af Belgien, der synes at vidne om, at man i al Fald ikke i London havde den Følelse af Jævnbyrdighed, som saa ofte trøstede og glædede os hjemme. „Den danske Regering“ — skriver *Palmerston* blandt andet — „har utvivlsomt saavel under den forrige som under den nuværende Styrelse begaaet baade positive og negative Fejl, og den har i hele denne Sag lige fra først til sidst vist den fuldstændige Mangel paa Evne til at behandle store Spørgsmaal, som man maaske burde være belavet paa hos en Nation, der er indemuret i en Krog af Europa og lidet erfaren i og kendt med Storpolitiken.“

Slige Udtalelser vilde paa et tidligere Tidspunkt have lydt i høj Grad saarende i vore Øren. Vi vilde næppe have forklaret dem anderledes end som den engelske Statsmands Nag over at være sejlet agterud af Stilen i vore Noter, ingen vilde dog for Alvor have kunnet forbinde nogen Tanke med Ord som „fuldstændig Mangel paa Evne til at behandle store Spørgsmaal“, „lidet erfaren i og kendt med Storpolitik“, naar man et Øjeblik vilde henføre dem f. Eks. til Hr. *Hall*. Hr. *Hall* ikke erfaren i „Storpolitik“! hvem da? Som Tingene nu staar, tager vi det mere roligt. Det er aabenbart, at der selv indenfor den nationalliberale Mening har udviklet sig en mere nøgtern Opfattelse af vor Stilling i Verdensaltet.

Det nationalliberaleste blandt de nationalliberale Organer er i den senere Tid jævnlig kommet tilbage til en Betragtning, der ligger Beskedenhed saare nær. „Fædrelandet“ har fundet Hvile i den Tanke, at vi er „et usselt lille Land“, og med denne Grundanskuelse er det ikke uforeneligt, at vore Diplomater kan have været nogle usle smaa Diplomater og hele den nationalliberale Periode en

Labans- eller Lømmelalder, hvori vi paa mange Maader har gjort os særdeles latterlige ved en Grønhed og Opblæsthed baade i Krig og Fred og en urimelig Overvurdering af os selv og vore Statsmænd, der kan have forekommet vor mere rutinerede Samtid at tilhøre en Ravnekrog udenfor den evropæiske Kultur.“

Mere rammende og vittigere kan denne Notepolitik ikke karakteriseres. Hørup kunde ikke vide, at der tilsidst bag al denne henholdende Fægtning med Noter blev anbragt en Bombe, der blot ikke eksploderede, da det rette Øjeblik var der.

Londonkonferencen.

Om Hørups Uvidenhed om den virkelige Baggrund for den nationalliberale Politik vidner det forfærdende Indtryk, som *Poul Andræs* Offentliggørelse i 1894 af Brevvekslingen mellem hans Fader *C. G. Andræ* og *Krieger* under Londonkonferencen gjorde paa ham. I Dagene 6.—10. Juli skrev Hørup en stor Anmeldelse af denne Brevveksling og siger deri:

„Hvis det er en Trøst, er der den Trøst i *Andræs* Breve, at der ogsaa ved denne Lejlighed dog var een Mand, der tænkte klogt og sagde det rigtige. Det er en tarvelig Trøst. Den forstandige Mand i Danmark spiller samme Rolle, som Koret i den gamle Tragedie eller Narren i den shakespeare'ske, Skæbnen gaar sin ufornuftige Gang uden at høre, hvad han siger. — — *Andræ* var en ensom Mand, fjernt fra Nationens, det vil sige de i Øjeblikket dominerende Partilederes Tankegang, uden Støtte i Pressen, uden nogen Magt over de Personer, der skabte offentlig Mening.“ . . . „Naar man forsøger at tænke over den danske Politik i 1864, staar man overfor en bar Mur. Spørger man, hvad vi vilde med Krigen, er det umuligt at svare andet end: Ingen vidste det. Det er ikke for meget at sige: Ingen havde tænkt over det. Man maa sige som *Andræ*: Krigen er begyndt i Vanvid, ført med Vanvid og vil bringe os Uheld paa Uheld.

I sit første Brev til *Andræ* 17. Apr. begyndte *Krieger* med følgende utrolige Ord: „Inden det første Møde holdes af Konferencen, vil jeg dog melde Dem, hvor aldeles min Forventning hjemmefra — at det hele ikke fører til noget — bekræfter sig, saa vidt jeg kan skønne.“ Det er Danmarks specielle Fuldmægtig, der rejser til en Konference, som er Danmarks sidste og yderste Haab, bag hvilken der kun ligger Freden dikteret paa Sejrherrrens Betingelser af Sejrherrrens Naade. Han, som med sit Hoved burde svare for, at Konferencen ikke

gik fra hinanden, før Freden var sikret, som ikke havde andet fornuftigt Ærinde i London end at skaffe Freden for den billigste Pris, men tilsidst for enhver Pris, fordi Konferencen altid var billigere at handle med end Preussen og Fyrst Bismarck, han kommer med Forventningen hjemmefra om, at det hele ikke vil føre til noget, og begynder med at konstatere, at hans hjemlige Statsmandsblik ikke har set fejl af Sagen.“

Da England saa 28. Maj havde stillet sit Mæglingsforslag om en Deling af Slesvig ved Silinien, skriver Krieger herom til Andræ 3. Juni: „Jeg holder paa, at vi betragter Russels Forslag som vort Ultimatum, jeg holder derfor ogsaa paa, at vi ikke tilstaar de 14 Dages Vaabenhvile, medmindre Russel forpligter sig til ikke at anbefale os nye Indrømmelser.“ Hertil bemærker Hørup: „at det var givet, at vi kunde faa Freden ved Linien Aabenraa—Tønder, den var tilbudt, den havde vi paa Haanden. Det var ikke usandsynligt, at vi kunde have naaet Linien Flensborg—Husum, hvorom Napoleon i Paris sagde: at det var den bedste, vi kunde faa. Tag den! Men for at komme saa vidt maatte der naturligvis fremdeles mægles og handles med Tilbud og Modtilbud, indtil man kom dertil, at Resten deltes midt over eller skaffedes ud af Verden ved en Voldgiftsmand. Med et Ultimatum var alting kørt i Staa, men dermed var vi altsaa ovenpaa den Dag. Vi var gaaet ind paa at lade Kanonerne tie i 14 Dage, saa lang en Vaabenstilstand havde vi tilstaaet. Hvad det maa have kostet os, kan man høre paa Ordene, og til Gengæld for denne Indrømmelse, der maaske ikke nu synes os saa overvældende, havde vi opnaaet at tvinge England ind paa et Ultimatum, ud over hvilket der ikke længere turde mægles. Det store Spørgsmaal, hvad vi da egentlig skulde med de neutrale Magter, naar vi ikke skulde bruge dem til at mægle og til at blive ved med at mægle, indtil vi havde naaet Freden, staar stadig hen uløst.“

29. Maj 64 skrev Krieger fra London til Andræ: „Altsaa, jeg maa betragte Krigens Genoptagelse som rimelig. Er vi beredte?“ „Det er tre Ord,“ siger Hørup, „der fortæller mere end en hel Bog! *Er vi beredte?* Man kan se saa længe paa dem, indtil Øjnene løber i Vand. Af hvilken aandelig Tarvelighed, af hvilken forstokket Stærblindhed er dog ikke saadanne tre Ord rundne som disse: er vi beredte? — Og dog var de Nationalliberale betydelige, paa deres Vis højtbegavede Mænd. — — Der manglede blot, at vi her i København havde haft en Mand siddende, der sporenstregs telegraferede tilbage: Alt parat!“

„Lad os endnu aftrykke følgende Sætninger af Kriegers sidste Brev 20. Juni. Det er med disse Ord, at han forlod Konferencen. Naar man læser disse Sæt-

ninger, hvoraf hver enkelt er et Monstrum, ringer Andræs Ord en i Øret, Ordet Vanvid. „Dette vil jeg hævde,“ skriver Krieger, „Overbefalingen i Hæren har været slet, rent ud sagt. Havde vi haft Læssøe, er det min fulde Tro, at den preussiske Hær vilde have været ødelagt. Den ventede i Skræk et Angreb i den første Tid ved Als, da den havde delt sig og Østrigerne var langt borte. Fremdeles vil jeg sige dette: Havde der været blot en nogenlunde Befaling, da havde 17. Marts været en Sejr, og Belejringen havde taget mindst 14 Dages længere Tid. Og dette vil jeg sige: Havde vi haft det Skyts, vi burde haft, vilde Dybbøl ikke have været taget.“ Hermed vendte vor Befuldmægtigede hjem, Krigen genoptoges, og en Uge efter gik Preusserne over til Als.

Med saa mangelfuld en Fatteevne sprængte vore nationalliberale Statsmænd Konferencen og udleverede deres Fædreland til en Fred, som tog baade Als og Sundeved og Flensborg og Aabenraa og hver Stump af det danske Slesvig — en Fred, efter hvilken disse samme Landsmænd i 30 Aar har sat en Ære i at skrige os andre over i Raabet paa de slesvigske Brødre, som de i London kunde have haft for at række Haanden ud og tage imod dem — en Fred, som i en Menneskealder har fordærvet vort Forhold til Tyskland, der med en nogenlunde national Deling i Slesvig hurtigt vilde have udviklet sig til Forstaaelse og Venskab.“

Hørups Forfærdelse over Kriegers utrolige Letsindighed er begrundet ved, at han indsaa, at en Deling af Slesvig var det eneste Danmark kunde opnaa, og at en saadan Deling allerede dengang vilde have medført det venskabelige Forhold til Tyskland, som alle givne Forhold, ikke mindst de rent militære, henviste Danmark til.

Ministres Dannelselse.

Denne Selvsikkerhed hos Krieger paa Londonkonferencen er imidlertid kun et enkelt Udslag af den Selvtilfredshed og Højtidelighed, hvormed de national-liberale Ministre i det hele taget betragtede sig selv. De var kommet til at nære den Formening, at en Minister for at kunne gøre Fyldest i sin høje Stilling maatte have netop den Uddannelse, de selv var i Besiddelse af. Han maatte være Akademiker, have bestaaet Embedseksamen, kunne tale fremmede Sprog, særlig Fransk, som siden 17. Aarh. var internationalt Diplomatsprog, kunne konversere og have den rigtige selskabelige Optræden.

Saadanne Krav lod sig maaske opstille endnu i 1860erne, da al Politik

næsten kun var Udenrigspolitik; man kan snarere spørge om, hvorvidt de selv i den Tid blev honoreret. Den danske Gymnasieskole gav som før sagt ikke meget Kendskab til moderne Sprog, og man bliver ganske konsterneret, naar man læser, hvad *Krieger* 1864 23. Apr. skriver til *Vedel* fra London: „Jeg forstaaer iøvrigt nu bedre *Wachtmeister*“ — den svenske Gesandt i London og Sveriges Repræsentant paa Londonkonferencen — „siden jeg har erfaret, at han har det misundelsesværdige Held, at han hverken kan tale eller læse Tysk. Han kan virkelig ikke forstaa en tysk Avis; hvilken Lykke.“ Større var altsaa ikke de Krav, man stillede til en saa fremtrædende Diplomats Kendskab til fremmede Sprog. Siden da er Kravene paa dette Omraade blevet yderligere nedsat, i alt Fald for ledende Statsmænds Vedkommende. Det franske Sprogs Særstilling er saa godt som ophævet. Vi har oplevet en Verdenskonference, hvor kun een af de fire store Forhandlere kunde tale to Sprog. Vor Tid er de sprogbegavede Tolkes Tid. Den aldeles overvejende Betydning, som økonomiske, sociale og tekniske Spørgsmaal har faaet i Landenes indre og ydre Politik, har medført, at der nu stilles helt andre og større Krav til de ledende Statsmænds Indsigt end dette klassehovmodige Krav om Dannelse. Man kan vel endogsaa gaa saa vidt som til at paastaa, at hvad ledende Politikere siden dengang maatte have tabt i Dannelse, det har de rigeligt vundet i Effektivitet.

Men saaledes som her skitseret tænkte de nationalliberale Ministre virkelig om sig selv og om deres særlige Adkomst til i Kraft af deres Dannelse at beklæde Ministerstillingerne. De fandt det endog højst sørgeligt, ja rent ud et Vidnesbyrd om de danske Vælgeres Uoplysthed og Mangel paa Forstaaelse af Dannelsens Betydning, naar det skete, at Bønderne ved et Valg i en Landkreds foretrak en af deres egne fremfor en af disse højlærde og betydelige Personligheder. Det var dem helt uforstaaeligt, at den almindelige Valgret kunde give sig saa grimme Udslag. Og endnu 1879 kan *Krieger* glæde sig over, at man har besluttet, at Københavns Universitets 400aars Jubilæum skal være ikke en international Fest — man vilde ikke have Tyskere med — men alene en nordisk Fest; „vi slippe da for at forestille *Hørup* og *Berg* for det samlede Europa som Repræsentationens Blomst.“ Der var her en uhyre Brist i disse saa kloge og overlegne Mænds Tankegang; de forstod ikke, hvilken mægtig Naturkraft den almindelige Valgret, som de selv havde sluppet løs, i Virkeligheden var. De forstod ikke, at det var dem, der skulde lære det danske Folk at kende, saadan som det var og gav sig til Kende gennem den almindelige Valgret, de vedblev

at være Lærere, Professorer og høje Embedsmænd, de mente, at det danske Folk burde tage sine politiske Meninger fra dem.

Som det saa klart er skildret i det ovenfor anførte Citat af Hørup, kom baade Godsejerne og Bønderne til at hade Professorpartiet, Embedsmandspartiet, for dette Hovmod. Estrup roste sig hele sit Liv af, at han havde aldrig ødelagt sin Hjerne med at studere, han var glad for sin Forsteksamen. Haardere bed den nationalliberale Hovmod paa Venstre og Venstres Førere, den Syndflod af grove Fornærmelser og Forhaanelser, som den nationalliberale Presse lod regne ned over dem under *Carl Plougs* og *Billes* Ledelse. Den frygtelige Skuffelse, Ploug havde oplevet, da den skandinaviske Drøm brast i 1864, havde gjort ham illusionsløs, bitter og hadsk. Han vilde ikke vide af nogen Genopbygning af Danmark paa et andet Grundlag, end det, han hele sit Liv selv havde troet paa. Hvad Fædrelandet og Dagbladet tillod sig af Haansord mod Venstre trods al Beskrivelse og er heller ikke værd at gentage. Det er nok at anføre, at efter disse Blades Mening kunde det aldrig tillades Bøndernes „Transtøvler“ at stampe ind i Kongens Raad.

Sandheden var dog, at ligesom Venstre 1859 uden Vanskelighed havde dannet Ministeriet *Rotwitt*, kunde det til enhver Tid, i 1866, i 1870 eller senere, have dannet et Ministerium, der hvad „Dannelse“ angik let kunde have været paa Højde med det Venstreministerium, der endelig kom i 1901. Som det senere er sagt fra konservativ Side, vilde et Ministerium *Carlsen* i 1870 sikkert have bragt dansk Politik ind i en lykkeligere Udvikling.

Medens de ældre Venstremænd dukkede sig under Fornærmelserne eller ignorerede dem, blev Hørup, hvis egen akademiske Dannelse var lige saa god som nogen Nationalliberals, med Rette vred derover og besluttede, at han, saa snart han fik Mulighed derfor, vilde sætte Stop for dette Hovmod. Det var ogsaa nødvendigt for at hæve Venstres egen Selvfølelse.

Den danske Bonde.

„Hele Vanskeligheden laa i vort eget Parti,“ skriver Hørup. „De sagde nok: „Vi er lige,“ men de følte sig ikke paa samme Trin som de andre. Helt og igennem var der en indgroet Højagtelse for Modstandere, der behandlede dem *en canaille*. Det var ikke noget, der kunde rettes uden ad Omveje. Det lod sig ikke sige, det var altfor latterligt, at Fremtidens Førere, den offentlige Menings Repræsentanter, var Martyrer for deres Antagonisters ilde Omtale, at de krympede sig

under Savnet af medborgerlig Agtelse fra deres Modstanderes Side, at de klagede over ikke at komme i de andres Selskab. Men det gjorde de, selv *Høgsbro*.“

Samtidig forstod Hørup dog bedre end nogen anden Venstrefører, at alt hvad der af Professorpartiet sammenfattedes under Betegnelsen „Dannelse“ var et Omraade, som ogsaa burde præges af Venstre. „Dannelsen var os stadig paa Nakken. Dannelsen maatte splittes og vindes. Vi havde Krig mere med en Kultur end med et Parti. Som Parti maatte vi have vore Digtere, vore Professorer, vore Jurister, Journalister, Studenter ligesom de andre. Hvad jeg tænkte paa, var en hel Omdannelse af Bondepartiet til et almindeligt rationelt Demokrati.“

Ja, her er det Hovedformaal, som Hørup i Forberedelsens og Eftertænkningens unge Aar fandt det tillokkende og frugtbart at arbejde for. En Opgave af afgørende Betydning for dansk Kulturudvikling, og hvis heldige Løsning beroede paa, om den danske Bonde virkelig var egnet til at danne Kernen i et saadant „rationelt Demokrati“, et bevidst og fornuftbestemt Demokrati, saaledes som det dengang fandtes i andre Lande. Det ahang alene af, hvorledes den danske Bonde selv tænkte i 1860erne. Det var derfor det Spørgsmaal, Hørup maatte stille sig selv lige fra først af, men som han i Aarenes Løb Gang paa Gang maatte tage frem til ny Betragtning. Han var sikrest i sit Svar, da han første Gang stillede sig Spørgsmaalet; han var dengang tilbøjelig til at mene, at Bondens Tankegang i det store og hele faldt saa temmelig sammen med hans egen. Som Aarene gik, kom han mere i Tvivl; og da han 1901 for sidste Gang tager Spørgsmaalet frem, er han blevet saa uvis om Svaret, at han endog, hvad der er højst usædvanligt hos ham, anmoder den historiske Forsker om Hjælp.

„Dersom en Samtidig af det historiske Lav var færdig med Erik Glipping og heller ikke mente, at der var mere at presse ud af Valdemar Sejr, burde han fortælle os med gode Beviser, med stærke Dokumenter, med Hundrede Træk af Liv og Levemaade, hvad det var for en Mand, den danske Politik traf paa, da den traf den danske Bonde. Han havde i den første Del af Aarhundredet siddet stille paa sine Fædres Jord, fordøjet sine Reformere, øvet sig i at være en fri Mand. Medens finere Folk lyttede til Harpegrebene, pløjede han sindigt Velstand op af den sorte Jord. Blandt de Dannede var han kun den uvidende Bonde. Men det var for lidt. Desuden var han en Mand, der gemte megen Visdom, arvet fra Fader til Søn i mange Led, med en stor Slægtsfølelse, nidkær paa Ære og Anseelse for sig selv og Slægten. Selv under det haardeste Tryk havde han

dog raadet som Husbond for Hus og Hjem, Folk og Fæ. Der var baade Værdighed og Ansvar i dette. Og Trykket havde skabt en god Mistillid og en sund Ironi i ham, som han værgede sig med i Mangel af tungere Vaaben. Han var ikke nem at bilde noget ind. En Skælm havde hvisket ham i Øret, at det ikke gik ganske, som Præsten prækede, og den Begravelse, hvor Præsten endte sin Tordentale med de godlidende Ord: „Græder ikke, Børn, det turde være Løgn altsammen“, kom ham ikke stærkt overraskende, han havde tænkt noget af det samme før. Som en Mand, der havde meget at udrede, var han vel stemt for Sparsommelighed i Statshusholdningen, og som en Mand, der havde store Særkrav paa sig, var han ikke fremmed for Tanken om en rimelig Fordeling. Kloge Høns har kaglet megen Snusfornuft mod det, de kalder Stemnings- eller Følelses-Politik. Erfarne Politikere spiller dog større Stykker paa disse Strænge end paa mange Instrumenter, der blot klinger af Penge. Men den Følelse, der bed med den skarpeste Tand i Bondens Sind, var Følelsen af, at de andre saa ned paa ham. Det var selvsagt, at den første Bondepolitik maatte rettes mod hans Overmænd, dem, der sjoflede ham, behandlede ham som Almue og herskede over ham. Og det vil sige Alle. Det vil sige Præst og Dommer og Politi, alt Embedsvæsen og Lærdomsvæsen og Købstadsvæsen, alle civile og militære Funktionærer, alle Folkets Tjenere — de var alle Bondens Befalingsmænd. Og det vil sige Herremanden, med hvem han havde saa mange Kvaler endnu om sit Fæstevæsen, og om hvis Herrefærd fra den gamle Tid Historierne fortaltes rigeligt i enhver Familie.“

Kundskabsskolen.

Hele dette Rids af Bondens Tankegang er sikkert endnu i 1901 en Gengivelse af den Opfattelse, Hørup havde dannet sig deraf i 1860erne. Det er en Skildring af Indholdet af den sunde Bonderealisme, som han dengang mente kunde afgive Grundlaget for det rationelle Demokrati, han vilde naa frem til, den skulde blot udbygges med et videre Frisind og større Indsigt. Her var Hørup i bedste Overensstemmelse med de gamle politiske Venstreførere, *Tscherning*, *I. A. Hansen*, *Geert Winther*, men ogsaa med *Christen Berg*. Den mest fremtrædende Forkæmper for en saadan Forædling og højere Udvikling af Bonderealismen var dog *Lars Bjørnbak*, en fattig Lærersøn, men en kraftfuld Personlighed og fortrinlig Lærer, der 1857 1. Novbr. havde faaet oprettet en højere Landboskole i Viby ved Aarhus. Dens Maal var at bibringe

sine Elever, voksne Bondesønner, nyttige Kundskaber, hvorved de bedre blev i Stand til at røgte deres Kald i Livet og til at hævde sig som Borgere i Samfundet. Undervisningsfagene var Dansk, Geografi, Skønskrivning, Tegning, praktisk Regning, Naturhistorie og Naturlære, men ogsaa Religion, Historie og fra først af endog Tysk. Bjørnbak var en udmærket Lærer i Fædrelandets Historie og ingenlunde enig med Tscherning, naar denne udtalte sin Beklagelse af, at man paa Bondehøjskolen vilde fylde de unge Mennesker med historisk Lærdom, af hvilken de ni Tiendedele „er sammenskrevet Makværk, der ikke indeholder Sandhed for fire Skilling“. Bjørnbak mente, at Landbostanden, efterhaanden som den gik frem i Velstand, ogsaa gennem god Undervisning maatte gaa frem i Aandsdannelse. Men han vilde, at paa Viby Højskole skulde den egentlige Hverdagskost bestaa i Elevernes Tilegnelse af grundige, solide, positive Kundskaber; Lektielæsning og Lærebøger var fast Tilbehør til hans Skole, ja han gik endog saa vidt, at hvert Skolehalvaar blev afsluttet med en Eksamen.

Det var stærke Krav at stille til en Bondeungdom, der kom fra den Tids Folkeskole. Men Viby højere Landboskole havde dog let ved at samle Elever i de tyve Aar, *Lars Bjørnbak* til sin Død 1878 ledede den. Der var gerne i Vinterhalvaaret 70 til 80 Elever, 1868 fik Kvinder Adgang til Undervisningen i Sommerhalvaaret, „Uvidenhedens Mørke kaster et Sørgeslør over Livet for enhver, der er befængt dermed, hvorfor skulde Kvinderne sukke under dette Mørke?“ 1870 fik Viby Højskole en ny Bygning paa den gamles Plads, den kunde rumme hundrede Elever. I alt er mere end tusind Elever udgaaet fra Viby Højskole i *Lars Bjørnbaks* Tid. Et smukt Resultat for en Mand, der ikke vilde lefle for sine Elever, ikke være dus med dem, men forlangte, at de skulde omsætte deres sunde Bonderealisme i positive Kundskaber.

Lars Bjørnbak var en afgjort, ja lidenskabelig Modstander af den national-liberale Regerings Skandinavisme, og han og hans Meningsfæller var bestemte Modstandere af Krigen som af alt Militærvæsen. Hos dem som hos saa mange andre af Bøndernes Talsmænd helt fra Stænderforsamlingernes Tid var samlet op den danske Bondes indgroede, aartusindgamle Modstand mod og Had til alt Krigs- og Militærvæsen, der blot kaldte dem bort fra, hindrede og skadede deres daglige og aarlige Arbejde for at fremskaffe ny Rigdom af den danske Jord.

Vækkelsesskolen.

Med Vibyskolen som Forbillede var en Bevægelse for Oprettelse af gode Kundskaber for Bondeungdommen saaledes igang, da den pludselig blev mødt med et direkte Modstød fra den grundtvigske Højskoles Side. *Grundtvigs* Navn er uløseligt knyttet til dansk Højskole, fordi fra ham kom Tanken, men den virkelige Udformer af dens Program og Praksis var *Christen Kold*. Det var det daglige nære Samliv mellem Eleverne og Lærerne og disses Hustruer, Spisningen i Fællesskab, Fællessangen, den stadige Samtalen, hvorunder Eleverne helst skulde føle sig helt ligestillede med Lærerne. Det vigtigste var, at Højskolens aandelige Maal ikke skulde være Kundskabsmeddelelse, men Vækkelse. Paa Højskolen skulde Bondeungdommen netop drages bort fra Tanken paa det jordbundne Arbejde, der nu engang var dens Lod, og vækkes til Interesse for og Forstaaelse af det danske Folks Fortid og Skæbne, lære at føle Smerte over dets Tab, lære at beundre dets høje Stræben og dets store førende Skikkelser, føle at ogsaa den selv var Led i dets Skæbne og delagtige i den danske Folkeaand. Alt dette meddelt Eleverne ikke gennem Lærebøger, men alene gennem det levende Ord, Lærerens frie og beaandede Foredrag.

Dette Program, der stod i en saa afgjort Modsætning til Bjørnbaks Højskoletanker, blev optaget og virkningsfuldt gennemført af en lille Kreds af teologiske Kandidater, hvis Førere var *Ludv. Schrøder*, *Ernst Trier* og *Jens Nørregaard*, hertil kom ogsaa *Frede Bojsen*. Fællestræk for dem var, at ingen af dem tilhørte Bondestanden som *Christen Berg* eller som *Bjørnbæk* og *Hørup* var Sønner af Folkeskolelærere; de var alle af høj Embedsmandsslægt, eller som Trier Grosserersøn, de fleste af dem var økonomisk velstillede eller blev det ved passende Giftermaal. De og deres Medfølgere var alle Københavnerne og Akademikere, der var opvokset i den nationalliberale Ideverden. Denne blev hos Bojsen og Nørregaard styrket ved deres aktive Deltagelse i Krigen 1864, hvoraf de gik ud som Løjtnanter, medens Trier virkede som Feltdegn hos Feltpræsten *Høyer Møller*. Af disse unge Mænd havde Ludv. Schrøder allerede siden 1861 virket som Lærer og Højskoleforstander i Rødding; han siger selv, at han deraf lærte fuldt at optage det koldske Program, at Højskolen først og fremmest skulde virke vækkende og oplivende, og at det ikke saa meget var Kundskaberne som en til Livet svarende Oplysning, Læreren ved Foredrag og Samtaler skulde meddele. Ogsaa Ernst Trier kom som

Feltdegn til personligt at lære Christen Kolds Virksomhed at kende under et Ophold i Dalum og blev ogsaa stærkt betaget deraf.

Saa snart Krigen var endt, gik hele denne Kreds af unge Teologer med største Begejstring ind for Højskolearbejdet. 1865 blev *Ludvig Schrøder* Forstander for den fra Rødding til Askov overflyttede ældste danske Højskole og tog *Nutzhorn* med sig dertil. Samme Aar oprettede ved egne Midler *Frede Bojsen Rødkilde Højskole* og *Ernst Trier Vallekilde Højskole*. Aaret efter, 1866, oprettede *Jens Nørregaard* ogsaa ved egne Midler *Testrup Højskole* ved Aarhus og tog *Baaagø* med sig.

Alle disse Højskoler arbejdede efter det koldske Program, dagligt Samliv, det levende Ord. Det var nu smaat nok med, hvad dette levende Ord skulde leve af, hvad Vækkelsen skulde komme af. Ja, der var jo hele den gamle Grundtvigs kolossale literære Produktion, hans Salmer og Digte, hans Nordens Mytologi, hans Oversættelse af Sakse og Snorre og hans Verdenskrønike, hans Kirkespejl og saa alle de Rimværker, han udsendte i sine mest maniske, højstemte Perioder. De var alle Fundgruber for den Højskolelærer, der vilde lufte sin egen Aand i det levende Ord. Men hertil kom saa *Ingemanns* historiske Romaner og *Frederik Barfods* Fortællinger af Fædrelandets Historie. Det var, hvad den danske Bondeungdom, der søgte til disse grundtvigske Højskoler, blev fyldt med, udlagt af Lærerne efter deres personlige Opfattelse, aldeles ukontrolleret, end ikke af dem selv, men alt mundende ud i, at den Sammenblanding af Kristendom og nordisk Mytologi, hvori Grundtvigs Aand havde bevæget sig, og det Tyskerhad og den Opfattelse af dansk Nationalitetsfølelse, som de Nationalliberale havde været Forkæmpere for, var den eneste sande danske Folkeaand. Det er nylig rigtigt sagt af en kyndig dansk Kritiker, at denne Højskole ikke var Grundtvigianisme, men Ingemannisme.

Man kan ikke krybe ud af sin Hud. Disse unge teologiske Kandidater, der uden mere end et meget fjernt Kendskab til Grundtvig selv og uden Forstaaelse af hans store folkelige og aandelige Frihedstrang, blev Højskolemænd, var i Virkeligheden Nationalister. De vilde ikke som Hørup vide noget-somhelst om, hvorledes den danske Bonde selv tænkte; de vilde tværtimod vække og oplære ham til at tænke, som de selv tænkte. Deres Aktion fik et mærkeligt Held med sig. Bondeungdommen strømmede til deres Højskoler. Dr. *Hans Jensen* stiller i sin Bog om Bjørnbak Spørgsmaalet rigtigt op: var det Poesien og Romantiken paa de grundtvigske Højskoler, Harpegrebene, der tiltrak den nøgterne Bondebefolkning mere end de praktiske, anvendelige Kund-

skaber paa de bjørnbakske? Eller var det snarere Befolkningens aandelige Magelighed, der dengang uvant med aandelig Anstrengelse gøs tilbage for den besværlige Tilegnelse af positive Kundskaber?

Saaledes kom i 1860erne to Bevægelser til at staa mod hinanden, den bjørnbakske Kundskabsskole og den grundtvigske Vækkelsesskole. Det kan ikke nægtes, at det var den sidste, der søgte aaben Strid. Vallekilde blev med velberaad Hu anlagt midt i det helt venstresindede Holbæk Amt, og Jens Nørregaard lagde ikke Skjul paa, at han havde anbragt sin Højskole netop i Testrup for at kunne modarbejde Lars Bjørnbak. Det kom da ogsaa straks til adskillige Livtag mellem dem paa offentlige Møder. Den kristne Tro var dem ikke imellem, thi Lars Bjørnbak var saa kristentroende paa sin Vis som nogen Grundtvigianer, men det synes helt absurd, at der paa et Skolemøde i Skanderborg 1868 29. Decbr. blev ført en hel Diskussion om den danske Folkeaand mellem Nørregaard og Bjørnbak. Nørregaard vilde mene, at dansk Folkeaand var saa at sige materialiseret som en af Guds Engle. Bjørnbak spurgte plumpt, om da ogsaa den tyske, norske eller endog den skandinaviske Folkeaand var paa samme Maade materialiseret som Engle. Det er sørgeligt at skulle referere denne taabelige Diskussion mellem to Mænd, der begge vilde det bedste for deres Fædreland. Men Resultatet blev dog, at Jens Nørregaard sejrede. Han fik Betegnelsen Materialist heftet paa Lars Bjørnbak. Materialist var Lars Bjørnbak, fordi hans Højskole vilde give Bondeungdommen positive Kundskaber, medens Jens Nørregaard kun vilde vække den. Hvad Ordene Materialist og Materialisme i moderne Sprogbrug er kommet til at indeholde af Begrebsforvirring, burde en kyndig dansk Filolog tage sig paa at udrede. Thi disse Ord er endnu stadig anvendelige som Skældsord i dansk Journalistik.

Det var denne hensynsløse og paagaende Modstand, Hørup kom ud for, da han omved 1870 søgte at forstaa, hvorledes den danske Bonde i Virkeligheden var og tænkte. Saa mødte han disse veltalende Højskoleledere, men lunkne Venstremænd, der dog vilde anses for Bøndernes rette Talsmænd.

Grundtvigianisme.

Ud fra sit eget Synspunkt skrev Hørup om den grundtvigske Højskole i 1884:

„Grundtvigianismen er som „Aandsmagt“ det første halve Aarhundredes fantastiske Kultur lavet til for Menigmand, den er som Politik National-

liberalismen omsat til Folkebrug. I det Øjeblik vi skulde bruge Bonderealismen, fristede vi den komiske Vanskæbne, at samme Realisme forvandlede sig til Idealisme. Pumpende efter sund Sans og rent materielle Interesser fik vi Spandene fulde af den gamle, fantastiske Kulturs Spildevand. Her groede Spirerne til ny Alliancer, herfra truede andre Kompromiser. Heldigvis havde Nationalliberalismen tabt Evnen til at skønne sit eget, ellers vilde den have sagt: Dette er vort altsammen, kom i vore Arme o! Poesi, o! Æventyr, o! Nationalitet o! Landsoldat, o! alle Hjærtets og Aandens dunkle Rørelser. Men Nationalliberalismen var ingen Ting længer, bare fin, og Grundtvigianismen var simpel. Over denne aandfulde Modsætning mellem Fint og Simpelt dannedes et Fjendskab, som vil holde, indtil Nationalliberalismen taber sin sidste Stolthed og gør sig gemen med Halvdannelsen. Det vil den gøre, hvis den lever saa længe.

Grundtvigianismens simple Folk er delvis ogsaa Venstrepolitikens simple Folk. De har Ligeberettigelsen fælles, de er ens om den sociale Revolution. I de grundtvigske Menigheder kæmper Bondenaturen en sejr Kamp med den seminaristisk-præstelige Civilisation. Skiftevis sejrer Bonderealismen og den demokratiske Politik, skiftevis igen Højskoleidealismen og den nationalliberale Æstetik.“

Hørup havde ikke medoplevet og kunde derfor intet vide om, hvilken mægtig Baggrund disse unge Hedsporere af Højskoleledere havde for deres kraftfulde Optræden. Den laa helt tilbage i 1850erne og 1860erne. Den eneste, der hidtil har kunnet fortælle derom, er Venstres senere Trafikminister *Thomas Larsen*, der oprindeligt var Smed i Vendsyssel, og som i sine Erindringer „En Gennembrudstid“ giver en selvoplevet Beretning om den aandelige Udvikling i Vendsyssel i hans Barndom og Ungdom. Præsterne var Rationalister helt op til 1850erne; deres Prædikener tiltalte i og for sig Bønderne, fordi de fik de hellige Ord tilpasset paa Bondens Arbejde og almindelige Livsopfattelse. Men uden for Gaardejersamfundene i Landsbyerne var der mange Ulykkelige og Fattige ude i Kærene og Moserne, mange særegne, fanatiske og rent ud psykopatiske Naturer, for øvrigt ogsaa i Landsbyerne selv. Gammel indgroet Pietisme gjorde dem under Rationalismens Herredømme til et let Bytte for Sekterne, Irvingianere og Mormonister. Det er aldeles forfærdende at læse om, hvilken forførende Magt Mormonismen fik paa de vendsysselske Husmænd og deres Kvinder, hvorledes dens Lære forledte dem til i Massevis at rejse

til Utah, hvor mange af dem kun gik en sørgelig Skæbne i Møde. Selv i Thomas Larsens egen Familie havde Mormonismen Tag.

Men saa kom, siger han med stor Glæde, de grundtvigske Lærere og Præster. Lærerne vilde ikke mere af de uskyldige Børn forlange, at de skulde lære *Balles* Lærebog udenad, de vilde forsøge paa frit at forklare dem Kristendommens Grundbegreber. De grundtvigske Præster vakte Menighederne til en dybere og inderligere Kristentro ved Fremhævelse af *Grundtvigs* mangeløse Opdagelse, Trosbekendelsen, det lille Ord, og førte dem til Deltagelse i Samfundslivet med hans Tanke om, at et kristent Folk burde deltage i det politiske Liv og lade sine Tanker gennemsyre det. Disse grundtvigske Lærere og Præster samlede alle Gaardejerne i Landsbyerne i Vendsyssel om sig, alle Pyknikerne. Bønderne begyndte at interessere sig for Politik og blev villige til at deltage deri.

Lidt efter kom Indre Mission, af hvis Bestyrelse *Vilh. Bech* 1861 var blevet Medlem, og samlede op om sig alle Sektererne, alle dem ude i Kærene og Udmarkerne, alle de Fattige, Besværede og Tyngede, alle de Overtroiske og Synske, der fandt en dyb Tilfredsstillelse i de Taler, de indremissionske Præster holdt til dem om deres dybe Syndeskyld. Og dermed forsvandt Mormonismen fra Vendsyssel.

Under denne Udvikling, der med større eller mindre Kraft gentog sig i alle Egne af Landet, blev det danske Folk et mere kristent Folk, end det nogen Sinde før havde været. De højlærde Teologer i København, Professor *H. N. Clausen*, Biskop *Mynster* og Biskop *Martensen*, var vel højst forbitrede over Grundtvigs formastelige Opstilling af en egen kristen Troslære, men Bevægelsen gik sin Gang, skød Rationalismen ud, genopvakte Pietismen i hele to nye, højst forskellige Former, Grundtvigianismens og Indre Missions, men slog med stedse større og tiltagende Styrke fast, at det danske Folk er et kristent Folk. Dette store kristelige Oplysnings- og Opvækkelsesarbejde, som grundtvigske Lærere og Præster allerede i Aartier i al Sagtmodighed havde gennemført i Danmark, var den dybe Baggrund for det kraftige Fremstød mod Materialisme, mangelfuld Trosinderlighed, manglende Nationalfølelse, som den lille Kres af københavnske Teologer, der vilde være Højskolelærere, besluttede sig til at foretage i Grundtvigs Navn. De viste derved kun, hvor lidt de havde forstaaet af hans Aand; Grundtvig selv vilde være den sidste til at forlange af en Medborger, at han burde være Kristen, hvis han ikke var det eller ønskede at være det. Politisk Frihed og Trosfrihed var for Grundtvig lige hellige Ideer.

Var der virkelig fuld Trosfrihed i Danmark efter Gennemførelsen af Juni-grundloven? Ja, for saa vidt dens § 84 gav enhver dansk Statsborger Sikkerhed for, at han uden Hensyn til sin Trosbekendelse kunde nyde alle borgerlige og politiske Rettigheder; nej, fordi dens § 81, der gav Religionsfrihed, forudsatte, at en dansk Statsborger, der ikke var Medlem af Folkekirken, i alt Fald tilhørte et andet Trossamfund. Fritænkeren tog Grundloven af 1849 ikke i Betragtning. Det viste sig skarpt, da *Spandet* 1850 fremsatte sit Lovforslag om Trosfrihed. Det vakte overalt, selv hos 544 af hans egne Vælgere, en Storm af Forbitrelse, den brave 62aarige Overretsassessor blev betegnet som baade irreligiøs og usædelig, fordi han foreslog borgerlige Former for Ægteskabsindgaaelse, Konfirmation og Edsaflæggelse. *H. N. Clausen* sammenfattede sikkert rigtigt den almindelige Mening, naar han under Forhandlingen derom sagde: „Jeg mener nu, at naar Talen er om Trosfrihed, er det aabenbart, at der er eet, der maa være forudsat, nemlig Tilstedeværelsen af en Tro, af en Trosinteresse, som har Trang til at ytre sig frit i Tale og Gerning, og derfor har en velbegrundet Ret til denne Frihed. Et Lovforslag derimod, som synes at være nærmest beregnet paa dem, der betragter den religiøse Fornødenhed som en Slags Fordom, en Slags Overtro, vil kun i højst uegentlig Forstand kunne kaldes en Lov om Trosfrihed.“ Grundtvig selv stemte imod Spandets Lov, fordi den ikke gik vidt nok i Tilsikring af Trosfrihed.

Ja, som *H. N. Clausen* saa man paa dette Spørgsmaal og vedblev at se paa det, selv om man kun sjælden talte derom. Ordet Fritænker blev et næsten lige saa kraftigt virkende Stempelmærke som Ordet Materialist. I 1860erne var vel kun det *tscherningske* Hjem saa stolt og stærkt, at det aabent turde vedkende sig at være fritænkerisk. Og hermed fulgte al anden Fortielse og Hykleri, som man i vore Dage har paahæftet det engelske Udtryk victoriansk. Det gode københavnske Selskab var ikke blot officielt kristent, men ogsaa officielt moralsk til et Højdepunkt af unaturligt Snerperi, som vi nu staar aldeles uforstaaende over for.

Ny Tid.

Om alt dette vidste *Hørup* saa lidt som om den nationalliberale Politik's Hemmeligheder, eller han vilde vel vide lige saa lidt derom. Spørgsmaalet, om en Mand eller Kvinde var Kristen eller Fritænker, om han eller hun var sædelig eller usædelig efter Tidens Mening, var for ham aldeles underordnet.

For ham gjaldt det blot om at arbejde for de Ideer, han havde om det danske Folks Højnelse i Kultur. Han maatte spejde efter alt, der kunde tjene hertil. Og her skete der da i Aarene 1871—1873 flere Begivenheder, som maatte fange hans Opmærksomhed.

1871 3. November begyndte den unge Dr. *Georg Brandes* som Privatdocent sine Forelæsninger paa Universitetet over Hovedstrømninger i 19. Aarh.s Litteratur; da han udgav dem i Trykken i Februar 1872, fik han dem tordnet ned af *Carl Ploug* i „Fædrelandet“ som skrevet ud fra en irreligiøs, unational, respektløs og umoralsk Tankegang.

1872 5. Maj kom Socialistmødet paa Fælleden, hvor Politiet huggede ind paa Deltagerne deri efter Ordre af Justitsminister *Krieger* og Politidirektør *Crone*, der forud havde forbudt Mødet og aldeles ulovmedholdeligt Natten før havde arresteret Arbejdernes Førere *Pio*, *Brix* og *Geleff*, der fra da af, og til deres endelige Dom ved Højesteret faldt 1873 6. Aug., maatte sidde i Vare-tægtsarrest. Forinden havde de dog naaet at faa skaffet sig et Dagblad i København. *Pio* og *Brix* havde Juli 1871 begyndt Udgivelsen af et Ugeblad „Socialisten“, der fra 1872 1. Apr. blev et Dagblad, det senere „Social-Demokraten“.

Højesterets Dom blev modtaget med største Uvilje af alle, der dengang var unge og frittænkende. *Carl Julius Salomonsen*, den senere berømte Bakteriolog, skriver til *Georg Brandes* om sine Indtryk deraf: „I Dag faldt Højesteretsdommen, ved hvilken *Pio* dømtes til fem Aars Forbedringshusarbejde og de to andre til tre Aars. Jeg stod i halvanden Time i et øsende Regnvejr i Colonnaden for at høre Dommen blive oplæst, men mange havde staaet der fra om Morgenen indtil henved Kl. 2. Den største Del af de Ventende var efter deres Ydre at dømme Internationalister. Da Dommen oplæstes for de faa, som Retslokalet kunde rumme, og da den senere gik fra Mund til Mund, blev alle meget nedslaaede; der hørtes dog ikke et højt Ord, ingen Bifalds- eller Mishagsytringer. I de korte Præmisser motiveres Dommen ved, at de har gjort sig skyldige i Forberedelse til Oprør ved at stifte en Forening, der havde til Hensigt om længere eller kortere Tid at omstyrte Forfatningen o. s. v. Uroligheder tør den sløve, uorganiserede Hob ikke gøre, og om der findes nogen, der har Talent, Mod og Udholdenhed nok til at agitere Arbejderne forsigtigt op ved Hjælp af den fældede Dom, er et stort Spørgsmaal. Forhaabentlig vil den yderliggaaende Fraktion af Bønderne, *Lars Bjørnbak*, maaske *Berg*, forstaa at benytte den mod de Nationalliberale, men disse sidstnævnte Rakkerknægte triumferer naturligvis ligefuldt for Øjeblikket“.

Og saa kom endelig 1872 12. Septbr. *Bjørnstjerne Bjørnsons* Tale ved det grundtvigske Vennemøde efter Grundtvigs Død. Han raadede her det danske Folk til at „skifte Signaler“, til at stille sig i et venskabeligt Forhold til Tyskland; man burde dog bevare kristelig og broderlig Kærlighed til det Folk, fra hvem vi har Luthers store Arbejde. Talen vakte umaadelig Opsigt og heftige Modsigelser i alle danske Kreise, ikke blot i nationalliberale, men fremfor alt i grundtvigske Kreise. Det var naturligvis ogsaa højt ilde betænkt, at Bjørnson valgte netop denne Lejlighed, da saa mange danske Forhaabninger netop var slaaet til Jorden ved Frankrigs Nederlag, til at udvide sin Skandinavisme til den Pangermanisme, han siden vedblev at være en Tilhænger af. Han kom i alt Fald derved for lang Tid i et køligere Forhold til de grundtvigske Kredse, han hidtil havde staaet i aandelig Forbindelse med.

Finanslovnægtelse.

Folketingsvalget 1872 20. Septbr fik ikke de Følger, Venstre havde haabet og ventet. Ministeriet *Holstein* fandt ikke, at den Omstændighed, at det nu var i Mindretal i Folketinget, kunde foranledige dets Afgang. Venstre ventede taalmodigt til hen imod Samlingens Slutning, saa lod det 1873 31. Marts Folketinget med 55 St. mod 34 vedtage en Adresse til Kongen, hvori det hed: „Det konstitutionelle Monarkis nødvendige Krav er, at Regeringen er i Overensstemmelse med det af den almindelige Valgret udgaaede Ting.“ Ordfører var *J. A. Hansen*; *Berg* udtalte: „Vi maa komme dertil, at ingen hæderlig Politiker her i Landet vil paatage sig at danne et Ministerium, undtagen han forud har forvisset sig om, at han er i Overensstemmelse med det folkevalgte Kammer.“ Det synes at vidne om en vis Naivetet hos Venstres Førere, eller snarere om en helt rørende Tillidsfuldhed hos dem overfor Kongen, at de gav denne Tilkendegivelse Form af en Adresse til ham i Stedet for at lade den fremtræde simpelthen som et Mistillidsvotum til Regeringen. Herved rededes Ministeriet ud af en vanskelig Situation. 29. Marts noterer *Krieger*: „Da *Holstein* ikke kan føre nogen Forhandling, maatte vi indskrænke os til at vedtage en kort Erklæring, som han skal oplæse umiddelbart efter Adressens Indbringelse“, og derefter kunde Ministeriet nøjes med at affatte det ganske afvisende Svar paa Adressen, som den konstitutionelle Konge saa havde at oplæse. Venstre svarede 7. Apr. med et Manifest til Vælgerne: „Stillingen er klar: det nuværende Ministerium bestrider Grundlovens ledende Tanke.

Herom kan en Kamp ikke undgaas.“ Det erklærede videre, at det til Efteraaret vilde gaa til Finanslovnægtelse, hvis Rigsdagen ikke mødte en Regering, ved hvis Sammensætning der var taget Hensyn til Folkets berettigede Krav.

Da Ministeriet imidlertid blev siddende under Paaskud af, at Kongen havde krævet dets Forbliven, fandt Nægtelsen af Finanslovens Overgang til anden Behandling Sted 1873 17. Oktober med 53 St. mod 45. Folketinget opløstes, men Valget 14. Novbr. viste, at skønt Finanslovnægtelsen havde vakt saa stor Betænkelighed i Venstrekreise, at *J. A. Hansen* endog under Valgkampen udtalte, at Eksperimentet ikke vilde blive gentaget, holdt Venstre dog sit Flertal med 53 St.

Venstres Presse.

I disse Aar fra 1870 til 1873, da de nye politiske Skillelinier blev trukket klarere op, tog *Berg* sig for at mønstre Venstres Presse, fordi han indsaa, at det nye Flertal maatte skaffe sig en Presse, der nogenlunde svarede til dets politiske Betydning. Mønstringen maatte i 1870 falde sørgeligt ud. Overfor den mægtige nationalliberale Presse i København: *Berlingske Tidende*, *Fædrelandet*, *Dagbladet* og *Dagstelegraphen* og de 35 Stifts- og Amtstidender rundt om i Provinsbyerne, der fulgte den blindt, var der dengang kun 15 Venstredagblade i Provinsen, de fleste opstaaet 1866, saaledes *Aarhus Amtstidende*, som *Lars Bjørnbak* redigerede med Myndighed og tscherningsk Radikalisme. 1866 var *Høgsbro* begyndt at udgive *Dansk Folketidende*, der dog kun var et Ugeblad, og *J. A. Hansen* holdt med stort Besvær Liv i sin usle lille Morgenpost i København, der kun udkom tre af Ugens Dage.

I de første Aar af 1870erne kom der dog nogen Tilvækst. 1871 oprettede *Berg* i sin Valgkreds *Kolding Folkeblad*, *Tauber* købte *Sorø Amtstidende* og gjorde det til et Venstredagblad, ogsaa *Ribe Amtstidende* og *Svendborg Avis* blev Venstreblade, 1872 fik *Jørgen Pedersen* *Fyens Tidende* oprettet, *P. Chr. Zahle* *Ringsted Folketidende* og *Rasmus Claussen* *Lolland-Falsters Folketidende*.

Men alle disse Venstreblade i Provinsen huggede haardt i det. De manglede baade Kapital, Abonnenter, Medarbejdere og ikke mindst Stof til at fylde Bladet med. Det maatte de som Regel tage fra de konservative københavnske Hovedstadsblade, efterhaanden som disse med den dengang saa langsomme Postgang naaede ud i Provinsen. Lidt hjalp det, at *Ritzau* 1865

havde oprettet sit Telegrambureau, derfra kunde man dog i alt Fald faa udenlandsk Telegramstof, hvis man havde Raad til at betale for det. Men for Rigsdagsreferaterne, der i disse Aar blev et højst aktuelt Nyhedsstof, var Venstrepressen i Provinsen henvist til den konservative Hovedstadspressen, hvad naturligvis var højst uheldigt.

Det første, *Berg* derfor gjorde, var at anskaffe Venstres Provinspresse en Generalkorrespondent i København. Hertil fandt han ved Balthasar Christensens Hjælp en egnet Mand i den 25aarige *N. J. Larsen*, en Husmandssøn fra Sjællands Odde, der 1870 havde faaet en fin juridisk Eksamen, men ligesom *Hørup* vilde være Politiker. Ham havde *Berg* faaet skaffet en Plads i Rigsdagens Presseloge, for at han kunde tage Referater af Forhandlingerne med tilbørlig Fremhævelse af de førende Venstremænds Udtalelser; de blev saa yderst billigt mangfoldiggjort ved Hjælp af en Hektograf og sendt ud til Provinsens Venstreblade hurtigst muligt. Disse Referater havde været til stor Hjælp for Provinspressen i 1871 og 1872 men havde samtidig hos denne vakt et levende Ønske om at faa et førende Venstredagblad i selve Hovedstaden. Det skulde gennem sine ledende Artikler give hele Venstrepressen Holdning, det skulde særlig under Rigsdagssamlingerne holde den bekendt med, hvad man i ledende Venstrekredse tænkte om Dagens Begivenheder, og ikke mindst skulde det forsyne den med nyt og interessant Stof.

Berg, der da var besluttet paa af al Kraft at udvide Venstrepressen i Provinsen, og allerede 1874 vovede at oprette Frederiksborg Amts Avis i det mest konservative Amt i hele Landet, var i høj Grad interesseret i at faa et saadant ledende Dagblad for Venstre i selve Hovedstaden. Det lettede Tanken herom, at *J. A. Hansen* 1872 maatte opgive Morgenposten, fordi han ikke længere kunde dække dens Underskud. Sandt nok var der ikke mange Venstremænd i København, men Overretsprokurator *Leth* havde dog ved Valget 1872 20. Septbr. faaet 74 St. mod Tvermoes 638, og Lærer *Schierner* endog ved Valget 1873 14. Novbr. 340 St. mod Billes 1519. De faa Venstremænd, der var, havde *Hørup* 1872 faaet samlet op i *Onsdagsforeningen*, der mødtes hver Onsdag for at ildne hverandre op i deres Venstreformening. De var ikke flere, siger *Hørup* mange Aar senere, end at de ved festlige Lejligheder kunde samles om en Kalvesteg. Men der var mellem dem meget dygtige unge Mænd som den senere Overtelegrafbestyrer *Ole Henriksen*, der 1869 var vendt hjem fra en Udenlandsrejse til det unge Amerika, og tredive Aar senere fortalte

mig om den dybe Tillid til et stort Fremskridt ogsaa i det gamle Danmark, der var Stemningen i Onsdagsforeningen.

Allerede lige efter Valget 1872 20. Septbr. har *Berg* bragt Tanken frem, 21. Oktbr. skriver *Frede Bojsen* til *Høgsbro*: „Har De modtaget Indbydelsen til Stiftelse af et Venstredagblad og hvad siger De dertil? Jeg talte den sidste Aften eller Nat meget med *Krabbe* derom og han lovede at sætte Sagen i Bevægelse. Meningen var, at han, *B. Christensen*, *J. A. Hansen*, *Berg*, *De* og jeg, skulde være Udgivere og Ejere, men jeg har intet hørt siden derom, og ved altsaa ikke, hvorledes Forslaget er blevet modtaget.“ Nej, *Frede Bojsen* fik sikkert heller ikke senere noget at høre derom, for *Berg* brød sig aldeles ikke om en saadan større Udgiver-, Ejer- og Redaktionskomite af hele Venstre. Det Hovedstadsblad, der skulde oprettes, skulde være hans eget Blad. *N. J. Larsen* siger, at det var *Berg*, *Krabbe* og ham selv, der gik sammen om at stifte Morgenbladet. Men han erkender, at det var *Berg* alene, der skaffede Pengene til Starten. Først fra alle sine Venner og hengivne Tilhængere rundt om i Landet og til Slut har nok gamle *Alberti* maattet give et Laan af Bondestandens Sparekasse. Hvem Morgenbladets Ejere egentlig var, er altid forblevet et Mysterium, sikkert er kun, at deres eneste Repræsentant var *Christen Berg* selv.

Morgenbladet.

1873 1. Oktbr. begyndte Morgenbladet at udkomme med *N. J. Larsen* som Redaktør. „Guldbeslaaede var vi ikke,“ siger han halvtreds Aar senere, „og Starten var meget beskeden. Lokaler fik vi i en Baggaard i Tordenskjoldsgade; det var saa smaat som overhovedet muligt. Jeg søgte saa *Hørup*, om han kunde tænke sig at blive knyttet til Bladet, og han var straks villig. Men noget fremragende journalistisk Greb røbede vi vist ikke. Jeg havde selv meget lidt af denne Evne, og *Hørup* var ikke meget opfindsom som yngre Journalist. Han skulde helst have Opgaverne tildelt, undertiden ogsaa have et lille Puf; men fik han en Opgave, der laa for ham, kunde han præstere det ypperlige. Han kunde være voldsom, meget voldsom, men han fandt sig for øvrigt altid i, at der blev rettet i Artiklerne.“

N. J. Larsen kan her godt have en meget rigtig Erindring om den første Tids Samarbejde mellem ham og *Hørup*; det kan være rigtigt nok, at *Hørups* Flegma kunde behøve Puf, og at *N. J. Larsen* lejlighedsvis har givet ham

dem. Men Bemærkningen indeholder ogsaa en skjult Selverkendelse. N. J. Larsen var sikkert en af de mest trofaste og paalidelige Medarbejdere, Vestres Politik har haft. Men trods al sin juridiske Lærdom blev han altid subaltern, altid i anden Række; han var, som han selv erkender, ikke opfindsom.

N. J. Larsen var en glimrende Redaktør, en udmærket Fremstillere af Vestres Ideer i Morgenbladets ledende Artikler. Men han forstod ogsaa, at Morgenbladet for at slaa an baade i København og i Provinsen foruden sit redaktionelle Stof ogsaa maatte have et godt redigeret og skrevet Udlandsstof. Det var højst vigtigt for Aviserne dengang, at de var godt underrettet om de politiske Begivenheder i Udlandet. Borgerne i København og rundt om i Provinsbyerne kunde kun hos Aviserne hente Underretning om, hvad der var sket i Udlandet. Da nu kun de færreste selv af det mere velhavende Borgerskab holdt et Hovedstadsblad og i alt Fald ikke mere end et, blev den sidste Halvdel af 19. Aarh. en stor Blomstringstid for Kafeer, Vinstuer og Ølkneiper, hvor Bedsteborgerne samledes om Aftenen for at læse samtlige Blade og diskutere deres Indhold. De var Højremænd og læste Højreblade, des vigtigere var det, om et Venstreblad kunde skaffe sig Indpas ogsaa i disse Kredse ved sit oplysende og godt skrevne Udland. Da N. J. Larsen indsaa, at dette store Arbejde kunde han ikke selv overkomme, fik han vel af Balthasar Christensen Anvisning paa Hørup, der med Glæde paatog sig det. Arbejdet var ikke ringe. De magre ritzauske Telegrammer foreslog ikke meget; hvad der krævedes var en omhyggelig Gennemlæsning af de store fremmede, engelske, tyske og franske Blade og førende Tidsskrifter, efterhaanden som de kom her til Landet, for at udfinde og samarbejde de Efterretninger og politiske Betragtninger, der kunde vække Interesse ogsaa hos danske Læsere. Dette søgte Hørup at opnaa ved, at han stadig sammenholdt den politiske Udvikling i de førende europæiske Lande med Udviklingen i Danmark. En højst lærerig og tankevækkende Sammenstilling, eftersom Folkestyret, Parlamentarismen, i de Aar vandt store Sejre rundt om i Verden, de største i England og Frankrig, og den almindelige Valgret endog var gjort til Grundlag for selv den tyske Rigsdag. Her var gode Grundsætninger at hente ogsaa for den politiske Udvikling i Danmark, og Morgenbladets Udland kunde nok sætte Fart i Tankeudvekslingen under Aftendiskussionerne i de danske Byer. Om denne sin første Virksomhed som Journalist siger Hørup senere selv: „Jeg skrev Udlandet, men min Hu stod til Indlandet.“

Hørups første Arbejde.

Naar N. J. Larsen halvtreds Aar senere vil mene, at heller ikke Hørup var opfindsom, husker han dog aldeles fejl. Hørup var endog meget opfindsom.

Hans første Tanke i 1873 var, at Bondedemokratiets Førere maatte fremstille sig i selve København, for at i alt Fald de københavnske Borgere, der var Venstre, kunde faa et personligt Indtryk af dem. Som han skrev 1884: „J. A. Hansen raabte til Købstæderne: del jer efter Anskuelser, men Købstæderne deles hverken i Rudkøbing eller Svendborg, de deles i København. At tale og skrive Venstre her i Hovedstaden var allerede af den Grund svært, fordi man ikke kunde faa Ordet dær.“ Hørup tog Tyren ved Hornene. Det traf sig, at netop som Morgenbladet begyndte at udkomme, opholdt den af Venstres Førere, der blandt alle Købstadsborgere havde Ord for at være den mest ond-artede, *Lars Bjørnbak*, sig i København. Og skønt Lars Bjørnbak hadede København som Hjemsted for alle de Tankegange, han bekæmpede, fik Hørup ham dog overtalt til at holde et Folkemøde i Casinos lille Sal 1873 10. Oktbr. Der kom omved 600 Mødedeltagere, Hørup var Ordstyrer. Det dengang siden Socialismødet altid nervøse københavnske Politi var blevet helt opskræmt; en stor Politistyrke var udkommanderet for at forhindre Uroligheder. Der blev ikke Brug for den. Mødet forløb i største Ro.

Det er næsten helt trist at se, hvor yderst maadeholdent *Lars Bjørnbak* udtalte sig ved denne Lejlighed. Han bekendte, at han var selv Kristen, men Stat og Kirke bør dog efter Grundlovens Bud adskilles, Præster og Skolelærere bør ansættes og afskediges af Sognefolkene. Almueundervisningen maa indrettes saaledes, at alle kan faa en til enhver Samfundsstilling tilfredsstillende Undervisning — hvilket dog i Realiteten indeholdt et Krav om en fuldstændig Lighed i Samfundet; „fra Almueskolen skal ethvert Barn kunne arbejde sig op til selv de højeste Stillinger i Samfundet.“ Bjørnbak havde selv været Medlem af den internationale Arbejderforsamling, saa længe denne holdt sig paa Lovlighedens Vej, der er den eneste farbare. Arbejderne bør ikke strejke. Og saa: Leve Fædrelandet og Junigrundloven og Konge og Fædreland. Forsamlingen besvarede disse af Bjørnbak udbragte Lever med et Leve Bjørnbak. Morgenbladet referede Mødet 11. Oktbr.

Lars Bjørnbak havde præsenteret sig for det københavnske Venstre; han havde sin Instruktion tro ikke brølt som den Løve, han var, men kun saa fint som en Nattergal. Det københavnske Venstre var tilfreds med ham og med

at have set ham i denne Figur. Hørup havde naaet sin Hensigt med hele Mødet. Bjørnbak kom til at staa, trods alt hvad de nationalliberale Aviser vilde skrive mod ham, for det københavnske Publikum som en fortrinlig Taler og højst tiltalende Personlighed.

Samtidig var der aldeles spontant rundt om i Landet begyndt en Indsamling til en Hædersgave til *J. A. Hansen*. Der var overalt mange Smaafolk, som gerne vilde give deres Skærv dertil. De vidste alle, Fæstebønder eller Husmænd, at *J. A. Hansen* nu gennem tredivte Aar havde været deres Forkæmper og Talsmand paa Tinge. Naturligvis kunde en saadan Indsamling kun indbringe et temmelig ringe Beløb; den rige *Frede Bojsen* fralægger sig 1873 25. Novbr. i et Brev til Sofus Høgsbro enhver Beskyldning for, at han skulde have bidraget til de 6000 Rdl. til *J. A. Hansen*. De blev imidlertid samlet sammen og anvendt til at gøre *J. A. Hansen* til Ejer af det Hus, han boede i paa Amalievej. Det blev købt af Indsamlingen og foræret ham som Folkegave. Men Hørup fandt, at hermed var der endnu ikke gjort nok for *J. A. Hansen* fra det københavnske Venstres Side. Der maatte en Fest til.

1874 17. Jan. blev der da ogsaa holdt en stor Fest for ham i Vincents Lokaler paa Gammelholm, bagved Hotel Kongen af Danmark, hvor alle storstilede københavnske Festligheder dengang fandt Sted. Indbyderne var Københavns Venstreforening og Onsdagsforeningen, hvis Formand Hørup var Festens Leder. Denne Oppositionsfest var saa loyal, at den begyndte med en Sang for Kongen og en Tale af Overretsprokurator Leth for Kongen, hilst med de obligate ni Hurraer. Saa kom en Sang for *J. A. Hansen* og Hørups Tale for ham som det københavnske Venstres Æresgæst. Saa takkede *J. A. Hansen* og dermed blev der givet los for Talestrømmen. Lad os nøjes med at notere, at Lærer Schierner talte for Højskolen, og Lars Bjørnbak, Skomager Hørdum, Pastor P. C. Zahle, Berg, Geert Winther, alle talte de og adskillige andre end de for Hædersgæsten, *J. A. Hansen*. Man maa haabe, at *J. A. Hansen* har haft Sindsfrigjorthed nok til at kunne finde sig i og nyde denne Hædersaften.

Festen fik et kedeligt Efterspil. En Højrejournalist, der som saadan havde faaet Adgang til Festen, mente at have observeret, at der ved et af Kaffebordene var blevet udbragt et Leve for Louis Pio, som de Omkringsiddende havde sluttet sig til. Altsaa var Festen for *J. A. Hansen* en socialistisk, samfundsomstyrtende Fest. Saadanne Spioner vil findes til enhver Tid. Men Hørup havde faaet ogsaa *J. A. Hansen* præsenteret for det københavnske Selskab.

Kort efter denne Fest begyndte der i Morgenbladet at fremkomme Følje-

toner af „en Dame“, der paa en for Datiden meget fri Maade behandlede Spørgsmaalet om Kvindens Stilling i Samfundet, den selverhvervende Kvindes Stilling og Mands og Kvindes indbyrdes Forhold. Var Forfatteren heraf maaske Fru *Emma Hørup*?

1874 14. Marts kom saa en lille Føljeton, der var forfattet af Hørup selv: Maskeballet ved Hoffet. Føljetonen foregives affattet af en Sekretær i Justitsministeriet, der som alle andre Sekretærer ogsaa i de andre Ministerier tror paa, at der snart vil komme et Venstreministerium og holder sig parat dertil. Men ellers er det en Samtale mellem denne Sekretær og hans Kone, der meget beklager sig over, at han og hun ikke ogsaa er blevet indbudt til Maskeballet. Han svarer hende undvigende med, at de ikke er fornemme nok, fordi selv Venstres Førere ikke engang kan tage sig sammen til at forlange Adgang til et kongeligt Maskebal. Ti Aar senere vilde Hørup ogsaa forklare denne Føljeton som en Spot over, at Venstres Førere ikke turde vedkende sig Partiets Fordring om at danne Ministerium! Det er nu nok en lidt anstrengt Forklaring, som Læseren i Dag næppe kan faa ud af den, men det var altsaa Hørups Mening med den. Givet er det derimod, at Hørup dermed skabte en helt ny Form for Journalistik, som han ganske vist senere aldrig gjorde noget ud af. Disse Samtaler mellem Mand og Kone, der i en spøgende Form behandler Dagens Spørgsmaal, er siden blevet staaende som en glimrende Udtryksform i dansk Journalistik lige til vore Dages Samtaler mellem den Gyldenblonde og hans Ægteviv Viktoria.

15. Maj kom hans Føljeton: Et Bønsskrift. Det er et helt H. C. Andersensk Eventyr, men ud fra en skarp, aktuel Virkelighed. Det er en simpel Fortælling om, hvorledes Menigheden i Kirkesognene Skævinge og Gørløse i Nordsjælland følte sig meget utilfreds med den Sognepræst, de havde faaet tildelt, en fordrevet Sønderjyde, der som mange andre saadanne havde faaet et godt Embede i Danmark, men nu ogsaa her i den Grad vilde virke paa sit tillærte Preussisk, at Menigheden tilsidst ikke saa anden Udvej end at henvende sig til Kongen selv for at faa Præsten afløst med en anden Sognepræst, som vilde passe den bedre. Men dette deres Bønsskrift til Kongen bragte dem kun Justitsministeren *Kleins* Anklage for, at de var opsætsige mod deres lovlige Øvrighed, Præsten, og efter strenge Forhørsrejser til Hillerød til lige saa strenge Domme. Hørups Behandling af hele denne Sag er et saa henrivende sarkastisk Eventyr, skrevet paa et saa glimrende Dansk, at det burde optrykkes i alle de danske Læsebøger, der bruges i danske Folkeskoler, lærde Skoler og Høj-

skoler. Hvorfor vedbliver danske Skolelærere til disse Læsebøger kun at vælge Læsestykker af skønliterære Forfattere? Hvorfor medtager man ikke nu og da et Stykke af en dansk politisk Forfatter, der vilde være langt mere tankevækkende og oplysende for Eleverne — maaske ogsaa for Læreren?

Mødet paa Møen.

Hørup blev nu for et Par Dage kaldt væk fra sit Arbejde ved Morgenbladet; han blev opfordret til at komme til Stede ved en Folkefest paa Møen 1874 6. Juli, selve 25aarsdagen for Fredericiaslaget.

Paa Møen havde *Frede Bojsen*, der var jævnaldrende med Hørup, i 1874 kun 33 Aar gammel, allerede vundet saa at sige hele Øens almindelige Vælgerbefolkning over til sig og det forenede Venstre. Lykkelige Omstændigheder havde hjulpet ham. 24 Aar gammel havde han ægtet den rige norske Karen Anker og derigennem faaet Midler til at kunne oprette Rødkilde Højskole 1865, som han selv havde ledet til 1870. I Stege virkede siden 1859 hans Far, en af de første grundtvigske Præster og en gammel Venstremand, *F. E. Bojsen*, som Sognepræst. Intet Under da, at Frede Bojsen allerede 1869 var blevet valgt til Øens Folketingsmand uden Modkandidat, aldeles enstemmigt kaaret. Han var en oprigtig Tilhænger af det forenede Venstre, til Trods for den heftige Modstand dette mødte i de upolitiske grundtvigske Kresse. Ingen har vel skadet det politiske grundtvigske Venstre mere end Pastor *Otto Møller* i Gylling, der 1873 havde udsendt sit Skrift om Politik og Kristendom. Det er et rasende Angreb paa selve Tanken om, at Grundtvigianere skulde deltage i dansk Politik paa lige Vilkaar med Rimturser og Jætter som Lars Bjørnbak. „Det forenede Venstres Frihedstørst er en politisk Syge, den hele Selvstyre- og Frihedsbevægelse er ikke andet end tomt Frihedssværmeri, meningsløs Begejstring, flammende Meningsløshed, St. Veitsdans. Der er ikke ad politisk Vej noget som helst at hente for Menneskene, fordi vi alle er Syndere.“ Dette Skrift, der i Virkeligheden var en Opfordring til Grundtvigianerne om at holde sig borte fra al Deltagelse i Politik — stik imod hvad der havde været Grundtvigs egen Opfattelse af dette Spørgsmaal — fik stor Indflydelse i de grundtvigske Kresse, der stod uden for Politik, og fremkaldte 1874 27. Marts en offentlig Udtalelse af 39 Grundtvigianere til „Venner i det danske Folk“, der alvorligt advarede disse Venner mod at slutte sig til det forenede Venstre, da de derved vilde gaa imod deres kristelige Grundsyn.

Naturligvis vilde de grundtvigske Politikere ikke lade sig saaledes kommandere. *Sofus Høgsbro* svarede for sig i Dansk Folketidende, og *Frede Bojsen* fik den Tanke netop som en stor Demonstration herimod at lade afholde en almindelig Æresfest for det forenede Venstre, som han kaldte Mødet, paa Rødkilde Højskole 1874 6. Juli. Dette Møde fik yderligere sin særlige Baggrund derved, at *Krieger* 8. Juni havde indgivet sin Demissionsbegæring og derved fremkaldt hele Ministeriet *Holsteins* Demission 12. Juni. Da Mødet afholdtes 6. Juli, var endnu intet nyt Ministerium dannet.

Allerede i Juni var *Frede Bojsen* højst optaget af Arrangementet af Mødet. 21. Juni beder han *Sofus Høgsbro* om at holde sit Løfte om at komme til Stede som Taler. Det skulde være to Dages Festligheder; 5. Juli det politiske Møde, selve 6. Juli skulde være helliget en Udflugt til Møens Klint. Med den storlaaede Gæstfrihed, *Bojsen* kunde tillade sig, havde han indbudt alle det forenede Venstres Rigsdagsmænd og ogsaa adskillige af dets Presse-mænd, deriblandt *Hørup*, til Mødet. Dette fik nu dog ikke helt den Karakter af en Æresfest for det forenede Venstre, som *Bojsen* i sit ungdommelige Overmod havde ønsket at give det.

Krabbe undskyldte sig med Ministerkrisen, maaske fordi han sad og ventede paa at blive Minister. *Høgsbro* maaske af samme Aarsag, senerehen skal han dog have givet den Grund, at han netop ved den Lejlighed ikke vilde optræde sammen med *J. A. Hansen*. Der var da ogsaa mærkeligt nok af det forenede Venstres 53 Folketingsmænd kun 23 til Stede. *Berg* havde tilsagt at komme med 2—300 Jyder, men der kom kun nogle faa.

Som Demonstration mod det fjendske, saakaldte upolitiske grundtvigske Venstre faldt Festen paa Møen sammen. Men den gamle Venstregarde kom, og sammen med *Frede Bojsen* selv et Par af de unge Venstremænd. Det blev dog til et stort Folkemøde, hvor 3—4000 Deltagere mødte op. Det var straalende Sommervej; Solskin og Varme, som det kun nu og da sker i Danmark i disse første Julidage.

Frede Bojsen sagde i sin Indledningstale til Mødet, at det forenede Venstre var Begyndelsen til et samdrægtigt Folkeparti, der i et omfattende Program søgte at samle alt, hvad der var vigtigt og magtpaaliggende for Folket. Han gik endog saa vidt som til som Forbillede for Forholdet mellem Regering og Rigsdag at bruge Billedet af Hanen, der siger til Hesten: Tag Foden til dig, thi ellers træder jeg paa dig! Thi Regeringen var Hanen, og den Tanke at ville knuse Folketingets Flertal var det samme som at ville knuse hele den danske

Vælgerbefolkning. Saa talte *Mads Strandskov*, *Balthasar Christensen*, *J. A. Hansen*, *Berg*, der mente, at Grundloven er for Venstre, hvad Evangeliebogen er for Præsten, *Holstein-Ledreborg* og *Alberti*. Bojsen sluttede af med Mindeord om den nylig afdøde Tscherning.

Ved dette Møde blev for første Gang en Sang afsunget, som Bjørnstjerne Bjørnson efter Høgsbros Opfordring havde skrevet til det forenede danske Venstre:

Foragtet af de Store, men elsket af de Smaa —
 sig, er det ikke Vejen, det nye maa gaa?
 Forraadt af dem, som Vagt burde være, just af dem —
 sig, er det ikke saadan, at en Sandhed staar frem?

Denne frimodige Opsang blev længe en Opmuntring for Venstrebønderne i Danmark.

Der fulgte en Fællesspisning efter Mødet, og her fandt et bevæget Optrin Sted. Frede Bojsens 65aarige gamle Far, Præsten i Stege, *F. E. Bojsen*, rejste sig for at bede Balthasar Christensen og *J. A. Hansen*, der ligesom han havde været Medlemmer af den grundlovgivende Rigsforsamling, om sammen med ham at vidne om Grundtvigs Stilling til den almindelige Valgret og Folkestyret. Naar Folk, der nu kaldte sig nærstaaende Venner af Grundtvig, angreb Flertalsherredømmet og den almindelige Valgret, skulde de vide, at Grundtvig saavel i den grundlovgivende Rigsforsamling som altid senere havde staaet for den størst mulige Udvidelse af den almindelige Valgret. Han vilde give Valgret til de 25aarige, til Tjenestefolk, til de Fattige, han vilde aldeles ikke have noget Tokammersystem, han kunde saa dejligt nøjes med eet Kammer. 1866 stod han som før; han og Tscherning svigtede aldrig Fanen. „Derom er hans Hustrus, Fru Asta Grundtvigs Nærværelse ved denne Lejlighed et levende Vidnesbyrd.“ Efter hele Forsamlingens Hyldest af Fru Grundtvig bekræftede *J. A. Hansen* Pastor Bojsens Ord og føjede til, at han havde kendt Bojsen lige fra den Tid i Skørpinge, da han som Skomager syede Sko til Præstens Dreng, som nu staar her. „Og baade som Menneske og som Præst har jeg forstaaet ham og holdt af ham.“

Først senerehen under Fællesspisningen fik den da næsten ukendte Journalist Hørup Ordet for at takke for en Tale for det forenede Venstres Hovedstadsorgan Morgenbladet. Han talte meget klogt. Han understregede, hvad der havde været Bojsens Mening med hele Festen: at der var nu kun eet Venstre, eet samlet

Folkeparti, som de unge Venstremænd skulde slutte op om, uanset hvilke gamle Meningsforskelligheder der endnu kunde være. Dersom de Gamle en skøn Dag fandt paa at gaa hver til sit, at gaa hen hvor de var kommet fra, hvad skulde der saa blive af de nye, som ingen Steder havde at gaa hen? Helt profetisk sagde han: „Morgenbladet kunde man maaske dele, det var jo dog kun Papir, men de levende Venstremænd vilde ikke synes om at blive delte.“ De unge Venstremænd maatte derfor være Skrueen paa Boltene, som tvang de gamle Venstremænd til at blive sammen i det forenede Venstre.

Ved dette Hørups Brug af Ordet Skrue, der i Datidens Sprog betød Strejke, saa J. A. Hansen sig om i Forsamlingen og udbrød: Der er Skrue, hvormed han mente, at allerede nogle Venstreførere havde strejket. Men Hørup lod sig ikke gaa paa selv af et saadant Udbrud, han fortsatte til Glæde for J. A. Hansen: „De Gamle har jo allerede gjort alting. De har rejst Demokratiet til den mægtigste Bygning i Landet, muret den op paa det bredeste Grundlag med Plads til alle. De Unge kunde maaske tage sig af dens kunstneriske Udsmykning.“

Saa vendte han sig temmelig stærkt mod de Nationalliberale, hvori Venstre endnu saa sine bitreste Modstandere, men som netop i de samme Dage var i Færd med endelig at afvikle deres Regeringsmagt. „De Nationalliberale siger, at Kunst og Videnskab forstaaer vi i Venstre os ikke noget paa. Havde de hørt os synge her i Eftermiddag, vilde de dog maaske have skønnet, at Sang i alt Fald ikke er helt ukendt i Venstre.“ Altsaa er Hørup denne skønne Sommerdag blevet lige saa betaget af Højskolesangen som enhver bliver, der blot en Gang har deltaget deri.

Til sidst i sin Tale samlede Hørup dens egentlige Mening og Indhold i kraftige Vendinger. „Vort Folk angrer ikke Friheden. Vort Folk fortryder ikke, at det har taget sin egen Skæbne i sin egen Haand.“ Saa genlyder ordret Tanker fra hans Ungdomsovervejelser: „Demokratiet er sin egen Dom og sit eget Maal. Dette stolte og stærke Demokrati, bygget op som det er af alt, hvad der findes af Almensans her i Landet, det vil vide at finde sin Vej frem. Et Leve for de ledende Mænd i og udenfor Rigsdagen, lad os løfte dem højt, at de kan føre os stærkt.“

Senerehen vendte Hørup med Glæde tilbage til dette Møde og denne Tale, der var saa fuld af Kraft og Tillidsfuldhed. Omstændighederne, Omgivelserne gav den en særlig Værdi for ham i Erindringen. Hele den store Forsamling havde i den straalende Sommerdag tænkt som han; med Berg og Bojsen som Førere skulde Maalet kunne naas.

Ministeriet Fønnesbech.

Nogle Dage efter, 14. Juli, endte Ministerkrisen efter at have staaet paa en Maanedstid, med et Ministerium *Fønnesbech*. Aarsagen til Krisens Langvarighed var den samme som i 1870. *Estrup*, der som altid havde en Undskyldning i sit svagelige Helbred, var nu fast besluttet paa ikke at ville træde til, førend alle indsaa, at ubetinget Modstand mod Venstre var for ham den eneste mulige Politik; som *Krieger* noterer 28. Juni: *Estrup* vil være første Mand, naar han indtræder. De Nationalliberale gled ud under Trykket af Venstres Uvilje imod dem, dog blev *Klein* som Justitsminister efter Kongens Ønske. Hvad *Holstein* og *Frijs* og vel ogsaa Kongen tilstræbte, var et Ministerium, der uden at være Venstre dog kunde forhandle med Venstre. Derfor blev Godsejeren *Fønnesbech* Konseilspræsident, og da *Klein* 21. Juli rejste med Kongen til Island for at proklamere dettes nye Forfatningslov, forsøgte *Fønnesbech* da ogsaa at komme til Forstaaelse med Venstre gennem *Holstein-Ledreborg*, der nu havde sluttet sig helt dertil. Denne gjorde sit Yderste, han kørte rundt og samlede Lederne sammen i en Droske, satte sig selv paa Bukken hos Kusken og kørte dem ud til *Fønnesbech*, men Forsøget mislykkedes dog, i alt Fald efter *Kleins* Tilbagekomst 23. August, og 6. Septbr. gav *Holstein* til *Høgsbro* en klar Fremstilling af sin Opfattelse af Stillingen: „en Forhandlingspolitik overfor Ministeriet vil inden lang Tid efter al Sandsynlighed føre til, at Partiet sprænges, og saaledes vil Venstres Sag være kompromitteret for mange Aar og alt det, der er vundet til Dato, vil være spildt; en ny Sammenslutning af Venstregrupper vil være væsentlig vanskeliggjort eller helt umuliggjort, og Ministeriet *Klein*, kaldet *Fønnesbech*, vil vare til Danmark gaar under.“ Saa klart forudsaa *Holstein*, hvad der nogle faa Maaneder efter virkelig skulde ske. Og derefter gav han et ligesaa klart Rids af den Politik, det forenede Venstre efter hans Mening burde føre: „En vel ført Krig til Vinter vil efter al Sandsynlighed føre Venstres endelige Sejr med sig: Højre (Godsejerne), som endnu ikke tør og ikke vil bryde med *Kjøbenhavnerne* for at alliere sig med Venstre, ville saa give *Kjøb* og det „stærke parlamentariske Parti“ vil saa være dannet, skjøndt paa en vistnok anden Maade end den, Cabinetet *F.* havde tænkt sig den, nemlig paa det eneste for Landet vel forsvarlige Grundlag — en Samvirken imellem Godsejere i Landstinget og det forenede Venstre som saadant.“ Ja, det var den stadige Tanke om en Samvirken mellem de store og smaa Bønder, blot med en Understregning af, at det var Folketingets forenede Venstre, der skulde være ledende.

Holstein-Ledreborg havde hurtigt set, at Ministeriet *Fonnesbech* baade politisk og personligt var alt for svagt til at kunne faa nogen Indflydelse. *Klein*, den sidste nationalliberale Minister, var saa servilt ivrig efter at indynde sig hos Kongen, at han begyndte som Justitsminister at paatale formentlig majestætsfornærmende Udtalelse. En Lærer *Andersen*, *Kældernæs*, var i en Tale for Kongen kommet til at bruge den uheldige Vending: den, der kalder sig Konge. *Klein* foranledigede, at Kultusminister *Worsaae* gav Læreren en alvorlig Tilrettevisning. *Berg*, der selv var blevet beskyldt for at have kaldt Kongen Folketingets Skriver, protesterede heftigt baade i Morgenbladet og paa Rigsdagen, hvor han endog i Novbr. vilde have Folketinget til at vedtage en Dagsorden, der misbilligede Ministeriets Adfærd. Dette svarede med en Trusel om Opløsning. *Holstein-Ledreborg* og *Bojsen* støttede *Berg*, men *Høgsgbro*, *Th. Nielsen*, *Villads Holm* og *Krabbe* gik imod. Fastere var Sammenholdet i Venstre ikke, hvad *Berg* med Vrede fastslog. Han maatte opgive Dagsordenen og fik saa selv en alvorlig Tilrettevisning af Ministeren, som han besvarede med at tage sin Afsked som Skolelærer paa *Bogø*.

Krigsministeren, General *Steinmann*, forelagde et Forsvarsforslag, hvori det tidligere fremsatte Forslag om en Befæstning af *København* var opgivet for at imødekomme Venstre. *Frede Bojsen* som Venstres Ordfører glædede sig da ogsaa over, at denne for Danmark saa farlige Tanke nu var „hensøvet“, han ansaa *Københavns* Landbefæstning for væsentligt rettet mod Tyskland og hævdede, at vort Forsvar maatte indrettes saaledes, „at vi derved gaar ud fra et forandret Forhold til vor Nabomagt mod Syd“, helt *Bjørnsons* Tanke.

Det forenede Venstre stillede nu et positivt Forslag til en Ordning af Landets Forsvar. Det vilde bevilge 30 Mill. Kr. til Landets Forsvar, Halvdelen til Flaaden, Resten til Kystforsvarsanlæg, dog ikke ved *København*. Men det forlangte, at Udgifterne hertil skulde dækkes ved en Indtægts- og Formueskat, der meget beskedent skulde indbringe aarligt 3 Mill. Kr. Landstingets Godsejere blev højst oprørt over et saa uforskammet Krav, og *Fonnesbech* erklærede det for unødvendigt og uantageligt. Venstres Forslag vedtoges dog af Folketinget 1875 16. April.

Landstingets Ligeberettigelse.

Overmodig overfor sine Standsfæller havde *Holstein-Ledreborg* gjort den Slutningsbemærkning i sit Brev til *Høgsgbro* af 1874 6. Septbr.: „Godsejerne

er vel altid en Mils Vej bagved alle andre Mennesker, og de kommer aldrig, førend Nøden driver dem, men saa kan man rigtignok ogsaa faa dem for temmelig godt Køb.“ Han regnede herved ikke med *Estrup*. Thi det var netop i dette Fønnesbechs Aar, at *Estrup* trods sit svage Helbred med største Iver arbejdede i Landstinget for at mande det op til paa ethvert Punkt at virke som aldeles ligestillet med Folketinget. Kernepunktet her var Finansloven. *Estrup* udtalte i Landstinget, at Striden om Finansloven var mere politisk end finansiel. Hvad Folketinget her tilstræbte, var en Magtstilling, saa at det kunde sætte Regering og Landsting ganske ud af Betragtning. Med største Suffisance og Uretfærdighed fremsatte han den Paastand, at Venstre ikke var gaaet frem med Forstand og Maadehold, og at Landstingets Ligeberettigelse maatte hævdes og anerkendes af Folketinget.

De faktiske Stridspunkter var faa og i Virkeligheden lidet betydende. Men Landstinget vilde med *Estrup* som Leder drive Finanslovbehandlingen gennem alle de i Grundloven nævnte Stadier for derigennem at give Folketinget en Lektion. Derfor opretholdt det Striden. Da det blev klart, at Finansloven 1875—76 ikke kunde blive vedtaget inden 1875 1. April, maatte Folketinget derfor 20. Marts vedtage en foreløbig Finanslov, gældende for Tiden 1875 1. Apr. — 15. Maj. Men *Estrup* fastholdt Striden, førte den op lige til Fællesudvalget, hvori unægtelig Tingenes Ligeberettigelse fandt sit højeste Udtryk, ogsaa om Finansloven, naar denne indrangeres som en af alle andre Love. Denne haardhændede Aktion vakte Uvilje i mange konservative Krese, Krieger noterer 1875 27. Marts med tydelig Samstemning, at det er en kendt Sag, at *Tietgen* er meget ilde stemt mod *Estrup*. Men denne førte Kampen igennem, saaledes at Folketing og Landsting bag om Regeringen enedes om en Finanslov, der som Forudsætning havde, at Ministeriet Fønnesbech skulde forsvinde, hvad det selv gik ind paa.

Finanslovens Vedtagelse.

Og ydermere lykkedes det ham ogsaa herved at faa det forenede Venstre sprængt. Som Finanslovforhandlingen skred frem, blev det mere og mere klart for Venstre, at enten maatte det gaa ind for et aabent Brud med Landstinget, eller ogsaa maatte det forsøge at finde en Overenskomst med dette, der skaffede det af med Ministeriet Fønnesbech, og maaske aabnede Udsigt til et Venstreministerium eller i alt Fald et Blandingsministerium af Lands-

tingets Godsejere og Folketingets Venstrebønder. Adskillige af disse troede fuldt og fast derpaa og var desuden, kristelige og nationale Grundtvigianere som de var, meget fjendtligt indstillede mod J. A. Hansen, Berg og alle deres Medfølgere. Skellinjen i Venstre havde allerede vist sig ved Stillingtagningen til Bergs Dagsorden i Kældernæssagen. Nu var det *Th. Nielsen* og *Villads Holm*, der var de ivrigste Fortalere for Overenskomsten med Landstinget. Men til dem sluttede sig ogsaa nu som dengang *Høgsbro* og *Krabbe*. Det blev nu et Spørgsmaal om det forenede Venstre under en saadan Belastningsprøve kunde holde sammen. Spørgsmaalet var: skulde det forenede Venstre stemme imod Finansloven for derved at tvinge Ministeriet Fønnesbech ud, eller skulde det, som *Th. Nielsen* og *Høgsbro* vilde, stemme for den, fordi de derved var vis paa, at Ministeriet Fønnesbech gik af. *Holstein* og *Bojsen* holdt længst muligt paa, at fremfor alt det rigtige var, at det forenede Venstre holdt sammen, enten man saa tog den ene Beslutning eller den anden. Et Partimøde skal efter *Frede Bojsens* Udsagn med 29 St. mod 13 eller 15 have taget den Beslutning, at Fællesudvalget blev bemyndiget til at skaffe Venstre et saa gunstigt Forlig som muligt. Men da saa endelig Fællesudvalgets Forslag fremkom, viste det sig, at dette kun fandt Tilslutning hos 30 Venstremænd i Folketinget, hvad dog var rigeligt nok til at sikre dets Vedtagelse, medens 22 stemte derimod.

Blandt de 30 var naturligvis *Th. Nielsen*, *Villads Holm* og *Høgsbro*, dertil *Krabbe* og endelig ogsaa *Bojsen*, der mente, at Mindretallet blot for Sammenholdets Skyld burde have fulgt det forenede Venstres Flertalsbeslutning.

Blandt de 22, der brød ud, var, bortset fra *Bojsen* selv, alle Deltagerne i Æresfesten for det forenede Venstre paa Møn: *Alberti*, *Baltasar Christensen*, *Berg*, *J. A. Hansen*, *Holstein-Ledreborg*, *Tauber* og *Zahle*. Man kan maaske sige, at det var beklageligt, at disse 22 ikke underordnede sig Partidisciplinen og hellere stemte med de 30 for at holde Tanken om det forenede Venstre vaagen. Men om det nu var Bergs Forbitrelse over, at han ikke kunde tvinge hele Venstre over til sin Opfattelse, der fremkaldte Brudet, eller om de forhandlingsvenlige *Th. Nielsen* og *Høgsbro* helst saa Berg stækket, faar staa hen. Estrup i alt Fald triumferede.

Hørups Føljetoner.

Siden Festen paa Møen havde Hørup fortsat sit daglige og store Arbejde ved Morgenbladet, som han nu og da oplevede med skarpe og muntre Udfald

mod de Nationalliberale. Det var klart for alle, at de som politisk Parti laa for Døden, og Hørup gav 1875 16. Jan. i „et Natstykke“ en fantasifuld Skildring af Partiets Begravelse fra Helligaandskirken. Det var, „da jeg i Gaar Nat gik over Kongens Nytorv“ — fra Morgenbladet i Tordenskjoldsgade til Nørregade 37 forbi Helligaandskirken — „at Visionen pludselig kom til mig. I Tankerne saa jeg Kirken fuld af Sørgeklædte, Kandelabrene brændte foran Alteret og en mægtig Egetræskiste, dækket af det kummerlige sorte Klæde og de endnu kummerligere Kranse ventede paa Ligtalen. Det var det national-liberale Partis Begravelsesdag. Er de allesammen i Kisten? hørte jeg en Madamme hviske til sin Nabo, og Svaret lød trist og haabløst: allesammen. Disse Ord lød uhyggeligt ud i det store Kirkerum, Hvælvingerne og Murene gav dem tilbage, fra alle Sider klang det: Amen, Amen, ikke langsomt og højtideligt, som jeg havde hørt Skolelæreren udtale det i min Hjemstavns Kirke, men plaprende, rastløst, spottende, i Munden paa hinanden „Amen, Amen“. Mellempartiet og Godsejerne sad og smaasnakkede mellem hinanden, som man ser fjernere Slægtninge og løse Bekendte sidde ved en saadan Lejlighed. En Kammerherre og Staldmester, der var tilstede, jeg ved ikke om paa Kongehusets eller Staldetatens Vegne, pudsede lydeligt sin Næse. Men nu faldt Orgelet ind: „Lær mig, o Skov, at visne glad.“ Den egentlige Festsang var skrevet af E. v. d. Recke, og Talen holdtes af Peter Rørdam. Ja, hvorfor kan de Nationalliberale ikke visne glade? Hvortil denne langvarige Dødskamp? Vil ingen være saa barmhjertig at give dem Naadestødet? For 30 Aar siden! Hvor var de friske og stærke og begavede og talentfulde! Og hvor rev de os allesammen med! De kom lige fra den æstetiske Periode. De fleste af dem skrev Vers, de andre anmeldte i det mindste deres Venners Vers. Hvilken suveræn Foragt for de dumme i Folket, hvilken Dyrkelse af de bedste! Og hvor sejrrikt for de ikke hen over Modstanden! Og saa nu —

Jeg standsede ved Helligaandskirken og hørte Klokken slaa tre. Pastor Rørdam havde endt Talen. Orglet spillede en Sørgemarch, og Mellempartiet og Godsejerne stimedede ud paa Gulvet for at bære Kisten bort. Uden for Kirken holdt Kareter i uoverskuelig Række, Selvejer ved Selvejer, tre kongelige Vogne og en særegen Karet for Pressens Repræsentanter, jeg sprang ind i den og raabte til Kusken: kør til. Det var som et Signal, der løste alles Tunger: Kør til, lød det langs ned ad Vognrækken, kør til.“

Hvorfor lærer selv nu end ikke Gymnasiets Elever et saa fornemt Stykke dansk Prosa at kende?

Saa kom nu igen *Bjørnstjerne Bjørnson* brasende ind i dansk Venstre med et Brev fra Rom til Høgsbro, hvori han i høje Toner beklagede sig over, hvor slet han blev modtaget i Danmark. Han skrev: „Birkedal begyndte med at udstøde mig af alle Danskes Huse, Prof. Hammerich fandt og, at jeg egentlig var en Ugle, og nu snakker den unge Grundtvig efter og fuldbyrder Udstødelsen.“ Aarsagen hertil var, at *Frederik Grundtvig* 1874 havde udgivet et Rim-brev: „Til Grundtvigs Venner“, hvori han som alle andre upolitiske Grundtvigianere heftigt angreb det forenede Venstre og Bjørnson som dets Meningsfælle. Den sindsligevægtige Hørup sidder hjemme i Nørregade 37 og læser dette aldeles hysteriske Udbrud og beslutter sig til at svare derpaa i en Føljeton til Morgenbladet, der kom 1875 27. Januar, under det Mærke, der nu var blevet hans, det lille v.

„Hr. Redaktør, hvad kommer det egentlig mig ved? Kejseren bor paa det høje Slot og det lille v. bor som en Kejser. Heroppe paa Kvisten sad jeg i Søndags og saa Sneen jage ned i Gaarden, ustandseligt, ensformigt, trist. Jeg læste Hr. Bjørnsons Brev til Hr. Høgsbro om Udstødelsen, Korset og de akademiske Martyrer, der ikke bliver budte til Hammerichs, Suhrs og Plougs; det jagede ned mellem Sneen trykkende og tungsindigt: „hvad kan det hjælpe,“ mumlede jeg hen for mig, at vi Dag ud og Dag ind arbejder paa at faa vore unge Venner til at staa paa Benene, naar saa Hr. Bjørnson en Dag kommer med sin store Røst og døver det altsammen over og fortæller dem, at de er Martyrer? Skal vi atter gaa paa Gaden som for tyve Aar siden og kigge op til Etatsraadernes og Professorernes og Grosserernes Vinduer og skrive bløde Viser om, hvad der er bag de røde Gardiner og under Lysekronerne? Vrøvl er der bag de røde Gardiner, Vrøvl og Tevand og gammelkloge Mandslinger, vissen Politik og pjattede Fruentimmer. Det burde forbydes Digtere at skrive Prosa, eller hvis det var for strængt, burde der vedtages en Udentingsbeslutning, hvori det forenede Venstre anmodede Hr. Bjørnson om ikke at skrive Breve til Hr. Høgsbro og sætte os tyve Aar tilbage i Tiden.“ Saa haardt tiltalte Hørup ved denne Lejlighed Bjørnson. Men kort efter 28. Marts skrev han en meget anerkendende Anmeldelse af Bjørnsons Skuespil Redaktøren, hvori han foreslaar Bjørnson, at han i Stedet for Billedet af den norske Redaktør *Friele*, skulde have indsat dette glimrende lille Portræt af Bille, set gennem Hørups Brillen:

„Hvor glade vilde vi ikke have været, dersom han i Stedet for denne brutale Slyngel, som endda har Nøget inden i sig, der skriger af Længsel og Skuffelse, havde givet os en vims, lille, praktisk, talentfuld Gentleman, som der ikke

er det mindste Skrigende inden i, som er i den fortræffeligste, mest uforbederlige Ligevægt, spillende lidt paa det aandrigt-ateistiske i Dag, og i Morgen lidt paa det gudfrygtigt-rørende, saadan som Vinden blæser i Byen, vittig som en Kakerlak med et ubetaleligt Præg af stille sædeligt Alvor imellem, godt Hoved, om sig, en Mellemting mellem „Redaktøren“s Skræk-Regimente overfor Brændevinsbrændere og et krysteragtigt Stikken-Halen mellem Benene, naar det kniber. Dertil dygtig, ikke uden Fortjeneste af Landets Opkomst, af Hovedstadens Forskønnelse, i mange Retninger anslaaende en fornuftig bon sens, og hvis Uret væsentlig er den, at han staar i Vejen for noget bedre, men som dog relativt taget ikke er uden Berettigelse, kort, noget som man alligevel til en vis Grad kunde have Sympati med. Gengældelsen, den poetiske Nemesis vilde da have kommet med et langt simplere Apparat, Dødssege og Blodspytninger vilde have været ganske ude af deres Plads. Det vilde have været nok, at han, skønt smigret og feteret i sit eget Parti, dog til en vis Grad blev sat til Side. Der kunde være et Stænk af Redaktionsfedteri ved ham, som hindrede ham i at blive Amtmand eller Minister, skønt dette var hans Ærgerrighed og paa en Maade ikke mere, end Partiet skyldte ham. Eller han kunde „slutte“ ikke af moralsk Sønderknuselse, som overfor ham vilde være en ren Absurditet, men f. Eks. fordi han med sin finere Næse lugtede, at der var et Slag i Forretningerne, som gjorde det raadeligt at realisere, medens Konjunkturerne endnu var opadgaaende. Forfatteren kunde lade ham gaa over fra Redaktion til Bankvæsenet, og hvis han endelig vilde være haard mod ham, sende ham et Krak, der gjorde Banken insolvent og lod Direktøren ende i Næringsorg.“

Brudet i Venstre.

Vinteren 1874—75 var sikkert en herlig Tid for Hørup. Han var helt optaget af sit Arbejde for Bladet, der virkelig begyndte at gaa helt godt efter Omstændighederne. Han fik sin Fætter *Holger Drachmann* til at trykke nogle Digte i Bladet, ogsaa til i Sommeren 1875 at skrive nogle Kroniker dertil, Legender fra Helgolandsrev, samtidig fik han ogsaa dennes Ven, den 28aarige Dr. *Edvard Brandes* til under Mærket *Alceste* at skrive sine første Teater anmeldelser til Morgenbladet. Arbejdet paa Bladets Redaktion i Tordenskjoldsgade, der efter hvad Hørup siger, endnu i Jan. 1876 ikke var brolagt, men et bundløst Morads, blev efterhaanden meget fornøjeligt. En ung Grosserer *Anker Heegaard*, en Søn af den store Jernfabrikant, var blevet overbevist Venstre-

mand og vedblev at følge Hørup med sin Beundring og sit Venskab lige til hans Død; han var velhavende og kom ofte ned for at opmuntre Morgenbladets travle Journalister med en lille Festlighed. Og vistnok var det i denne Vinter, at ogsaa Grev *Holstein-Ledreborg* fandt Vej til Morgenbladet og trak baade den højst asketiske Redaktør N. J. Larsen og alle Medarbejderne væk fra Arbejdet til Østersgilder i Rydbergs Kælder paa Østergade.

Men saa kom Brudet i Venstre 1875 14. Maj. Hørup hilste det med Glæde, nu var der endelig en Mulighed for, at det Venstre, han tænkte sig, kunde komme i Virksomhed. Med *Berg* som den store Fører skulde Bonderealismen i Forening med det aandeligt frisindede unge Danmark snart sejre over hele det gamle, æstetiske og romantiske Danmark.

1884 tænker han tilbage paa dette første Brud for ni Aar siden og sammenfatter sin Dom i: „de 30, der allerede dengang begyndte at kaldes moderate, sluttede Forlig med Højre i Haab om et Blandingsministerium og forskertse derved den fineste Chance, Venstre nogensinde har haft. Det moralsk fuldstændig sammenfaldne fonnesbechske Ministerium burde enten have været holdt næste Samling over, det vil sige til efter Valgene, eller Finansloven burde have været holdt tilbage, indtil det ny Ministeriums Dannelse, hvorved Venstre vilde have sikret sig Indflydelse paa dets Sammensætning. Ved at give Finansloven fra sig spillede man sig Kortene af Haanden. Vejen banedes for Ministeriet Estrup og hele den følgende Kamppolitik.“

Hørup noterer med Stolthed, at allerede Pinsedag 16. Maj begyndte han et Felttog mod de 30 i Morgenbladet med en Artikel: Hvis er Skylden?, der fortsattes hele Sommeren igennem. *Høgsbro* blev højst fortørnet over disse Angreb, som *Berg* deltog i.

17. Maj indgav Ministeriet Fønnesbech sin Afskedsbegæring, og som Krieger noterer under denne Dato: sjældent har et Ministerium maattet begære sin Afsked under saa trykkende Misbilligelse som Ministeriet Fønnesbech. Kongen var igen aldeles ulykkelig over at være stillet overfor en ny Ministerkrise. Han havde nu engang den Formening, at Ministre var en Slags kongelige Embedsmænd, der havde at udføre hans kongelige Vilje. Han havde ganske vist faaet andet at vide. Hans Konseilspræsidenter havde altid villet dominere ham. Først *Hall*, saa *Monrad*, saa *Bluhmes* Substitut, *David*, senerehen selv Grev *Frijs*. Beskeden og uforstaaende som han var, hadede han den Tanke og fandt den ogsaa uforenelig med den kongelige Værdighed, at nogen Konseilspræsident skulde have Indflydelse paa hans Beslutninger. Dette Særtræk hos Kongen

forstod *Estrup* bedre end nogen anden at udnytte. Han var altid intet andet end Kongens trofaste og ærbødige Tjener, der blot udførte sin Konges Befalinger. Nu i Sommeren 1875 rejste Fønnesbechs Afgang Spørgsmaalet om, hvem der skulde afløse ham. Naturligvis var Tanken om et helt eller delvist Venstreministerium atter fremme, Fønnesbech skal have tilraadet Kongen *Zyphen-Adeler* med *Krabbe* og *Høgsbro*; Kong *Oscar*, der tilfældigt var paa Besøg, skal have tilraadet Kongen at benytte yngre Kræfter af Venstre. *Holstein-Holsteinborg* var stadig villig, *Klein* vilde ogsaa gerne til, men tilsidst endte alle Kongens Overvejelser dog hos *Estrup*. 5. Juni fik *Estrup* Kongens Tilsagn om, at han maatte danne et Ministerium, ganske som han selv vilde, og 1875 11. Juni kom da *Ministeriet Estrup*. Det bestod næsten helt af Godsejere, blot at den meget konservative juridiske Professor *Nellemann* var taget med som Justitsminister og den forhenværende Bondeven *Fischer* som Kultusminister.

Ministeriet Estrup.

Nu havde *Estrup* Kongen, hvor han vilde have ham, og alle det politiske Venstres skjulte og aabenlyse Fjender og Modstandere, hvor han vilde have dem. Alle disse Kredse, der dog endnu i Folketinget indehavde næsten Halvdelen af Mandaterne, vilde ikke finde sig i en Bonderegering. Det var, taget op igen i ny Form, den ældgamle Strid i Landet mellem Borger og Bonde, mellem Godsejer og Bonde.

Den almindelige Valgret havde 1872 gjort det klart, at Bønderne var lige akkurat de fleste. Hvorledes da forhindre dem i før eller senere at faa ogsaa Regeringsmagten? Hvem skulde føre Slaget mod dem? Venstre kunde godt paa Mødet paa Møen 1875 6. Juli have sagt til sine Modstandere som Gustav Vasa til den svenske Rigsdag: Jeg ved godt, at I allesammen gerne saa Øksen sidde i Hovedet paa mig, men der er blot ingen af jer, der tør holde i Skaftet. *Estrup* baade turde og vilde, derfor skød de andre ham frem for sig. Hans Hensynsløshed og Halsstarrighed, da han engang havde besluttet sig til at tage den Opgave paa sig at knægte Venstre, kan vistnok kun forklares ud fra hans medfødte sygelige Disposition. Den, der i sin unge Alder har set Døden under Øjne og har maattet se kære Slægtninge bortdø af samme Sygdom, faar en egen Haardhed og Selvoptagethed indsmuglet i sin Karakter. Bevidstheden om at bære paa en saa dødelig Sygdom, som Tuberkulosen dengang var, gør en Mand hasardøs, haanlig overfor de store Krav, som de helt gennemsunde Mennesker stiller til

Livet og deres Virken deri. Den Dødsforagt, han tidligt har maattet tilkæmpe sig, giver ham ogsaa en Livsforagt og en Menneskeforagt, som bestemmer hele hans Optræden, og det des mere, jo mere velbegavet og handlekraftig han er. Estrup havde personligt den store Lykke, at hans sunde Natur overvandt hans Tuberkulose, saa at han blev en endog meget gammel Mand, der først døde 1913, 88 Aar gammel, men hele hans Karakter og hans Handlekraft var præget af hans Ungdomsaars Sygelighed. 1875 var alle Modstandere af det truende Bonde-regimente glade for, at han vilde tage Hvervet paa sig.

Dagens Nyheder skrev: „Folketinget, som udgaar af den almindelige Valgret, vil aldrig kunne blive en fyldig Repræsentation for det danske Folk, men i det højeste en Repræsentation for Almuen. Følgen heraf er da atter, at enhver For-dring om at gøre Folketinget til den bestemmende Faktor i Statsstyrelsen maa mødes med den bestemtteste Protest fra den Del af Befolkningen, der ikke hører til Almuen. Den Radikalisme, som for Tiden er til Stede i Befolkningen, bestaar netop deri, at der fordres en saadan Forret for Folketinget. Det er denne Radikalisme, som er det raadne Sted i vort Samfundsliv, og Modstand derimod be-tragte vi som det, der bør være det kommende Ministeriums nærmeste Pro-gram.“ Her ser man i Renkultur Højres Opfattelse af den almindelige Vælger-klasse, som var selve det danske Folk; den er for dets Betragtning alene Almue.

For de 30 Venstremænd, der havde stemt for Finansloven mod, at Ministe-riet Fonnesbech fjernedes, med *Thomas Nielsen* og Høgsbro som Ledere, var det nye Ministerium naturligvis en dyb Skuffelse, de havde haabet paa et Sam-lingsministerium med i alt Fald et Par Venstremænd af deres Retning. De for-stod nu, at hvad de havde faaet ud deraf, var alene dette Godsejerministerium, der paa enhver Maade vilde bekæmpe Folketingsparlamentarismen. *Høgsbro* stemplede det straks som en aaben Udæskning og Krigserklæring til Folketin-get. *Frede Bojsen* skrev: „Programmet overfor det nye Ministerium maa være Krig.“ Saa forbitrede var de 30 over, at deres fine Politik ikke havde naaet det forønskede Resultat.

De 22 med *J. A. Hansen* og *Berg* som Førere var tilfreds med Godsejer-ministeriet Estrup, ogsaa med at det proklameredes som et Kampministerium; Skillelinien i dansk Politik blev derved trukket skarpere op; der blev Mulighed for, at dansk Politik kunde naa til samme høje Standard som engelsk Politik i de samme Aar, hvor alene to store Partier, de Konservative og de Liberale, stredes om Regeringsmagten og skiftedes til at indehave den. Dette var netop ogsaa, hvad Hørup ønskede. Han var tilfreds med, at Estrup nu maatte forsøge

at danne et konservativt Parti af Godsejerne, de Nationalliberale, Mellempartiet, ja, gerne ogsaa af de 30 moderate Venstremænd, naar der blot blev Mulighed for, at saa han i Samarbejde med J. A. Hansen og Berg kunde bygge op et virkelig aandsfrit og selvgroet, dansk Venstre, der nogenlunde kunde staa Maal med den engelske Liberalisme.

Folkemøder.

Imidlertid rasede Striden mellem de 30 og de 22 hele Sommeren 1875 paa alle Folkemøder. Hørup vedblev med sine Angreb paa de 30 i Morgenbladet, han siger selv 1884: „man vil forbavses over den megen Myndighed, der er i disse Artikler, et strængt Hus at holde med selve Partiets Flertal. Men jeg kunde paa en Maade skrive som Partiets anonyme Mand, da ingen kendte mig. Mit Navn stod ikke paa Bladet, jeg havde næppe skrevet en Linje under mit eget Navn. Artiklerne vakte megen Forbitrelse, stor Forargelse, men de slog haardt igennem og forberedte betydeligt 1876 25. April. De uddybede Kløften mellem Højre og Venstre og gjorde Overgangen vanskeligere.“

Maaske gik Hørup i sin ungdommelige Iver for de rene Linier ogsaa nu og da noget haardt til Værks. Men om Stemningen blandt Venstrevælgerne blev der forbavsende hurtigt ingen Tvivl. Allerede 1875 13. Juni skrev *P. Bojsen*, Gedved Højskole, til Høgsbro: „Hvad Stemningen angaar her i Jylland, saa kan jeg nu, da jeg just er hjemkommen fra en stor Rundrejse, meddele Dem, at den næsten overalt er til Fordel for de 22; jeg er selv blevet overrasket derved, jeg troede, Jyderne vilde tage Parti med de 30, men det er ingenlunde Tilfældet. Hvis ikke De og min Broder havde været imellem de 30, saa vilde der være blevet rejst en Storm imod de 30, som kunde have til Følge, at ikke mange af dem bleve genvalgte. Thomas Nielsen bedrager sig selv aldeles; der er næppe noget Navn, som for Øjeblikket er mere forhad.“

I denne Sommer 1875 tog Berg for første Gang Hørup med ud paa Agitationsrejse gennem Landet. Der var 10. Juli et Folkemøde i Skalbbjerg paa Fyen, hvor Berg, Klaus Berntsen, Tange, Holstein-Ledreborg, Jørgen Pedersen, N. J. Larsen tog Livtag, og ogsaa Hørup talte; her fik han sit første Sammenstød med Klaus Berntsen, der højligt beklagede sig over Morgenbladet, betragtet som Organ for det forenede Venstre. I de følgende Dage fulgte Hørup og N. J. Larsen Berg til Møder i Djursland; Hørup kom tilbage fra denne Rejse med en lykkelig Erkendelse af, at de jyske Folkemøder, som han 22. Juli skrev i Morgenbladet, havde

vist en fuldstændig Tilslutning til de 22. Det blev ogsaa af andre Folkemøder klart, at Stemningen blandt Venstrevælgerne i hele Landet var for dem. Det store Opgør kom i September, da Berg skrev fem spøgefulde Breve i Morgenbladet til Høgsbro: „De har været i bitter Stemning i Sommer, Hr. Høgsbro, De skulde have fulgt mig og andre gode Venner til nogle Folkemøder. Det er opmuntrende at være Vidne til den stigende Interesse for vort Fædrelands Anliggender, som ytrer sig paa saadanne Møder, det fremmer Forsættet, skærper Handlekraften, opliver Haabet og styrker Modet til fremtidigt Arbejde for Folkets Sag.“ Herved vilde Berg bringe Høgsbro til at forstaa, at de 30.s Tilslutning til de 22 og deres Førerskab nu var aldeles nødvendig for Venstres Fremgang. I September var der nogle Møder i Nordsjælland og Køge, hvor Hørup ogsaa optraadte som Taler sammen med Berg, J. A. Hansen, Holstein-Ledreborg, Bojsen og Scavenius. Ved disse Møder blev Hørup kendt som en Mand, der ogsaa havde det levende Ord i sin Magt, selvom det nu og da kunde ske, at Bønderne ikke helt forstod hans skarpe og særegne Taleform.

Stemningen paa Venstremøderne Sommeren igennem havde været saa klar, at skønt Høgsbro i sin rimelige Harme over Angrebene endnu 10. Septbr. fandt det en Skandale, at Morgenbladet vedblivende skulde anses for Venstres Fællesorgan, var dog baade han, Krabbe og Frede Bojsen i Septbr. ganske klar over, at det forenede Venstre maatte genoprettes, om ikke under J. A. Hansens, saa i alt Fald under Bergs, Holstein-Ledreborgs og Frede Bojsens Ledelse.

Majestætsfornærmelser.

17. Septbr. vendte Hørup sig skarpt mod de Angiverier og Provokationer af Venstremænd, der var blevet almindelige, siden Klein som Justitsminister havde opfundet Begrebet „Fornærmelser mod Kongen“ eller „Majestætsfornærmelser“. Sagen var, at det endelig var lykkedes Klein at faa en Gaardejer Christoffer Christoffersen dømt til 30 Dages Vand og Brød for Majestætsfornærmelse. Med Rette harmfuld, oprørt i sin Retsbevidsthed, skriver Hørup herom:

„Siden vi kom i Gang med Mindretalsministerier, er meget blevet anderledes. Mindretalsministerier drager bonapartistiske Tilstande efter sig. Man opfinder nye Forbrydelser, Statsforbrydelserne kommer i Vælten, og man begynder at fortolke Kapitlet om Fornærmelser mod Kongen. Politiske Afsættelser og politiske Tilrettevisninger tager et ukendt Opsving, og samtidig breder der sig et Net af Spioneri ud over Landet; man lurar ved Fællesmaaltider efter et Ord, der

kan bruges, og stikker sine loyale Øren frem bag Punchebollen for at fange en Skaal af dem, der slutter Gildet. Et hadefuldt Angiveri har et altid aabent Afløb i en regeringstro Presse, og en nidkær Administration ligger med begge Albuer paa Bordet for at spejde i Avisdyngen efter noget, der kan „tiltales“.

Den Dom, vi omtalte forleden Dag under Overskrift: „Fornærmelser mod Kongen“, er et Tidernes Tegn. Naar var der her i Landet Tale om Fornærmelser mod Kongen, inden et regerende Mindretal, efter at være bleven forladt af hele den politisk oplyste Del af Befolkningen, lagde sig efter at holde en Stilling oppe ved uredelige Midler, som var tabt, naar det skulde gaa ærligt til? Da de Nationalliberale drog Kongen ind i Partikampen, tænkte de at vinde et dobbelt. De regnede paa, at den kongeligsindede Venstrebefolkning skulde løbe efter deres Opspind og lade sig bilde ind, at Kongen hører det Parti til, som Folket har forkastet. Men de regnede ogsaa paa, at Harmen mod dem selv hist og her skulde vende sig mod Kongen og forlede en og anden Ubetænksom til Ytringer, som de kunde gøre deres Modstandere ansvarlige for, og som kunde give dem et Paa-skud til at komme en Venstremand til Livs. De forsømte ingen Lejlighed til at bringe Kongen frem ved Venstremøder og i Venstreforsamlinger paa den mest uforskammede og tirrende Maade. Der kunde ikke føres en politisk Forhandling, uden at en af deres Fuldmægtige midt under sprang op og formanede Forsamlingen om, at den havde glemt Kongen; Venstremænd kunde ikke sidde til Bords sammen, uden at der fra en eller anden Krog stod en Højremand frem og sørgede over, at han ikke endnu havde drukket sin elskede Konges Skaal.

I det hele har de Nationalliberale kun haft ringe Glæde af deres Kongefærd. Venstremændene har været paa deres Post, og Majestætsforbrydelserne er ikke faldne saa tykt, som hine havde ønsket. Men derfor bliver det lige beklageligt, at en enkelt er gaaet i Fælden, og ikke mindst, naar denne enkelte er en hæderlig og i sin Hjemstavn almenagtet Mand som Gaardejer Christoffer Christoffersen i Hjembæk. Hans Forseelse bestaar i, at han i et Sogneraadsmøde paa en Snes Mennesker, medens en anden havde Ordet, faldt ind med en letsindig og meningsløs Ytring om Kongen. At det Par Højremænd, der var i Stuen, ikke lod et saadant Rov ligge unyttet, forstaar sig; at der var et Ravnekrogsblad i Højres Tjeneste, som greb til med begge Hænder for at bringe en saa kostelig Angivelse videre, forstaar sig ligeledes; at der var en nationalliberal Minister, der rodede alle Ravnekrogsblade igennem for at finde Oprør og Majestætsforbrydelse, og som ikke saa snart havde fundet denne Bid, førend han anordnede Justitssag og lod et Ord, der passende burde have døet i den Krostue, hvor det

blev til, passere gennem hele Landets Presse, er ogsaa noget, som forstaar sig. Efterat Sagen var kommen saa vidt, var der maaske ikke andet for Domstolene at gøre end at dømme, skønt 30 Dages Vand og Brød vil forekomme os at være en barbarisk Straf for en Forseelse, der vilde være haardt sonet med lige saa mange Kroner. Hvad vi her henleder Opmærksomheden paa, er dog mindre Domstolenes Kendelse end den Usselhed, som „det moralske Parti“ har taget med sig i sin Forraadningsproces. Naar vi er komne saa vidt, at den ene Nabo sættes paa Sporet af den anden for at fange ham i et Ord, han kan dømmes for; naar Pressen er opdraget til at gøre Haandlangergærning i et hæsligt politisk Angiveris Tjeneste, saa mangler der kun en bonapartistisk Justitsminister, der lytter til og spejder efter al den Sladder, der bringes til Torvs omkring i Landet, for at „det frieste Folk i Verden“ skal faa den rette Forstand paa, hvad en fri Forfatning med et regerende Mindretal er for en hyggelig og moralsk Ting.“

Militærordning.

Under disse Omstændigheder behøvedes der til Genforening af Venstre kun, at alle Illusioner, det endnu kunde nære om Ministeriet *Estrup*, blev aldeles knust. Dette besørgede Konseilspræsidenten selv egenhændigt.

Efter Grundlovens § 41 sammentraadte Rigsdagen den første Mandag i Oktbr., 1875 4. Oktbr. Dagen efter fik den at vide, at dens Møder udsattes til 29. Novbr. Det var sket før og af samme Aarsag, fordi Ministrene endnu ikke var færdige med deres Lovforslag. Men *Krieger* havde dog 1872 i alt Fald forelagt Finansloven. Da dette ikke skete nu, forekom Udsættelsen Venstre en Ringeagtsytring overfor Rigsdagen, og det greb derfor Lejligheden til paany at manifestere sin Enighed ved en Erklæring af alle 52 Venstremænd: „den 4. Oktbr. har fundet os paa vor Plads i det forenede Venstre, og vi nærer Fortrøstning til et fremtidigt godt Samarbejde“.

Den virkelige Aarsag til Udsættelsen var, at Krigsminister *Haffner* først 30. Novbr. kunde fremsætte et nyt Militærforslag, der var Indledning til en samlet Forsvarsplan, der vilde komme til at koste 71 Mill. Kr., hvoraf de 33 Mill. straks skulde bevilges, Resten i de kommende Aar; 14 Mill. Kr. deraf skulde anvendes til Befæstning af København. Dette sidste var aldeles uantageligt for alle i Venstre, der med Rette klart saa Faren ved at gøre Hovedstaden til en Fæstning, hvori det i Landstinget fik Tilslutning baade hos *Ploug* og *Andræ*, der fandt Planen derom finansielt uoverkommelig, politisk uklog og desuden meget farlig.

Venstre gentog derimod sit Tilbud om 30 Mill. Kr. til Forsvarsformaal, mod at der samtidig gennemførtes en Indtægts- og Formueskat. Men herom vilde *Estrup* aldeles ikke høre Tale; selvom man iøvrigt kunde enes om Forsvarsplanerne, vilde *Estrup* saa lidt som andre Godsejere for at opnaa dette gaa med til en Skat, der var dem saa forhadet. Der var Penge nok i Statskassen. Ved denne stejle Holdning umuliggjorde *Estrup* Vedtagelsen af en Forsvarsordning, som der eilers da vilde have været gode Muligheder for. Nu blev Venstres Forslag 29. Marts forkastet i Folketinget med 47 St. mod 47, fordi sammen med Regeringspartiet stemte 8 bjørnbakske Medlemmer, der var Modstandere af enhver Forøgelse af Militærudgifterne. 30. Marts opløste *Estrup* Folketinget med den Begrundelse, at det havde forkastet Hærlovsforslaget; Valgene udskreves til 1876 25. Apr.

Folketingsmand.

Imidlertid var der sket det, at *Hørup* selv var blevet Folketingsmand. Han havde ikke kunnet staa for, at en taabelig Højrejournalist havde skrevet, at naar Venstremænd blev Ministre, vilde disse mange Gange komme til at se sig om efter et Musehul til at skjule sig i, naar de bevæger sig paa de glatte Gulve eller hører Silkeskørterne rasle eller ser Diplomatiets Guldlorgnetter rettede paa sig. Denne stupide Bemærkning havde inspireret ham til en af hans muntreste og vittigste Føljetoner; 1876 25. Jan. skrev han i Morgenbladet om Silkeskørter og Guldlorgnetter:

„Lad os tænke Tanken helt ud, lad os se Virkeligheden under Øjne, vi vil ikke vige tilbage for selve J. A. Hansen. Han vil komme der som han er — med Beg paa Fingrene, virkeligt sort Skomagerbeg! Og Balth. Christensen vil komme der, og han vil hælde sit Tevand op i Underkoppen; og vi selv vil komme der; lige fra Tordenskjoldsgade, hvor der ingen Stenbro er, men et bundløst Morads, vil vi komme der — til Fods naturligvis — og af lutter Befippelse vil vi glemme at smøge Bukserne ned, og saadan vil vi staa under Lysekronerne og glippe med Øjnene og sige nogle afskyelige Kegløbnevittigheder for at dække vor Forlegenhed, medens Ironien sporløst gaar hen over vore Hoveder uden at vi mærker det; Berg vil være der; med sin enorme Fremtrædenhed vil han ikke sky det umuligste, han vil byde den franske Gesandts Hustru op til Sekstur, og hun tør af diplomatiske Grunde ikke sige Nej; Høgsbro vil være der, han vil holde sig mere tilbage, men Ingen undgaar sin Skæbne, paa en eller anden Maade

vil han faa et raslende Silkeslæb under Støvlerne, Rynkerne springer, Skandalen har naaet sit Højeste.“

Og saa foreslaar han:

„Ligesom man i fordums Tider gjorde en vovelig Vagt som Væbner, inden man modtog Ridderslaget, saaledes bør nutildags ingen blive Kammerjunkere, uden at han har tjent sine Sporer ved et Kromøde. Lad der hvert Aar blive udnævnt fire Kammerjunkere — deres Prøve være den, at de under aaben Himmel besejrer i det mindste en af de store Agitatorer. De behøver ikke at rejse enkeltvis, de kan møde alle fire, de bør helst komme uventet. Bedst som Berg staar paa sin „Møgvogn“ i Niverød Krogaard, midt under hans Foredrag, hører man en Vogn; den kommer nærmere, den drejer ind i Krogaarden; det er en Wiernervogn; nu kører den op klods paa Møgvognen; Tjeneren og Kusken slaar Wiernervognen ned, der sidder de fire Kammerjunkere! Berg studser og taber Traaden, han forsøger at knytte Tankerne sammen igen, men „Selskabet“ forvirrer ham, Ironien er over ham og tager Magten fra ham, han stammer i det. Efter endnu et Par frugtesløse Forsøg paa at vinde Stemningen standser han med et Leve for Folkets Rettigheder, som Ingen besvarer. Modløs stiger han ned, han har forstaaet, at Slaget er tabt. Nu rejser den ene Kammerjunkere sig, der gaar en Mumlen gennem Forsamlingen. Ved en fælles Indskydelse blotter Alle deres Hoveder, Folk har mærket, instinktmæssigt men sikkert, at det gode Selskab er iblandt det. I en urban, men dog livlig og munter Tone henvender Taleren sig til Folkets nedarvede, men altfor længe af en voldsom Agitation undertrykte Følelse af Ærbødighed og Underkastelse over for sine bedre. Med en let henkastet aandrig Bemærkning om visse Agitatorers Kundskab i Fransk bringer han Latteren paa sin Side, han slutter stærkt og kraftigt med den ovenfor udviklede Skildring af Venstres Stilling i det gode Selskab. „Hvad vil Udlandet sige, spørger han, hvad vil Bismarck sige?“ Ingen svarer. Forsamlingen føler, at her kræves en højere Indsigt. I raske livlige Træk udkaster han et Billede af Forholdet i de gamle Tider, hvor Folket var som Børn og hvor Kammerjunkerne fra en meget ung Alder var Folkets Fædre. Bedøvende Hurraraab besvarer et Leve for, „at de maa regere, der er født til det!“ En Stemme i Baggrunden raaber: „Berg leve!“ Men Berg er intet Sted at finde, han har følt, at hans Tid er forbi, og har ubemærket forladt Krogaarden for ikke mere at vende tilbage.

Samme Aften er der Bal i Palæet. De fire Kammerjunkere giver Hestene Tøjlen og jager tilbage til Hovedstaden. De faar netop Tid til at skifte Klæder

og stænke sig med Es-Buket, saa at den værste Kroduft gaar af dem. Med lette, elastiske Skridt træder de sikkert over det blanke Gulv. Diplomatiets retter sine Guldorgnetter paa dem, Silkeskørterne rasler, der gaar en Hvisken gennem Rækkerne: „Det er de fire fra Niverød.“ Og de fire fra Niverød er Aftenens Løver. Herrerne bøjer sig for dem, Damerne hengiver sig til dem, Diplomatiets lader dem præsentere for sig. Kroduft bliver moderne. Man opfinder et nyt Hovedvandsæg, som kaldes esprit *de cabaret*, paa Dansk „Kroduft“, og i 14 Dage lugter hele Selskabet af Stald. Her er Forslaget, Daaden og Triumfen, disse er Lavrbærrene, mine Herrer! Tiden iler, man venter Dem i Niverød.“

Hørup kunde 25. Jan. ikke ane, at inden en Maaned var forløbet, vilde Spøgen være Alvor, Fantasien Virkelighed, og han selv befinde sig paa Kromøder med en veritabel Kammerjunker som Modkandidat. Men saaledes gik det. 6. Febr. døde Gaardejer *Knud Petersen*, der var Folketingsmand for Køgekredsen, han var oprindelig Venstremand, men var sammen med andre vise Bønder gledet over til Mellempartiet. Herren til Svenstrup, Geheimekonferensraad *Bruun Neergaard* fik Sogneraadet og 100 af sine Bønder i Borup Sogn til at anmode Sønnen, den pæne 30aarige Kammerjunker *Vilh. Neergaard* om at stille sig til Valg som Tilhænger af Mellempartiet ganske som den afdøde Folketingsmand. Men saa greb de to gamle Herrer, *J. A. Hansen* og *Alberti*, ind og fik paa et Møde i Havdrup 18. Febr. med stor Tilslutning Hørup opstillet som Venstres Kandidat. Nu gik Møderne Slag i Slag til Valgdagen 10. Marts, og Valgkampen blev ført paa den netteste Maade. Baade *Holstein-Ledreborg* og *Frede Bojsen* mødte op for at støtte Venstres Kandidat.

Det er interessant at se et Par Udtalelser af Hørup fra Valgkampen. 28. Febr. sagde han paa et Møde i Borup: „det forenede Venstre var hans Parti, hvorfor maatte det ikke faa Magt til at gennemføre sine Ideer? Hvorfor skulde man tvinges til at fægte en Snes Aar for at faa Præsterne sat paa fast Løn som andre Statsebedsmænd eller for at skaffe Menighederne den Indflydelse paa Valget af Præsterne, som den religiøse Trang med Rette krævede? Hvorfor skulde Regeringen forlange, at Statskassens Overskud blev sat i Befæstninger, naar der var saa god Brug for det til bedre Folkeoplysning, til en Toldreform, der nedsatte Toldafgifterne, i det hele til en Lettelse af Skattebyrden?“ Som man ser: rene Venstrekrav om Reformen, som alle i det forenede Venstre var enige om.

Hørups Tillidsfuldhed og Tro paa det forenede Venstres Fremgang var usvækket, snarest stigende. 27. Febr. skriver han i Morgenbladet om Stemningen ved Vælgermøderne i Køgekredsen: „de gamle Bondevenner fra Fyrrerne be-

gynder at møde op igen. I en Række Aar har de holdt sig tilbage og ladet Sønerne om det; men nu fatter de nyt Haab og møder op igen. Disse gamle Stormfugle varsler om haardt Vejr. Men det andet Hold er af en yngre Æt. De er vokset op under Friheden, det er en selvejende, frejdig, videlysten og livsmodig Slægt. Højskolen har sine Elever iblandt dem, Morgenbladet har trofaste Læsere i denne Kreds. De er ikke tyngede af Nag og Mistænksomhed, de er traadt ind i Verden som i deres eget Hus, og Livet plejer ikke at skuffe dem, der har Tillid til det. *J. A. Hansen* har ofte talt om det frie Land i Modsætning til Byernes Snæversind, og han har Ret deri. Friheden er alligevel kun derude paa Landet, der vokser ikke nyt op i vort Land andetsteds fra.“ Han var selv af denne yngre Æt. Igen hører Hørup den friske Blæsts Sus i Piletræerne i Torpmagles Skolehave; igen sidder han paa Katedret og lytter til nye, friere, lykkeligere Melodier.

10. Marts valgtes Hørup med 750 St. mod Kammerjunkeren 543. Men der var dengang 2800 Vælgere i Køgekredsen, hvoraf altsaa kun de 1300 stemte; der var endnu langt til, at ogsaa de 1500 blev vaagne eller turde vove at afgive deres Stemme.

Folketingsvalget 1876.

Det almindelige Folketingsvalg 1876 25. April viste endelig Venstres virkelige Styrke i det danske Folk. Til Folketinget blev valgt 74 Venstremænd, deraf 3 Bjørnbakkere, saa at Venstres Modstandere kun fik 28 Folketingsmænd. Hørup blev genvalgt i Køge med 979 St. mod Neergaards 681, nu havde dog 1660 af de 2800 afgivet Stemme. Det saakaldte upolitiske grundtvigske Venstre havde her og dær forsøgt at stille Kandidater op mod det politiske, men de fik en ynkelig Medfart; *Birkedal* faldt mod Høgsbro med 240 St. mod 1003, og selve den højfornemme Professor *Fr. Hammerich* i Vejle med 505 St. mod Th. Nielsens 1412, *Frederik Barfod*, der dog skulde gøre det ud for Bondeven, med 590 St. mod 911. Hele Grundtvigianismen var nu blevet Venstre! Mange Valg afgjordes ved Kaaring, kun 137,000 af de omved 200,000 Vælgere fik Lejlighed til at afgive deres Stemme, af disse stemte 87,000 Venstre, 50,000 Højre.

Valget slog en Gang for alle Styrkeforholdet mellem de to Partier fast for de næste 30 Aar, med kun ringe Forskydninger fra Valg til Valg vedblev Venstre at have tre Fjerdedele af Vælgerne paa sin Side. Disse tre Fjerdedele af Vælgerne forlangte, at Landets Regering skulde være en Venstregering, og eftersom Valget særligt havde staaet om Landets Militærordning, erklære-

rede de, at de ikke vilde høre Tale om Københavns Befæstning. Den Vælgerbefolkning, der her var Tale om, var en Eliteklasse af det danske Folk; den bestod af de omved 200,000 30aarige Mænd, der var aldeles økonomisk selvstændige, raadige over deres Bo og deres Virksomhed og ansvarlige for deres Familie, deres Tyende, deres Medhjælpere og Lærlinge; deres borgerlige Hæderlighed var hævet over enhver Tvivl. Hvilken Formastelighed var det ikke, at Højrepressen vedblivende betegnede denne Eliteklasse af danske Statsborgere som en uforstandig, uvidende og simpel Almue?

Man skulde tro, at dette Valgresultat maatte fremstille det for *Estrup* som aldeles umuligt at regere videre mod et Folketing, der havde tre Fjerdedele af Landets Vælgere bag sig. Det skulde dog synes, at selv en Mand, der vidste om sig selv, at han havde de reneste Forsætter og den bedste Vilje til at tjene sit Folk, vilde have bøjet sig for en saa knusende Folkedom. Som *Berg* havde sagt allerede 1873: „vi maa komme dertil, at ingen hæderlig Politiker her i Landet vil paatage sig at danne et Ministerium, undtagen han forud har forvissiget sig om, at han er i Overensstemmelse med det folkevalgte Kammer.“ Men saadanne sunde Menneskers sunde Ræsonnementer havde aldeles ingen Vægt for *Estrup*.

Vi kommer nu her til den Karakteregenskab, som af hans Tilhængere altid er blevet lovprist, men ogsaa af hans Modstandere, selv af *Edvard Brandes*, nu og da er blevet omtalt med Respekt: hans Styrke, hans Karakterfasthed, som først og fremmest bragte ham til i 1876 at sidde det danske Folks Dom aldeles overhørig. Det var dog kun hans Selvovervurdering og Selvoptagethed, hans Formening om, at han alene kunde regere det danske Folk, saaledes som dette burde regeres i Overensstemmelse med den af ham alene opfundne Grundlov af 1866. Hvad brød han sig om, om der var 74 eller 52 Venstremænd i Folketinget? De skulde alle rette sig efter hans Kommando. Han var den, han var, han vilde ikke overlade nogen anden Mand Rigets Styrelse. Der har vistnok været Tider, da enkelte af Venstres Førere, maaske særligt *Hørup*, har tiltalt ham ved deres lige saa store Selvstændighed og Uafhængighed som den, han selv altid lagde for Dagen, men sine egne politiske Medhjælpere og Meningsfæller havde han altid kun en ringe Mening om. Og de kom da ogsaa i Tidens Løb til i stedse højere Grad at føle ham besværlig.

Der kom efter Valget en kort Sommersamling, hvor de 71 af det forenede Venstre forlangte en anden Regering.

Hørups Program.

I Okt.—Decbr. 1876 fremsatte Hørup i en Rigsdagstale og et Par Artikler i Morgenbladet sit politiske Program. Talen i Rigsdagen blev holdt 1876 12. Okt. under Finanslovens første Behandling, der allerede da var blevet, som den siden er vedblevet at være, en Afspejling af det engelske Underhus Adresse-debat, en Drøftelse mellem de politiske Førere af de Grundsynspunkter, ud fra hvilke hver af dem mener, at Landets hele Politik i den nærmeste Fremtid bør ledes. Talen var Hørups Jomfrutale i Folketinget, og dens Emne var Betragtninger over Mindretallet som Regeringsparti. Bidende skarpt fremstillede Hørup den ejendommelige Situation, der var særegen for Danmark, at her var det Mindretallet, der var Regeringsparti, og et stort Flertal, der var Opposition. Endda beklagede Regeringspartiet sig over Oppositionens Umedgørlighed. Det lille Mindretal, der var Regeringsparti, rakte forgæves sine smaa Arme ud mod et stort Flertal uden paa nogen Maade at kunne røre dets Hjerte. „Naar de ærede Medlemmer ser rundt i Europa, vil de ganske vist i Almindelighed finde, at Oppositionens vigtige og ansvarsfulde Hverv er betroet den svage Part. Naar dette ikke er Tilfældet hos os, er det en Mangel, som ikke vil træffe de ærede Medlemmer af Mindretallet, ti de vil sikkert kunne blive en udmærket og medgørlig Opposition, idet de har Svagheden. Samtidig med, at vi derved vilde faa en i Sandhed god Opposition, en Opposition, som i Følelsen af sin Svaghed vilde være glad ved smaa Indrømmelser, taknemlig og erkendtlig for en ringe Imødekommen, kort sagt en beskeden Opposition, saaledes som de ærede Medlemmer ofte har fremstillet for os Idealet af en Opposition, tror jeg, at vi vilde faa et Regeringsparti, der kunde opfylde sin Bestemmelse her i Verden.“ Kort sagt: Hørup sagde til Højre: lad os bytte Rollerne om; lad Flertallet blive Regeringsparti og bliv I som Mindretal Opposition.

Kort efter, 26. Oktbr., skrev han i Morgenbladet om Danmarks udenrigs-politiske Stilling en Artikel, der til Overskrift havde: Danmark i Nutidens Strøm. Der var dengang Fare for en ny Krig mellem Tyskland og Frankrig, at Tyskland vilde angribe Frankrig for at hindre det i sin Genopbygning efter Krigen 1870—1871. Hørup skrev: „Europa venter Dag efter Dag paa Budet om, at Krigen er brudt ud. For vort eget Vedkommende er kun een Ting sikker, at vi ikke skal med. Kun hvad vi selv har Magt over, kan vi selv tage Ansvar for. Et synes vi at have Magt over, nemlig at vi har en brugelig Styrmand ombord, eet Ansvar kan vi ikke vise andetstedshen, nemlig Ansvar for

for, at Landet i slige Tider er uden en ordentlig regelmæssig Regering. Og dette falder tilsidst paa hele Folket. Det nytter ikke, at vi siden fortæller Historien, at tre Fjerdedele af Befolkningen gerne vilde have en bedre Regering og ogsaa talte og stemte for det, men at der var en lille Kvart, som satte sig imod, og at Folket saa ikke kunde finde paa, hvad det skulde gøre. Tror man, at vore Gesandter er lige velkomne, ogsaa naar de kommer paa et konstitutionelt Folks Vegne og fortæller, at de er sendt af en Regering, der har et Parti paa 25 Mand i den lovgivende Forsamling? Dersom nogen fremmed Statsmand trængte til et Paaskud for at spare sin Tid, vilde han ikke søge langt for at finde et overfor et Ministerium, der hjemme er mistænkt, vraget og forhadet af et Flertal som det, Hr. Estrup har følt sig kaldet til at trodse.“

Med disse skarpe Ord gjorde Hørup med Rette opmærksom paa, at ogsaa under den herskende udenrigspolitiske Krise vilde det være af højeste Betydning, at de fremmede Regeringer var klar over, at den danske Regering virkelig ogsaa var en helt tilforladelig, fuldgyldig Repræsentant for det danske Folks Formening og derfor med fuld Autoritet kunde handle paa dets Vegne. En saadan Autoritet havde Regeringen *Zahle* i 1914 og Regeringen *Stauning* i 1939, men aldeles ikke Regeringen *Estrup* i 1876.

Desværre gik Hørup i sin naturlige Harme videre til alvorligt at udskælde selve Konseilspræsidenten:

„Hr. Estrup har vist sig som en politisk *va banque*-Spiller, der ikke viger tilbage for noget. Den Mand, der har kastet Fædrelandets Forsvar i Grams paa en Valgdag, som man kaster en Haandfuld skidne Penge paa et Spillebord, for derefter at drive over til en anden Sport, da han havde tabt Indsatsen, den Mand, der med en alvorlig Patriots Patos har fortalt os om Fædrelandets Livssag og om hvad han som ærlig Mand vilde svare til, og som derefter, da han tabte Slaget, fortalte os, at saa kunde det ogsaa være lige meget, saa kunde han ogsaa svare til, at der ikke blev noget af Livssagen, den Mands Fædrelands-kærlighed mistænker vi, den Mands sædelige Alvor har vi ingen Tillid til, en saadan Mand forekommer os at være upaalidelig og uvederhæftig som en Spiller af dem, overfor hvem man helst selv bringer Kortene med.“

Denne Udtalelse skaffede Redaktøren *N. J. Larsen* 4 Maaneders simpelt Fængsel, som han ganske sikkert ikke har været Hørup taknemlig for, saa man kan ikke undre sig over hans senere Udtalelse om, at Hørup ofte kunde være voldsom, endog meget voldsom. *N. J. Larsen* havde maattet bøde derfor.

Og saa kom 15. Decbr. en Anmeldelse af *Schwanenflügels* Studie over *Henrik Wergeland*. Skildringen af Wergelands Kamp for en norsk Bondekultur har helt begejstret Hørup ved sin Lighed med den Kamp, han selv vilde føre for en højere Bondekultur i Danmark.

„Vender vi os fra Skildringen af Wergeland som Digter til det, der ligger os nærmere, hans Arbejde som Politiker, Agitator, Folketaler, Redaktør, Udgiver af Flyveskrifter og Forfatter af politiske Viser, kan det ikke fejle, at den foreliggende Bog i et Øjeblik, hvor alt hos os er optaget af lignende Modsetninger, maa finde Læsere og Sympati. Norge fik en meget frisindet Grundlov ved Adskillelsen fra Danmark 1814. Hr. S. viser nu, at Wergelands Betydning er den dobbelte at gøre baade Adskillelsen og Grundloven til en Virkelighed, og at de to Ting gaar over i hinanden. Uagtet Norge i politisk Henseende var skilt fra Danmark, vedblev det at hente sin Dannelse og sit Aandsliv fra det gamle Hovedland. Universitetet, Embedsstanden, Teatret, Litteraturen, Boghandelen, Sproget vedblev at være københavnsk. For at gøre Norge til noget for sig, for virkelig at løsrive det fra et fremmed Aandsherredømme, maatte Kampen rejses paa alle disse Felter, og Wergeland rejste den. Trods Grundloven var det offentlige Liv i Norge ikke undergaaet nogen virkelig Foryngelse. Den reaktionære Periode i Evropa fra 1814—30 øvede sin Indflydelse, Embedspersonalet var det samme, det var væsentligt et Byrokrati under parlamentariske Former. Paa dette Omraade staar Embedsmændene og By-Aristokratiet sammen som den herskende Klasse, det øvrige Folk er ikke med. Idet Wergeland vender sig til Almuen og rejser Bonden til Bevidsthed om sine Rettigheder, er Kampens Karakter i sine Grundtræk given. Det er Landet mod Byerne, det menige Folk mod Byrokratiet, Almuen mod den herskende Klasse og — da alt det støtter sig til Danmark — det hjemlige mod det fremmede. Fra anden Side er man i Marken med „Videnskaben og Kunsten“, „Intelligensen“, „Dannelsen“, „Ordenen“ og — „Moralen“. Fra denne Side er Wergeland Raahedens og Uvidenhedens Apostel, Folkeforføreren, Udbrederen af moralsk Smitte, Mennesket, der intet mere har at tabe. Hans Modstandere, der støtter sig til Danmark, støttes til Gengæld efter Evne af de ledende Magter hernede; Welhavens Stridsskrift „Norges Dæmring“ anmeldes rosende af H. C. Ørsted og Orla Lehmann.

I at skildre denne Kamp har Hr. S. ydet noget virkelig værdifuldt, han har i slaaende Ord paavist den indre Sammenhæng mellem den politiske Selvstændighedsbevægelse og Arbejdet for den literære Uafhængighed af Dan-

mark. „Wergeland — hedder det — saa og følte det stærkere end nogen Anden, at de udelukkende æstetiske Interesser her nede i Danmark optog og sysselsatte de begavede Aander alt for meget og drog deres Sind og Tanker bort fra det politiske og sociale Livs Krav, fra Virkelighedens Idealer til en drømt Verden. Blev den angivne danske Kulturbevægelse ledet ind i Norge, da var der intet Haab om en kraftig Udvikling af de Spirer, hvis Frø var nedlagt i den norske Konstitution; de vilde blive kvalte, derom følte han sig overbevist. Og skønt ingen Landsmand mere end han kunde elske og ære sit Lands liberale Grundlov, saa følte han dog godt, at den norske Konstitution endnu kun glimrede som ydre Statsforfatning, og at der i de forløbne 16 Aar intet var gjort for at nedlede den til det borgerlige Samfund. Men det var i Konstitutionens Aand, det norske Folk maatte arbejde fremad!“

Rigsretten.

Da Hørup 1876 blev Medlem af Folketinget, var der et Par Sager, som allerede i nogen Tid stærkt havde optaget alle dettes Medlemmer. Det var de Overskridelser af deres Kompetence som *Ministre*, som *Hall* som Kultusminister og *Krieger* som Finansminister i Ministeriet Holstein havde gjort sig skyldig i. *Hall* havde ved en Lov af 1870 18. Juni faaet Bemyndigelse til at anvende 440,000 Kr. af Sorø Akademis Midler til derfor at opføre et nyt kgl. Teater. Han havde derudover anvendt næsten 300,000 Kr. af disse Midler dertil, og han og hans Efterfølger *Worsaae* havde yderligere anvendt 150,000 Kr. herpaa uden Rigsdagens Samtykke. *Krieger* var ved mange tidligere Finanslove blevet bemyndiget til at bortsælge Frederikskirkens Ruin og Grundene derom til Fordel for Statskassen. Men 1874 19. Juni, en halv Snes Dage efter at først han selv og saa hele Ministeriet Holstein havde indgivet sin Afskedsbegæring, solgte han Ruinen og alle Byggegrundene derom til Etatsraad *C. F. Tietgen* for kun 200,000 Kr., mod at denne paatog sig at opføre en Kirke i Ruinens Sted, hvilket ogsaa lykkedes ham, den nuværende Marmorkirke, som vi alle glæder os over, ligesom vi alle føler os højst veltilpas i det kgl. Teaters skønne Tilskuerrum.

Men hvor lykkelige Resultater de høje Ministres Initiativ end fik, kunde Rigsdagen dog ikke se bort fra Ministrenes Hensynsløshed og vilkaarlige Magtudøvelse. Da Statsregnskabet for 1874—75 kom til Statsrevisionens Behandling, kunde denne naturligvis ikke undlade at udtale sin Misbilligelse. Da Sagen kom til Behandling i Finansudvalget, udtalte *Scavenius*, at det var ham aldeles

VIGGO HØRUP
i Beg. af Firserne.

MØDE I RIGSRETEN 1877

uforstaaeligt, hvorledes den daværende Regering, specielt Finansministeren, havde kunnet tro sig berettiget til at foretage den Transaktion, der var sket, og Finansudvalget udtalte enstemmigt sin Misbilligelse deraf. I Folketings-salen udtalte kun *Chr. Rimestad* sig for Regeringens Berettigelse. Alle de andre var enige om, at begge Ministre aldeles havde overskredet deres Bemyndigelse. Men selvom ogsaa højre og de nationalliberale misbilligede, vilde de naturligvis ikke gaa med til en Rigsretsanklage mod deres egne Ministre.

Her spillede nu andre Hensyn ind. De gamle Jurister i Venstre, *Balthasar Christensen* og særlig *Alberti*, fandt, at disse Sager var saa oplagte, at man burde prøve dem for Rigsretten. Hørup bestyrkede dem deri, fordi han med Rette saa et meget kraftigt Argument mod Krieger i den Betragtning, at denne vistnok havde Bemyndigelse til at afhænde Kirkepladsen, men ikke til at sælge paa det Vilkaar, at Køberen skulde opføre en Kirkebygning; herom tilkom det Rigsdagen at tage Beslutning, ikke Ministeren. 1877 25. Jan. fremsatte 12 Venstremænd i Rigsdagen Forslag om, at de to Ministre skulde tiltales for Rigsretten, og at Hørup skulde være offentlig Anklager. Der blev under Forhandlingen gjort Indvendinger mod Hørups ringe Uddannelse som Jurist, men *Alberti* og *Berg* afviste dem skarpt. Det var altid vanskeligt at formaa en Jurist med stor Forretningsvirksomhed til at paatage sig en Anklage mod Regeringen. *Alberti* mindedes, „hvorledes man i 1855 havde maattet gaa fra Prokurator til Prokurator, til man endelig fandt en ung og ukendt Advokat, der var villig“ — det var nu rigtignok Højesteretsadvokat *Gustav Brock*. Nu havde Venstre for en Gangs Skyld baade Sagerne og en Mand, der vilde og kunde procedere dem. Forslaget blev vedtaget 30. Jan. med 60 St. mod 23.

Rigsretten bestod af 13 Højesteretsdommere og lige saa mange Landstingsmænd med Højesteretsjustitiarius, den 75aarige *Mourier*, som Formand. Han og Forsvareren, Højesteretsadvokat *Klubien*, var enige om, at det gjaldt om at holde denne juridiske Kandidat Hørup nede.

Dagen før Rigsretten sattes, 1877 24. Marts, havde *Mourier* forbudt Rigsdagens Trykkeri at udsende Anklageskriftet og dets Bilag til samtlige Dommere, skønt dette allerede var sket under den første Rigsretssag 1856, og som det altid skete i alle Retssager ogsaa for Højesteret. *Mourier* holdt sig til, at Proceduren for Rigsretten skulde være mundtlig, ikke skriftlig, og at Dommerne ikke maatte paavirkes ved, at Anklageren fik Lov til at aflevere hele sit Materiale trykt, inden Forsvareren endnu fik Ordet. Det hele Sammenspil mellem Retspræsident og Forsvarer var alene en overlagt Chicane mod Anklage-

ren Hørup, som Morgenbladet da ogsaa paatalte. Naturligvis er det en Imødekommehed overfor Dommerne, at Anklageren tilstiller hver af dem en Kopi af Anklageskriftet og dets Bilag i Aftryk. Umiddelbart efter Anklagens Fremførelse skulde de Tiltalte komme til Forhør, men det var ikke nogen Pligt for dem, og de udblev i disse Rigsretssager.

Selve Højesterets Præsident, Dr. jur. *Troels G. Jørgensen*, har nylig behandlet dette Spørgsmaal, saavelsom selve Rigsretssagerne, ud fra sin kyn-dige og overlegne juridiske Indsigt, hvorved han kommer til det Resultat, at saavel Mouriers indledende Optræden overfor Hørup som ogsaa selve Fri-findelsesdommene for Ministrene er aldeles uangribelige juridisk set.

Det var dog ellers temmelig stærke Argumenter, Hørup fremførte. Han fremlagde en Taksationsforretning, der ansatte Grundens Værdi til 540,000 Kr.: da nu Tietgen kun havde givet 200,000 Kr. for den, som han endda ikke havde betalt, men kun stillet Pantesikkerhed for, maatte Anklageren ansætte Statskassens Tab til 340,000 Kr. Der er naturligvis aldrig af Tietgen afgivet noget Regnskab for Udnyttelsen af Marmorkirkens Grunde; det var en almindelig Forestilling, at han maatte kæmpe haardt for at opfylde sin Forpligtelse til Marmorkirkens Opførelse. Imidlertid anfører Krieger dog i sin Dagbog til Beroligelse for sig selv 1880 10. Jan., at Tietgen nu har solgt alle Grundene ud til Bredgade for 35 Kr. pr. Kvadratalen; er dette rigtigt, har Tietgen alene for disse omved 9000 Kvadratalen faaet over 300,000 Kr. Desuden fremhævede Hørup stærkt, at der ved Kontraktens Indgaaelse ikke var betinget nogensomhelst Sikkerhed for, at det tilsigtede Formaal, Kirkens Opførelse, virkelig vilde blive realiseret og endnu mindre for, at det vilde blive realiseret paa en kunstnerisk eller med det overleverede stemmende Maade. Ministeren havde fraskrevet Regeringen enhver Kontrol med Kirkeplanen og overladt det hele til en Privatmand, om hvis Kunstkyndighed intet var bekendt.

Men Anklagerens Hovedstandpunkt i begge Sager var, at naar det drejede sig om saa store Overskridelser og saa vidtgaaende Dispositioner over Statens Ejendom og Midler, havde Ministrene været forpligtet til at indhente Lovgivningsmagtens forudgaaende Bemyndigelse eller senere Samtykke, saaledes som almindelig Praksis havde været lige siden den frie Forfatnings Indførelse.

Man skulde synes, at denne Anklagerens Paastand maatte finde Bestyrkelse ved, at det i Grundlovens § 47, der var en Gentagelse af Junigrundlovens § 51, var bestemt, at ingen Staten tilhørende Domæne kunde afhændes uden ifølge Lov. Man skulde synes, at en naturlig Følgeslutning af denne Grundlovs-

bestemmelse maatte være, at heller ikke de Statsejendomme, der ikke var Domæner, kunde Regeringen vilkaarligt disponere over, men ogsaa ved disses Afhændelse maatte Lovgivningsmagten være medvirkende, hvad Rigsdagen da ogsaa lige siden 1849 havde anset for selvfølgeligt.

Det er interessant at se det Standpunkt, Forsvareren her valgte at indtage. Det gaar stik imod denne Opfattelse. Man kan sige, at han snarere hævder, at netop Grundlovens Bestemmelse om, at Domæner kun kan afhændes ved Lov, giver Regeringen aldeles fri Raadighed over de almindelige Statsejendomme. Det er sandt nok, at der er en vis Kutyme for, at ogsaa med Hensyn til disses Bestyrelse og Afhændelse har tidligere Regeringer og Ministre forhandlet med Rigsdagen, men statsretligt set har de aldeles ingen Forpligtelse dertil. Bringes Tvisten for Retten, vil Kompetencegrænserne blive korrekt draget og skarpt paavist. „Det er beklageligt, hvis Rigsdagen har levet i Forestillinger om, at Regeringen trænger til Bemyndigelse fra Rigsdagens Side til saa godt som alt, hvad den vil foretage sig. Saadanne konstitutionelle Regler kan muligt engang i Fremtiden blive gældende, men de er ikke stemmende med vor nuværende Forfatning. En Ministers Salg af en Statsejendom, der ikke er Domæne, kan ikke blive strafbart, fordi han ikke forud har indhentet en Bemyndigelse, der da endog blot kunde bestaa i, at han havde meddelt Finansudvalget, at han agtede at sælge denne Ejendom, og havde faaet det Svar, at Finansudvalget ikke havde noget derimod og ikke engang fandt Anledning til desangaaende at lade foretage nogen Afstemning i Tinget.“

Saaledes ræsonnerede Forsvareren, og hvad værre var: Rigsretten fulgte ganske hans Argumentation. Frifindelsesdommen for *Krieger* 1877 6. Juni fastslog, at „ligesom Frederiks Kirkeplads ikke var eller er blevet behandlet som Domæne, til hvis Afhændelse der ifølge Grundlovens § 47 krævedes særlig Lovhjemmel, saaledes foreligger der ej heller i øvrigt Grunde, som kunde medføre, at Regeringen skulde være uberettiget til uden Rigsdagens Samtykke at afhænde denne Ejendom helt eller delvis, ligesom Regeringen ogsaa maatte kunne lade Kirkebygningen fuldføre, naar dette kunde ske uden Tilskud af Statskassen.“ Og saaledes fastslog Frifindelsesdommen for *Hall* af 1877 4. Oktbr., „at Ministerens Unladelse af, navnlig medens Rigsdagen var samlet fra 1873 4. Decbr. til 1874 31. Marts, at erhverve Tillægsbevilling paa de omhandlede Udgifter, inden de afholdtes, ikke kunde paadrage ham Ansvar, ligesom et saadant heller ikke kan flyde af, at der ikke tidligere end sket søgtes efter Bevilling paa de allerede afholdte Udgifter.“

Disse Rigsrettens Domme var meget triste. Allerede Junigrundloven havde lovet en Ministeransvarlighedslov, Grundloven af 1866 havde gentaget Løftet. Disse Domme hævdede Ministrenes Uansvarlighed til Lov og Ret i Landet. Venstres gamle Jurister havde vel ment, at her var Sagerne saa oplagte, at deres juridiske Holdbarhed maatte slaa selv Højesteretsdommerne, om de saa var aldrig saa mange 13 Højremænd. Men de tog fejl. Disse Højesteretsdommere var Mænd, der ikke var i Stand til at frigøre sig hverken for deres dybe Veneration for Krieger og Hall, heller ikke for Klubiens glimrende Torden, heller ikke for en ubestemt Følelse af, at Landets hele Ro og Orden ahang af, at de opretholdt enhver Regeringsautoritet. De opnaaede derved for altid — bortset fra endnu et Forsøg i 1910 — at gøre Rigsretten til et aldeles ubrugeligt og uanvendeligt Element i dansk Forfatningsliv. Ved sine Domme 1877 afsatte Rigsretten sig selv.

For Hørup var Rigsretssagerne et stort Arbejde, en mægtig Aandsanspændelse. Han stod her ene Mand mod mindst 25 skaanselsløse Kritikere. Han maatte være rolig og værdig, han maatte ikke forløbe sig, han havde ogsaa at tænke paa, at han paa Forhaand var blevet betegnet som juridisk ukyndig og uerfaren. Blev han overrumplet straks i Starten af *Mouriers* Hensynsløshed, fik han senerehen godt Tag i Tingene. Som Sagerne spillede sig ud, var der efterhaanden flere, der fandt, at Hørup gjorde god Fyldest, endog nogle, selv blandt Dommerne, at Hørup ofte var Klubien overlegen. Det var en haard, men en herlig Prøvelse for en allerede 36aarig aandsmoden Mand af Hørups Karakter. Rigsretssagerne var sikkert hans Livs højeste Triumf, skønt han tabte dem. Han havde maalt sig med de kyndigste Jurister i hele Danmark og havde staaet sig.

Midt under Processen fik han at vide om *J. A. Hansens* økonomiske Sammenbrud og hans derefter følgende Død i Fortvivlelse og Selvbeprejdelser 1877 1. Juni. Det har sikkert været en dyb Sorg for Hørup, der i Morgenbladet omtalte hans Død med stor Veneration for hans mægtige politiske Arbejde.

Provisoriet.

Medens Hørup stod og talte i Rigsretten, flammede den politiske Strid op. 1877 12. Apr. udstedte Estrup, efter som nødvendigt var at have hjemsendt Rigsdagen 4. Apr., sin første provisoriske Finanslov, skønt der endnu var tre Dage til den af Rigsdagen vedtagne foreløbige Finanslovs Udløb. Ingen havde

troet det muligt, og Udstedelsen vakte en Storm af Forbitrelse over hele Landet. Men Estrup var dækket af sine Jurister. Frækt skrev *Matzen*, at Lovgivningsmagten efter Grundloven ligesaagodt kunde være den foreløbige efter § 25 som den endelige efter § 2. „Den Opdagelse er saa simpel, naar den først er gjort, at selv ærede Modstandere kunde gøre den efter.“ Og samtidig henviste *Nellemann* til Rigsretten, „den, der bestrider Rigsrettens Dom som det eneste afgørende Ord, staar principielt paa Oprørets, Selvtægtens Grund og ikke paa Lovens.“ Omend Rigsretten endnu ikke havde fældet nogen Dom, vidste Justitsministeren dog allerede nu, at han trøstigt kunde henvise til Rigsretten. Hans Excellence giver videre sin Vrede og sin Foragt for sine danske Medborgere Luft i følgende kraftige Vending: „Bønder og Degne og Folke- og Friskolelærere og andre ukompetente Personer vover paa Veje og Stræder at prædike den provisoriske Finanslovs Grundlovsstridighed som en given Ting.“ Ja, det gjorde de, og det vedblev de med hele Sommeren igennem paa utallige Møder fra Skagen til Gedser. 1877 2. Juni udstedte Venstre et uhyre ordrigt Manifest, forfattet af *Holstein-Ledreborg*, hvis korte Mening var, at Provisoriet var et klart og utvetydigt Grundlovsbrud. Det var undertegnet af Venstres Bestyrelse: Berg, Bojsen, Holstein-Ledreborg, Høgsbro, Balthasar Christensen, Clausager, N. Albertsen, V. Holm og J. Madsen.

Udtalelsen var saa ordrig, at det er forstaaeligt nok, at *Bjørnstjerne Bjørnson* skrev til Høgsbro efter at have læst den: „kunde I ikke engang, naar det ikke havde saadan forskrækkelig Hast, lade mig faa sætte i Stil, hvad I vil have sagt“.

Estrup besvarede Venstres Udtalelse med et Sagsanlæg mod hele Bestyrelsen for det forenede Venstre, der senere mundede ud i Bøder, men til Frifindelse for Udtalelsen om „et klart og utvetydigt Grundlovsbrud.“

Grundlovsmødet i Herthadalen.

Blandt alle de Venstremøder, der blev holdt i Sommeren 1877 rundt om i Danmark, var Grundlovsmødet i Herthadalen ved Ledreborg det skønneste. Det var det første af de mange Møder i Herthadalen, Grev *Holstein-Ledreborg* i disse Aar indbød til. Mødet begyndte Kl. 15, der var 12000 Mennesker til Stede. Saa loyale som disse Venstremænd var, var der først en Sang for Kongen, og saa holdt Holstein-Ledreborg en Tale for Kongen. Han advarede mod alle voldsomme Midler mod Regeringen, deriblandt ogsaa mod Skattenægtelsen. Vi har

endnu parlamentariske Midler nok. Men senerehen paa Mødet talte Hørup: „Lad os ikke tro, at der ikke er nogen Fare. Der er en Fare for os som frit og selvstændigt Folk, det gælder, om Bonden skal være en fri Mand, lige i Rettigheder med Landets andre Borgere, med Grundlovens Andel i Magten over Landet, eller han skal vende tilbage under Embedsmandens og Herremandens Forsorg. Det gælder, om Livet i Kirke og Skole skal kunne trives og vokse, eller det skal snøres ind, om Ordet skal være frit her i Danmark eller som et Vildt, der jages af Højres Spioner for at dømmes af Højres Dommere. Derom gælder det, og naar Folkets Repræsentanter har sagt: Stol paa os, da betyder det ikke, at de til Efteraaret drager ind til Forlig og Omfavelse af Provisoriets Ophavsmænd; det betyder, at de ikke giver efter“.

8. November 1877.

Men disse Hørups Forhaabninger slog fejl; 1877 8. Novbr. vedtog Højre og det forenede Venstre en foreløbig Finanslov for 1877—78, der var enslydende med den af Estrup 1877 12. April udstedte provisoriske Finanslov. Berg og hans Tilhængere, deriblandt Hørup, undlod at stemme.

Igen havde det moderate Venstre handlet i Forhaabning om, at *Estrup* skulde gaa og give Plads for et Ministerium *Klein* med nogle Venstremænd, *Krabbe*, *Bojsen*, *Zytphen-Adeler*. Men Estrup blev, ganske simpelt fordi han vedvarende vilde regere Danmark.

Hen paa Foraaret 1878 blev Spændingen mellem det moderate og det radikale Venstre stedse stærkere, og da det viste sig, at det moderate Venstre ogsaa vilde bevilge Ministeriet Estrup Finansloven for 1878—79, traadte det radikale Venstre 8. Marts ud af det forenede Venstre og dannede „*Folketingets Venstre*“, der efterhaanden samlede 30 Mand, medens omved 40 Mand blev tilbage som det moderate Venstre. Her blev *Holstein-Ledreborg*, hvis hele politiske Arbejde alene havde til Maal at holde det hele store forenede Venstre sammen, og som derfor misbilligede Sprængningen, sammen med *Balthasar Christensen*, *Krabbe* og Grundtvigianerne *Bojsen*, *Høgsgbro* og *Klaus Berntsen*, der af Temperament og Livsanskuelse var imod de Radikale. Disses store Fører var *Berg*, og til hans Førerskab sluttede *Hørup* sig i dyb Forvisning om, at nu var Tiden inde, da det rene danske Bondedemokrati maatte kunne rejses til at blive det virkelige Venstreparti i Folketinget. Nu havde det frigjort sig for disse blakkede Grundt-

vigianere, nu kunde og skulde det tage Ledelsen og samle alt virkeligt Frisind i Danmark op om og i sig.

Spørgsmaalet var nu, hvorledes Venstrevælgerne vilde stille sig til disse to nye Venstrepartier. Herom førtes Kampen paa alle Folkemøder i Sommeren 1878. Vanskeligheden for de Moderate var, at deres Ledere var saa utilbøjelige til at deltage i Kampagnen, hvormeget saa *Holstein-Ledreborg* anstrengte sig for at faa dem frem. I Maj skriver han til *Høgsbro*: „Vi maa møde allevegne og virke mere end vi gør. *Bojsen* maa ogsaa ud af Fjerene, det er absolut nødvendigt“. Men den eneste, han kunde faa mobiliseret, var *Klaus Berntsen. Berg* for derimod som en Stormvind over hele Landet og samlede Venstrevælgerne om sig. Hørup fulgte ham med Glæde. I Følelsen af deres Underlegenhed blev de Moderate ondsindede og bidske. Bergs mægtige Fremstormen blev i deres Øjne et Udslag af hans Hensynsløshed og Heftighed, hans voldsomme Herskelyst, der forlangte, at han af alle skulde anerkendes som den eneste politiske Venstrefører i Danmark. De Moderate forstod ogsaa snart, at Hørup slet ikke betød saa lidt ved Siden af Berg, og at det ogsaa kunde være nødvendigt at faa ham placeret i det rette afskrækkende Lys. 14. Aug. skriver *Høgsbro* om Hørups nedbrydende, ætsende Natur; han er, siger den haardkogte moderate *Tange*, et Skarn og en Spektakelmager. Det var denne Etikette, de Moderate gerne vilde hæfte paa ham for at neutralisere Virkningerne af hans glimrende Taler paa Folkemøderne. *Frede Bojsen*, nu Moderationens anerkendte Leder, tog Tanken op og videreførte den, da Rigsdagen atter traadte sammen i Oktbr. 1878. Det var i rent og skært Selvforsvar, at Hørup under Førstebehandlingen af Finansloven 1878 19. Oktbr. udtalte direkte til *Bojsen*: „Det ærede Medlem for Stege sagde omtrent som saa, at det paa ingen Maade var hans Hensigt at skærpe den politiske Kamp, men at dette var min Mening. Jeg akcepterer denne Forskel; det er ganske rigtigt. Videre siger det ærede Medlem fra Stege: „Jeg kunde jo gerne svare det ærede Medlem fra *Køge*“ — Hørup — „men det er et saa koldt Medlem, det er et saa negativt og ætsende Medlem, at det ikke er Umagen værd at svare ham“. Og endelig nævnte *Frede Bojsen*, at han ved at lytte til Hørup kom til at tænke paa *J. A. Hansen*. Hørup svarede hvast: „Naar det ærede Medlem saaledes gør mig den Ære at nævne mit Navn ved Siden af en Politiker, som hører til Demokratiets bedste og dygtigste, ved jeg meget vel, at det ikke er for at vise mig en Opmærksomhed, men fordi han ved, at denne Politiker paa Grund af sin Virksomhed havde samlet et Fond af Had over sit Hoved, som han ikke har noget imod, at jeg tager i Arv“.

Har der mon nogensinde i Danmark været en saa kluntet Politiker som *Frede Bojsen*? Han fornærmede dybt *Hørup*, netop i et Øjeblik, da der maaske endnu havde været Mulighed for Holstein-Ledreborgs ustandselige Bestræbelser for at faa det forenede Venstre genoprettet.

Folketingsvalget 1879.

Striden mellem Venstrepartierne kom hurtigere til Afgørelse end ventet. *Estrup* opløste i Decbr. 1878 Folketinget, fordi det ikke havde villet vedtage hans Lovforslag om Dansk Vestindien. Valget var sat til 1879 3. Jan., en Dag, der maatte umuliggøre det for overmaade mange Vælgere, særlig de Mindrebemidlede, at naa frem til at afgive deres Stemme. Godsejeren kunde komme kørende i sin Karet til Valgstedet, men man maa i allerhøjeste Grad undre sig over, at det ogsaa lykkedes Venstrevælgerne at naa frem. Til syvende og sidst var det hele et Lune af *Estrup*, det vilde mere ham at se, hvorledes en saadan Valgdag vilde spænde af.

Valget afgjorde Striden mellem Venstregrupperne, saaledes at Folketingets Venstre fik 35 Mandater, de Moderate 30 — men *Estrup* strøg forsaavidt Gevinsten, som *Højre* gik frem fra 25 til 37 Medlemmer af Folketinget, dog at et Par Omvalg førte til, at *Højre* kun fik 35, de Moderate 32. *Estrup* blev fra da af en svoren Tilhænger af Vintervalg.

Under Valgkampagnen havde *Hørup* i en Tale 30. Decbr. i Gothersgades Exercerhus, hvor ogsaa *Berg* talte til en Forsamling paa 6—8000 Mennesker, givet en Parole for Folketingets Venstre, der siden løb ud over Landet og i mange Aar blev staaende som en kort Sammenfatning af Venstres politiske Maal. Der skulde skabes, sagde han, et Flertal, der ikke sjakrede med sine Grundsætninger. Den Grundsætning, der ikke sjakres med, er den, at den almindelige Valgret skal bære vort offentlige Liv, at det Folketingsflertal, der er udgaaet af den almindelige Valgret, er den højeste Myndighed i Landet og hverken har nogen over sig eller ved Siden af sig. Denne *Hørups* Tale blev kort sammenfattet i Slagordet: Ingen over og ingen ved Siden af Folketinget, der vakte ligesaamegen Forbitrelse i *Højre* som begejstret Tilslutning i Venstre.

I Folketinget selv fik Valget sine naturlige Følger. Da Rigsdagen traadte sammen, genvalgtes *Krabbe* vel som Formand, men *Berg* valgtes til første Viceformand, *Hørup* til anden Viceformand. Og da det i April kom til Valg af Statsrevisorer, blev *Hørup* valgt i Stedet for *Høgsbro*. Stillingen som Statsrevisor

BJØRNSTJERNE BJØRNSON

var en naturlig Belønning for Aktoratet i Rigsretssagerne, men Høgsbro, der kun daarligt kunde undvære den beskedne Indtægt, den gav, skulde naturligvis ikke derved blive blidere stemt mod Hørup.

Folketingets Venstre.

Berg og Hørup ansaa nu deres Parti som det eneste virkelige Oppositionsparti; de vilde helst indordne de Moderate som en Fløj af Regeringspartiet. Medens derfor de Moderate var rasende over, at det trods deres Forhandlingsvillighed ikke var muligt med de Nationalliberales Hjælp at faa Ministeriet *Estrup* fjernet, indtog Berg og Hørup en Stilling som Mindretal i Opposition, der gjorde det muligt for Berg endog at indlede et Samarbejde med *Estrup*. Berg og Hørup var herved fast overbevist om, at det nok skulde lykkes dem efterhaanden at faa alle Venstrevælgerne over paa deres Side, at faa de Moderate udryddet, saa at deres Venstre blev det eneste Venstre, der snart vilde blive Folketingets Flertal.

Det var i denne høje Forhaabning, at Hørup i udstrakt Grad gik ind i det daglige Rigsdagsarbejde. Han paatog sig Ordførerskaber og Deltagelse i Udvælgsarbejde. I Rigsdagssamlingerne 1879—1882 talte han mange Hundrede Spalter i Rigsdagstidende om Finansloven, om gift Kvindes Formuesraadighed, om Sparekasser, Forholdstalsvalg til Københavns Borgerrepræsentation, Universitetets Formue, Opførelse af en Udstillingsbygning ved Charlottenborg, Tommerup—Assens Jernbane, Tilsyn med Levnedsmidler, Post- og Telegrafvæsnets Lønninger og Landsbypræsters Lønninger, ogsaa om skadeligt Vands Afledning og andre forefaldende Sager. Det var utvivlsomt i disse Aar hans Maal at uddanne sig til et sagligt effektivt Medlem af Rigsdagen, som kunde tage sin Del af Arbejdet. Folketingets Venstre var temmelig svagt i Forhold til de andre Partier, baade de Moderate og Højre, naar det gjaldt det saglige Arbejde paa Rigsdagen, og selvom *Berg* netop her udfoldede sin mægtige Arbejdskraft og Arbejdslyst, kunde han nok behøve Hjælp og Aflastning. Dette var Hørup meget villig til at yde ham, og det var ogsaa nødvendigt, hvis Folketingets Venstre virkelig skulde blive til det ledende Venstreparti. Sikkert oplivedes dette noget trælsomme Rigsdagsarbejde ved, at det gav Hørup Stof til Artikler i Morgenbladet. Under Debatten om Forholdstalsvalgmaaden til Borgerrepræsentationen kan han sige, at baade det Blad, der nærmest repræsenterer Arbejdernes Interesser, og det Blad, der nærmest repræsenterer Venstres her i København, er Til-

hængere af Forslaget herom; han tilføjer: „Jeg ved det for Venstrebladets Vedkommende lige saa sikkert, som om jeg selv havde skrevet disse Artikler“ — hvad han naturligvis ogsaa havde.

Det literære Venstre.

Det var dog, naar alt kom til alt, det daglige Arbejde ved Morgenbladet, der havde hans højeste Interesse. Pligtarbejdet i Rigsdagen kunde vel tjene til Fæstelse af det Bergske Venstres politiske Position, men kun gennem Morgenbladet og dets Artikler — og saa ved Folkemøderne om Sommeren — kunde videre Kredse vindes for dets Ideer. Morgenbladets Stilling som Fællesorgan for det forenede Venstre maatte naturligvis vanskeliggøres, eftersom Striden mellem de to Fraktioner af Venstre skærpedes. Allerede 1877 læste Hørup pludselig en Dag i sit eget Blad en Notits om, at han var udtraadt af Morgenbladets Redaktion. Han blev højst overrasket, thi som han senere siger, han havde dengang ingen Anelse om, at han overhovedet var Medlem af Morgenbladets Redaktion. Det var vel ogsaa kun en første lille Rævestreg af *Berg* og *N. J. Larsen*. Senerehen kom det til at gaa lidt haardere til, i Jan. 1878 vedtog det forenede Venstre en Formaningsskrivelse til Bladet, dog kun med 26 St. mod 25. Da saa Brudet kom 8. Marts, gik Morgenbladet med fuld Musik over til Berg, og det moderate Venstre turde, da det kom til Stykket, alligevel ikke fornægte det som Fællesorgan.

Denne Situation brugte Hørup til at give det literære Venstre større Frihed i Morgenbladets Spalter. Her fandt han det, han havde søgt efter, den unge danske Intelligens, der vilde slutte sig til Bondedemokratiet og give dette Kulør og Karakter af ogsaa at være et Parti af ny Aandsdannelse. Han saa deri det store Middel til endelig at slaa de Nationalliberale paa deres eget Felt: Aandsdannelsen. Disse nye ufortrødne Forkæmpere for, hvad man dengang kaldte den frie Tanke, var naaet saa vidt, at ogsaa de forkastede og bekæmpede den nationalliberale Romantik, ogsaa de vilde, at selv i Skønlitteraturen skulde Virkelighedsskildringerne fortrænges Romantiken, Fantasierne afløses af den literære Realisme.

Noget kynisk skildrer Hørup 1884 sin Stillingtagen hertil; han siger: „Som en Himlens Manna faldt det literære Venstre ned i denne Ørk, Dannelsen var sprængt, vi havde, hvad vi manglede. Realismen var et fortræffeligt Stikord, netop det Ord, jeg behøvede. Min almindelige Opfattelse var den, at Nationen

var udvandet af for megen Æstetik. I trekvart Aarhundrede havde vi arbejdet i en eneste Evne, vi havde ikke dyrket andet menneskeligt end Fantasien, al vor Dannelse var literær og hele vor Literatur fantastisk. Vi havde fortsat dette i en Politik, der ikke var andet end et Æventyr og en Illusion. Det begyndte med Slaget paa Reden, det endte med Flugten fra Als. Efter at dette Stykke Danmarkshistorie var faldet sammen i det store Brud 1864, var Bonderealismens Tid kommet, det brede, materielle Folk op imod det spinkle, udpinte Aandsaristokrati; Politik i Stedet for Æstetik, rent borgerlige Interesser med Smør, Jærnbaner og skadeligt Vands Afledning i Stedet for afsindigt Postyr over en ny Skuespiller. De literære Folk forstod Realismen som en ny Form for det æstetiske, men det smagte altid af Fugl, og af Fællesordet Realisme lod der sig udlede mange Konsekvenser“.

Saa køligt, men ogsaa saa maaltbestemt, gav Hørup den nye Literaturretning en stedse videre Plads i Morgenbladets Spalter, Alceste fik Lov at skrive saa mange Teateranmeldelser han vilde, og *Edvard Brandes* uddannede herved sin glimrende Evne til indtrængende Vurdering af Skuespilkunst.

Bjørnstjerne Bjørnson.

I Slutningen af Oktober 1878 kom *Bjørnstjerne Bjørnson* atter personligt til Danmark som en Stormvind fra Fjældene. Det var nu saadan, at der maatte to Fester til for at faa ham hyldet. 3. Novbr. fejrede det radikale Venstre ham, 4. Novbr. de Moderate.

Det radikale Venstres Fest fandt Sted paa Skydebanen, ogsaa den store norske Historiker Professor *Ernst Sars* var indbudt som Æresgæst. Her var ikke blot det politiske Folketings Venstre: *Berg* og *Hørup*, samlet, men ogsaa hele det literære Venstre: *Borchsenius*, *Schandorph*, *Herman Trier*, *Kr. Arentzen*, *Dr. Pingel* og *Dr. Edvard Brandes*. Denne skriver 5. Novbr. til sin Broder Georg: „I Referatet mangler, at Schwanenflügel udbragte din Skaal, som blev drukken med Begejstring, og at dernæst Folketingsmand *Berg* med megen Varme gjorde det samme og med et udtrykkeligt Ønske om, at du snart maatte komme tilbage som Professor. Jeg tog noget efter Ordet og sagde, at Venstre intet heller havde gjort derfor, og Følgen deraf er maaske, at *Berg* vil bringe Sagen frem i Finansudvalget. I alt Fald har han ymtet derom. Folk siger, at jeg talte meget pænt, og Hegel takkede mig idag for min Tale“.

Det var vistnok *Edvard Brandes* første Tale for en større og anselig For-

samling, og man forstaar af hans eget Referat, hvor benøvet han har været. Men Talen har dog i alt Fald haft den Virkning, at *Berg* har faaet Øje paa *Edvard Brandes*, og at *Hørup* har lyttet sig til, at denne unge cand. mag., der allerede skrev saa glimrende, ogsaa kunde tale. *Edvard Brandes* var dengang aldeles opfyldt af Tanken om, at det fremfor alt gjaldt om at skaffe Broderen en Lærerstilling ved Københavns Universitet. 1878 9. Novbr. skriver han til *Georg Brandes*: „Jeg tror ikke meget paa *Berg*. Alligevel har han og *Hørup* ladet den æstetiske Docentplads Ubesathed gaa til Konference med *Fischer*. Det vil da nu komme for i Finansudvalget“. Og saa kommer der nogle Ord, der viser, hvor fjernt *Edvard Brandes* endnu stod *Hørup*: „*Hørup* er blevet meget elskværdigere, mere aaben og kammeratlig. Han spiste hos mig forleden Middag sammen med *Sars* og *Julius Lange*. Du skulde have set *Langes* Ansigt, da jeg forestillede ham og *Hørup* for hinanden. Og senere, da jeg fortalte ham *Bergs* Skaaltale“.

Georg Brandes Universitetsstilling.

Kultusminister *Fischer*, der selv mente, at det var usømmeligt, at *Georg Brandes* ikke forlængst var blevet udnævnt til Professor i Æstetik efter *Hauch*, prøvede paa at faa ham ansat som ekstraordinær Docent. Han gjorde alt muligt for at faa dette sat igennem. Han havde allerede gjort sig forhadet indenfor Højre ved at optage Venstreforfattere som *Schandorph* paa Undervisningsministeriets Forfatterbevillinger. Nu paa Finansloven 1880—1881 forlangte han 5000 Kr. til Oprettelse af ekstraordinære Docenturer, hvoraf han mente, at 3000 Kr. skulde gaa til et Docentur for Dr. *Georg Brandes*. *Edvard Brandes* havde faaet *Berg* mobiliseret til Forsvar for Tanken, men *Fischer* var naturligvis ikke meget villig til, at Docenturet skulde synes ham paatvungen af Venstreoppositionen. Jo mere derfor *Berg* og *Hørup* lagde sig i Selen for at faa *Georg Brandes* udnævnt, des vanskeligere blev det for *Fischer* at finde en Udvej til at udnævne ham. Det ordinære Professorat i Æstetik stod jo ledigt, hvorledes kunde Kultusministeren saa behøve en Bevilling til ekstraordinære Docenter? I Novbr.—Decbr. kom Forslaget til Behandling i Finansudvalget og baade *Berg* og *Hørup* gjorde alt for at faa det igennem. Men 21. Decbr. maa *Edvard Brandes* skrive til sin Broder:

„Idag har *Hørup* bragt mig den Efterretning, at Din Sag pludselig har vakt en saadan Modstand, at den er opgivet.

Da Finansudvalget samledes for at give Betænkningen dens sidste Form, da der næppe var andet tilbage end at Navnene skulle underskrives, erklærede pludselig *Scavenius* og *Højre* med ham, at han ikke vilde stemme for 5000 Krone-Bevillingen. Derpaa erklærede *Holstein* det Samme paa egne og *Bojsens* Vegne. Sagen maatte gaa til Afstemning og ved denne fik Bevillingen 8 Stemmer (Venstre og *Thomas Nielsen*, *Tauber*, *Dam*) mod 7 Stemmer (*Højre* og Halvdelen af de Moderate). Det var i Onsdags, derpaa stod det saa til Fredag. *Berg-Hørup* mente de kunde faa Majoritet i Folketinget, uagtet *Høgsbro* ogsaa var imod Dig, fordi de Moderate vare delte, men i Fredags bad *Fischer Berg* om at lade Sagen helt gaa ud, da han ikke mere kunde gaa ind paa Bevillingen. Dette have de da gjort, Bevillingen forekommer slet ikke paa Finantsloven.

Baade *Scavenius*, *Holstein*, *Bille* havde i sin Tid erklæret sig villige, den første netop fordi Ministeren var for Sagen. Dette husker Du jo nok. Hvorfra skriver sig nu den pludselige Modstand paa det seneste Tidspunkt, hvor alt syntes i fuldkommen Orden?

Det er fra Godsejernes Side vel en Partimanøvre mod *Fischer*, som man har bragt i en ubehagelig Situation, fra anden Side Drilleri af de Nationalliberale og Moderate mod Venstre og Had til Dig. De have sikkert frygtet Din Ansættelse mere, end de vilde være ved. *Fischer* er maaske uenig med andre Ministre, som have villet ramme ham, efter *Hørups* Sigende er han meget ulykkelig. Men paa alt dette ligger der jo liden Vægt. Jeg ved ikke hvordan det Hele ret er gaaet, forstaar ikke hvad der er Lurendrejery og Fantasi i alt dette. Jeg tror, at *Berg-Hørup* er blevne narrede, og jeg erfarer, at *Ploug* igaaraftes gjør et rasende Angreb paa *Fischer*, som muligvis er sit Fald nær.“

Nytaarsaften 1879 skrev *Edvard Brandes* til *Alexander Kielland*: „Her er sket en stor Ulykke. Min Broders Ansættelse strandede i det sidste Øjeblik paa en Koalition af Had til Ministeren og Fanatisme mod *Georg*. I mange Aar har jeg arbejdet paa, at Venstre skulde gøre det Skridt, som nu ingen Nytte blev til, ved Mænds som *Grev Holsteins* (min fordums Vens) og *Høgsbros* infame Lumpenhed“. Koldsindigt svarede *Kielland* fra *Stavanger* 1880 8. Jan.: „Jeg forstaar ikke rigtig, hvad Deres Broder vilde med den Smule Statsansættelse. Kan han ikke give baade Ministeren og *Bispen* og Universitetet Fanden med Fedt paa og stifte sit eget Universitet“.

Det var naturligvis en Udvej, men noget tornet for en ung Mand uden Penge. Og det var nu ikke bare en Smule Statsansættelse, det drejede sig om. I Virkeligheden gjaldt Striden, om den fritænknerske, frit forskende Aandsretning,

der allerede i mere end et Aarhundrede var blevet taalt i alle Europas Kulturlande, af politiske Grunde skulde udelukkes fra Københavns Universitet, selv naar den mødte op med en saa gennemskolet, lærd og aandfuld Repræsentant som Georg Brandes. Skulde selv Københavns Universitet, dansk Lærdoms og Forsknings højeste Sæde, holdes stavnsbundet i Kristendom?

Følgen blev først, at omved Nytaar 1880 fejdede *Schandorph* og *Drachmann* dygtigt mod *Ploug* i Morgenbladets Spalter. Hvad kunde Hørup ønske bedre? Det var nu i Morgenbladet, den højeste Aandskamp mellem det gamle og det nye Slægtleds Intelligens stod.

Valget paa Langeland.

Men man maatte videre. Denne Aandskamp skulde ikke holdes indenfor den københavnske Intelligens fire Vægge, den skulde og maatte under en eller anden Form bringes ud til det hele Venstrefolk. Ogsaa det skulde interesseres i denne Strid og tage Parti deri. Men hvorledes kunde man bringe Venstrebønder dertil?

1880 9. Juli meddelte Langelandskredsens Folketingsmand, *G. Petersen*, en Bergianer, at han vilde nedlægge sit Mandat. 24. Aug. fik Højre Hævn over Kultusminister *Fischer*, *Estrup* afskedigede ham og udnævnte til hans Efterfølger sin Fætter *Jacob Scavenius*. Det var en grov Udfordring til Venstre. Berg og Hørup overvejede Sagen lidt og blev derefter enige om, at det bedste Svar vilde være at opstille Dr. *Edvard Brandes* i Langelandskredsen. Det var et Svar baade paa Nægtelsen af Bevillingen til *Georg Brandes* og paa *Fischers* Afskedigelse. Men det var et Vovestykke; vilde Langelænderne virkelig tage denne lærde Doktor i Stedet for en lokal Mand? Valget var udskrevet til 22. Septbr. I de første Dage af September forhandlede Berg og Hørup med Brandes om hans Kandidatur; *Edvard Brandes* besluttede at stille sig.

I Valgkampagnen brugte Højre alle Midler; Brandes var en Fremmed, en Jøde, en Fritænker. Det havde det pudsige Uheld, at ogsaa dets egen Kandidat, Redaktør *Wulff*, var Jøde, omend en kristen Jøde. Først et Par Dage før Valget kom *Brandes* selv til Langeland, ledsaget af *N. J. Larsen*, som Berg og Hørup havde udsendt. Naturligvis drog Præster i Leding mod ham, men en brav Høj-skoleforstander, *Jens Lund* fra Vejstrup, støttede vægtigt Brandes' Kandidatur.

Edvard Brandes skriver 11. Septbr. til *Kielland*: „Jeg stiller mig til Valg ved det den 22. Septbr. i Rudkjøbing paa Langeland forestaaende Folkethingsvalg. Det radikale Venstre o: Berg og Hørup have presset mig saa stærkt, at jeg har

2-7-80.

Gjæm Berg!

Brandes var hos mig : Dø, men endnu
uopgjort, han bed om Anstand til Lørdag
Midday, hvilket indrømmedes.

Skulde et Brev fra Fogtmanden, hvis
De ikke selv har faaet et lignende Effer
det bliver det allsaa Tirsdag - og lad saa
være

Deres hvarsione

∩ Høiing.

givet efter. Eller rettere har jeg ikke vovet at bortkaste den Chance, som en politisk Stilling for mig kunde afgive for vort Parti. Ved min Kandidatur er Foreningen mellem det politiske Venstre og det literære (o: Fritænkeriet alias G. Brandes) fuldbyrdet og rundt i Landet hedder det sig allerede, at Berg styrter sig i Fordærvelse ved at opstille en Atheist. Man siger mig at mit Valg er sikret i Kredsen. Jeg tvivler meget derpaa“.

Valget fandt Sted 22. Septbr. og gav Brandes 1133 St. mod Højrekandidatens 396. Var dette nu ikke et straalende Vidnesbyrd om, at Bondedemokratiet, der var saa udskreget som aldeles materialistisk, dog forstod at vurdere, hvad den frie Tanke, den frie Forskning var værd? Valget gjorde et dybt Indtryk overalt i Danmark. For Hørup var Valget en mægtig Bekræftelse af de Formeninger om Bøndernes Frisind, han gennem disse Aar havde næret og sat sine Forhaabninger til. Dagen efter skriver han i Morgenbladet: „Folketingets Venstre skylder Langeland Tak, fordi Kredsen i Dr. Brandes har sendt en dygtig, uafhængig og kundskabsrig Medhjælper til Rigsdagens Arbejde. Venstremændene paa Langeland fortjener dobbelt Tak, fordi de klart og utvetydigt have skrevet Religionsfriheden paa deres Fane. Naar Højremænd have villet fremstille Dr. Brandes som „en Fremmed“ her i Landet, saa er denne Beskyldning latterlig overfor en Mand, hvis fornemste Syssel har drejet sig om det danske Sprog og om dansk Kunst og Literatur. At han ikke længer er fremmed paa Langeland, derom vidner det Bifald, hvormed hans Taler er blevet hørt derovre.“

Det moderate Venstre var rasende over Valget. *Klaus Berntsen* skrev, at det havde bedrøvet ham og mange, at Jens Lund anbefalede Brandes, og han forstaar ikke, at de ikke har kunnet finde en Tilhænger af Bergs Politik uden at maatte ty til en Fritænker. „Jeg vil ikke i det Makerskab, thi jeg er mig bevidst, at jeg vil bekæmpe „den frie Tanke“ med de Midler, der staar til min Raadighed. Jeg vil alvorligt advare det danske Folk derimod og i Tide tilraade det ikke at opamme, hvad jeg vil anse for en Slange ved dets egen Barm“.

Alle Moderate tænkte som Klaus Berntsen om Langelandsvalget. Men *Berg* tog kraftigt til Orde herimod. Han skrev faa Dage efter Valget: „Som bekendt har jeg anset Valget af Dr. Brandes som en politisk Vinding. Efter den Religionsforfølgelse, der er sat i Scene ved denne Lejlighed, vil jeg nu tillige anse Valget for en religiøs Vinding, idet nemlig de langelandske Menigheder derved afgiver den skarpeste Protest saavel imod den forsøgte Krænkelse af Religionsfrihedens Princip som imod den forargelige Misbrug af Religionen i den politiske Agitations Tjeneste. Guds Rige bestaar ikke i Snak, men i Kraft“.

Edsaflæggelsen.

Det lykkedes dog de Moderate at faa *Krabbe* til som Folketingets Formand at gøre Vanskeligheder ved Dr. Brandes Edsaflæggelse som Folketingsmand, fordi han var Fritænker. Det hele var saa urimeligt, at det faldt sammen i sig selv. Men det gav dog Hørup Anledning til 1880 19. Novbr. at anstille nogle skarpe Betragtninger over den officielle Kristendom:

„Naar en Mand og en Pige skal giftes, saa lader de sig vie af en af Folkekirkens Præster. Nu ved vi alle af Erfaring, — en Erfaring, der paa det nøjeste stemmer med Kristendommens Lære, — at det kun er et lille Mindretal af Menneskene, der er Kristne. Alligevel er det et uhyre Flertal af Vielserne, der foretages efter den danske Folkekirkes kristelige Vielses-Formular. Og det er nu gaaet i mangfoldige Aar, og det er aldrig faldet det herskende Parti, hverken det kristelige Højre eller deres Præster, ind at føle sig forargede derover. Tværtimod, de har følt sig meget forargede, naar ærlige Kristne og ærlige Fritænkere i den personlige Sandheds og den borgerlige Ligheds Navn har forlangt tvungen borgerlig Vielse; de mener med Biskop *Martensen*, at en saadan Foranstaltning vil nedbryde Folkets Ærbødighed for Vielsens Hellighed og det kristelige Ægteskab.

Har en Mand underskrevet et Testament som Vitterlighedsvidne og skal bekræfte Underskriftens Rigtighed, eller skal han paa anden Maade optræde som Vidne i Retten, saa forelægger man ham i den treenige Guds Navn en Edsformular, hvori „Gud og hans hellige Ord“ paakaldes. Og alle aflægger de Eden, skønt det er vitterligt, at mange af dem — Dommerne indbefattede, — hverken tror paa Treenigheden eller det hellige Ord. Og det er nu gaaet i mangfoldige Aar. Den danske Kirkes Øverste har i sit tykke Værk om kristelig Sædelære kæmpet drabelig for Edens Bibeholdelse i dens nuværende Form, og det er overhovedet ikke faldet nogen af Samfundets Støtter ind at lægge nogen stærkere Vægt paa den personlige Sandhed ved Edens Aflæggelse. Tværtimod. For et Par Aar siden skulde en teologisk Kandidat i København aflægge Ed i en Arvesag. Han erklærede, at han ikke troede paa Treenigheden, ikke var Kristen og ikke ønskede at aflægge Eden. Dommeren indberettede Sagen til Justitsminister *Nellemann*, og denne resolverede, at Kandidaten smukt skulde sværge, som skrevet stod, da der ikke saadan kunde laves en ny Ensformular efter hver enkelts religiøse eller irreligiøse Hoved. Ministerens Skrivelse desangaaende blev meddelt i „Ministerialtidenden“; men der var ingen af Højres

Organer, der ymtede et Ord om „blasfemisk Eds-Aflæggelse“. — Det var jo ogsaa deres egen Minister, der havde sat „Komedien“ i Scene. Og da Professor *Brøchner* og *Rudolf Varberg* (Medarbejder ved Dagbladet) underskrev den Ed, der blev dem forelagt som Folketingsmænd, gik det ganske roligt af, uden at nogen gjorde Ophævelser over, at disse to Kristusformægtere, de mest yderlig-gaaende af alle Fritænkere, underskrev en kristelig Edsformular. Men det var to Højremænd.

Saa kommer Spørgsmaalet om Dr. *E. Brandes* Edsaflæggelse. Han aflægger Eden, — naturligvis — men da sker der et Vidunder: den gamle statskirkelige Slendrian raver, Folketingets Formand taler om „personlig Sandhed“, Højre formørkes og vender sine egne Principer paa Hovedet. Efter mange, mange Aars Søvn vaagner Højres Organer pludselig op og bliver forargede. „Den Løsning“, siger Dagbl., „der nu har fundet Sted i Folketinget, kan kun tjene til at nedbryde al Respekt for edelige Løfter“, — lige stik imod Biskop Martensen og Bladets egen Varberg. „Offenlig Skandale“, udraaber Nationaltid. — altsaa har vi levet i Skandaler siden 49. „Jammerligt Pjalteri“, „Løgn“, „aabenlyst Gæk med Edens Betydning“, skriver Hr. *Ploug*, og Dag. Nyh. mindes det „virkelige Gudsforhold“ — Organet har Forudsætningerne. Men de ærede Blade giver deres mægtige Forargelse en fejl Adresse. Det forargelige ligger ikke deri, at Dr. Brandes har opfyldt sin Pligt mod Valgkresen, men det ligger i den meningsløse Sammenblanding af Kirke og Stat og i den politiske Jesuitisme, der har Samvittigheden afpasset til at dyrke Løgneren som Religionsøvelse og at udbytte Edens Hellighed i en lumpen Partimanøvres Tjeneste“.

Ogsaa *Berg* tog Del i Striden om Edsaflæggelsen. Han, *Hørup* og *Jens Busk* indbragte i Folketinget Forslag til en Dagsorden, der sagde, at Formanden var uberettiget til at udsætte Edsfæstelsen af et Medlem, hvis Valg var godkendt af Folketinget selv. „Præsterne kan nu engang ikke døje,“ sagde *Berg* som Ordfører, „at Folketinget efter sin Art og Oprindelse er bekendelsesløst, at vi ikke her i Tinget staar paa Folkekirkens Grund, men at vi er et dansk hedensk Hus, som ikke har Ret til at give sig en kristelig Fernis.“ Da nu den pertentlige *Krabbe* som Folketingets Formand fandt sig foranlediget til at paa-tale denne Ytring, svarede *Berg* med, at den var hentet fra *Grundtvigs* Nytaarsdigt til Rigsdagen 1851: Netop som født af Hedningeæt har Du i Danmark Odelsret. Religionsfriheden var den kosteligste, dybeste og inderligste Frihed, som Grundloven gav, den gjaldt det om at værne. Men Dagsordenen forkastedes med 61 St. mod 25, Højre, Nationalliberale, Moderate stemte alle imod. Her

havde man det officielle Danmarks Stilling til et saa højt Spørgsmaal som virkelig Trosfrihed.

Flertallet var bestemt imod enhver Tanke derom. Den fanatiske Præst *Otto Møller* i Gylling kunde ikke undlade at give sit Besyv med: „Kristne Mennesker bør holde sig borte fra alt Samarbejde med Fritænkere. At danske Bønder kan komme over at vælge en erklæret Gudsfornægter til deres Talsmand i alt, hvad der angaar deres Folkeliv, Skolevæsen og folkekirkelige Ordning, er forunderligt nok at opleve, men at Mænd, der vil have Ord for at være bevidste Kristne, kan tilraade og tilskynde dertil, bruge deres Mund til at hævde det fuldt forsvarlige deri, er forargeligt i højeste Grad; man maa paa det Stade kunne stemme paa Satan selv til en saadan Tillidspost, hvortil man mener ham anvendelig.“

Morgenbladet.

Sejren paa Langeland indgav *Edv. Brandes* en stor Selvtillid, der fik Udslag i, at han gerne vilde yde sin Støtte til, at Morgenbladet kunde faa Kapital til Udvidelse og til at blive et virkelig stort frisindet og fint Dagblad, der kunde være et værdigt Organ for den Forening af det politiske og literære Venstre, som Valget havde været Udtryk for. Hans Tanker herom gik ud paa, at *N. J. Larsen* skulde bibeholdes som Redaktør, men med *Erik Skram* som Redaktionssekretær, medens *Georg Brandes* og han selv, *Drachmann* og *Schandorph* skulde knyttes til det som faste Medarbejdere. Allerede en af de første Dage af Rigsdagssamlingen, 4. Oktbr., forelagde han *Berg* denne Plan.

Samtidig blev den ogsaa meddelt *Hørup*. Men for ham var Planen i denne Form ganske uantagelig. *Edv. Brandes* havde øjensynligt paa dette Tidspunkt endnu ikke forstaaet, hvad *Hørup* i Virkeligheden betød for Morgenbladet. Denne saa sikkert i Planen først og fremmest et Forsøg fra *N. J. Larsens* Side for ved *Brandes* Hjælp at faa ham selv manøvreret ud af Morgenbladet. *Hørup* havde ikke glemt *Notitsen* fra 1877; Forholdet mellem ham og *N. J. Larsen* var siden da betydeligt kølnet. *Hørup* havde skrevet betydeligt mindre i Bladet og havde overladt hele det redaktionelle Arbejde, som han ikke selv skøttede meget om, til *N. J. Larsen*. Nu reagerede han temmelig heftigt mod *Brandes* Plan, fordi den syntes ham at gaa ud paa hans egen Fortrængelse. Hvad der i Virkeligheden var et Selvforsvar, blev til at begynde med af *Brandes* opfattet som et Udslag af *Hørups* „bekendte Mistro“, men han blev dog hurtigt klar

over, at „Hørups Hovedindvending desværre er altfor sand: med Larsen som Redaktør bliver Morgenbladet altid det samme.“

Berg var formentlig klar over, at kom Valget som politisk Redaktør af Morgenbladet til at staa mellem N. J. Larsen og Hørup, maatte han foretrække Hørup, der som politisk Kraft var N. J. Larsen saa langt overlegen. Men den uhyggelige Kendsgerning var, at Morgenbladet, hvor billig dets Drift end havde været, ikke mindst paa Grund af Medarbejdernes ideelle Uegennyttighed, dog Aar for Aar havde givet Underskud, som det havde været stadig vanskeligere for Berg at faa dækket hos de Kredse af Venstremænd, der havde været dets oprindelige Stiftere og saakaldte Ejere, som Berg havde Generalfuldmagt for. I Efteraaret 1880 var det praktisk talt insolvent; ved Nytaar 1881 havde det kun 1575 Abonnenter og en Annonceindtægt paa kun 14800 Kr. for sidste Aar. Allerede i Foraaret 1880 havde N. J. Larsen meddelt Berg, at han ikke kunde fortsætte Bladet; han havde endog selv paadraget sig en betydelig Gæld, vistnok henved en halv Snes Tusind Kroner. Naturligvis havde den heftige Misbilligelse og Modstnd, Bladet allerede siden 1875, men særlig siden 1877 8. Novbr. havde mødt hos det moderate Venstre, sin Del i dette triste Resultat, men først og fremmest skyldtes det dog, at hele Dagbladstekniken dengang var saa uhyre svagt udviklet. Hvad der blev skrevet af Artikler i den Tids Daglade, stod i Personlighed og Kraft ofte over, hvad vor Tids Dagblade yder, men det tekniske Arbejde for at skaffe et Daglad Udbredelse var endnu ukendt. Der var ingen Reklame, hverken for Abonnement eller Annoncering, og intet Dagblad havde dengang nogen nævneværdig Kapital at arbejde med. Man var naiv nok til at mene, at et Dagblad var et Aandsforetagende, en Slags Sidegren af Literaturen; man anede ikke, at det i Virkeligheden kunde, burde og maatte være et stortilet, kapitalkraftigt Forretningsforetagende.

Brandes undrede sig meget over, at Berg var saa langsom til at reflektere paa hans Tilbud. Berg rejste hele Oktbr. i Jylland og lod intet høre fra sig. Sikkert har Berg paa denne Rejse undersøgt Mulighederne for at skaffe Morgenbladet ny Understøttelse fra de gamle Kredse. Men han vendte i Novbr. meget skuffet tilbage. Der havde kun været liden Iver for videre Hjælp til Morgenbladet.

Altsaa besluttede han sig til at forhandle med Brandes om hans Tilbud. 20. Novbr. fandt den første Forhandling mellem Berg og Brandes Sted og 22. Novbr. skriver Edv. Brandes til Georg:

„Berg er nu endelig kommet til mig og er meget ivrig for at faa Bladet

istand. Han vil oprette den forsømte Tid og faa Bladet ud i udvidet Format i December Maaned allerede. „Mrgbl.“ ejes i Øjeblikket af en Kreds af Mænd, som i Sommer have sammenskudt 15,000 Kr. og for hvilke Berg har Generalfuldmagt. Af disse 15,000 er omtrent 5000 tilbage som Kassebeholdning“, Resten var vel gaaet til Dækning af N. J. Larsens Gæld.

„Nu er Aftalen mellem Berg og mig foreløbig gaaet i denne Retning. Der skal sammenskydes en Kapital af 25,000 Kr., deraf skal jeg skaffe c. 15,000, Berg 10,000 Kr. Af dem skal 10,000 + de 5000, der er i Kassen bruges til at tilbagebetale Mandskredsen fra Sommeren deres Penge. Berg og jeg skulle være Bestyrere. Bladet udvides med en Spalte og gjøres længere. Som faste Medarbejdere knyttes Du, Schandorph, Drachmann, Hørup til Bladet. Forpligtelse til ikke at skrive i andre Dagblade. Der skabes for Eder desuden saakaldte Arbejdsaktier paa 1000 Kr. der give Ret til Rente og Udbytte og som gives Eder til Foræring eller maaske for et ringe Afdrag i Honorar. Dog dette Afdrag ikke de første Aar. Erik Skram bliver Redaktionssekretær og Personale skiftes tildels.

Bladet har nu næppe mer end 1700 Abonnenter. Et foreløbigt Overslag fra Berg gik ud fra, at Bladet vilde faa 1000 Abonnenter mere ved Medarbejder-skabet og Udvidelsen og at desuden Avertissementsindtægten vilde stige med Halvdelen. Han fik et Overskud paa 3000 Kr. ud. Men han satte Honorar og Redaktionsforhøjelsen kun til 5000 Kr. mere (der udgives nu 8000 Kr. dertil), jeg mener at den snarere maatte regnes til 10,000, altsaa i alt til henved 18,000 aarligt. Imidlertid vilde det jo intet gjøre, om Kapitalen ikke strax gav Overskud og Rente. Det Vigtigste er at Medarbejderne faa Interesse af at arbejde Bladet op. Og Berg ser alt beroende paa Medarbejdernes faste Forhold.

Det gjælder at finde et Middel til at tilfredsstille *Hørup*. Vi maa paa en eller anden Maade stille ham i en beskyttende og vellønnet Stilling til Bladet. Foreløbig var Aftalen, at Berg og jeg skulde staa paa Bladet som Udgivere, Larsen som Redaktør. Men maaske maa *Hørup* være Medudgiver el. lign.“

Det er klart, at *Berg* har fremstillet Morgenbladets Forhold for *Brandes* noget mere lysende end de i Virkeligheden var, for at tillokke den Kapital, *Brandes* kunde skaffe tilveje, og som var saa højst fornøden for Morgenbladet. Under Forhandlingerne fremhævede Berg, at *Hørup* var nødvendig som politisk Medarbejder, at Morgenbladet i sin nye Skikkelse maatte staa aabent ogsaa for grundtvigianske Artikler fra det moderate Venstre, at det ikke maatte skræmme Landbefolkningen og lugte saa lidt som muligt af Fritænkeri.

Under de videre Forhandlinger fik Berg det saa ført til en Kontrakt om, at Morgenbladets Ejere med Berg som Generalfuldmægtig for Treaaret 1881—1883 bortforpagtede Morgenbladet til et Konsortium, hvis Repræsentanter var *Berg*, *Hørup* og *Edv. Brandes* som uafsættelig Bestyrelse, dog at Bladets Ejere efter Treaarets Forløb atter kunde faa det tilbage mod at tilbagebtale Konsortiet de tre Aars Forpagtningsafgift.

Tre Aar senere maatte den kyndige Finansmand *Ernst Brandes* med Bluelse erkende, at det var ham, der havde skrevet denne uhyrlige Kontrakt, der i Virkeligheden sikrede Berg Eneraadighed over Morgenbladet trods al den nye Kapital, der blev tilskudt det. Men denne Kapital var ganske vist heller ikke givet det i kapitalistisk Erhvervsøjemed, men af rent ideelle Aarsager. De Kapitalister, der skød den forholdsvis ringe Kapital sammen, ventede ikke Udbytte deraf, men haabede blot, at Morgenbladet derved vilde blive et Organ for Frisindet.

18. Decbr. skriver Edvard Brandes til Georg Brandes: „Endelig! Sagen vil efter al menneskelig Beregning være ordnet paa et Møde paa Søndag (imorgen). Vi begynder med 15000 Kr. pr. cassa. Bestyrelsen er den af Dig kjendte: Berg, Hørup, jeg og om Gud vil fremtræder Morgenbladet i Ugens Løb i ny Form. Som sagt imorgen Kl. 10 underskrives Protokollen og det nye Morgenblad er stiftet. Saa skal Redaktionen udryddes, Theateranmelderen til Din Beroligelse øjeblikkelig afskediges.“

I 1885 siger *Hørup*, at han kun meget modstræbende og kun af politiske Grunde gik ind som den tredje i Forbundet og overtog Redaktionen: „Jeg havde den ringest mulige Tilbøjelighed til at gøre denne Forretning med Hr. Berg. Jeg havde ingen Indflydelse paa Kontrakten og brød mig heller ikke derom; men jeg havde en overvejende Interesse i at have et ordentligt Blad at skrive i, og jeg havde dengang samme Overbevisning om, at Hr. Berg ikke kan lave et Hovedstadsblad imod mig, som jeg har den Dag i Dag. I værste Fald vilde jeg efter de tre Aar være nærmere til at rejse et Blad selv, end jeg var i 1880.“

Disse Ord af *Hørup* selv er bemærkelsesværdige, fordi de giver Udtryk for et begyndende Omslag i hans egen Indstilling. Hans „bekendte Mistro“, som Brandes siger, var rettet mod Berg, som han siden 1877 ikke mere helt stolede paa. *Hørup* ønskede at samarbejde med ham i al Venstrepolitik, først og fremmest mod de Nationalliberale og de Moderate, men han fordrede for sig selv Arbejdet for at bringe Hovedstaden, København, over paa Venstres Side. Dette Arbejde var allerede nu kommet i hans Tanke som det højeste Maal for

hans journalistiske Stræben, og han var allerede da overbevist om, at han alene kunde gennemføre dette Storværk. Paa dette Punkt vilde han ikke finde sig i nogen Indblanding fra Bergs Side. Hørup kunde glimrende samarbejde overalt i Landet med Berg, men Hovedstaden maatte blive hans egen Domæne.

Talen for Hostrup.

Morgenbladet blev, som det var forudbestemt, fra 1881 1. Jan. gjort 6-spaltet i Stedet for 5-spaltet og ogsaa forlænget. Dets første Nummer 1881 1. Jan. havde et Digt af *Holger Drachmann*: Støt med Roret og Kursen sat, nu lægger vi ud paany. I Føljetonen begyndte *Georg Brandes* en Skildring og Vurdering af Balzac, der vedblev gennem elleve Numre af Bladet, i det første Nummer skrev Hørup baade om indre Politik i Danmark „Nytaarsdag 1881“ og om Udenrigs-politik i en Artikel om „Det europæiske Fremskridt i 1880“.

Efter femogtyve Aars Præstegerning og Tavshed som Digter havde *Hostrup* 1880 udsendt sit Skuespil *Eva*, som han havde skrevet over et saa moderne Emne som Hustruens Ret over Børnene, og deri lagt sit Frisind og Forstaaelse af den nye Tids Tanker for Dagen. Denne Genkomst vakte overalt den største Overraskelse, Forargelse i grundtvigianske Kredse, men ogsaa en høj Begejstring hos det literære Venstre. Dette besluttede at fejre ham ved en Fest paa Angleterre 1881 27. Jan. Vel 200 Mennesker deltog i Festen. Af Talerne var et Par af det literære Venstre, *Schandorph* og *Edvard Brandes*, et Par af Hostrups Venner inden for det venstresindede grundtvigianske Venstre, *Morten Pontoppidan* og den nybagte Folketingsmand for Svinningekredsen *Hans Dønnergaard*, *Jens Busk*, men ogsaa Folketingets Venstres Førere *Berg* og *Hørup*. Høgsbros Dansk Folketidende udtalte 4. Juli, at den hele Fest kun var et Forsøg paa at indrullere Hostrup som Partifælle. Æresgæsten maatte selv 6. Juli tilbagevise denne Fortolkning af Festen.

Den Tale, Hørup ved denne Lejlighed holdt, lod han mod Sædvane 1. Febr. trykke i Morgenbladet, „saa vidt nøjagtigt som det er muligt at meddele en Tale efter at den er holdt. Selve Talens Ordlyd vil formentlig bedst være i Stand til at bringe de gnavne Fortolkninger til at forstumme, som hist og her er blevet bygget paa ufuldstændige Referater.“

Da Talen øjensynligt, siden han lod den trykke, ogsaa for Hørup har staaet som en Programtale, der skulde bygge Bro mellem det gamle studentikose Venstre og det nye demokratiske Venstre, vil det være rimeligt ogsaa her at

aftrykke Ordlyden af denne Tale, der er et saa glimrende Udslag af Hørups Lune i dets elskværdigste Form. Den lyder:

„Misforstaa os ikke. Naar vi har indbudt Dem i Aften sammen med et politisk Parti, med Folk, der hører sammen som Soldaterne i et Regiment, saa har det ikke været vor Mening at indrullere Dem i Regimentet. Vi har ikke tænkt paa at erobre Dem fra det hele danske Folk, hvem De tilhører, og som alene har Ret til at kalde Dem sin. Tværtimod, vi har en levende Følelse af, at enhver, der er med til at løfte vort Folk, til at bygge dets Sprog, presse nye Tanker ind i dets Bevidsthed, lægge nye Melodier paa dets Læber, han er Folkets Fællesejendom med Rette, og ham har vi, alle som en, en Forpligtelse til at værges som saadan. Intet Folk, og allermindst et lille, skal let tage sig Raad til at dele skarpt mellem mit og dit paa disse Omraader. Det Maal af Tid er dog snart gaaet, som hører til for at slette disse Skel, og man ser da med Beskæmmelse, at det ikke var mit eller dit, men vort og alles, man ser da, at det uhyre „for og mod“ kun var to Løftestænger, der bar fra modsatte Sider. Jeg tror, vi har godt af at huske dette her i Landet, i al Fald paa vore festlige Dage, og jeg tror, at vi har Skade af at glemme det, selv paa vore skidne Lørdage.

Og hvad os angaar, vi Venstremænd behøver ikke at være saa hidsige, vi ved dog, at det kommer altsammen til os, fordi Fremtiden kommer til os. Der er i Tiden en egen Politik, som vender alle Kræfter mod det Punkt, hvor Tiden har Brug for dem. Historien har ligesom Folketingets Venstre sin Brandpolitik, der retter alle Sprøjter mod samme Ildløs, sit artilleristiske Princip, hvorefter alle Batterier fyrer mod den samme Fæstning, der staar Tiden i Vejen. Derfor bryder jeg mig heller ikke om de bløde Bekymringer, der løfter snart paa denne, snart paa hin, om han ikke skulde være for god. Ingen er for god. Den, der ikke har Tid til at følge, han faar Lejlighed til at blive tilbage; den, der er for god til at trække i Skaglerne, han er lige god nok til at løbe bagefter, naar Vognen er kørt. Tiden er en stræng Herre, den gør ikke mange Komplimenter, den gaar sin stærke Vej, som Bølge ruller paa Bølge, som Slægt følger paa Slægt.

Men faa er de Lykkelige, der som vor Hædersgæst i Aften naar at følge to Slægter paa Vej, at have deres Hjærte i to Generationers Liv. Han fulgte syngende op med Mændene fra Fyrerne, han vævede sin Poesi ind i deres Gærning, og Glansen af hans Viser var det, der Aar efter Aar vandt og bandt Ungdommen i de samme Baner. Og nu staar han her i Flokken af dem fra Halvfjerdserne, arbejdende med deres Tanker, løftende paa deres Problemer, for-

EDVARD BRANDES 1882

mende Billeder af deres Ønsker og Krav, deres Sorger — og deres Daarskaber. Men hvor langt vi end er borte fra de Hostrupske Visers Studenter, saa tror jeg dog, at der kommer en Tid, hvor vi vender tilbage til dem, ikke saadan at vi skulde faa Studenter af samme Slags, men saadan at vi opdager Poesien i dem paany. Hvad er rørende som disse yngste Unge, naar de lukker Døren i og skruer Lampen op og stænger for den lyse Verden „skønt med et Suk“! Det er ikke Virkelighedens Verden, der frister, men en Verden af Lys, af lokkende Toner og dejlige Kvinder og vovede Æventyr — det er Poesien, der drages med Fliden, og Fliden sejrer. Eller naar Vildskaben slaar sig løs, naar Soldet begynder, og Natten kræver sin Ret. Hvor højt, højt stiger de ikke, og hvor dybt, dybt synker ikke den snorkende Borger — og hvor hyggeligt er det saa dog ikke, at de alligevel ikke stiger højere end til Kvisten, og at Borgerne ikke synker dybere end til første Sal, og at Svælget ikke er større, end mellem Familien, der sover paa første Sal, og Sønnerne, der „skrider til de svare Bedrifter“ paa Kvisten, begejstrede af Ungdom og Punsch og Poesi og af at være oppe saa langt ud paa Natten. Vi vil vende tilbage til dem, og vi vil se, hvor disse Viser er uskyldige og fine som Ungdommen selv.

Og Blomsten, den dejlige Kvinde med de bløde Lokker og den ranke Vækst, hun, som vore Kvinder saa dybt forsmaar, vi vil vende tilbage til hende ogsaa. Naar vore Dages Kvinde har faaet alt, hvad hendes Hjærte begærer — og det er meget — naar hun har faaet hele Mandens Ret til at prøve alt, vove alt, vælge alt, ogsaa Rigsdagsmænd, naar hun har faaet Frihedens triste Ret, der dog er den højeste, til at løbe Panden imod Muren, til at styrte sig i Lyset og falde ned med brændte Vinger, og naar hun saa ser tilbage over den lange Vej, der er fyldt med Sorg og Suk og Skrig, med brudte Eksistenser og knuste Forhaabninger — saadan som de store Omvæltningers Veje er — maaske der da, idet hun griber dobbelt fast om Frihedens kostbare, dyrekøbte Skat vil komme en fredelig Stund, hvor hun varsomt stryger over „de bløde Lokker“, kælende for de Hostrupske Visers Kvinder, som jeg kan tænke mig en moden og hjemfaren Kvinde kæle for den unge Piges første spæde Drømme.

Men jeg staar ikke her for at blive sentimental over disse gamle Historier. Alt det er forbi. Hr. Hostrup har forladt det for længe siden. „Saa søgte han bort fra Drømmenes Slot“. Men de stakkels Poeter, der blev tilbage, hvor bedrøveligt gik det dem ikke, hvilken sørgelig Ende, hvilke Skuffelser! De havde sunget af et godt Hjærte og i den bedste Mening baade om Bonden og Kvinden. Om ham lige saa ubestemt og almindeligt, lige saa kollektivt og abstrakt

som om hende og om dem begge lige saa fjærnt som Maanen. Det var dejligt altsammen, for det var saa dejligt langt borte, det laa i Frastandens Skønhed, i Maaneglans og Sølvmor. Ingen gik i sine egne Klæder, men de var alle pletterede med Maanesølv. Saa kom Virkeligheden, og Forgylldningen gik af St. Gertrud, thi Virkeligheden var raa og brutal, plump og hæsliq. Naar Visen var ude, sagde Bonden: „Ja, det er nu saa meget godt med de Viser, men saa er der denne hersens Selvstyre.“ Men denne Selvstyre havde Maane-Bønderne ikke talt et Ord om, den var grim. Og Kvinden! Hun samlede Buketten, baade Rosen og Nelliken, maaske bandt hun dem sammen med en af de bløde Lokker, før hun lagde den i Kommodeskuffen: „Ja, det var en yndig Buket, og, kære Digter, hvad mener De saa om Formuesfællesskabet mellem Ægtefæller?“ Men Formuesfællesskabet mellem Ægtefæller er et Problem, der aldrig var rejst paa Maanen, et aldeles ukvindeligt Problem. Kort, intet var, som det skulde være, alle svigtede, kun Maanen var trofast, kun Maanen holdt den rigtige Afstand og tog taalmodig mod den gamle Hyldest og satte ingen Problemer under Debat. Hvor kan man da gaa i Rette med en stakkels tiloversbleven Poet, naar han tilsidst ønsker, at baade Bonden og Kvinden sad paa Maanen, om ikke for andet, saa for at han kunde elske dem endnu en Gang i Frastandens Skønhed og med Ungdommens første Kærlighed!

Saa søgte han bort fra Drømmenes Slot. Jeg ved ikke hvorhen. Poesien ved det ikke, ti han sagde Farvel til den med det samme, „skønt med et Suk“. Jeg antager, det var med et Suk, ti jeg forstaar ikke, at nogen, i hvis Øre Sproget har hvisket saa megen Vellyd, for hvem Fantasiens har skabt en saadan Kreds af lyslevende Menneskebørn, for hvem selve Livet leende har lagt sine Daarskaber paa Bordet, saa han blot behøvede at udstrække Haanden for ogsaa at faa os andre til at le, jeg forstaar ikke, at nogen kan forlade alt dette uden et Suk. — Men vi er ikke samlede i Aften for at klage over, at Digteren blev Præst, men for at glæde os over, at Præsten blev Digter. Forresten ved jeg ikke, hvorfor vore Digttere ikke maa være Præster. I Sverige havde de længe den Skik at gøre deres Digttere til Biskopper, og hvis man vilde indføre den Skik her hjemme og gøre Hostrup til Biskop i Stedet for — naa ja, i Stedet for en af dem, vi har, hvem af os vilde saa klage derover?

Men da han kom tilbage, saa vi, hvor han havde været. Ikke paa Maanen, ikke langt borte, han kom lige fra Virkeligheden. Og han havde med sig et Spejl, hvori vi saa, hvorledes Tiden havde skiftet, hvor sælsomt Virkeligheden havde holdt Flyttedag og rykket om med alle Ting. Den bløde og dunede Stu-

dent var bleven Mand og skægget og meget klog. Han var flyttet fra Kvisten og ned paa første Sal, der hvor de gamle Borgerfolk havde snorket, og der tog han sig nu en Lur. Vor Ven Klint havde taget juridisk Attestats og var gift og Prokurator og hed Hatting. „Blomsten“ var ogsaa gift og havde en dejlig stor Dreng, en Skoledreng — men det kender De — og hun ræsonnerede, som man aldrig havde ræsonneret paa Maanen, og kom i Konflikter, som Fru Hatting maatte indrømme var aldeles ukvindelige. Siden ved jeg, at hun har underskrevet Adressen om gift Kvindes Formueret, og naar der kommer en Lov om Moderens Retsstilling til Børnene, underskriver hun igen en Adresse, for det bliver værre og værre. Ingen skal stole paa Freden i Eva. Gode Digtere er stundom ligesom gode Forligskommissærer, de sender Forsoningen lige i Hælene paa Konflikten. Og det er jo ogsaa rart, at det kan gaa i Orden, tilfredsstillende for Kød og Blod, at det dog ender godt; men jeg ved ikke, om det ikke somme Tider kunde være lige saa godt, at det endte med Forskrækkelse; næste Gang kommer maaske Forskrækkelsen.

Her staar han altsaa, midt i det, den forrige Generations Mand med begge Ben i den nuværende Generations Opgaver. Hvorfor har han holdt sig? Hvad er det, der gør, at han rækker over to Slægtled? Jeg kunde tænke mig, at en Mand kørte sig selv saa stramt, holdt sig saa haardt til Ilden, at han tvang sig til at blive ved, til ikke at slutte af, men jeg forstaar det bedre paa Hustrups Maner. Ti hvad er det, der har ført ham frisk og ung og sund gennem Aarene? Hvad er det uden den store Sympati, hvormed han omfatter Livet og alt det, der rører sig omkring ham, denne skabende og fødende Sympati, der er Poesiens inderste og sidste Kilde, og ikke Poesiens alene, men Kilden til alt det, der fødes for at leve og bestaa, Politikens Kilde ikke mindre end Poesiens. Lad os rejse os da for denne store Sympati, for dette varme Hjærte, for denne menneskelige Mildhed og dette aabne Øje, hvormed han ser sig frejdigt og frit og glad om i Tilværelsen — med et lille Suk maaske, men med et stort Smil. Lad os bede ham se paa os i Aften med det samme Blik, med et lille Suk, hvis det ikke kan være andet, men med et stort Smil, og fremfor alt med den Forstaaelse af alt menneskeligt, for hvilken de Skillevægge, som Tossierne bygger, falder sammen som mørt og trøsket Træ!“

Redaktør.

N. J. Larsen blev som ansvarshavende Redaktør af Morgenbladet til 1881 26. Apr., saa afløste Hørup ham, og kort efter, 24. Maj, blev N. J. Larsen valgt til Folketingsmand i Stubbekøbingkredsen.

I den nye Redaktion gik Arbejdet med Liv og Lyst og Selvopofrelse, saavel fra Redaktørens som fra de udmærkede Medarbejderes Side. „Redaktionen,“ siger Hørup 1885, „delte Dr. Brandes og jeg saaledes, at han redigerede den æstetiske Del, jeg den politiske. Ligesom han imidlertid af og til skrev politisk, anmeldte jeg undertiden Bøger.“ Allerede 10. Jan. skriver Edv. Brandes til Kiel-land: „Jeg har ogsaa en Del at gøre med Morgenbladet. Jeg har skrevet Lederen Lørdag d. 8.“ — om Edssagen i Folketinget — „og Literaturartiklen Søndag d. 9. om Herman Bang.“ Og i Juni til Georg Brandes: „I de to sidste Maaneder har Morgenbladet trivedes uden Spor af Underskud; vi har snarere tjent Penge. Skram skriver næsten intet; det er stadigt Hørup og mig, der maa holde for.“ Kielland var Sommeren 1881 i København, og han og Brandes var i Selskab hos Hørup, „der holdt en Række vittige Taler.“ Men Forholdet mellem Hørup og Brandes blev dog hverken nu eller senere særlig intimt. Brandes kunde ikke forstaa denne „complicerede Mand“, som han kort efter betegnede Hørup —: vistnok blot fordi Hørup var saa enkel, og Brandes selv saa compliceret.

I Juni 1881 tog Hørup sig endnu en Gang for at lufte sine Meninger om de Nationalliberale og Dannelsen. Hans Artikler skildrer først den Aandssnæverhed, der beherskede det dannede danske Borgersamfund i 1860erne og 70erne. Men saa kom først Socialismen, det var simpelthen Arbejderne, der begyndte at tænke paa deres egne Sager, ligesom Venstre i sin Oprindelse var Bønderne, der fik Øjnene op for, at der i Politiken var noget, der vedkom dem.

„Mod begge disse Bevægelser kastede de Nationalliberale sig med en Brutalitet, der er uden Sidestykke. Men der er altid en Ungdom, der tørster, og den nationalliberale Kilde slukkede ikke længer. Det ny kom som en ny Literatur og en ny Kritik. Det var æstetisk Kritik, altsaa Dannelse. Under meningsløse Navne delte man sig i to Partier; Dannelsen var ikke længere den ene og udelelige nationalliberale; der var et Højre og et Venstre ogsaa paa Kritikens og Literaturens Omraade, og mellem disse to brændte Fjendskabet snart lige saa hæftigt som i Politiken. Den literære Opposition blev erklæret for rodløs, unational, og da det ikke forslog, for usædelig og uappetitlig. Den svarede ved at blotte de Nationalliberales Uvidenhed, deres Ufrugtbarhed, Hykleri og Man-

gel paa Grundsætninger.“ Saa langt er Hørups Artikler af høj Værdi, men i sin Udgang bliver de svagere. De ender med at forudsige det nationalliberale Partis Fald, som Hørup saa mange Gange før havde forudsagt.

Saa skete der i Sommeren 1881 et Par Begivenheder, der blev af stor Betydning for Hørups Stilling i den københavnske Bladverden. 11. Juli døde uventet Dagbladets Redaktør, *Vilh. Topsøe*, kun 40 Aar gammel, og lige saa uventet trak den 68aarige gamle Bladhøvding, *Carl Ploug*, sig 30. Septbr. tilbage som Redaktør af Fædrelandet. Han var blevet træt af at kæmpe, for en stor Del i Modstrid med sin egen Overbevisning, mod den nye Tid, der nu baade i *Estrups* og *Hørups* Skikkelser saa sejrrikt stormede frem.

Hørup sagde ham 1. Oktbr. i Morgenbladet et Farvel med Sang og Klang, med fuldt Orgelbrus af hans fineste Journalistkunst, der i let Skiften anvendte alle Tonarter til en Karakteristik af ham: „En maadelig Redaktør, en endnu maadeligere Bladudgiver, men en journalistisk Evne af sjælden Sejghed og Styrke. Længe efter, at han havde redigeret sit Blad ud af det store Publikums Bevidsthed, ja endog i de sidste Aar, hvor han ikke blot Uge ud og Uge ind skrev den samme Artikel, men hvor han skrev den med de samme Ord, gentagende sig selv i Billeder og Vendinger, ja i hele Fraser og Perioder, har Fædrelandet dog stadig ved Beskaffenhed af sin Læsekreds og ved Resterne af et ubestrideligt journalistisk Talent en væsentlig Del af den Indflydelse, som Højrepressen overhovedet raader over.

Og saa bruger Hørup til Karakterisering af Plougs Journalistik dette meget morsomme, højst poetiske Billede:

„Hans Pen styrede lige løs paa Virkningen. Naar han rumlede igennem en Leder i det samme Køretøj, som hørte til Stadskarosserne for 30 Aar siden, holdt han Sporet, fulgte Landevejen, drejede saa knapt af som muligt for dem, han mødte, og tvang dem, han kørte forbi, til at vige ud til Siden ved høje Tilraab og Piskesmæld. Hans Sprog var simpelt bygget; der var ingen Føjten ind over Markerne efter ørkesløse Blomster, ingen Sidespring efter overflødige Vittigheder. Han brugte, hvad han havde ved Handen, stak en Blomst i Knaphullet, naar han just kom forbi den paa Gærdet, jævnlig den samme Blomst paa det samme Gærde og endnu jævnligere Blomster af tvivlsom Duft. Hans Vittigheder var morsomme og flove i Flæng, men sjælden søgte; han var ikke kræsen, men brændte frejdigt løs, hvad der først faldt ham ind. Som en Kusk bruger sin Snært, havde han paa Fornemmelsen, naar der maatte et Rap til, og saa

slog han sit Smæld og kørte videre, altid glad som en Postillon ved at høre Pisken knalde.“

„Han skrev hen over det store Publikums Hoved til et lille Selskab af Fri-murere, samlet i Studenteraarene, fortsat og øget af hvert Aars Russer. Det var som et Kalas i en Regensstue, hvor Folket, Nationen ikke spillede større Rolle end Gangkonen, der redte Sengen imens, og hvis Kvindelighed man ikke følte som et Tryk, eller end Karlen, der bragte det varme Vand til Punschen, og som fik at høre og forstaa, hvad han kunde overkomme, men som sandelig ikke blev betroet at sætte Smag paa Bollen.“

„Hans Moral var enkeltløbet som hans Talent. Han delte sine Landsmænd i to Flokke, den indsigtfulde og rettænkende Del af Nationen, som var paa Parti med ham og hans Venner, og Bønhaserne, Undermaalerne, Bissekræmmerne eller hvad han nu kaldte den anden mindre indsigtfulde og mindre ret-tænkende Del af Nationen, som hørte til Modpartiet. Det var hans Livs daglige Travlhed at haandhæve denne Moral. Han gjorde det som en Spartaner, strængt og uden Persons Anseelse; Belønningen fulgte Dyden som Straffen Brøden, og de fulgte begge lige i Hælene. Havde en Bønhas svigtet sit Parti om Morgen, var han om Aftenen i „Fædrelandet“ en forstandig, hæderlig og selvstændig Mand. Gjorde en af hans Egne Mine til at give Modparten Ret i noget, for-vandlede han som i Æventyret ved et Ord af Trolden til et Strømpeskift, en Vindhæ, en Lededukke. Saadan har han i 40 Aar ligget i sit Partis Port trofast som en Lænkehund, og som en Lænkehund har han kun haft et eneste Maal og Skel for dem, der gik ud, og dem, der gik ind. Enten hørte de til Husstanden eller de var fremmede; de første sprang han for, da sidste bed han af, det var hele hans politiske Lære om Dyden. Det var maaske i Begyndelsen bevidst; han mente, at Politiken og Partiet krævede det af ham, og hos noget brutalt i hans egen Natur fandt det Medhold halvt som en god og uskadelig Spas. Men senere hen var det blevet Natur. Han var virkelig blind; han troede selv, hvad han sagde. Han havde skrevet saa ofte om sine lavpandede, bredflabede, blaar-ædende Uvenner, at en Venstremand tilsidst stod for hans Fantasi som et Billede af ydre Hæslighed, malet over en Tegning af indre Slethed.“

„Han gendrev derfor ikke sine Modstandere, men skældte dem ud, „Fædre-landet“ var et Slags Renselseskar, hvori afvigende Meninger blev vaskede, skrumpede og børstede af. Til Indvendinger sagde han: „Vaas“, „Vrøvl“, „Vis-Vas“, og i den sidste Tid sagde han næsten ikke andet end „Løgn“. Hans sæde-lige Bevidsthed krævede, at Venstremænd i det mindste levede i Fattigdom,

Synden i Pjalter. Hvad en Venstremænd fik udbetalt af Statskassen, betragtede han som taget fra Børnene og kastet for Hundene. Statsrevisoratet var ham en idelig Kilde til Forargelse; han tilgav aldrig Hr. *Fischer*, at denne udvidede Finanslovens Forfatterkonto til Venstremænd; han følte det som en Sejr for „Ideen“, naar det rent udvortes gik en Venstremænd ilde, han jubilerede over en Afskedigelse, vinkede ad Regeringsmagten, nikkede til Domstolene, naar han fandt noget som en Injurie, han, der selv har lavet et helt Leksikon af Injurier! Det fulgte af denne Grundopfattelse, at den mildeste Form, hvori han kunde se sine Modstandere, var Forkerthedens, Forvrængethedens, Karikaturens.

Skønt det er her, paa Karikaturens Omraade, at han har fejret sine bedste Triumfer, og skønt det øjensynlig er her, at han selv har haft den største Glæde af sit Talent og sin Frembringelsesevne, vil hans Billeder dog ikke overleve ham; de er usmagelige allerede for den nuværende Generation, og de vil være ufattelige for den næste.“

„Skønt gammel nu er han heller ikke ældre. Det Kuld, hvortil han hørte, blev overhovedet ikke ældre. De endte alle ligesom han ved *examen artium*. At de fleste af dem tog flere Eksaminer, betyder ingen Ting, ikke mere end om de havde lært et Haandværk; det var en speciel Færdighed til. Men deres Udvikling, deres Synskreds, den Modenhed, de naaede, det var Grænsen mellem Latinskolen og Universitetet. Her laa Verdens Ende, paa dette Trin sank de hen i Ærbødighed for sig selv, i en agtelsesfuld Forbløffelse over, at Mennesker kan naa saa vidt. Med denne Ballast gik de ind i Levebrødet Trædemølle, hvor de hver Dag traadte den fladere. Naar de kom sammen til deres Jubilæer — 20 Aars, 40 Aars — var det et Selskab af forstokkede Spidsborgere, visnende Blomster i en Urtepotte, der havde levet et Liv af den samme Haandfuld Jord, og naar Gildet tødte dem op, og de naaede Højden og saa Himlen aaben, saa var det Himlen efter Lørdagssoldet, Højden fra deres 18. Aar, Tinden mellem Latinskolen og Universitetet. Saa drak de Dus igen og sværmede som Børn for Kvinden og Ideen. Hr. Ploug rager op iblandt dem, fordi han vedblev at være Rus, fordi Lykken tillod ham at gaa uden om Trædemøllen og „bevare Ideen uforfalsket“. Derfor hang de ved „Fædrelandet“, fulgte det og adlød det. Det bragte dem „Idealet“, saadan som de havde set det paa deres Livs Højeste: en rosenrød Sky svømmende i en Damp af varm Punsch og daarlig Tobak og velklingende Viser, sænkende sig som en Glorie om deres Hoveder, prækende hver Aften til deres Forherligelse. Fædrelandet herskede over dem i Kraft af den højeste Avtoritet, de kendte — i Kraft af „Idealet“.“

„Da Hr. Ploug i Gaar slettede sit Navn paa „Fædrelandet“, slukkedes det største Lys, der har brændt i den nationalliberale Presse. Det slukkedes af sig selv, efter at være brændt helt ned til Stagen, men det var deres betydeligste Kraft. Det er nemlig ikke saa, at Hr. *Bille* har fortrængt Hr. Ploug. Dagbladet har fortrængt Fædrelandet, fordi Hr. Bille var en dygtigere Redaktør, en langt dygtigere Bladudgiver, men det er en Forveksling, naar man deraf sluttede, at han ogsaa var en bedre Journalist. Da Hr. Bille udgav sine 20 Aars Journalistik, opdagede man Fejltagelsen; der var i hele Bunken ikke et Dusin Artikler, der kunde læses. Siden den Tid har man været enig om at lade Hr. Ploug beholde Pladsen.“

Disse to Begivenheder — *Topsøes Død* og *Plougs Afgang* — havde imidlertid den Virkning, at nu var *Hørup* saa aldeles ubestridt den eneste Redaktør indenfor den hele københavnske Bladverden, der baade var en betydende Personlighed og en talentfuld Skribent. I den københavnske *Opinion* og *Meningsdannelse* blev *Hørup Plougs Arvtager* paa godt og ondt, og *Døden* havde ydermere befriet ham for den svage *Medbejler Topsøe*. Højst filosofisk skriver *Edv. Brandes* 22. Septbr.: „Er det ikke underligt, at *Topsøe* og *Ploug* nu begge er borte; alt forandres herhjemme ved Tilfældighed eller Alderdom, intet ved skiftende *Opinion*.“ Nej, det er en dyb *Livets Lære*.

Paa *Morgenbladets* Redaktionskontor — hvis det besad et saadant — havde *Brandes* og *Hørup* deres *Besvær* med *Berg*. Han havde naturligvis aldeles ingen *Indflydelse* paa Redaktionen, men kunde ikke lade være med at ville give sin *Særmening* tilkende. Højst uforbeholdent skriver *Edv. Brandes* Juledag 1881 til sin Broder: „Jeg har i denne Uge havt to lange Konferencer med *Berg*, i hvilke jeg viste en sand englelig *Taalmodighed*. Han var grænseløs uforkammet imod mig, vridsede og klagede over *Skram* og *Æstheten* og *Ugudeligheden* o. s. v.“ Men *Morgenbladets Aarsmøde* 1882 5. Febr. beroligede *Berg*: „Vi er naaede til 2200 Abonnter, hvad jo forholdsvis er anseligt. Det er dog de første 3000, det kniber med. *Berg* gjorde da ikke *Alvor* af sin *Trusel* om at trække sig tilbage, men var tværtimod yderst *aimabel*.“

Politik.

Det var i dette Aar 1881, at *Estrup* forsøgte at knække *Folketingets Modstandskraft* ved ikke mindre end to *Opløsningsvalg*, af hvilke det første blev motiveret med højst fornærmelige *Udtalelser* i det af *Estrup* kontraserede

Brev om, at Folketinget havde vist sig at mangle enten Evne eller Vilje til at tilendebringe endog kun en mindre Del af de Rigsdagen forelagte vigtige Sager.

Folketingsvalget 24. Maj gav Folketingets Venstre, Bergs og Hørups Parti, 34,000 Stemmer og 29 Folketingsmænd; de Moderate, Høgsbros og Bojsens Parti 22,000 Stemmer og 22 Folketingsmænd; Venstreløsgængere 30,000 Stemmer og 18 Folketingsmænd. 85,000 Stemmer var Venstre og gav 69 Folketingsmænd. Højre fik 53,000 Stemmer og fik 33 Folketingsmænd mod tidligere 35.

Det andet Folketingsvalg 26. Juli blev et endnu større Nederlag for Højre. Med 102,000 St. fik Venstre 75 Mandater, medens Højre kun fik 27. Af de valgte Venstrømænd tilhørte 31 Folketingets Venstre, 24 var Moderate og 20 udenfor Grupperne.

Det var altsaa to aldeles tabte Slag for Estrup og dermed for hans utvivlsomt altid nærede Illusion om, at om ham vilde engang det danske Folk samle sig. Det var det nu aldeles haabløst at tænke paa. Disse to Folketingsvalgs Udfald undlod ikke at gøre Indtryk paa Estrup og paa Højremændene i det hele taget. Stillet overfor disse alvorlige Tilkendegivelser følte adskillige af de gamle Nationalliberale en Trang til at melde sig fra.

De vilde ikke længere staa under Estrups Knaldepisk. Valgene var sikkert medvirkende til *Carl Plougs* Afgang, og hen paa Vinteren blev Samarbejdet mellem de Nationalliberale og det moderate Venstre, det vil sige mellem *Klein* og *Bojsen* med *Krieger* som Baggrund stedse intimere. De enedes om en Finanslov for 1882-1883, hvis Forudsætning atter var, at Estrup skulde gaa af og afgive Magten til et Blandingsministerium. Vi har ikke mere *Kriegers* Dagbøger som Kilde; han har selv tilintetgjort dem fra efter 1880 24. Juli, naturligvis fordi han ikke vilde efterlade Efterverdenen Beviser for, at han i disse Aar arbejdede paa Estrups Fald. Fra Foraarsmaanederne 1882 har vi dog nogle Optegnelser af *A. D. Jørgensen*, der viser, hvor langt *Krieger* var inde paa denne Tanke. Men tillige hans usigelige Stupiditet og Frygtsomhed. Skønt Tanken var, at han skulde afløse Estrup som Konseilspræsident i et saadant Blandingsministerium, var der næsten ingen, selv af det moderate Venstres Førere, han fandt kvalificeret til en Ministerstilling. Til Nød *Krabbe*, der var Jurist som han selv, men hverken *Høgsbro* eller *Bojsen* fandt Naade for hans Øjne, og *Holstein-Ledreborg* var ham aldeles forhadet; selv om *Klein* sagde han, at hans Mangel paa „almindelig Dannelsel“ gjorde ham umulig som Ministeremne. Det var det af Hørup saa ofte angrebne nationalliberale Hovmod, der forhindrede *Krieger* i at gribe ind i en Situation, hvor hans Indgriben vilde have været til største

Lykke for hans Fædreland. Skønt alle hans egne Medfølgere var yderst kede af ham, blev *Estrup*.

Men det begyndte at dæmre for ham, at han i Længden ikke vilde kunne blive siddende som Konseilspræsident alene af den Grund, at han ønskede at regere. Det mægtige Venstreflertal i Folketinget gav ham yderst knappe Finanslove og visnede alle hans Regeringslovforslag i Udvalg, der aldrig afgav Betænkning. Det var en yderst kedelig Situation for en Regering at være i. Mange Samfundsklasser henvendte sig til Regeringen om at faa gennemført det og det praktiske og forstandige Lovforslag, men det var den estrupske Regering, trods al dens Magtfuldkommenhed, umuligt at faa dem gennemført i Rigsdagen. *Berg* havde allerede ved Aabningen af Rigsdagen 1881-1882 sagt: „Jeg tror, at for et Ministerium, som tilsidesætter saadanne Valgresultater, vil alt visne i Hænderne“. Senerehen sagde *Hørup*, at denne naturlige Følge af Regeringens Ligeegyldighed overfor Valgresultaterne ikke burde betegnes som Visnepolitik, men som Impotenspolitik; det var Regeringen umuligt at faa noget som helst Lovforslag ført til Vedtagelse i Rigsdagen. *Estrup* begyndte langsomt at forstaa denne Venstres haardnakkede Modstand imod ham. Venstre kæmpede for en Idé: Folketingsparlamentarismen. *Estrup* havde ingen Ide af sig selv. Han mente, at det danske Folk maatte være veltilfreds med, at han havde paataget sig at administrere det danske Folks Anliggender saa godt, som kun han kunde gøre det. Men han forstod lidt efter lidt, at dette var ikke nok; ogsaa *Højre* maatte have en Ide at kæmpe for.

Københavns Befæstning.

Bismarcks unødige og udfordrende Ophævelse af Pragfredens § 5, der offentligjordes i 1879, men dateret 1878 11. Oktbr., vakte stor Harme og Sorg i hele det danske Folk. Nu maatte enhver Tanke opgives om, at Danmark med Tysklands gode Vilje kunde faa det danske Nordslesvig tilbage. En Generhvervelse af det tabte danske Land, der var alle Danskes Haab, kunde efter indflydelsesrige danske Kredses Mening kun ske i Kamp med Tyskland; hertil maatte Danmark ruste sig. Tankegangen var i og for sig forklarlig. Men betænkeligt var det, at denne Stemning bevirkede, at en Aktion, der udgik fra en Officerskreds, under disse Omstændigheder kunde faa Skin af at møde Tilslutning i folkelige Kredse. Aktionens Leder var Oberst *I. I. Bahnsen*, der 1880 var blevet Direktør for Krigsministeriet. Han havde sat sig i Hovedet, at den eneste Mulighed for dansk

Militærvæsens Opretholdelse laa i, at Landets Hovedstad, København, blev gjort til en Fæstning. Her maatte Danmark, som i 1659, forsvares, indtil Vestmagterne kunde komme det til Hjælp. Hele den storpolitiske Baggrund for denne Betragtning var lige saa fantastisk som de Nationalliberales skandinaviske Forsvarspolitik, thi naar vilde det Øjeblik komme, da Vestmagterne, der altid havde svigtet Danmark, vilde enes om at nedkæmpe Tyskland?

Det skete ganske vist i 1914, men det kunde Bahnson intet vide om i 1881. For ham som Krigsministeriets Direktør var det sikre, at Kravet om Københavns Befæstning vilde nødvendiggøre en mægtig Udvikling af det danske Militærvæsen. Der maatte Befæstningsarbejder til, omfattende Udvikling af Artilleriet, Udvidelse af Landhæren og dens Kadrer. Han kastede sig med Iver ud i Arbejdet for denne Sag. Man fik at se det Særsyn, at Bahnson fra at være en Embedsmand i Krigsministeriet udviklede sig til at blive en politisk Agitator. Estrups Krigsministre i disse Aar, *Kauffmann* og *Ravn*, fandt sig deri.

Som Krigsminister forelagde *Ravn* 1881, forsigtigvis i Landstinget, en Fæstningsplan, der krævede 34 Mill. til Københavns Landbefæstning, 13 til dens Søbefæstning, 9,5 til Befæstninger ved Aggersø, Lille Bælt og Helgenæs, 6,5 til Flaaden, ialt 63 Mill. Men selv i Landstinget gik ikke blot de faa Venstremænd, men ogsaa *Andræ*, *Ploug* og Nationalbankdirektør *Ussing* mod Forslaget; det viste sig umuligt i Landstingsudvalget at faa et Flertal for Københavns Befæstning. Og det var bekendt nok, at saa at sige alle Folketingets Medlemmer var derimod. Men *Bahnson* brød sig intet derom, han var i saa Henseende en tro Lærling af *Estrup*. Hvad kom Folketingets eller selv Rigsdagens Mening ham ved? Han som Krigsministeriets Direktør havde den Formening, at København skulde befæstes, enten saa Rigsdagen peb eller sang. Kunde man ikke faa den til at bevilge Midlerne dertil, maatte de skaffes paa anden Maade. Bahnson fik 1881 Bladet „Vort Forsvar“ oprettet, og 1882 fik han gennem Mellemænd omved 4000 fynske Kvinder til at underskrive en Adresse om, at de ønskede et fastere Værn for vort Folk. Blandt dem indsamledes en Sum af omved 8000 Kr., der af Bahnson eller rettere en ham nærstaaende Ven, Generalmajor *H. V. O. Madsen*, atter anvendtes til hos Krupp at bestille et Batteri paa 8 Stk. 15 cm.s korte Fæstningskanoner med Ammunitionsforsyning og andet Tilbehør. Det var det første Eksempel paa, at en saa høj Embedsmand som Krigsministeriets Direktør kunde tillade sig at modtage som Gave fra private Personer Krigsmateriel, som det tilkom Folketinget at bevilge Midlerne til. Da *Bahnson* var Krigsministeriets Direktør, fandt unge Officerer det naturligt,

at de rejste om i Landet og holdt Taler til Forsvar for Københavns Befæstning til Lands og til Vands.

Af alle Venstres Førere var *Hørup* den eneste, der forstod, hvor farlig og usømmelig denne Officersagitation var, eller i alt Fald den eneste, der havde Mod til at tage til Orde derimod. Han gjorde det paa et stort Valgmøde i Aarhus 1882 27 Jan. Aarhus var i disse Par Aar Genstand for den største politiske Opmærksomhed. *Lars Bjørnbak* var død 1878, men hans Søn *Viggo* stræbte at tage baade hans Højskole og hans politiske Standpunkt i Arv efter ham. Som Modstander mødte han imidlertid den personligt højst sympatiske Godsejer og Højre-mand *H. P. Ingerslev* til Marselisborg. Ved Valgene 1881 havde de staaet som Modkandidater. 25. Maj havde Ingerslev sejret med 2025 St. mod Bjørnbaks 1882, men 27. Juli med kun 2071 St. mod Bjørnbaks 2062. Paa Grund af Valgklager havde Folketinget ikke villet godkende Valget, og der skulde nu være Omvalg 1882 31. Jan. Hørup var blevet tilkaldt for at støtte Bjørnbak og gjorde det i en stor Tale 27. Jan. „Hvorledes har Godsejerne skønnet paa den Ære, vi viste dem 1866? Hvad har de gjort for at forsone Folket med deres Ophøjelse? Mindretallet tog alt, hele Regeringen, alle Embederne, hele Magten i Landet, de delte med Flertallet saaledes, at de tog det hele og gav os Resten. Finansloven kunde undværes, et Godsejerministerium kunde leve den foruden. Den almindelige Valgret har ikke stort at sige, ingen afgørende Betydning, Folket kan ikke dømme i sine egne Sager. De siger, at Bevillingsret er Bevillingspligt. Hr. *Estrup* er i Tvivl, om det er Vilje eller Evne, det skorter Folketinget mest paa. Hvad har vi i disse femten Aar haft af Godsejerne andet end Spektakler og Ufred? Og til Gavn for hvem? For Kongen? Vor Konges Valgsprog er: „En fri Konge i et frit Folk“. Men Kongen er ikke fri, naar der om ham bygges op en Ring af Egennytte, Hovmod og Brutalitet, som skiller mellem ham og Folket. Er det for Embedsmændenes Skyld? Der har aldrig været et Ministerium, hvor Embedsmændenes Klager har lydt højere. Ingen Lønningslove, intet Dyrtidstil-læg. Derimod et ministerielt Tilsyn med Embedsmændenes Politik, som vi ikke har haft siden det Ørstedske Ministeriums Dage. De maa ikke tale til Rege-ring og Rigsdag, uden at de snakker Ministeriet efter Munden. Man binder Præsterne og slipper Officererne løs. Disse vandrende militære Lirekasser, der snart enkeltvis, snart i større Bander med deres kedsommelige Fæstningsmusik, de har Lov at spille, fordi under dette Ministerium er der Frihed til at spille efter Ministeriets Noder.“

Dette morsomme Billede, der falder saa vel ind i hele den muntre Tale, men

dog paataler Usømmeligheden i, at danske Officerer optræder som Agitatorer for Københavns Befæstning — hvorledes er det ikke senerehen blevet misbrugt som Bevis for Hørups manglende Fædrelandsfølelse?

Men Aarhus By vedblev at være Højre, og derfor blev Ingerslev 31. Jan. dog genvalgt med 2186 St. mod Bjørnbaks 2167.

Hvad skal det nytte?

I Rigsdagssamlingen 1882-1883 kom *Ravns* Befæstningsforslag atter til Forhandling i Rigsdagen. *Estrup* tøvede endnu og vilde først se, hvorledes Rigsdagen vilde stille sig dertil. Nu var Udgiften sat op til 72 Mill., fordelt paa ti Aar, og nu blev det trods de største Betænkeligheder vedtaget af Landstinget med 33 St. mod 10, kun 43 stemte af 66.

I Folketinget mødte Forslaget en absolut Modstand. Selv den nyvalgte liberale Højremand, *Christopher Hage*, var den første til at gøre opmærksom paa, at Danmark ikke kunde indrette sit Forsvarsvæsen aldeles suverænt, uden Hensyn til Stormagterne. „Uden Alliance er vort Forsvar intet, hvad kan det hjælpe?“ Han anbefalede sammen med Sverige og Norge at søge et Venskabsforhold til Tyskland — *Bjørnsons* store Tanke.

Udvalget, hvis Ordfører var *Bojsen*, udtalte: „Saalænge Københavns Befæstning er det Centrum, hvorom Regeringens Tanker drejer sig, vil det utvivlsomt være en Umulighed at føre Forsvarssagen til en endelig, efter Landets Vilkaar og Forhold tilfredsstillende Løsning.“ Udvalget foreslog derfor Folketinget at vedtage en Dagsorden om, at Tilvejebringelsen af den fornødne Enighed om Ordningen af Landets Forsvarsvæsen krævede en Regering, der gør dette Spørgsmaals Løsning til sin alvorlige Opgave.

Med vanligt Hovmod erklærede *Estrup*, at denne Venstres Dagsorden aldeles ikke kunde bringe ham til at gaa af, da Flertallet ikke samlede sig om et positivt Program og derfor ikke kunde betragtes som et parlamentarisk Flertal.

Det var under Debatten om denne Dagsorden, at *Hørup*, vel for ham selv helt tilfældigt, kom til i Folketinget 1883 29. Marts at holde sin mest berømte, berygtede og berømmelige Tale. Den lød:

„Den højtærede Konseilspræsident kom til det Resultat, at der ikke i denne Dagsorden for ham er nogen parlamentarisk Grund til at gaa. Dersom den højtærede Konseilspræsident var kommet til det Resultat, at denne Dagsorden, naar den blev vedtaget, vilde indeholde den allerbedste parlamentariske Grund

for ham til at gaa, saa ved vi jo dog allesammen, at han gaar ikke alligevel; han har i saa Fald en hel Pose fuld af antiparlamentariske, gode og gyldige Grunde til at blive. Saa viseligt er jo dette Ministerium indrettet, at naar de parlamentariske Grunde slipper op, saa har det de antiparlamentariske Grunde; saa at det kan aldrig komme til at sidde imellem Stolene; det har stadig Stole at skifte med, og de bærer lige saa godt. Paa den anden Side kan jeg ikke skønne, at den højtærede Konseilspræsident har videre Grund til at finde en Trøst i, at denne Sag ikke indeholder parlamentariske Grunde for ham til at gaa, thi hvis det var rigtigt, hvis den højtærede Konseilspræsident havde Ret deri, saa kan han jo ikke have glemmt, at der er hundrede andre Sager, som indeholder de allerbedste og gyldigste parlamentariske Grunde for ham til at gaa. Men selv den teoretiske Hovedlærdom, som den højtærede Konseilspræsident gav os, tror jeg ikke er rigtig. Den lød jo paa, at der ikke var noget parlamentarisk Flertal, eller at det Flertal, der er i denne Sal, ikke var parlamentarisk, fordi vi ikke havde noget positivt Program. Jeg ved ikke, i hvilken parlamentarisk Skole den højtærede Konseilspræsident har lært det. Jeg har aldrig hørt det før. Jeg ved ikke, hvorpaa den højtærede Konseilspræsident kan bygge den løjerlige Forestilling, at et Flertal for at være parlamentarisk skulde have et positivt Program i hver enkelt Sag. Hvorfor er det Flertal i dette Ting, der ikke vil bygge Fæstninger, mindre parlamentarisk end et Flertal, der vil bygge Fæstninger? Jeg skønner ikke Grunden. Jeg tror heller ikke, at det er parlamentariske Betragtninger, der her har ledet den højtærede Konseilspræsident, men jeg tror, at det er et Forhold af meget mere national Beskaffenhed. Det er saa, at der her i Landet hersker en vis Overtro. Naar man i en længere Aarrække har skraalet paa den samme Sag, saa stoler man paa, at selv om det kun er et meget lille Mindretal, der har samlet sig derom, kommer der dog tilsidst en Dag, hvor alle Mennesker vil sige om den Sag, at noget bør der dog gøres ved den. Jeg tror, at det er det, der ligger til Grund for den højtærede Konseilspræsidents Fordring om, at noget bør der gøres i denne Sag. Jeg deler ikke denne Overtro. Jeg for mit Vedkommende siger: Lad dem skringe, til de har skreget Halsen af sig! Det er mig ganske ligegyldigt. Ja, selv om man vil gaa ud fra, at noget skal der gøres, og at, naar der er gjort et stort Rabalder i en halv Snes Aar, saaledes som det er blevet gjort af Militærvæsnet her i Landet, skal der gøres noget, saa bliver dog det Spørgsmaal tilbage, om dette Noget skal være noget mere eller noget mindre end det vi gør nu, og hvad enten man besvarer det Spørgsmaal til den ene eller til den anden Side, skal det ikke lykkes den højt-

ærede Konseilspræsident at godtgøre, at det ene Svar skal være mere parlamentarisk end det andet.

Dermed forlader jeg den højtærede Minister, idet jeg dog til Slutning skal sige, at jeg er enig med den højtærede Konseilspræsident i, at Ansvar for det Uheld, som den højtærede Minister har haft i sine militære Sager, ligger i dette Ting. Det er dette Ting, der har slaaet Ministerens Fæstninger ud af hans Haand baade i 1876 og nu i Dag. Det er dette Tings Ære; det er derigennem det danske Folks Ære, men det er ikke Ministerens Ære at have overlevet denne Sag. Det er Ministerens Ansvar; det er Ministeriets Ansvar, at det har overlevet dette Nederlag for sin Livssag, og det er ingen Ære at overleve sine Livssager. Den Kirkegaard, hvor en Mand har begravet sine døde Livsopgaver, er sandelig ingen Hædersplads for ham at besøge. Det tror jeg er Forskellen, det tror jeg er den rette Opfattelse af dette Forslag.

Naar jeg derefter vender mig til den Dagsorden, vi staar i Begreb med at stemme over, skal jeg sige, at jeg agter at stemme for det Forslag, som Udvalgets Flertal har anbefalet os. Naar jeg ønsker at knytte nogle Ord dertil, er det ikke for at tage nogetsomhelst Forbehold overfor den ærede Ordfører (*Bojsen*), hverken overfor hans Udtalelser her i Tinget eller overfor hans Udtalelser paa Flertallets Vegne i Betænkningen. Det er klart, at slige Vendinger afhænger af det Grundlag, hvorpaa vi staar, den almindelige Baggrund af Stemninger og Almenanskuelser, hvorfra man gaar ud. Selvfølgelig falder Ordene anderledes i et Medlems Mund, der mener, at Militærvæsenet har afgørende Betydning for et Lands Ære, Selvstændighed og Udelelighed, end i et andet Medlems Mund, der, som jeg, har den Tro, at vort Militærvæsen har en saare ringe og ganske underordnet Betydning for vort Lands Ære, Selvstændighed og Udelelighed, og at disse tre umistelige Goder heldigvis til Lykke for vort Land vil vise sig at være bygget paa langt solidere Støtter end vort stakkels Militærvæsen. Det er ogsaa klart, at Ordene maa føje sig anderledes for et Medlem — jeg sigter ikke herved til den ærede Ordfører — der mulig ved at se paa vort nuværende Militærbudget skal komme til det Resultat, at dette Budget er for lille, at der maatte nogle flere Millioner til, at det vilde være hensigtsmæssigere at gaa op til endnu større Bekostning, end vi nu udreder, og som de Herrer ved er bleven fordoblet i de sidste 15 Aar — end for mig, som har den Opfattelse, at det nærværende Militærbudget allerede for længe siden har overskredet de fornuftige Grænser for, hvad vi her bør anvende dertil, og som derfor ikke kan tænke mig nogen samlet Revision af vort Forsvarsvæsen, uden at denne tillige

maatte blive en Reduktion. Jeg har med Forundring set Medlemmer her skille sig ud fra Flertallet for at udtale, at de paa ingen Maade vil være med til en yderligere Udvikling af vort Krigsvæsen. Det tvivler jeg slet ikke om, at de ikke vil være med til, og det antager jeg heller ikke, at nogen af os andre vil være med til. Jeg ser med megen Fortrøstning hen til dette næste Alvorens Ministerium, der skal tage Forsvarssagen under ny og samlet Overvejelse. Den Udvikling, der er foregaaet her i dette Ting, og som jeg tror, at den højtærede Konseilspræsident sagde, han ogsaa havde Blik for, strækker sig ganske vist langt udenfor dette Tings Grænser; den breder sig til hele Folket. Dersom der i tidligere Tid var nogen Tendens i Folket til at behandle denne Sag rent overfladisk, paa Fantasiens Vej, med overspændt æstetisk Følelsestilskyndelse, saa tror jeg, at det er forbi. Jeg tror, at dette Spørgsmaal: hvad skal det nytte? dette Spørgsmaal, der er en Hæder for vort Folks Forstandighed, breder sig mere og mere ud gennem alle Lag i Befolkningen, og jeg nærer den Tro, at den Tid ikke er fjern, da ingen ærlig Mand eller Kvinde her i Landet vil tro, at det er forsvarligt, eller vil kunne undgaa at se, at det er letsindigt og samvittighedsløst at tage en Sag som denne uden dertil at knytte det Spørgsmaal: Hvad skal det nytte? En Sag som denne, der for Tusinder og atter Tusinder af fattige Familier betyder et Bidrag — ikke alene i Penge, men i personlig Kraft — der føles stort og byrdefuldt, kun altfor stort og byrdefuldt. Med disse Ord skal jeg atter stemme imod Københavns Befæstning. Jeg har med disse faa Bemærkninger ønsket at skaffe Plads for dette Indtryk, at dersom der her i Tinget er Venner af Militarismen, Folk, for hvem Militarismen er en Livssag, saa er der ogsaa her i Tinget Fjender af Militarismen, Folk, for hvem Modstanden mod Militarismen er en Livssag.“

Der skete nu det besynderlige, at Folketingets Formand *Krabbe* fandt sig foranlediget til at paatale *Hørups* Udtalelse, idet han bemærkede, at den ærede Taler ikke havde tilstrækkelig Grund til at rejse Tvivl om, at de der har en anden Anskuelse end han, unnlader at tage Hensyn til, hvad denne Sag skal nytte til, og at han ikke troede, at der var Føje for ham til i saa stærke og bitre Udtryk at stemple dem som han tror unnlader at tage dette Hensyn. Naar man sammenholder Paamindelsen med *Hørups* Ord, ser man let, at den var ganske uberettiget, vel ogsaa snarere et pludseligt Udslag af den Uvilje imod *Hørup*, som blev stedse mere herskende hos de ledende Moderate, *Høgsbro*, *Krabbe* og *Bojsen*, men ganske særlig hos *Klaus Berntsen*, der ligefrem udviklede sig til hans aabenbare Fjende. Oprinet, der endte med, at *Krabbe* endog kaldte *Hørup* til

DE FEM VENSTREFØRERE

1883.

Orden, blev imidlertid almindelig misbilliget indenfor alle Kredse af Venstre. Da der paany i April skulde være Formandsvalg, blev *Krabbe* kun genvalgt med Højres Hjælp med 48 St., medens *Berg* fik 42 Venrestemmer.

Ogsaa paa andre Maader bragte disse Aar store Nyvindinger for Bergs og Hørups Parti: 1882 stiftedes Studentersamfundet under Metropolitanskolelæreren Dr. *Pingels* Formandsskab, 1883 Københavns liberale Vælgerforening, der hurtigt fik 4000 Medlemmer. Begge Steder var radikale Venstremænd de førende. Og indenfor Højre voksede den liberale Opposition, særlig i Børs- og Forretningskredse, hvor *Tietgen* var dens skjulte Leder.

Folkemøderne 1883.

Sommeren 1883 blev de store Folkemøders Tid, Venstre havde planlagt fire: 20. Maj i Herthadalen, 3. Juni i Sakskøbing, 17. Juni i Skanderborg og 24. Juni i Højby paa Fyen. Der var overvældende Tilslutning; det mindste Møde samlede 5000, det største i Skanderborg 20,000 Deltagere. Overalt vedtoges en Resolution om, at „kun ved et Ministerium, der er Udtryk for Folkets Anskuelse og Ønsker, vil Forfatningen atter virke efter sin Hensigt og den nuværende Stilstand afløses af Udvikling og Fremgang“.

Alle Venstres store Førere talte ved disse Møder: *Berg*, *Holstein*, *Hørup*, *Bojsen*; selv *Høgsbro* var purret ud. Om, hvor radikal Stemningen var paa disse Venstemøder, faar man næsten bedst et Begreb ved en spøgende Bemærkning i et Brev fra *Bojsen* til *Høgsbro* af 27. Juni: „Kære *Høgsbro*, det maa jeg sige — De har nok ordentlig stødt i den radikale Trompet i Højby! Jeg satte Tonen op til det høje C i Sakskøbing, men De har mindst taget Cis!“ *Holstein* sagde i Skanderborg, at Estrups Tilhængere vilde Enevældens Genindførelse. „Kan en Regering blive ved uden at faa Love vedtaget og Penge bevilget, saa er al Tale om en fri Forfatning kun Mundsvejr.“ I Højby var over 6000 Mennesker til Stede; *Hørup* holdt her en af sine mest sejrssikre Taler:

„Naar har vi haft Møder som disse? Aldrig saa store, aldrig saa enstemmige. Det er det samme Sind overalt, den samme Følelse af Uro og Fare, den samme Trang til at rykke hinanden nærmere, til at mærke, at vi er mange, til at forvise os om, at vi kan stole paa hverandre.

Et Resultat har disse Møder allerede bragt. De har lært Reaktionen — hvis eneste Program er: Vent bare — at der er intet for dem at vente efter. I 8 Aar har de siddet og kigget efter Omslag i Vejret, men deres Vejrprofeter er

daarlige Spaamænd; der kommer intet Omslag. Vinden er venstre her i Landet, og den holder sig nok. Den vil blæse over deres Grave.

Jeg behøver ikke at sige: hav Mistillid til disse Ministre, ti Mistilliden er lige dyb og lige ubegrænset alle Vegne. Hvad har de ogsaa gjort, at vi skulde have Tillid til dem? Ellers naar et Ministerium har regeret i 8 Aar, saa har de en dobbelt Liste til deres Anbefaling, en over alt det gode, de *har* gjort, og en over alt det gode, de *vil* gøre, og den ene Liste anbefaler den anden. Men disse her holder ingen Lister, de møder med tomme Hænder, deres Historie er snart fortalt, den er nem at lære, lige saa nem som Kong Olufs med Tilnavnet Hunger. Hunger hed han og Hunger var der, og mer er der ikke om ham. Saa-dan er der ogsaa kun en Ting om dette Ministerium at lære. De lavede Provisoriet, og Provisoriet vil bære deres Navn gennem Historien. Men naar vore Børnebørn har lært Historien om Provisoriet, saa er der ikke mere om Hr. Estrup. For hvad der ellers kan være af Studepolitik og Presseprocesser og Majestætsforbrydelser og Næser til Embedsmænd og Afskedigelser og sligt, det er kun et døende Regimentes sædvanlige Krampetrækninger. Det begraver vi med dem, det spilder vore Efterkommere ikke Tiden med at huske.

Deres Venner maa være lidet opfindsomme eller der maa være dyr Tid paa Undskyldninger, for jeg hørte aldrig anden Undskyldning end denne ene: at Kongen har valgt dem. Men jeg synes, at det vilde være mere royalistisk at tie stille med det, saa længe de gør Kongens Valg saa liden Ære. Det ved vi dog, at vi har Ministre til at bære Skylden for Kongen, ikke til at kaste Skylden paa Kongen. De sidder ikke paa Kongens Ansvar, men paa deres eget. Og det ved vi ogsaa, at Kongen ikke udnævner Ministre, som man vælger Venner til sit Bord, dem, man bedst kan lide at søge Selskab med; men han har valgt dem til at svare for Landet, saa længe de sidder over Landet, og svare skal de baade til at de kom, og til at de ikke er gaaet endnu.

Det er Ministres Embede at gaa i Spidsen for et Folk, men de, vi nu har i Embederne, de gaar bare i Vejen for Folk; selv gør de intet godt, og andre kan heller ikke faa Lov. I de første 10 Aar af denne Konges Regering skete de: dog noget, Maskineriet var i Gang; om end kun smaat, kom vi dog frem. Men i det ellefte Aar, da disse Ministre bød sig til, kørte de al Ting i Staa, og der staar det den Dag i Dag.

Nu er der kun en Vej: Haand i Haand og saa frem ad den lige Vej, om Grundloven skal komme til Ære i Danmark igen. Vort Samlingsord skal være Folkets Selvstyre. Det er intet Kongeord. Det Ord er bondefødt. Det er født

i Striden. Det er tungt nu af et helt Folks retsmæssige Vrede. Men det skal blive et Fredens Ord for vort Folk. Den Dag kommer, da det skal blive en daglig Nødvendighed for et ærekært Folk, selvfølgelig som Luften vi aander, som Sproget vi taler. Ja den Dag skal komme, da det Ord ligger over vort Land, højt og varmt som Lyset en Sommerdag. Det er en Livsnødvendighed for et lille Folk som vort. Al vor Fremtid hænger deri, al vor Ret til at være noget for os selv, al vor Velfærd og Lykke. Det er blevet denne Slægts Sag at erobre Friheden for anden Gang, det skal blive denne Slægts Ære at sende Friheden sikret i Arv til vore Sønner — Skam og Skændsel over os, dersom vi slipper!

Hvis jeg tilsidst maa give Jer Bønder et Raad, saa vil jeg sige: I denne Sag kommer I ikke til at staa alene. Tag Hjælpen, hvor I kan finde den, skyd ingen Haand tilbage. Men jeg siger tillige: Ræk ikke Halsen saa langt efter nykommen Hjælp, at I taber Hovedet, om den glipper. For det er lige saa sandt, at den tunge Ende af denne Sag, den kommer I Bønder til at bære. Men lad det blive klart for alle, at det, vi vil, det er *Landets* Fremgang. Bøndernes Sag er ingen Bondesag, men det er Folkets Ære og Landets Lykke. Og i den Sag har vi Lov at regne enhver ærekær og retsindig Mand for vor naturlige Meningsfælle og kun de Frihedens Uslinge for vore Fjender, der skriger paa en Herre den første Gang, de ikke faar deres Vilje. Vi vil Landet for Landets Mænd, og at de fleste Stemmer skal skille Trætten. Mer forlanger vi ikke og mindre nøjes vi ikke med. I ti Aar har vi vist, at vi kan fare med Læmpe, det bliver de andres Sag, om de nøder os til at sætte haardt mod haardt, til at give raat for usødet.

Mit sidste Ord skal være Folkets Selvstyre. Et Leve for et ærekært, et selvstyrende Folk!“

Hørup 1883.

I Virkeligheden stod Hørup i denne skønne Sommer 1883 paa sin Lykkes Tinde. Han maatte selv synes, at han havde virkeliggjort sin Ungdoms mest højtflyvende Drømme.

Køgekredsen var fast i hans Haand. Allerede 1876 havde han her oprettet Dagbladet Østsjællands Folkeblad, og i dettes Redaktør, *Søren Svarre*, havde han fundet ikke blot en trofast Forsvarer af de politiske Anskuelser, han selv kæmpede for, men ogsaa en paalidelig Ven og en meget intelligent Pressemand og Bladleder. Hørup var her, som Østsjællands Folkeblad skrev 1881 21. Maj, stadig

Bøndernes Kandidat, thi Køge By var endnu Højre som alle de andre danske Smaakøbstæder. Det var By og Land mod hinanden. Men ved begge Valg 1881 havde Hørup sejret stort, med 808 og 1024 St. mod Modkandidatens 462 og 524 St. Paa Rigsdagen havde han vundet Anseelse baade ved Rigsretssagerne og ved sit flittige Rigsdagsarbejde. Hans faste Meninger og glimrende Veltalenhed havde hævet ham op til Ligestilling som Venstrefører med Høgsbro, der var født 1822, Berg, der var født 1829, Holstein, der var født 1839, og Bojsen, der var hans jævnaldrende fra 1841. Litografiet af de fem store Venstreførere smykkede snart Tusinder af danske Bondehjem.

Men dertil havde han sin særlige Stilling som Morgenbladets Redaktør, der ikke blot gav ham rige Muligheder for ved sin Aandskraft at paavirke Meningsdannelsen i alle Landets Kredse og Samfundsklasser, men ogsaa til at blive en Formidler, en Brobygger mellem Bondedemokratiet og den nye Intelligens, den nye videnskabelige Forsken, den nye Skønlitteratur, der var bestemt til at afløse den nationalliberale og romantiske.

Han erkendte og indsaa ganske klart, at til Gennemførelse af den Aandsændring i det danske Folk, han tilstræbte, krævedes en Fører, der havde en langt større folkesamlende Kraft, end han selv var i Besiddelse af; det var derfor, han med saa stor Loyalitet, ja næsten Begejstring havde sluttet sig til *Berg*, skønt han som før nævnt klart saa de Brist i Intelligens og Karakter, der maaske vilde forhindre *Berg* i at naa det Maal, han var bestemt for som den store danske Folkefører. Dog endnu i Sommeren 1883 var Haabet om, at det nok skulde lykkes, levende hos Hørup. Folkemøderne 1883 havde faaet deres Stemning og Tone fra *Berg* og *Hørup*, og *Holstein* vilde blive en glimrende Tredjemand i deres Arbejde.

Bergs Frafald.

„Da skete det utrolige, det uventede, den mørkeste Gaade i hele Aarhundredets Politik. I Slutningen af 1883 forlod *Berg* de Radikale og gik over til de Moderate. Ingen forstod det. Ingen har prøvet paa at forklare det, endnu saa mange Aar efter skjuler dette ubegribelige sig i den Menneskesindets Løndom, hvortil næppe mere end een Mand har Nøglen“. Saaledes skrev Hørup ved Nytaar 1901. Efter sytten Aars Overvejelser kunde han ikke komme til andet Resultat, end at den egentlige Aarsag til Bergs Frafald maatte søges i dennes eget Sind.

Som den hele politiske Stilling var i Efteraaret 1883, maa Bergs Handling ogsaa synes højst uforklarlig. Ikke mindst ved Hørups trofaste Medarbejde havde Berg da naaet en af alle anerkendt Stilling som Venstres Fører. Folketingets Venstre var med sine 31 Medlemmer mod de Moderates 24 og Venstreløsgængernes 20 ikke blot talmæssigt den største Venstregruppe, men da særlig de Moderate overalt i deres Krese var truet af store radikale Mindretal, var de allerede af den Grund tvunget til at følge den radikale Ledelse. Og de fulgte den, om end med nogen Knurren over Bergs Selvherskertilbøjeligheder; Sommerkampagnen 1883 slog ogsaa hos dem enhver Tvivl ned om, at man maatte samle sig om Berg. „Morgenbladet“ begyndte at vinde Terræn ogsaa i selve København. Som Hørup videre siger 1901: „Den Hær var dannet, der skulde tage mod Stødet af det næste Provisorium, de Radikale raadede for, baade hvor længe det skulde vare, og hvorledes det skulde ende. Naar det kom, kunde man ikke vide, men man vidste, hvorledes det vilde komme. Højre havde kun Militærvæsnet at slaas paa, det var den eneste Sag, hvormed de kunde vente at gøre noget Indtryk paa visse Dele af Modstandernes Vælgere, navnlig i grundtvigske Krese. De Radikales første Gerning bestod derfor i at ødelægge denne Position, inden Højre fik Tid til at bruge den. Man spurgte, hvad det skulde nytte, og da der ikke herpaa kunde gives noget Svar, der lignede sund Fornuft, begyndte man den Agitation, der skulde knytte Provisorismen og Militarismen til hinanden som to Sider af samme forhadte Ting, der fulgtes ad i samme Undergang“.

Den almindelige Forklaring er nu den, at Bergs Omslag i Vinteren 1883 skyldtes rent aandelige Aarsager. Han skal pludselig engang omved 1. November have følt sig saa rystet over det Fritænkeri og den Modstand mod Københavns Befæstning, der kom til Orde i „Morgenbladet“, at han derfor besluttede sig til at fjerne Hørup og Brandes. Forklaringen er aldeles uholdbar. Vistnok havde Berg nu og da i den første Tid været ængstelig for „Morgenbladet“s lidt udæskende Ugudelighed, men sikkert kun saa længe han frygtede, at det skulde være til Hinder for Bladets Fremgang. Den Frygt var han kommet over. Det er udelukket, at Berg, der selv havde kaldt Folketinget et hedensk Hus, der i alle Forhold havde lagt sit Frisind aabent for Dagen, der var en lige saa skarp Bekæmper af Københavns Befæstning som alle andre Folketingsmænd af Venstre, pludselig skulde have faaet Anfægtelser.

Mere Mening er der i at henvise til, at Bergs Overbevisning om hans

Politiks Rigtighed — thi hele Venstres Politik var efter hans Mening alene hans Politik — kan være blevet noget rystet ved det store Vennemøde, de politiske og upolitiske Grundtvigianere afholdt 1883 8. Septbr. og de følgende Dage som Hundredeaarsfest for *Grundtvigs* Fødsel. Det viste sig allerede paa Mødets første Dag, at skønt Grundtvigianerne blev forhaanede af alle Hovedstadens Højreblade, var de dog mest fortørnede over, at „Morgenbladet“, Venstres Hovedorgan, for 8. Septbr. ikke med et Ord havde omtalt deres Fest. „Morgenbladet“ skyndte sig at indhente det forsømte ved at formaa *Edvard Brandes* til 9. Septbr. at skrive en Artikel om Grundtvig, der søgte at forene Kritik af Grundtvigianismen med en ubetinget Anerkendelse af Grundtvigs Aandskraft. Brandes hæver sig til disse Ord: „Han havde en lysende Frihedstrang, en ubetingelig og sejrssikker Tillid til det frie Ord, som maaske er hans fuldeste Ret til Berømmelse. Det er denne, der muliggør en Forbindelse mellem hans Tilhængere og alle dem, der elsker den frie Tanke og den fulde Sandhed. Han har rusket danske Mænd og Kvinder op til en Aandsvakhed, som endnu fjerner den livløse Søvn. Selv de, der staar hans Lære fjernt og ikke vilde deltage i Festlighederne i Gaar, kunne Dagen efter anerkende den store Mands Gerning, der samler Tusinder i Grundtvigs Navn.“

Man skulde tro, at denne glimrende Artikel kunde have forsonet Vennemødet. Men det var saa langt fra. Det var allerede en Fornærmelse, at det var *Edvard Brandes*, der havde skrevet den, og desuden brød man sig i disse Krese ikke om nogen aandelig Vurdering af Grundtvig, man vilde have Ærefrygt og Tilbedelse. Og her maatte saa *Berg* selv læse Grundtvigianerne Teksten: „I sine historiske Skildringer og i sin Sang om den danske Menigmands Bedrifter var det Folket og ikke Grundtvigianernes Bedrifter, Grundtvig skildrede. Han regnede alle Danske med til Folket, og det var derfor ikke i hans Aand, naar man nu kaldte dem, der ikke var Grundtvigianere, for fremmede. Naar *Ludvig Schrøder* siger, at vi ligger i Taage og savner Landkending, da er det en Fornærmelse mod det danske Folketing, thi det ved meget godt, hvad det kæmper for. Det kæmper for Hævdelsen af Forfatningens Grundpiller, den almindelige Valgret og Skattebevillingsretten, og i dette Arbejde tager det mod Hjælp af enhver, der ærlig arbejder mod samme Maal“. Saa lidt lod *Berg* sig endnu 10. Septbr. paavirke af Grundtvigianernes Misfornøjelse, som han kendte saa godt i Forvejen.

Men saa skete der noget nyt. Da Rigsdagen traadte sammen i Oktober 1883, blev *Berg* valgt til Folketingets Formand i Krabbes Sted. Det var en

formel Bekræftelse af, at hele Venstre anerkendte hans Førerskab. Og Valget medførte, at Berg i denne Anledning fik en særlig Audiens, der tillod ham for første Gang at føre en Samtale under fire Øjne med Kongen om Landets hele Politik. Endelig havde han en Lejlighed til at forelægge Majestæten sine Meninger herom. Hvor oplysende, om man havde et Referat af denne Samtale. Berg har sikkert af yderste Evne søgt at forsone og berolige Kongen, men det er dog højst usandsynligt, at det skulde være lykkedes ham at betage Kongen Frygten for, at her stod han igen over for en Konsejlspræsident, der vilde dominere ham. Derimod er det højst sandsynligt, at Kongen har antydnet over for Berg, at hans Chancer vilde væsentligt øges, om han opgav sin nære Forbindelse med Fritænkerne. Den barnefromme Kristendom, der helt beherskede det danske Hof og saa kraftigt var blevet styrket af Biskop *Martensen* som kgl. Konfessionarius, gør en saadan Antydning fra Kongens Side ikke blot forstaaelig men helt selvfølgelig. Og for at naa sit store Maal var Berg ganske parat til at imødekomme Kongen paa dette Punkt. Samtalen var vistnok for begge Deltagerne højst tilfredsstillende. Kongen havde jo allerede tidligere, naar Ministerkriserne gik i Haardknude, talt om at kalde Berg; der herskede virkelig i Regeringskresen i den følgende Tid en ikke ringe Ængstelse for, at han maaske kunde gøre Alvor af det.

Berg gik fra Kongen med en fast Overbevisning om, at et Regeringsskifte laa inden for Mulighedens Grænser, ja næsten naar som helst kunde blive til Virkelighed. Denne Overbevisning bestemte hans Handlinger fra da af for næsten et helt Aar. Vi maa naturligvis her tage i Betragtning hans kolossale Evne til Selvillusionering, at hans Selvtillid gjorde ham helt enfoldig; det var ham helt umuligt at opfatte, hvilket Indtryk han i Virkeligheden gjorde paa andre Mennesker. For ham stod det som givet, at dette Indtryk kun kunde være det bedste. Han var i Efteraaret 1883 kun 54 Aar gammel og havde med det Spand af Aar, der almindeligvis er tilstaaet fysisk stærke Politikere, god Tid til at vente. Men han var rasende utaalmodig; det skulde være nu. Var dette den Menneskesindets Løndom, Hørup taler om? *Berg* var nu fast overtudet om, at Kongen paa visse Betingelser havde tilsagt ham Konsejlspræsidiets. 1883 15. Decbr. holdt han i Den liberale Vælgerforening en Tale, hvori han forudsagde Ministeriet *Estrups* nærforestaaende Fald og skildrede Fremtidens Mand: en Mand, der kan staa fast, hvor der skal staa fast, og give efter, hvor der skal gives efter.

Hørups Afskedigelse.

Da havde han allerede givet efter, hvor der skulde gives efter.

Hørup var endnu om ved 1. November i højt Humør. *Edvard Brandes* skriver 4. November til *Kielland*: „For Tiden gør Venstre ingen Dumheder, Berg er som Formand mindre skadelig, og Hørup er skudt langt frem. Han er det mest fornøjelige, jeg længe har set ham, og du maa indrømme, at „Morgenbladet“ er respektabelt“. Ja, det var det, og det var ydermere ved Hørups og Brandes Arbejde næsten bragt til at balancere. Ved Udgangen af 1883 havde det 2547 Abonnenter og en Annonceindtægt for Aaret paa Kr. 23,400; det var lykkedes at nedbringe Tabet for 1883 til kun Kr. 556.

Det var i November, Berg begyndte sin Aktion. Det er næppe muligt kronologisk at fastlægge dens Udvikling. Det synes, at Berg er begyndt med inden for det samlede Venstre at fremsætte den Mening, at da Venstre-grupperne nu atter arbejdede sammen, burde „Morgenbladet“ igen blive deres Fællesorgan og Kontrakten med Forpagtningsselskabet opsiges. Dette billigedes af Venstre, der valgte *Berg, Bojsen og Hørup* til fremtidige Udgivere af Bladet. Men Hørup vilde naturligvis ikke tiltræde denne Ordning, medmindre han vedblev som ansvarshavende Redaktør og eneraadig over Bladets Indhold. Det mente det moderate Venstre, der nu endelig saa en Lejlighed til at faa Haand i Hanke med „Morgenbladet“, ikke at kunne gaa ind paa. Det er muligt, at Berg gerne vilde have bevaret Hørup som Redaktør, men han vilde have ham under en Kontrol, som Hørup hverken kunde eller vilde finde sig i.

Kontrakten skulde opsiges inden 15. Decbr. Forhandlingerne derom førtes mellem Berg og Bojsen bag om Hørups Ryg. Fru *Emma Hørup* skildrer, hvor dramatisk deres Resultat blev Hørup bekendt. Landstingsmand *Peter Jensen* paa Stengaarden i Hellerup, der altid havde ment, at Berg og Hørup burde samarbejde, havde indbudt til Middag, vel engang i de første Dage af December. Berg var ogsaa indbudt, men kom noget sent og var temmelig eksalteret, fordi han, som alle forstod, kom fra det endelige Partimøde i Venstre, hvor det var besluttet, at Partiet igen skulde overtage „Morgenbladet“, Hørup og Brandes afskediges. Middagen forløb under trykkende Tavshed, til Brandes tog sit Glas, hilste paa Hørup og sagde: Saa begynder vi to et nyt Blad.

1884 6. Januar skriver den heftige *Edv. Brandes* til *Kielland*: „Nej du, der

er andre, som det ser galt ud for. Der er for Eksempel Hørup. I mange Herrens Aar har han redelig tjent Berg, og nu smider denne ham væk. Du kan aldrig forestille dig paa hvilken sjofel og lumpen Maade. Vor fede Ven er i Færd med at tilkøbe sig en Ministertaburet for Københavns Befæstning. Maaske bliver han dog snydt“.

Valget 1884.

„Morgenbladet“ udkom 1884 1. Januar under *Berg og Bojsen* som Udgivere med *Korsgaard* som Redaktør. Berg skrev selv en Leder, der gik ud paa, at Bladet som politisk Hovedorgan for det danske Demokrati ikke samtidig kan være særligt Organ enten for et religiøst Parti eller for en enkelt Retning i Litteraturen. Det anerkender enhver politisk Meningsfælle uden Hensyn til hans religiøse Overbevisning, naar han vil tjene Demokratiet for vor fælles Sags Skyld og ikke har til Hensigt at bruge det for særegne Formaal. Bladet vil ikke tilsidesætte Hensynet til de religiøse Anskuelser, som overvejende er raadende i Venstrebefolkningen og i det danske Folk i det hele.

Saa stor Autoritet havde „Morgenbladet“ vundet under Hørups Ledelse, at der virkelig var en hel Del fremragende Forfattere, der endnu en Tid vedblev at skrive i det: *Monrad, Erslev, Drachmann, Henrik Pontoppidan, Hostrup, Schandorph*, selv *Erik Skram*.

Paa Edv. Brandes ivrige Opfordring overvejede Hørup Muligheden for allerede straks at starte et nyt Dagblad. For Brandes var dette den selvfølgeligelige Konsekvens, men for Hørup stillede Spørgsmaalet sig dog lidt anderledes. Han havde ikke blot været Bergs Redaktør men ogsaa hans fortrolige Medarbejder i al Venstrepolitik. Var det muligt for Berg at kaste ham over Bord ogsaa i saa Henseende? Hørup frygtede det, han sagde selv, at Bergs næste Skridt vilde være, at han vilde søge at trænge ham ud som en af Venstrepartiets Ledere, berøve ham hans Plads iblandt dem. Var denne Bergs Jalousi mod Hørup ogsaa en Nøgle til Menneskesindets Løndom? Derfor ventede Hørup; han vilde først se, hvad Bergs hensynsløse Aktion kunde føre til.

Saa kom Folketingsvalget 1884 25. Juni. Det blev et knusende Nederlag for *Estrup*. Valgdeltagelsen steg ved dette Valg til 59 pCt. Højre svandt ind til 19 Mand, Venstre voksede til 83. Bergs Gruppe fik 46, de Moderate 23, de Liberale 8 og Venstreløsgængerne kun 4, Socialdemokraterne 2. Det af-

gørende var Valget i København, her tog de to Socialdemokrater og de tre Liberale, deriblandt *Hage*, Kredsene fra Højremænd. Her skete det opsigtsvækkende, at *Tietgen* 23. Juni mødte op ved et af Hages Valgmøder i 7. Kres og lod meddele, at Etatsraad *Tietgen* støttede Hages Valg. Dagen efter fulgte den store Købmand *Hans Broge* i Aarhus *Tietgens* Eksempel og meddelte, at ogsaa han ønskede Venstremanden, Dr. *Pingels* Valg; denne sejrede da ogsaa med 2686 St. mod *Ingerslevs* 2129. I Køge fik *Hørup* 1080 St. mod 504.

Denne mægtige Valgsejr burde have overbevist *Berg* om, at hans Plads var som Fører for det sejrige radikale Venstre. Det er besynderligt, at han ikke kunde se, hvilket Muligheder Valget 1884 beredte ham. Det var *Hørups* Politik, der havde sejret, baade i Landkredsene og selv i København, der behøvedes blot, at *Berg* skulde stille sig i Spidsen for dette store Resultat. Men han var nu som før alene optaget af Tanken om et forestaaende Regeringsskifte. Efter Valget 1884 sammenkaldte han Venstres ledende Politikere til et fortroligt Møde og bad dem være forberedt paa, at den Dag var nærmere, end man anede, da Venstre maatte danne Ministerium. Efter et Øjeblik Tavshed spurgte *Holstein-Ledreborg*, om der fra allerhøjeste Sted var sket nogen Henvendelse, og da *Berg* svarede nej, lo *Greven* ironisk og udbrød, at saa var det bedst at vente med at fordele Porteføljerne, til Kongens Opfordring forelaa.

Naturligvis burde Valget være fulgt af et Regeringsskifte, og dette indsaa de besindigere Højremænd meget godt. Da Rigsdagen mødtes i Aug., drøftede Landstingets Højre Spørgsmaalet herom, men Tanken afvistes. *Nellemann* lod endog Dagbladet skrive en Artikel om Betimeligheden af en ny Regering. Det er muligt, at *Estrup* selv kan have henstillet til Kongen at kalde *Berg*. Men i saa Fald kun for at skræmme ham. Thi i Virkeligheden vilde *Estrup* i sin Halsstarrighed ikke lade sig fjerne, eller for at tale i en højere Stil: ofre sin Magtvilje paa Fædrelandets Alter. Heri bestyrkedes han i høj Grad af *Jacob Scavenius*, hvem det nu stod klart, at Københavns Befæstning kun kunde gennemtrumfes mod det danske Folks Vilje.

Kongen tøvede og var noget tvivlraadig; hans aandelige Mentor, Biskop *Martensen*, var død i Febr., og det havde sikkert gjort Indtryk paa ham, at Etatsraad *Tietgen*, denne oprigtigt kristne Mand, var gaaet imod *Estrup*. Kongen lod da *Tietgen* kalde til en Samtale — hvor trist, at vi heller ikke af denne Samtale har noget autentisk Referat! Kongen bad ham om for Fremtiden at lade ham selv vide, hvis han havde noget at klage over Ministeriet — under-

forstaaet: i Stedet for at give det offentlig tilkende paa et Vælgermøde — Kongen bad endog Tietgen om at love, at han i Fremtiden vilde meddele ham det, hvis han kom til den Overbevisning, at Kongen burde skifte Ministerium. Tietgen opfattede naturligvis øjeblikkeligt, hvad Vej Vinden blæste, gav Kongen sit Løfte og gik fra Samtalen med Erkendelse af, at han havde opgivet Kravet om en liberal Toldlov og anden Opposition mod Estrup, men ogsaa med en glædelig Bevidsthed om, at han havde faaet en Klemme paa dette Højreministerium, der nok skulde komme til Nytte. Saaledes helt efter egen Beslutning, uden at være „domineret“ af nogen, besluttede Kongen sig til at beholde som Konseilspræsident sin altid ærbødige Tjener og Herre Estrup, der dog blot synes som Modvægt mod Tietgens Løfte at have taget det Løfte af Kongen, at naar han nu indvilligede i at blive, saa vilde han ogsaa selv bestemme, naar han skulde gaa af engang i Fremtiden. Dette Løfte gav Kongen ham naturligvis med Glæde, og var sikkert nu meget tilfreds med, at det efter dybe Bekymringer og Overvejelser var lykkedes ham at føre den Krise, der havde truet Fædrelandet, til en saa lykkelig Løsning.

1884 12. Septbr. var den latente Ministerkrise efter Valget afsluttet. Denne Dag blev *Bahnsen* udnævnt til Krigsminister; Krigsministeriet udskiltes som særskilt Ministerium fra Marineministeriet, som *Ravn* beholdt. *Nellemann* bøjede sig for Kendsgerningerne, han vilde ikke svigte, naar det nu gjaldt en endelig Kamp mellem de indsigtfulde, de sagkyndige Ministre, og de uvidende vildledte Venstrevælgere. Men *Berg* blev snydt paa en usømmelig Maade, og det danske Folk blev for ti Aar eller rettere sytten Aar berøvet sin Selvbestemmelsesret.

Politiken.

Hele Foraaret og Sommeren 1884 havde *Edvard Brandes* imidlertid arbejdet ufortrødent for at fremskaffe den nødvendige Kapital til et nyt Blad. Han var blevet meget betaget af det tragiske i *Hørups* Fald. *Hørup* var nu blevet 43 Aar gammel, Danmarks ypperste Journalist var uden et Blad, han kunde skrive i; han havde indtil nu været en politisk Fører, nu var han uden Parti. Det var i denne Stilling, *Hørup* forsøgte paa *Georg Brandes* Opfordring at skrive om sig selv; man kan let forstaa den bitre Tone, der behersker dette Rids, og at *Hørup* opgav at fuldføre det.

Edvard Brandes mente, at der i alt Fald maatte skaffes *Hørup* et nyt

Blad at skrive i. Den Kreds, han henvendte sig til, var naturligvis den samme Kreds af yngre Mænd, som 1880 var traadt til som Forpagtere af Morgenbladet. *Herman Bing* var blot nu meget mere interesseret end for fire Aar siden; han var i Mellemtiden blevet afskediget fra sin Stilling som Kasserer i Landmandsbanken, fordi han havde lagt sine politiske Meninger for Dagen med en Aabenhed, der ikke tiltalte Landmandsbankens Direktion. Han vilde nu gerne anvende sine forretningsmæssige Evner i det nye Blads Tjeneste. Dette tiltalte i høj Grad *Hørup*, der helst saa sig befriet for alt økonomisk Ansvar for Bladet. Han vilde skrive deri og som Redaktør bestemme det nye Blads almindelige Aandsretning, i saa Henseende vilde han være suveræn, men han kunde ikke ønske sig bedre, end at *Herman Bing*, der var en højst nøgtern Mand, vilde tage alle de økonomiske Besværligheder paa sig.

Paa et Møde 1884 9. Juli besluttedes, at der skulde skaffes Kapital til Udgivelse af et nyt radikalt Venstreblad i København fra 1884 1. Oktbr. Dets Udgivere skulde være *Herman Bing*, *Edvard Brandes* og *Hørup*, med *Hørup* som Eneredaktør. *Hørup* selv havde forlængst bestemt det nye Blads Navn og fastslog det straks: *Politiken*. Dette Navn var for ham et helt Program: Bladet skulde væsentligst handle om dansk Politik, skulde opdrage hele det danske Folk til at tænke politisk rigtigt.

Kapitalen blev skaffet, Bladet skulde udkomme 1884 1. Oktbr., der blev endda Raad til en rigelig Forhaandsreklame. Det nye Blad udsendte i Septbr. tre Prøvenumre og en Subskriptionsindbydelse, der angav Bladets Formaal i Almindelighed. Dets sidste og syvende Punkt lød: „Politikens Opgave er at være Organet for den højeste Oplysning i det danske Folk.“ *Edvard Brandes* har senere vedgaaet, at det var ham, der fik denne Passus føjet til, at han gjorde det ud fra hans simple Overbevisning om, at dette virkelig var det uskyldige Udtryk for et fromt og idealistisk Ønske; han kunde ikke ane, at det skulde afstedkomme saa stort Rabalder og senere blive Genstand for saa mange Angreb og Vittigheder.

1884 1. Oktbr. kom Politikens første Nummer. *Hørup* skrev heri den ledende Artikel om Betydningen af Valget 1884 25. Juni: „Højre paastaar, at Stillingen efter dette Valg er uforandret, om Flertallet er noget over halvfjerds eller noget over firs, det gør hverken fra eller til. Saa snart Oppositionen har en Stemme over Flertallet, indtræder den Ubekvemhed for Ministeriet, at dets Forslag ikke bliver vedtaget, men om de falder med den ene Stemme eller med tredive er ligegyldigt, de falder lige haardt. Det sande er,

POLITIKEN,

redigeret af V. Hørup,

udgaar fra 1. Oktober hver Morgen

== 7 Gange om Ugen ==

i Format som de største kjøbenhavnske Morgenblade og koster: 3 Kr. Kvartalet, 1 Kr. om Maaneden, 25 Øre om Ugen. (I Provinserne med Tillæg af Postpenge: 50 Øre Kvartalet).

Politiken behandler alle danske Samfundsinteresser i ledende Artikler og stræber at føre Folket til det demokratiske Fremskridts Maal: fuld personlig og borgerlig Frihed paa alle Aandens og Samfundslivets Omraader.

Politiken bliver Midtpunktet for Hovedstadens og Landets oppositionelle Bevægelser i Politik. Økonomi. Literatur og Kunst.

Politiken stiller sig i første Række i Kampen for Hævdelsen af vore grundlovmæssige Rettigheder mod en reaktionær Regering.

Politiken meddeler gennem daglige Oversigter en ufarvet Fremstilling af Strømningerne i Naborigernes og Udlandets Politik og Kultur og paaviser deres Betydning for vort Fædrelands Udvikling.

Politiken bringer gennem sine Føljetoner et betydeligt Underholdningsstof. Kun Forfattere af første Rang vil finde Plads i Bladet.

Politiken raader over en Kreds af Medarbejdere, praktiske Fagmænd, Videnskabsmænd og Forfattere, som sikrer Bladet en overlegen Behandling af alle Emner, hvormed Dagspressen sysselsætter sig.

Politikens Opgave er: at være Organet for den højeste Oplysning i det danske Folk.

Bladets, Kontor:

Østergade 23, Hjørnet af Integade,

modtager Abonnement hver Dag Kl. 9—6. Udenfor Kjøbenhavn henvender man sig til Posten.

at den parlamentariske Grund for Højre til at søge en velfortjent Hvile ikke er fra i Sommer, men fra 1872. Men København har taget Løftelsen fra Ministeriet. Efter at København har taget sit Parti, vil Købstæderne ikke vedblive at følge Godsejerne, Herregaardene vil være ene om Kongens Ret til frit o. s. v. Saa længe der var Tale om Bybefolkning og Landbefolkning, havde man endnu Indtrykket af to Magter, der stod mod hinanden. Efter at København har afsluttet den gamle Batalje med Bønderne, er der i den nuværende politiske Kamp ingen alvorlig Tvivl længer. Dersom vore nyvundne Meningsfæller i København paa Valgdagen havde hørt den upartiske Jubel, hvormed en Landkreds modtog Navnene *Hage, Trier, Hørdum, Nyholm* og *Holm*, efterhaanden som Telegrafan bringte Melding om deres Valg, vilde det være dem klart, med hvilken Glæde Bondedemokratiet modtager dem. De nye Mænd med deres divergerende Anskuelse vokser ind i Partiet, fornyer det og udvikler det. Det vil være det danske Venstres Sag at blive et Fremskridtsparti i denne Forstand, de ny Formaal vokser ind i Programmet. Vi siger til vore nye Venner: slut jer til os i det, der er Hovedsagen, og arbejd samtidig af alle Kræfter for, at det, I holder for det vigtigste, kan blive Hovedsagen i Morgen. Hvad *Politiken* angaar, saa er vor Opgave: Arbejde, det vil sige Udvikling. Et Partis Livskraft beror paa dets Ævne til at optage og tilegne sig nyt, vi for vort Vedkommende vil være dær, hvor Grænserne udvider sig, hvor Nutiden rækker Fremtiden Haanden. De sidste Valg har banet Vej for en frugtbar Fremtidspolitik ved at bringe al Politiks eneste sande Løsen: *Del jer efter Anskuelse* ind paa Omraader, hvor man forhen holdt sammen af Grunde, der intet havde med virkelig Politik at skaffe.“

Grundlovsbrudet.

Det er højst tragisk, at denne første ledende Artikel i *Politiken*, hvori Hørup endnu engang fremsatte sit Haab om, at det danske Bondedemokrati skulde udvikle sig til at blive et stort liberalt Fremskridtsparti, som det engelske liberale Parti var det, ogsaa skulde blive den sidste Artikel, hvori han kunde fremsætte disse Tanker.

Dansk Politik fik netop da en helt anden haardhændet Karakter. Endnu i denne Artikel havde Hørup kunnet tale som en af Førerne for det store Venstreparti. Men *Berg*, der allerede Sommeren igennem havde gjort hvad han kunde for at modarbejde det nye Venstreblads Fremkomst, sprængte i

POSTEN

Fr. L.

Frederik den 1ste Gade

1884

Egte Brast Kaffe

1884
1884
1884

1884
1884
1884

Udsagnet

1884
1884
1884

1884
1884
1884

smuk Konfirmationsgave
1884
1884
1884

Rafrafriseurs
1884
1884
1884

Høf-skole
1884
1884
1884

Danas Have
1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

1884
1884
1884

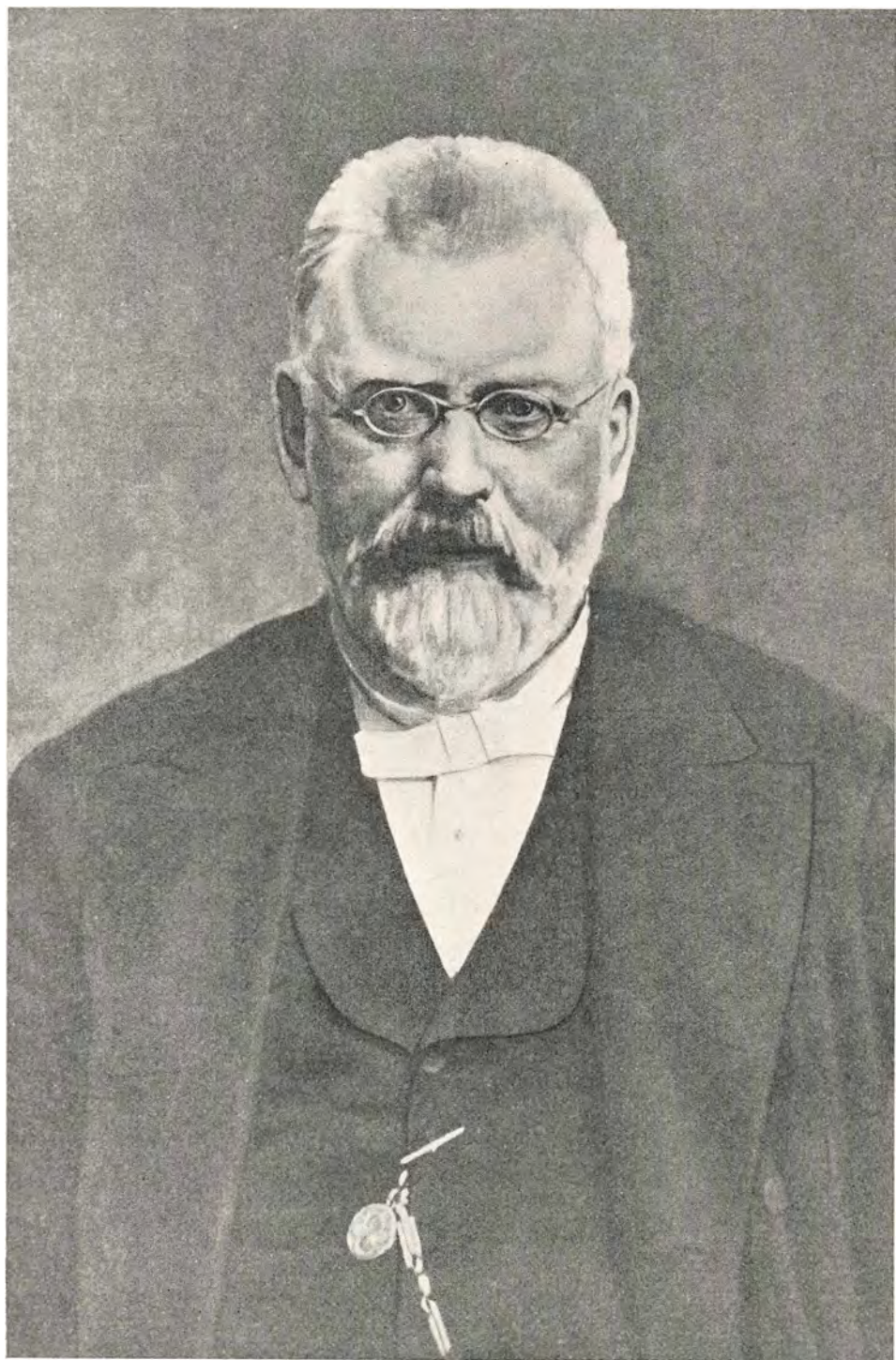
1884
1884
1884

1884
1884
1884

den Desperation, som hans dybe Skuffelse havde hensat ham i, 8. Novbr. det store Venstreparti, gik ud af Folketingets Venstre med 20 Mand og dannede sammen med *Frede Bojsen* og hans 22 Mand og 4 Venstreløsgængere et nyt Venstreparti, som de gav Navnet: det danske Venstre, og som ialt talte 48 Mand. *Hørup* saa sig da til sin egen Overraskelse pludseligt som Leder af et Folketingets Venstre, der talte 25 Mand. Dette var aldeles ikke, hvad han ønskede. Han brød sig ikke om at være Fører for en Særfraktion, en Stilling, som *Berg* nu havde tvunget ham ind i.

Disse *Bergs* Manøvrer kunde ikke længer forklares ved, at de var nødvendige for at bringe ham og dermed Venstre til Magten, derom var i Novbr. 1884 ethvert Haab udelukket. De tjente kun til at sætte *Hørup* udenfor de ledende Venstreføreres Kreds, til at kaste et Skær af tvivlsom Danskhed over ham, der var saa dybt og oprindelig Dansk som nogen. Det var *Høgsbro*, der havde opfundet Slagordene det danske og det europæiske Venstre; nu kunde de Moderate og Grundtvigianerne jubilere over, at de endelig med *Bergs* mægtige Hjælp havde faaet *Hørup* sat paa den Plads, hvor de vilde have ham. Som *Bojsen* allerede tidligere havde tilstræbt, skulde det almindelige Had, der i sin Tid havde staaet om *J. A. Hansen*, nu rejstes mod *Hørup*. Men ved at hjælpe med hertil gravede *Berg* kun sin egen Grav.

Estrup tog sig nu paa at regere, ganske som han fandt for godt. Hertil fik han en fortrinlig Hjælp hos *Sønderjyden*, den juridiske Professor *Henning Matzen*, der var eller tog sig paa at være en energisk Fjende af Folkestyret. Han var blevet Landstingsmand i 1879, nu lykkedes det ham i Marts 1885 at samle 43 Højremænd i Landstinget til Enighed om at støtte den Voldshandling, *Estrup* forberedte. Fire Højremænd, deriblandt *Krieger* og *Ussing*, gik dog imod. 1885 31. Marts ved Titiden om Aftenen stillede Landstingets Højre Folketinget et Ultimatum: det skulde bevilge endnu 3 Mill. Kr. inden Midnat; man vilde ikke længere finde sig i, at Folketinget beskar Regeringens Finanslovsforslag saa stærkt, som det var blevet Sædvane i de senere Aar. Venstre tilbød 1,5 Mill. Kr., men det vilde Landstingets Højre ikke nøjes med og afbrød Forhandlingerne; *Matzen* kunde sejrstolt proklamere: Provisoriet er sikret. Efter at Folketinget om Morgenen 1. Apr. havde fremsat en Protest mod Grundlovsbrudet, blev Rigsdagen hjemsendt. Da nu rent formelt den i Grundlovens § 25 krævede Betingelse for provisoriske Loves Udstedelse forelaa, nemlig at Rigsdagen ikke var inde, udstedte *Estrup* en provisorisk Finanslov for Aaret 1885—86: Regeringen bemyndiges til at opkræve de bestaaende

CHR. BERG

Løbeseddel til Politiken.

Rigsdagen er sluttet idag Kl. 11 $\frac{1}{2}$.

I Folketingets Møde oplæste Formanden nedenstaaende Forslag til Beslutning, indbragt af Venstregruppernes Fællesbestyrelse :

Til det danske Folk!

Folketinget har, medens det endnu var Tid, henvendt sig til Kongen, for at afværge det Brud, hvortil Forfatningslivet her i Landet ledes af en egenraadig Regering.

Tingets Udtalelse til Kongen er tillige vor Redegjørelse for Folket.

Vi har kun at tilføje: Regeringen har valgt Brudet, endnu en Gang har man afvist den paany tilbudte Forhandling om en midlertidig Finanslov. Regeringen afbryder Fællesudvalgets Arbejder og hjemsender Rigsdagen uden nogen lovlig Bevilling for det ny Aar.

Hensigten hermed er klar.

Idet Folketinget nedlægger Indsigelse mod det længe forberedte nu forestaaende Grundlovsbrud, opfordrer vi Folket til at samles om sin grundlovhjemlede Ret under den Kamp, som alvorligere end nogensinde stiller uafviselige Krav til alle gode Kræfter i det danske Folk.

Tinget tiltraadte Beslutningen ved at rejse sig.

Et af Folketingsmand Grev *Holstein* udbragt: „Grundloven leve!“ besvaredes med 9 kraftige Hurraraab, hvorefter Folketingets Flertal forlod Salen.

Konsejlspræsidenten oplæste Budskabet om Rigsdagens Slutning for de enkelte tilbageblevne Højremænd. Der udbragtes intet Leve for Kongen. Formanden sluttede Mødet.

For de talrige Tilhørere, der samledes i Rigsdagens Gaard, oplæstes Folketingets Beslutning og modtoges med levende Bifald.

Skatter og Afgifter samt til foreløbig at afholde de til Statsstyrelsens forsvarelige Førelse nødvendige Udgifter.

Og saaledes regerede Estrup nu i de følgende ni Aar; hvert Aar en ny provisorisk Finanslov. Folketingets Skattebevillingsret og Ret til at bestemme, til hvilke Formaal Statens Indtægter skulde anvendes, var tilsidesat. Estrup kunde regere saaledes, fordi han ikke behøvede at anmode Folketinget om nye Skattebevillinger, de foregaaende Aars Visnepolitik havde bragt Statskassen til at bugne med en Kapital paa omved 55 Mill. Kr.

Hvilke Midler havde Venstre at sætte imod denne Estrups Voldspolitik? Ingen. Estrup havde drevet det danske Folk ind i en Stilling, hvor det kun kunde besvare hans Udæskning med aabent Oprør. Mange ventede det, mange unge Brushoveder haabede derpaa. *Hørdum* havde i Folketinget truende gjort opmærksom paa, at Flertallet af Soldaterne kom fra de brede Lag, og at det derfor kunde tænkes, at i det afgørende Øjeblik kom Bajonetterne til at vende den anden Vej. Sandt nok; men saa maatte dette havde været forberedt i Tide; en Revolution kræver et maalbevidst Forarbejde. Venstres Førere var for velmenende og rettænkende, eller om man vil for naive, til at være Konspiratorer. De fik 1. Apr. af Venstres Rigsdagsmænd vedtaget en Fællesbeslutning om, at den Regering, som nu havde brudt Grundloven, aldrig skulde faa Lovens Grund under Fødderne derved, at Folketinget vedtog en ordinær Finanslov til den, og at der i den forestaaende Kamp ikke maatte bruges voldsomme Midler, Riffelbevægelsen, Skattenægtelse eller noget, der kunde faa Skin af væbnet Modstand. „Midler, som kan styrke vore Modstandere, men svækker os, duer ikke. Vi møder ikke vore Modstandere uden for Loven. Lad dem blive dær.“

Saaledes talte ogsaa Hørup til sine Vælgere paa et Møde i Havdrup 1885 18. Maj:

„Stol ikke paa Folketinget, for Folketinget kan ingen Ting. Stol ikke paa de parlamentariske Midler, for der er ingen. Stol paa Dem selv.

I sidste Instans appellerer vi til Folket, og vi har naaet sidste Instans. Vi staar hverken paa Grundlovens Grund eller paa Lovens Grund eller noget af den Slags. Vi staar paa bar Bund. Danmark er traadt ud af de fri Staters Række. Vi har ingen Bevillingsret længer, og en fri Forfatning uden Bevillingsret, det er en Sky uden Regn, der driver over Landet som et bedrøveligt Vejr, men der er ingen Grøde i den.

Hvorfor kan Folketinget ingen Ting? Fordi Folketinget staar og falder

med Grundloven, som har skabt det. Folketinget har ingen selvstændig Tilværelse udenfor Grundloven. Det er ikke en Magt, som kan sige, naar man tager Retsgrundlaget bort under dens Fødder: Retten har de krænket og knust, men Magten er tilbage. Al Folketingets Magt ligger i dets grundlovs-mæssige Ret. Naar denne ikke gælder længer, er Folketinget ikke Folketing længer, men kun 102 Herrer, der ikke er stærkere end 102 Herrer af denne ærede Forsamling.

Anderledes med Regeringen. Regeringen har ogsaa sin Ret af Grundloven, ogsaa Regeringens Ret staar og falder med Grundloven. Men naar Retten er borte, er Magten tilbage. Regeringen vedbliver at kommandere over Embedsmændene, over Politiet, over Hæren, og saa længe de parerer Ordre, er Regeringen Regering. Den er Magt, hvor megen Uret den end har. Har De aldrig lagt Mærke til, hvilken sløj Moral der tidt er i vore Ordsprog. Mange Ord er rene Kæltringeord. Saadan et Kæltringeord er det, at man aldrig skal sige aldrig. Det betyder, at en Mands Ord bare gælder, til Vinden vender. Provisoriet er ikke saa stor en Ting, som det blæser sig op til. Det er kun et Spørgsmaal: Kunde I lide, at saadan noget skulde være Grundlov i Danmark? Spørgsmaalet er, om Ministeriet skal maale Pengene ud eller Folketinget. Iaar er det Ministeriet, der har maalt. Der var ingen Top paa Folketingets Tønde, derfor maalte Ministeriet om og satte nogle Millioner paa, for der skulde være Top. Nu er Spørgsmaalet, vil I gøre dette lovligt? Her i Landet bliver der sagt mange Ord i en enkelt Sommer, men der er sjælden mere end et, der gælder. Det Ord, det gælder om i Sommer, synes mig at være det Ord *aldrig*: Dette skal aldrig blive Lov i Danmark. Dersom Vælgerne blev enige med deres Folketingsmand om det, kunde vi med større Ro tænke over Resten. Ved aldrig mener jeg ikke til Mikkelsdag eller til næste Faste-lavn, eller saa og saa mange Aar, jeg mener aldrig. Først naar vi er paa det rene med det, synes jeg, at vi kan begynde at se os om, hvordan vi bedst kan fortne paa Sagen. Vi maa have Ryggen fri. Det maa staa urokkelig fast, at Folketinget aldrig gør dette lovligt. Hr. Estrup venter ingen Bevillinger til Efteraaret, heller ingen til Foraaret, men jeg skulde tage meget fejl, om han ikke tænker omtrent saadan: Lad os se det an et Par Aar, de bliver nok møre, om et Par Aar begynder de at mimre efter Boghveden og længes efter Lovens Grund; men Lovens Grund det vil netop sige, at vi gør dette lovligt, som vi har gjort saa meget lovligt før.

Jo før vi bliver enige med os selv, jo hurtigere gaar det. Lad os raabe

et Leve for Bevillingsretten, idet vi lover hinanden, at det aldrig skal blive Lov i Danmark, at Ministrene tager Pengene selv.“

Dette var og vedblev i alle de kommende Aar at være Hørups Standpunkt til Grundlovsbrudet. *Dette skal aldrig gøres lovligt.* Udfra den samme dybe Harme formede Berg Ordet: *gaa aldrig med Akkord med Uretten.* Mandige og stærke Ord, der genlød i Hundredtusinder af danske Mænds og Kvinders Sind og vakte deres Retsbevidsthed og Selvbevidsthed. Den danske Bonde strøg Underdanigheden af sig og rankede sig. Det danske Folk forstod, at selvom det ikke havde Magtmidler til aabent at bekæmpe sine Undertrykkere, var der en uhyre Kraft og et stort Haab i det beslutsomme Sammenhold og den taalmodige Udholdenhed. Ind i den ellers saa vege danske Folkekarakter satte den politiske Kamp her et fast Træk, der er blevet staaende.

Dommere.

Som politisk Redaktør kom det ikke til at skorte Hørup paa Stof, der var nok at skrive om, det sørgede *Estrup* og *Nellemann* for. Der var først de fem store Provisorier: Riffelprovisoriet, Forbudet mod Anskaffelse af Vaaben og Opøvelse i disses Brug, allerede af 1885 5. Maj; saa efter det mislykkede Attentat paa *Estrup* 21. Oktbr. Gendarm- og Politiprovisorierne af 27. Oktbr. og Straffeprovisoriet af 1886 13. Aug. Men dernæst Cirkulærer som det, der forbød Lærere at deltage i Agitation mod Regeringen, Fratagelse af Statstilskud til Højskoler, hvis Forstandere førte udfordrende Tale og Afskedigelser af oppositionelle Embedsmænd. Endelig en Række Sagsanlæg for Fornærmelser mod Majestæten eller Regeringen, mange af dem helt latterlige, men som dog som Regel medførte saa og saa mange Maaneders Fængsel for Anklagede, allerede fordi Dommerne, og da ganske særlig Kommissionsdommerne, fandt det deres Pligt at fremskaffe Domfældelse.

Det begyndte med, at en ung Karl og Pige blev idømt henholdsvis 6 og 4 Maaneders simpelt Fængsel for i Løvel Forsamlingshus at have ituslaaet en Buste af Kongen! Saa gik det Slag i Slag. Men den dybeste Harme overallt i Landet vakte dog Sagsanlægget mod *Berg* for Meddelagtighed i den Forbrydelse, *Th. Nielsen* og *Noes* havde gjort sig skyldig i ved som Ledere af et politisk Møde i Holstebro 16. Juni lempeligt at have fjernet Herredsfogeden fra Talertribunen, hvor han havde forlangt og taget Sæde, ganske klart som en ren Provokation. De to Forbrydere blev sat i Varetægtsarrest til 7. Oktbr., og

30. Septbr. dømtes de som Gerningsmænd og Berg som Meddelagtig hver til 6 Maaneders Fængsel paa almindelig Fangekost. 1886 11. Jan. stadfæstede Højesteret Kommissionsdommen; det er en pauver Undskyldning for Højesteret, at dens nuværende Præsident henved halvtreds Aar efter Begivenheden har kunnet autentisk bekræfte, at Bergs Domfældelse fandt Sted med kun een Stemmes Majoritet, 7 mod 6. Det er først siden 1937 1. Juli, at det meddeles, med hvor mange Stemmer en Højesteretsdom er afsagt; i 1886 gaves der ingen saadan Meddelelse, og selvom indviede Kredse underhaanden havde hørt Stemmetallet nævne, kunde det ikke hindres, at Dommen over Berg i den offentlige Mening maatte vække den største Mistillid til selv Højesterets juridiske Upartiskhed og politiske Uafhængighed. Og hertil kom saa den haarde og brutale Maade, hvorpaa Dommen sattes i Kraft; efter at han endnu 1886 23. Jan. havde ledet Folketingets Forhandlinger, blev han Søndag Morgen 24. Jan. Kl. 8 afhentet fra sit Hjem og indsat i Blegdamsvejens Arresthus til Afsoning. Hvilket dybt Fald fra at Berg to Aar før havde ment sig sikker paa at skulle overtage Regeringen i Landet! Hvor stolt og værdig han end bar sin Skæbne, er der dog ingen Tvivl om, at den nedbrød hans Aandsmod og Selvtillid, gjorde ham usikker, mistænksom og opfarende, som selve Fængselsopholdet nedbrød hans legemlige Kraft. De store Festligheder, hvormed Venstre, væsentligt paa *Neergaards* Initiativ, fejrede ham ved hans Løsladelse 24. Juli, kunde glæde ham, men aldrig gengive ham hans fordums Styrke.

Skønt Hørup skrev Artikel efter Artikel om disse Retssager og andre farlige Emner, lykkedes det dog Politiken at undgaa Magthavernes Efterstræbelser. Ganske vist fik *Herman Bing* først i Jan. 1886 en 3-Ugers Varetægtsarrest og senerehen, 1887 17. Febr. 14 Dages simpelt Fængsel for ikke at have villet opgive en Korrespondents Navn og for at have tilintetgjort Politikens Honorarbog, hvori det stod, men Hørup havde den Triumf 1886 4. Febr. at blive frikendt af Højesteret for en Anklage for „indirekte Majestætsfornærmelse“, i Anledning af et fingeret Spørgsmaal, med hvis Affattelse og Optagelse i Bladet han intet havde haft at gøre. Selv forstod Hørup at skrive saaledes, at han fik sagt, alt hvad han vilde, saa stærkt han blot kunde og ønskede det, uden at give den skarpt spejdende Anklagemyndighed Mulighed for at komme ham tillivs. Det var vel det, *Monrad* mente, da Hørup engang i Marts 1885 havde skrevet i Politiken „en lille Bagatel“, siger Hørup, „en lille Spøg om Landsting og Folketing, om Nille og Jeppe, ganske fordringsløst, sat med Bladets mindste Skrift. Men *Monrad* havde læst det. Da jeg kom i Folketinget,

vendte han sig imod mig med sit mest skælmske Ansigt og sagde: det De dær har skrevet, det er godt — jo, det er ovenover det hele.“ Denne Monrads Ros er den eneste, Hørup nogensinde meddeler om sin egen Skribentvirksomhed. Men det var ogsaa ovenover det hele, naar Hørup gør opmærksom paa, at en Herredsfoged, der i Juli 1886 dømte en stakkels fattig Folkeskolelærerinde til en Bøde paa 400 Kr. subsidiært to Maaneders Fængsel for Injurier mod Ministeriet Estrup, blandt sine Domspræmisser anførte: „selv er Dommeren en Højremand og betragter som saadan Ministeriet som Nationalitetens Forsvarer, Grundlovens Vogter og Frihedens Bevarer.“ Hørup finder det mærkeligt, at disse Præmisser ikke meddeles i Højrebladene, „Nutidens Mennesker har et uafviseligt Krav paa at høre, hvad den med Hr. Estrup samtidige Doms-magt dømmer om ham.“

Han konkluderer et Aar senere i Nykøbing p. F.: „Disse to provisoriske Aar har i Virkeligheden kun lært os een Ting: at Dommerne her i Danmark er Højre. Men er det en Overraskelse? Havde De troet, at de var Venstre? De vil maaske sige: Nej, men vi troede, at Retten var Venstre i Danmark. Men det er Retten ikke, Retten er hverken Venstre eller Højre; det er her i Landet ligesom i andre Lande, og i alle Verdens Lande er det saadan, at Retten er af samme Parti som Dommerne. I Norge er Dommerne Venstre, dær er Retten ogsaa Venstre; i Danmark er Dommerne Højre, og Retten er som Dommerne: en Dommer dømmer efter sin bedste Overbevisning, og hans egen er naturligvis den bedste.“

Er dette ikke atter de Tanker, der først blev tænkt for saa lang Tid siden, i Torpmagle Skole? Retten udgaar i ethvert Land til enhver Tid fra Dommeren, saadan som han er. Hvor mange Love der saa gives, maa indenfor disses Rammer Retten dog udgaa fra Dommerens egen Indsigt og Karakter. I disse faa enkle og elegante, næsten skødesløse og tilsyneladende saa letfattede Sætninger er sammenfattet hele Retshaandhævelsens store Problem. Der er ingen Anklage deri, men der er en dyb Resignation. Der er langt fra Jyske Lovs: det er Dommerens Embede at dømme Dom og gøre Ret og frelse dem, som med Vold tvinges. Der er i Stedet for: I har den Ret, som I har Dommere til. Jo ringere Dommerne, des ringere Retten.

Ogsaa disse er Ord, der rummer en saa dyb Betragtning af Dommerens Embede og Mulighederne for Rettens Sejr, at de er ovenover det hele.

Bahnson.

Ved Siden af dette Provisorieregimente tonede nu *Bahnson* for Alvor frem med sin Københavns Befæstning. Paa den provisoriske Finanslov for 1886—87 havde han faaet optaget Bevillinger til Bygning af Søbefæstningsforter i Charlottenlund og Kastrup samt til Overrislinger ved Lyngby, ialt 3,3 Mill. Kr., dertil var der 3 Mill. Kr. til Flaaden, 800,000 Kr. ekstraordinært til Hæren, ialt 7 Mill. ekstraordinære militære Bevillinger. Til Københavns permanente Landbefæstning vilde *Estrup* dog endnu ikke bevilge noget Beløb; den mente han ikke at kunne begynde at bygge paa uden Rigsdagens Samtykke, altsaa ikke uden Lov. Men da siden Provisoriet alt var lovløst i Danmark, fandt *Bahnson* paa Raad til at sætte *Estrup* ud over denne rent formelle Betænkelighed. 1885 havde han faaet dannet en ny Organisation til at skaffe private Midler hertil: Selvbeskatningen, i Foraaret 1886 havde 25,000 Medlemmer heraf tegnet 1 Mill. Kr., der senere blev til 1,4 Mill. Kr., for hvilket Beløb der skulde opføres et Landfort til Forsvar for København. Og virkelig blev i selve Krigsministerens Nærværelse — *Holger Drachmann* havde skrevet et Festdigt til Lejligheden — det første Spadestik gjort 1886 27. Marts til Opførelsen af Garderhøjfortet. Denne Krigsministerens egenmægtige Handling kan kun sammenlignes med, om en amerikansk Indenrigsminister midt under Forbudet vilde have billiget, at bootleggers aabent opkøbte og satte et Parti Whisky til Salg i U. S. A. Men Krigsministeren blev ikke afskediget, tværtimod, han blev meget hyldet af det ringe Mindretal, der sluttede op om ham.

Det er klart, at saa udfordrende Handlinger fra Militærets Side maatte harme *Hørup*. Han holdt 1886 13. Apr. en Tale for sine Vælgere i Borup:

„Men herved kommer jeg til det største Fremskridt i Tankesæt, i aandeligt Liv, i mandig Selvstændighed, som jeg har oplevet i mit Fædreland. Jeg mener den uhyre Udvikling, som i de sidste Aar har samlet vort Folk til en næsten enstemmig Modstand mod Militarismen. Gaar jeg igen blot 10 Aar tilbage, saa er Modsætningen overvældende. Da jeg kom ind i Folketinget, skulde man se godt til for at se, paa hvilken Side de sande Forsvarsvenner sad. Højre havde det bedste Nemme, de fik hurtigt Kig paa, at Militarisme og Reaktion har et Ord at hviske hinanden i Øret. Men Venstre var ingenlunde sikker paa, at demokratiske Militarister ikke ogsaa kunde være en ganske rimeligt Slags Mennesker. Naar Højre talte om 70 Millioner, syntes vi Venstremænd, at vi ogsaa skulde være med, og vi slog paa noget som 30.

Sandelig, vi har ikke noget at rose os af. Befolkningen skylder os ingen Tak. Naar man tror, at vi Venstremænd har drevet en sparsommelig Politik paa Militærvæsenets Omraade, saa tror man bitterlig fejl. Vi tog fra Højre et Budget i 1872—73, da Venstre blev Flertal, paa lidt over 12 Millioner Kroner. Men 10 Aar efter, 1882—83, havde vi drevet det til et Budget paa over 17 Millioner Kroner. Venstre havde i 10 Aar sat de aarlige Militærudgifter op med 5 Millioner Kroner. Nej, vi har intet at rose os af.

Det er først i de sidste 3—4 Aar, at Modstanden for Alvor er brudt igennem. Fra det sidste Hærtillæg at regne, begyndte vi at spørge hinanden: Hvad skal dette nytte? og Hvor skal dette ende? Nu forstaar vi, at Modstanden mod Militarismen ikke blot er Demokratiets vigtigste Sag, men den folkelige Livssag, hvorpaa selve Danmarks Tilværelse beror. Og siden vi har begyndt at sige vor Mening, er det ikke blot i Venstre, men langt ind i Højre, at de fredelige Tanker har fundet et godt Sted. Dersom Venstre noget før havde fundet en renere Besked paa denne Sag, havde Krigsskvadronerne ikke faaet saa meget Vejr i Trompeten.

Og jeg siger nu her: For mig maa de hellere sætte 10 Millioner over Styr provisorisk, end at det danske Folks Repræsentanter skulde give deres Minde til blot 1 Million.

Det har gode Veje med Københavns Befæstning, gode og lange Veje. Men fra nu af er Militarismen og Provisoriet uløselig knyttet til hinanden. Disse to hører sammen, de kæmper for Livet sammen — og nu er det sikkert, at de ogsaa dør sammen, i Sommer graver de en fælles Grav i Lyngby Enge. At Provisoriet skulde vare en Evighed, er der ikke mange, der tror paa; men der var mange, der frygtede, at vi endda skulde have Militarismen tilbage. Men de vil følges ad, nu i Sommer graver de sig sammen, saa de ikke skilles mere.“

Man bør vel ikke undlade at omtale, at i Maj 1886 gav Militæragitationens og Højrepressens Forbitrelse over den modige Fasthed, med hvilken Hørup bekæmpede deres Bestræbelser, sig helt groteske Udslag. Foranledningen var, at Fremskridtsklubben 30. Apr. i den nyopførte Cirkusbygning lod afholde et Møde, hvor 4000 Mennesker paahørte Taler af *Octavius Hansen* og Kaptajn *Dinesen* mod Københavns Befæstning og med Begejstring sluttede sig dertil. Kaptajn *Rambusch*, den ivrigste af alle Officersagitatorerne, betegnede her for første Gang Spørgsmaalet: Hvad kan det nytte? som udsprunget af Fejghed og Forsagthed — hvor mangfoldige Gange senere er ikke denne Udæskning

blevet gentaget nu i mere end halvtredsindstyve Aar? Hørup fandt, at dette var en Fornærmelse mod det radikale Parti og mod ham selv; han svarede: „Jeg skal ikke gengælde Hr. Rambusch med at sige, at det er fejgt og forsagt at lukke sig inde i en Fæstning, et Musehul. Jeg kan forstaa, at de ikke var saa modige med Nederlaget fra Als skrevet med blodige Strimer paa deres Ryg“ — en grov Vending, men et Citat af *Orla Lehmanns Tale* mod Slesvig-holstenerne 1842 28. Maj. Som Hørup skriver 6. Maj: „Stort mere var der ikke at sige til den Ting. Da Hr. Rambusch anden Gang fik Ordet, tog han Fejgheden tilbage, og dermed kunde den Terts have været baade hugget og pareret.“ Men et mægtigt Postyr opstod i Højrepressen: Hvad siger vore Officerer om denne Fornærmelse mod den danske Hær? Hvad agter de at foretage overfor Hr. Hørup? Og Officererne lod sig saaledes intimidere af denne Presse, hvis Støtte de absolut ikke kunde undvære, at ikke mindre end 9 Generaler 13. Maj maatte offentliggøre en Erklæring om, at de paa Opfordring fra mange Sider havde drøftet det Spørgsmaal, om der fra Hærens Side burde sendes Hørup en Udfordring! De 9 Generaler var imidlertid klogeligen kommet til det Resultat, at Hørup ikke fortjente den Ære at blive udfordret. Hørup svarer 16. Maj: „Naar en Civilist forgriber sig paa den danske Heltekrønike, hvad bør der da ske ham? Vi ser bort fra alle anonyme Forslag, Avisprojekterne interesserer os ikke, vi holder os til det officielle. Saa nedsætter Militæretaten en Æresret, ganske militært — ni Generaler — og man afsiger en Æresdom over Civilisten, hvorefter han og alle andre Civilister ganz hundsfüttisch har sig at rette.

Man vil sige: Der er jo intet at rette sig efter, det er ikke andet end Dumheder paa et Stykke Papir, send de ni højtidsfulde Dyrendaler deres Dumheder tilbage og sig, at du blæser dem et Stykke.“

Denne usensationelle Udgang var den københavnske Højrepressen ingenlunde tilfredsstillet med, særligt ikke fordi en af Politikens unge Journalister, *Cavling*, samtidig havde skrevet spottende om det af unge Højremænd nylig genoprettede frivillige Livjægerkorps første Parade. Højrepressens Agitation fortsattes, og Lørdag Eftermiddag 15. Maj samledes nogle hundrede Mennesker, fortrinsvis Livjægere, paa Østergade i den aabenbare Hensigt, at Hørup skulde have en Omgang tørre Prygl. Samme Aften holdt imidlertid baade Studenter-samfundet og Fremskridtsklubben Møder; Rygtet om Demonstrationen kom til dem, og begge Foreningers Medlemmer besluttede at gaa ned til Politikens Redaktion for at afgive Æresvagt for Hørup. Da han efter at have afsluttet

sit Arbejde Kl. 12 kom fra Redaktionen ned paa Østergade for at gaa hjem, fandt han sig derfor omgivet af en Skare af Venner og Fjender paa 500 Mennesker, der fulgte ham ned ad Østergade, Købmagergade og Frederiksborggade, til han umolesteret var naaet til sit Hjem, der siden 1882 var i Nørresøgade 23. Her gav hans Venner ham et Leve, Fjenderne vovede sig ikke frem.

Ja, man er ikke glad ved at skulle referere disse Begivenheder, men de foregik i Maj Maaned 1886 i København. For Hørup var den hensynsløse Agitation mod ham sikkert paa engang en smertelig Ærgrelse og en Stimulans. 12. Maj skriver han: „Pludselig en Foraarsdag i 1883 dumpede Spørgsmaalet: Hvad skal det nytte? ned i Folketinget og eksploderede som en Bombe.

Man kunde have ventet, at Krigsministeren skyndsomst havde rejst sig og med et Par Ord og et lille Smil havde fortalt det nysgerrige Medlem, hvordan det hang sammen med saa simpelt et Spørgsmaal. Eller at et af Tingets ledende militære Medlemmer havde givet en kort og selvindlysende Besked paa en Ting, som det maatte undre ham, at noget Medlem kunde være uvidende om.

Men det skete ikke. Det var Formanden, der sprang op, som om der var en Fjer i Stolen, og i misbilligende Ord foreholdt Hørup, at det stred mod Ordenen at spørge, hvad skal det nytte.

Vennerne var forstemte, og Fjenderne var vrede. Det var meget uhyggeligt. Efterhaanden som det rygtedes, at en dansk Mand havde spurgt, hvad det skulde nytte, forstod man, at der var hændet noget upatriotisk, noget udansk. Saadan spørger man ikke i Danmark, det er uværdigt, og det er fejgt. Men tapre Mænd svarer ikke paa alt, hvad en Kryster kan falde paa at spørge om.“

„Til 1864 levede vi i en Drøm, en Rus. Efter 1864 har ingen Lov at være drukken, efter 1864 er det Skam, nu gælder det Karakteren at leve i den samme Løgn. Thi nu ved vi, at vi lyver. Pjalten i vor Tid er den Mand, der lyver for sig selv. Fordi Ærlighed varer længst, vil Spørgsmaalet om, hvad det skal nytte, skære sig dybere og dybere ind, indtil det skærer igennem. Har vi først gjort os den Ulejlighed at svare paa det, saa er vi færdige med Militarismen; saa har vi overvundet den gamle Tid og naaet et Grundlag, hvorfra Militærvæsenets Ordning ikke længer bliver et Hovedstridsspørgsmaal mellem Partierne, fordi det da ikke længer er en Livssag for andre end for dem, der har deres tarvelige daglige Brød ud af denne Sysselsættelse.“

Militarismen.

Forklaringen paa Hørups voldsomme Kamp mod forøgede Militærudgifter og mod Københavns Befæstning, som han stadig var ene om at føre, er den, at han var den første af alle politiske Tænkere, ja, man kan sikkert medtage ogsaa alle filosofiske Tænkere, der forstod, at Militarismen er en Aandsmagt. Den er ikke bare et naivt Spørgsmaal, om man vil forsvare sit Fædreland, om hver enkelt Medborger vil yde Liv, Blod og Penge derpaa, men den forlanger en Omformning af hele Samfundet, hele Folket, dets Opdragelse, dets Tankegang og alle dets Institutioner. Den var ikke mere noget forbigaaende, noget enkeltvis oplussende som Aanden fra 1848, nej, Militarismen er blevet en Aandsretning, der for at naa sin fulde etiske Udformning maa gennemsyre hele Samfundet. Hørup var ikke anlagt for dyberegaaende Filosoferen, der ogsaa blot tjener til at forvirre Menneskenes svage Aand, han var saa velsignet bundet til det konkrete — alligevel forekommer det mig, at det er lykkedes ham i den lille Artikel, han 1886 16. Maj lod trykke om Militarisme, og som vel var udarbejdet den foregaaende Aften paa Politikens Redaktion, at tegne op Omrids af en Karakterisering af Militarismen som Aandsmagt:

„Militarisme! Det er der ikke her i Danmark; her er ingen Militarisme; i denne Skov er der ingen Røvere. Her har vi Demokrati og almindelig Værnepligt, det er ganske komplet folkeligt her hos os.

Ja, Gud bedre det! Hvad er Militarisme andet end almindelig Værnepligt, vrænget om til et Folk i Vaaben? Og hvad er et Folk i Vaaben andet end et Folk af Soldater, et Samfund under militær Kommando, hver Mand et Numer i Geledet og Korporalstokken over dem alle. Det er det borgerlige Samfund uden borgerlig Værdighed, uden borgerlig Ære. Ti Æren er militær, Værdigheden sidder i Epauletterne, der hersker over Landet. Naar Kompagniet tramper ned ad Gaden, saa er der ingen Plads til noget borgerligt, mens det staar paa. Det Borgerlige har ingen Fortovsret under Militarismen; hvis det ikke vil trædes ned, maa det se til at faa Benene med sig. Det har Arbejdets Ret og Pligt, ti Arbejdet har sin ærefulde Bestemmelse under Militarismen, det skal føde Soldatesken, som hverken pløjer eller sanker i Lade.

Fra 1872 er vi Aar for Aar gaaet op med en halv Million, vor daglige Udgift er over 50,000 Kr., vor aarlige Udgift er i ti Aar steget med 5 Millioner.

Det er utroligt, med hvilken Koldblodighed fattige Folk behandler Millioner. Et Hundrede Kroner ved vi, hvad er, en Tikrone har selv vore Kvinder

Agtelse for, men kom med Millioner, og Mænd og Kvinder lader dem stryge omkap. For Millioner har vi en knusende Ringeagt, det kan ikke hjælpe at imponere os med dem.

Millioner gør intet Indtryk. At 50 Familier lever et helt Aar af, hvad vi paa een Dag giver ud til Krigsudstyr, det betyder intet. De rejsende Officerspersoner siger, at det er ingen Ting.

Men man overser, at dette kun er en Begyndelse. Det er første Gang, at Hæren som saadan staar overfor det civile Samfund, og i Proklamationer til lader sig at forkynde, hvad der er dens behagelige Mening om Ting, der ikke kommer den ved. Næste Gang, der bliver sagt Noget, som ikke har d'Hrrs. Bifald, kalder man Civilisten frem for Fronten og giver ham sin Røffel, eller man afsiger en Kendelse og overdrager et Eksekutionsudvalg at bringe den til Udførelse.

Før 1864 var det Pressen og den alene, der piskede Stemningen op til det Kogepunkt, hvor vi saa ynkeligt brændte os. Udviklingen er den, at det i vore Dage er Officererne, der har taget Fortravet i Agitationen. Det borgerlige Samfund skal med Vold og Magt drives ind paa deres forrykte Projekter, Kampen er bleven en Kamp mellem selve det borgerlige og det militaristiske Princip.

Efterhaanden vil vi forstaa det. Dette Brydetag, der vælter sig over Landet, der forvandler Landsmænd til Fjender og knuser Forfatning og borgerlig Fremgang under sine Fødder, det drages om de to store Modsætninger, som alene og med Rette deler vort Folk, det militaristiske og det borgerlige Princip.“

Valget 1887.

Under *Estrups* haarde Regimente blev det nødvendigt for Venstregrupperne atter at finde frem til et Samarbejde. Dette skete 1886 25. Oktbr., da de to Venstregrupper paany forenedes til „Rigsdagens og Folketingets Venstre“ under *Berg* som Formand. 74 Folketingsmænd og 16 Landstingsmænd blev Medlemmer, men ogsaa de to Socialdemokrater deltog i Partimøderne.

Estrup vilde nu ved et nyt Vintervalg gerne faa Overblik over, dels i hvilken Grad Provisorieforanstaltningerne havde slaaet Venstres Kampmod ned, dels om Forsvarssagen havde skaffet Højre Tilgang. Valget kom 1887 28. Jan. Valgdeltagelsen steg fra 59 til 70 pCt. af Vælgerne, endelig var der vakt Bevægelse i de træge Vælgerkredse. Højres Stemmetal steg fra 57,000 til 87,000, Op-

positionens fra 121,000 til 142,000, hvoraf 8000 dog var socialdemokratiske Stemmer. Valget viste, at Højre havde Fremgang, ganske særligt i København, hvis Borgerskab i en, set fra vor senere Erfaring, ubegribelig Selvforblindelse i 1887 synes at have været ivrig for den Tanke, at dets By skulde gøres til en Fæstning og dermed udsættes for alle Krigens Rædsler, som disse Borgerkredse ganske vist intet anede om. I alt Fald sejrede Højre stort i København; det vandt fire af de fem Kredse, der var tabt i 1884, *Trier* gled ud, *Hage* gled ud, alene Socialdemokraten *Holm* holdt med kun 30 Stemmers Majoritet 5. Kreds. Paa Frederiksberg valgtes endog selve *Bahnson*. Ogsaa ude i Landet vandt Højre 5 Kredse, men tabte en, *Niels Neergaard* valgtes i Nakskov. Saaledes steg Højres Medlemstal i Folketinget fra 19 til 27, men det forandrede ikke meget Stillingen i Folketinget, her stod stadig 75 Venstremænd mod Højres 27. Hørup genvalgtes i Køge med 1201 St. mod 771. Valgets Lære gav begge Partiers Førere Lejlighed til at revidere deres Politik. For Venstre var i alt Fald den kortvarige Sondring mellem det danske og det europæiske Venstre til Ende.

Hørups Forhandlingspolitik.

Saa meget saa *Estrup* af Valget, at Forsvarssagen alligevel ikke havde bevirket det Omslag i den almindelige Vælgerklasses Meninger, man maaske kunde have ventet. Om sin personlige Stilling til Realiteten i Forsvarssagen, Københavns Befæstning, har han aldrig udtalt sig; at han var en afgjort Tilhænger deraf, har man ikke kunnet dokumentere, snarest har han set paa Nytten heraf med en betydelig Skepsis. *Estrup* følte sig ganske vist som Konseilspræsident ikke forpligtet til at besvare de Spørgsmaal, der blev rettet til ham i Folketinget, men det er dog betegnende, at heller ikke han nogensinde gjorde noget Forsøg paa at besvare Hørups Spørgsmaal: Hvad kan det nytte? *Estrup* kendte sikkert ligesaa godt som Hørup Svaret herpaa. Hertil kom, at der i Landstinget, særlig blandt dettes yngre Medlemmer som Lensgreverne *Mogens Frijs* og *Chr. Ahlefeldt-Laurvig*, der var blevet Landstingsmænd 1880 og 1883, var en voksende Uvilje mod Regeringens Politik, særlig mod Fæstningsprovisoriet og de store Befæstningsudgifter. *Mogens Frijs* mente endog at kunne samle 17 Stemmer blandt Landstingshøjre mod fortsatte Bevillinger. Det er derfor forstaaeligt, at *Estrup* i Foraaret 1887 ikke var utilbøjelig til at forhandle om en mulig Afvikling heraf.

Indenfor Venstre var særlig *Holstein* og *Hørup* klar over, at skulde noget

saadant kunne naas, maatte man først og fremmest søge en direkte Forhandling med Estrup selv. Efter at Holstein og General *Tvermoes* 17. Marts havde talt derom, havde *Estrup* og *Hørup* 22. Marts en tre Timer lang fortrolig Samtale, hvorunder *Estrup* fremsatte sine Betingelser for Provisoriernes Afvikling, medens *Hørup* tilraadede, at Regeringen som første Skridt til Efteraaret fremsatte et Finanslovsforslag, der ikke indeholdt Bevillinger til Københavns Befæstning. Denne Forhandling blev sikkert af begge de to karakterfaste og klart-tænkende Mænd ført i fuld Ærlighed for at undersøge Mulighederne for et Forlig. *Hørup* har senere aldrig draget *Estrups* Oprigtighed i Tvivl, og da *Marcus Rubin* engang senere overfor *Estrup* anførte, at han i en bestemt Sag havde *Hørups* Støtte, bemærkede *Estrup*: Det er godt, *Hørups* Ja er Ja. 24. Marts tilkaldtes *Nellemann* og *Bojsen*, og man fastslog Forhandlingens Resultat.

Da disse Samtaler uforsigtigt nok var blevet ført i Ministerværelserne bag Folketingssalen, kunde det imidlertid ikke undgaas, at de blev bemærket og underhaanden meddelt *Berg*. Saa uligevægtig han dengang var, blev han meget forbitret over, at man saaledes var gaaet bag hans Ryg; 30. Marts frasagde han sig „af politiske Grunde“ sine Stillinger baade som Formand for det samlede Venstre og som Folketingets Formand, i hvilke Stillinger *Høgsbro* efterfulgte ham. 1. Apr. dannede han sin egen Gruppe, *Det rene Venstre*, paa 10 Mand i Folketinget og en, *Madsen-Mygdal*, i Landstinget. 4. Aug. overtog *Bojsen* ogsaa Styret i Morgenbladet, *Korsgaard* gik af som Redaktør.

Men *Berg* havde nu Landet over sin egen mægtige Presse, gennem den og paa Møder Sommeren igennem førte han nu en voldsom Kampagne mod dem, der vilde gaa paa Forlig med *Estrup*, og paa disse Møder vandt han som altid stor Tilslutning. En Forhandlingspolitik, som *Berg* ikke vilde være med til, var paa Forhaand dømt i Tusinder af Venstrevælgeres Øjne.

Og samtidig mødte *Estrups* Forhandlingspolitik en tilsvarende Uvilje og Mistænksomhed indenfor Højre, baade hos de rene Provisorister som *Matzen*, og hos de fanatiske Befæstningsmænd som *Scavenius* og *Bahnson*, der med Rette frygtede for, at naar Provisoriet bortfaldt, maatte de ogsaa opgive, hvad de ansaa for Fuldendelsen af deres Værk.

Til Bekæmpelse af denne dobbelte Modstand mente *Hørup* at finde et Middel i den Agitation, der allerede var begyndt Landet over mod Margarinen, og som han senere kaldte Kampen for det rene Land. 1883 havde *Otto Mønsted* begyndt en Fabrikation af Kunstsmør i Danmark og hurtigt udvidet sin Produktion deraf. Alle Producenter af ægte dansk Smør, baade Bønder og Godsejere, var

meget fjendtlig stemt overfor denne nye Produktion, der ogsaa syntes at true den danske Smørekspport til England. Kampen for det rene Land vilde sige Gennemførelsen af et Forbud mod Fremstilling og Ind- og Udførsel af Kunstsmør eller Margarine, som det efter en Lov af 1885 skulde betegnes. Det Hørup tilstræbte var en Genoptagelse af Tanken om de store og smaa Bønders politiske Samvirken paa Trods af alle Partiskel, den skulde bane Vej ogsaa for det storpolitiske Forlig. Agitationen herfor voksede ogsaa med stigende Kraft over hele Landet, den unge *Vilh. Lassen* drev den med stor Kraft i Aarhus Amtstidende, 1887 21. Novbr. gik ogsaa Politiken ind for det rene Land.

Hørup gik endogsaa saa vidt, at han skarpt angreb „de forlorne Teorier om Erhvervsvirksomhedernes Fredhellighed, selv naar Almenvellet kræver den indskrænket og bundet“ — en højst revolutionær Tanke at udtale i 1887.

Men Forbudstanken havde unægtelig den Fejl, at den ikke blot krænkede Erhvervsfriheden, men ogsaa vilde berøve de Mindrebemidlede, særlig Arbejderne, et Næringsmiddel, der var billigt, og som lige til vor Tid har været anset for godt og sundt. *Bojsen* greb ind og fik i Samarbejde med Estrups nye Indenrigsminister *Ingerslev* i de sidste Dage af Marts 1888 gennemført en Lov om, at Kunstsmør af en bestemt fra det ægte Smør forskellig Farve fremdeles maatte fremstilles og sælges under Betegnelsen Margarine. Smørkrigen bragte da ikke Hørup det politiske Resultat, han havde haabet.

Snart brast ogsaa Forliget om Finansloven. Ganske loyalt havde Estrup ved Rigsdagssamlingens Begyndelse i Oktbr. 1887 forelagt et Finanslovsforslag for 1888—1889, der ingen Bevillinger indeholdt til Københavns Befæstning. Uanfægtet af Bergs voldsomme Modstand fortsatte Holstein og Hørup under Deltagelse af *Bojsen* deres Forhandlingspolitik. Ganske vist havde Estrup forsaavidt maattet bøje sig for Fæstningsvennernes Krav, som der samtidig fremsattes et særligt Befæstningsforslag, der krævede ikke mindre end 31,7 Mill. Kr. til Landbefæstningen og 15 Mill. Kr. til et Søfort.

Finanslovforhandlingen tilspidsedes i Paaskeugen 1888. Der var mange efemere Grunde til, at Partierne netop nu skulde komme til et Forlig. Der var den forestaaende Verdensudstilling i København, Hundredaarsfesten for Stavnsbaandets Løsning, Kongens 25 Aars Regeringsjubilæum. Efter at et snævrere Udvalg i flere Dage havde overvejet Mulighederne for et Forlig endte disse Forhandlinger, efter hvad *Madsen-Mygdal* meddeler, som de var begyndt, 31. Marts med et Møde mellem *Estrup* og *Nellemann* fra Regeringens Side, *Bojsen* og *Hørup* fra Venstres Side. Her fremsatte Estrup sit Tilbud om, at en

regelmæssig Finanslov kunde blive gennemført saaledes, at Bevillingerne til de provisoriske Love udgik af Finansloven og Lovene udleveredes til fri Behandling, mod at der paa Tillægsbevillingsloven blev vedtaget de fornødne Beløb til deres Afvikling inden 1889 1. Jan. Til Sikring af Landets Neutralitet skulde der bevilges 8 Mill. Kr., de vilde blive anvendt til Fuldførelse af Københavns „Feltbefæstning“, Vestfronten. Vedtog Folketinget dette, vilde Estrup love, at der i hans Regeringstid ikke skulde blive brugt flere Penge til Københavns Befæstning uden Rigsdagens Samtykke, som Udtryk derfor skulde det foreliggende Fæstningsforslag standses med en Erklæring om, at Sagen kun kunde løses gennem Overenskomst med alle Faktorer.

Man maa erkende, at dette Tilbud fra Estrups og Nellemanns Side paa det givne Tidspunkt virkelig var et meget rundeligt Tilbud. De havde allerede ophævet Riffelprovisoriet, nu opgav de ogsaa alle de andre Provisorier. De 8 Mill. var et latterligt ringe Beløb i Forhold til Fæstningsforslagets 47 Mill., de var aldeles nødvendige for Estrup for at lukke Munden paa *Bahnsen* og de andre Fæstningsmænd. Det er klart, at var Forliget blevet vedtaget, vilde Estrup og Nellesmann have skaffet sig af med dem, lidt efter lidt. *Neergaard* bemærker ganske vist, at naar Befæstningen undtages, var der ikke givet noget Tilsagn om, at Regeringen vilde give Afkald paa ad provisorisk Vej at gennemføre andre af Folketinget nægtede Bevillinger. Rigtigt nok, men naar Befæstningen undtoges, hvilke andre populære Aarsager kunde Regeringen da finde, der kunde retfærdiggøre et Provisorium? Nellesmann i alt Fald var ingen Tilhænger af et efter hans Mening unødvendigt Provisorium. Og Estrup — ja Estrup havde maaske i dette Øjeblik i sin Selvoptagelse et Haab om, at han efter at have været sit Folks Revser ogsaa kunde blive sit Folks Restaurator, Genopbygger. I alt Fald foreslog han at udskyde den endelige Behandling af Finansloven til Paaskedag Kl. 15,30, i den Grad maa han have haabet paa et Forlig.

Paaskedag 31. Marts om Aftenen Kl. 19 afgav *Holstein* Beretning om Estrups Tilbud i et Partimøde, der fortsattes Paaskedag 1. Apr. fra Kl. 9—12 og 13—15, og som kun viste, at Venstre og særlig dets Førere aldeles ikke var denne store Situation voksen. *Berg* sad surmulende for sig selv og vilde ingen Mening give tilkende. *Holstein* var til at begynde med for at modtage Tilbudet, og der var nogle forstandige Venstremænd, der bestemt talte for at modtage det: *Tutein*, *Bluhme*, *Thorup*, *Nyholm*, *Tauber*, *Clausager*, *Villads Holm*, der havde haft stor Del i de forudgaende Forhandlinger.

HERMAN BING

POLITIKEN PAA HJ. AF ØSTERGADE OG INTEGAEDE

Men det afgørende for de Menige var naturligvis selve de to Hovedforhand-
leres Stillingtagen.

Bojsen turde ikke gaa med; han frygtede for, at Forliget vilde fremkalde Misstemning hos Vælgerne. *Høgsbro* vilde heller ikke være med. Desuden vilde den Ære, der maaske var at hente af Forliget, tilfalde *Hørup* og *Holstein*. Naar man tænker paa det Forlig, *Bojsen* syv Aar senere efter store Anstrengelser kom til at slutte med *Estrup*, maa man forbavses over, at han ikke slog til.

Hørup var naturligvis for det Forlig, han selv havde ledet op til og endelig faaet gennemført, han burde vel have staaet Last og Brast med sit eget Værk; naturligvis tænkte *Estrup*, at som han havde Magt til at gennemføre Forliget i sit Parti, skulde *Hørup* ogsaa have Magt til at gennemføre Forliget i sit. Som *Estrup* havde tvunget *Scavenius* og *Matzen*, skulde *Hørup* ogsaa have kunnet tvinge *Holstein* og *Bojsen*, have taget Førerskabet i Venstre i sin Haand. *Neergaard* siger rigtigt, at „mit Indtryk var, at hvis *Hørup*, *Holstein* og *Bojsen* havde været enige om at foreslaa Forhandlingen fortsat paa Regeringens Grundlag, vilde det hele være blevet vedtaget.“ Men *Hørup* mente ikke at kunne se bort fra, at naar *Høgsbro* og *Bojsen* ikke vilde gaa med, var der mod ogsaa *Bergs* Modstand intet for ham som Mindretal at udrette. Jeg skal ikke besvære Læseren med den aldeles forvirrede Stemmeafgivning i Venstres Partimøde Kl. 15 1. Apr., *Estrups* Tilbud blev afvist.

Det er ogsaa rigtigt, at Rigsdagsmændene havde god Grund til at frygte Vælgerne. Disse var saa alvorligt forbitrede over den Haan og Vold, *Estrup* havde ladet gaa hen over dem, at de ikke vilde kunne forstaa, at han allerede nu skulde have en Slags Absolution. Alene paa Grund heraf strandede Paaskeforliget 1888, vistnok til lige stor Fortrydelse for *Estrup* som for *Hørup*. Det Forlig, de to Mænd havde sluttet, var det bedste, det danske Folk dengang kunde have opnaaet.

Sommeren 1888.

Der blev ikke politisk Fred i Danmark — men for *København* og dermed for hele det danske Folk blev Sommeren 1888 saa skøn og betydningsfuld en Sommer, som man aldrig før havde oplevet. Verdensudstillingen gjorde paa kort Tid *København* til en Verdensby; Fremmede fra Alverdens Lande kom hertil. *Martin Nyrops* skønne og festlige Hal, der stod, hvor Raadhuset senere byggedes, omfattede den danske Industris Udstillinger, særlig den danske Kunstindustris, bagved paa dengang ubebyggede Arealer ned til Vandet laa Land-

brugets, Skibsfartens og Fiskeriets Udstillinger. De vakte hos det danske Folk en levende Følelse af, at den Dygtighed og Kraft, det besad, kunde maale sig med Udlandets, og at det var aldeles urimeligt, at dette dygtige danske Folk skulde finde sig i at blive regeret af en lille Godsejerklike. Det havde allerede i Løbet af de sidste 10—15 Aar taget Styret i alle de af det selv skabte Institutioner: Kreditforeninger, Andelsmejerier, Andelsslagterier, Forsikringsforeninger, Højskoler, Sogne- og Amdsraad, Fagforeninger — hvornaar vilde det Øjeblik komme, da de Gamle ogsaa maatte give Magten fra sig i det politiske Liv?

Men ikke mindst følte man indenfor Venstre, hvor Udviklingen var stærkest, at der maatte nye Mænd til. Som *Brandes* allerede forlængst havde sagt, hvert Slægtled har sine indbyrdes Kampe, men Fremgang kommer først, naar et nyt Slægtled afløser det foregaaende. Kun nødtigt og langsomt viger et Slægtled for det følgende. Indenfor det konservative Højre var *Estrup* saa mægtig, de gamle Mænd saa højt holdt i Ære, at Ungdomsfornyelse var vanskelig, men den opvoksende Venstreungdom havde Frihed til at mene, at dens Førere var blevet for gamle og fortabte sig selv og deres Maal i indbyrdes Strid. Det maatte holde op. *Niels Neergaard* var den første, der var mødt op med helt nye Ideer, men han blev snart fulgt af mange andre af det nye Slægtled.

Triste Aar.

Meget nøgternt opgjorde *Hørup* i en Artikel i Politiken 1888 4. Apr. Resultatet af sin egen Forhandlingspolitik: „Enhver kan regne Profitten ud paa sine Fingre. Dersom Venstre havde slaet til, havde vi faaet mere Fæstning for 6—8 Millioner, men vi havde tillige faaet en Finanslov, og vi var blevet af med Gendarmerne. Nu beholdt vi Gendarmerne og blev af med Finansloven. Fæstning faar vi i det ene Tilfælde som i det andet.“ Ganske rigtigt. Allerede 20. Apr. fik *Estrup* en kgl. Resolution for, at der provisorisk kunde anvendes 8 Mill. til Fæstningens Fuldendelse, og *Bahnsen* begyndte straks i Sommeren 1888 paa at bygge Vestenceinten.

Den mislykkede Forhandlingspolitik fremkaldte en dyb Nedstemthed hos alle Venstrevælgere Landet over; de fandt, at de af deres Ledere var ført ud i en politisk Stilling, der gav Modstanderne Lejlighed til at hovere og sætte deres Vilje igennem. Det var en Stemning, *Berg* benyttede til at gennemtrumfe sit Krav om et Delegeretmøde af hele Venstre, hvor Rigsdagsmændene var udelukket fra at tale og stemme og med Nød og næppe fik Lov at være Tilhørere.

Her fremtraadte for første Gang *Vilhelm Lassen, Holger Begtrup* og *J. C. Christensen*. Delegeretmødet fandt Sted 29.—30. Septbr.; det vedtog, at Forhandlingspolitiken skulde fortsættes, men udtalte sig mod de Forhandlinger, der havde fundet Sted, og vedtog: „Folketinget bør ingensinde give Bevillinger til og aldrig give lovmæssig Anerkendelse af de stedfundne provisoriske Befæstninger om København.“

Det var ganske baade Bergs og Hørups Standpunkt, men alligevel var det Hørup, der af de andre Venstreførere blev udpeget som den, der havde villet gøre Forlig med Estrup.

Værre end Nedstemtheden i Vælgerkredse var den dybe Mistænksomhed og indbyrdes Hadefuldhed, som de bristede Forhandlinger efterlod indenfor de gamle Venstreføreres Kreds. Særlig vendte Hørup sin Vrede mod *Bojsen* og *N. J. Larsen*, i hvem han stedse mere kom til at se Hovedmændene for, at Forhandlingerne var bristet. Saaledes kom det da til, at det samlede Venstre ved Rigsdagens Sammentræden 1888 3. Oktbr. afsatte Hørup baade som Bestyrelsesmedlem og som Viceformand i Folketinget.

Hørup var nu meget isoleret i Folketinget og for saa vidt ogsaa ude blandt Vælgerne. Efter de straalende Sommermøder sammen med Berg i 1883 havde han endnu i Sommeren 1887 været Hovedtaler sammen med Holstein ved Møder i Aalborg og Horsens, nu var dette forbi. I de følgende Aar talte Hørup ikke mere paa de store Folkemøder rundt om i Landet, men kun i København og i sin Valgkreds. Medens Bojsens nærmeste Venner paa Rigsdagen, ialt 32, jævnlig samledes til særlige Møder og havde Flertallet ved Afstemningen i de fælles Partimøder, fordi Bergs Gruppe ikke stemte, var *Holstein* den eneste, der søgte nogen Forbindelse med Hørup. Hen paa Vinteren samlede de 25 Mand om sig, men Holstein var ligesaa nedstemt over Begivenhedernes Udvikling som Hørup selv. Ingen af dem brød sig synderlig om at være Gruffeførere; hvad de begge havde villet, var at lægge al deres Kraft og Evne ind i Arbejdet for det store enige Venstreparti. Men det var nu en svunden Drøm. „Det allerværste er,“ skriver *Edvard Brandes* 1889 19. Oktbr. til *Jonas Lie*, „at de gode Kræfter spildes, at se Mænd som *Hørup* og *Holstein* ældes og fures uden nogensinde at have „styret“ en eneste Dag.“

1888 7. Jan. stod der i Politiken en Artikel, der gav en indgaaende Skildring af den Maade, hvorpaa den stormægtige Kriminaldommer Dr. jur. *Sylov* var optraadt overfor *Bing* og *Witzansky*, Politikens Forretningsfører, under Retsagen mod Politiken. Den Behandling, han havde givet dem, var hverken værre

eller bedre end den, der dengang vederfores alle andre Sigtede ved alle Landets Underretter: brutale Afhøringer og paatvungne Protokollater trods alle Protester. Samtidig var den unge *Jeppé Aakjær* ude for en tilsvarende Medfart ovre i Viborg, og som den Historiker, han ogsaa blev, advarer han 40 Aar senere mod at benytte Datidens Forhørsprotokoller som historiske Kildeskrifter. Saadan var den gamle Retspleje overalt, men selv skildret i aldrig saa objektiv en Form tog den sig højest kedelig ud i offentlig Genfortælling. Hørup havde ikke skrevet Artiklen, der hed Dansk Retspleje i 1887, men den var som skrevet ud af hans Hjerte; han vidste altfor vel, at netop saadan som anvendt af Sylow var dansk Retspleje overalt i nævnte Aar. Sylow mente at maatte anlægge Sag mod Politiken, og som ansvarshavende Redaktør blev Hørup 1889 6. Novbr. af Højesteret dømt til tre Maaneders simpelt Fængsel. Han begyndte Afsoningen 13. Novbr. De Breve, Hørup skrev under Opholdet i Fængslet, viser hvor sagtmodigt og roligt han tog det. Han fik Tiden til at gaa mest med Læsning, fulgte med Interesse Diskussionen om Nietzsche mellem *Georg Brandes* og *Høffding*, glædede sig over en god Tale af *Hage* og fulgte med Forbavselse, hvor meget Politikens Medarbejdere, „de ulykkelige Mennesker“, kunde finde paa at stoppe i det. Og dog blev han samtidig ramt haardt i sit private Liv; en alvorlig Sygdom, som længe havde kunnet spores, brød aabent ud hos hans unge, eneste Søn. Ogsaa denne dybe Sorg tog han med mandig Fasthed. 29. Decbr. skriver Edvard Brandes til Jonas Lie: „Hørup tager Fængselsopholdet som en Helt og befinder sig øjensynligt vel ved at være fri for Rigsdag og Blad. Naturligvis har det været ham et drøjt Slag, at hans Søn er blevet sindsygt, men han hører til de Mennesker, der aldrig viser andre deres Sorg saalidt som deres Glæde. Han er altid ens, jævn og bitter, ironisk og reserveret.“ Saaledes reagerede Hørup overfor hvad han oplevede i disse triste Aar.

Saa kom der dog et lille Lysglimt selv inde i Fængslet. Det var Valget 1890 21. Jan., atter et Vintervalg, men denne gang en Sejr for Venstre. *Trier*, *Hage* og *Hørudum* generobrede deres Kredse i København, saa at Oppositionen fik 78 Mandater mod Højres 24, indenfor Venstre var Sejren størst for Berg, der gik ud til Valg med 10 Mand, men vendte tilbage med 17, deriblandt *J. C. Christensen* og *Anders Nielsen*. Med Glæde fremhævede Hørup Valgets Betydning: De Radikale havde i Forening med Socialdemokraterne rastløst fortsat Belejringen af den Hovedfæstning, hvorom hele Provisoriekampen drejede sig. Det var lykkedes at erobre København tilbage. Medens den bergske Gruppe i Landet hævdede det rene Venstres Grundsætninger overfor de Moderate, tilkæmpede

den radikale Opposition sig en Sejr i København, som i lange Tider vilde blive bestemmende for Hovedstadens politiske Stilling. Hørup selv blev valgt i Køge med det største Stemmetal, han nogensinde opnaaede, 1284 St. mod 760.

1890 13. Febr. blev Hørup løsladt, og hans Venner og Tilhængere hædrede ham paa forskellig Vis. Senerehen bad Apoteker *Rink* i Helsingør Hørup og Sylow sammen til en Middag, de kom særdeles godt ud af det med hinanden.

Moderat Politik.

Da *Estrup*, som efter det bristede Forlig atter havde maattet kaste sig i Armene paa Fæstningsbyggerne, 1890 11. Apr. bekendtgjorde, at Krigsministeren maatte anvende 9 Mill. Kr. til Middelgrundsfortet, hvis Bygning vilde tage tre Aar, opgav *Holstein* sit Folketingsmandat og traadte ud af dansk Politik; han saa ikke længer nogen Mulighed for at gennemføre den Forhandlingspolitik, han saa længe og saa ufortrødent havde arbejdet for. *Hørup* tænkte som han, men blev i Tinget som Fører for den lille Gruppe paa en Snes Medlemmer, der sluttede op om ham. Det var den unge *Niels Neergaard*, der, skønt han ved Valget 1890 var sat ud af Folketinget, med største Iver søgte at bevæge det forhandlende Venstre til at gaa ind for en stor Socialpolitik. Han talte til Hørup derom, men desillusioneret og nedstemt som Hørup dengang var henviste han til, at det var *Berg* og hans Protestpolitik, der havde sejret 1890. Neergaard var ingen inciterende Personlighed, men han er i dansk Politik et fremstaaende Eksempel paa, at Redelighed, ædle Hensigter, god Uddannelse og flittigt Arbejde ogsaa her finder sin rigelige Paaskønnelse. Da Hørup ikke vilde høre paa ham, gik han til at puste nyt Liv i *Bojsen*. Neergaard trak ham frem til Fører for det forhandlende Venstre, fik ham til i 1890 at udarbejde et Program for dette Venstres nye Socialpolitik, hvortil han rigtignok selv gav Ideerne, og som Partiet efter adskillige Betæneligheder sluttede sig til.

Det er ikke her Stedet til i Enkeltheder at skildre den moderate Politik, men alene til at se paa, hvorledes Hørup reagerede overfor den. Hørup nærrede siden 1888 en indgroet Mistillid til og Foragt for *Bojsen*, han var overbevist om, at den Forhandlingspolitik, *Bojsen* gjorde sig til Talsmand for, kun kunde føre til, at Venstre aldeles underkastede sig *Estrup* og godkendte hans Voldspolitik. Derfor bekæmpede han med største Lidenskabelighed den nye Forhandlingspolitik. Den begyndte med, at det moderate Venstre foreslog at ophæve Sukkertolden og i Stedet for beskatte Øllet. Hørup holdt 1890 13. Novbr. en glimrende

Kjøbenhavn d. 18. Mai 91.

Kjære Hr. Berg.

Jeg er meget til at møde i Frøde
den 21. Mai og - naar gald skal være - i
Lillekjøbing Døren efter.

Det var to møder.

Direktor kommer Kjøbenhavn den 5. Juni,
hvor jeg ventede, at De taler for Grundloven.
Af Anærene vil De have set, at Mooren,
bladsportier har gjort sig i stillings og er
brødt ind af Betsretten. Jeg er temmelig
og for, at De skal fortælle deres Drukt
og erklære det for en Misforståelse, men
i hvert Fald er det en Saledning mere
for os til at tale bedre i Kjøbenhavn.

Den 14. de juni holder jeg alene aften
for Halborg. Skal vi have Ranters med?
Løspriis Ranters Jørgensen har enkelte Læ,
og stræk om et Møde. Redaktør's Læsen
apører, om han skal formales i en offi,
iel Endtælling til Hjørring. Hjørring er
smukke mindre forbeholdt, men mere

end disse tre. Hader mærkes vi ikke i
et Fuld og dermed mener jeg egentlig,
at vor fælles Rejseri kunde være
færdig, saa at vi forøvrigt vijses med
at fætte ind endelvis, hvor Tilfældet
eller Krævens Gang føle det med sig.

Næsten afgørende Bevegerne opnaar
vi dog ikke for det nødvendige Grundlag,
dette er Tiden og Situationen ikke enden
endnu. Det vil efter mit Skøn være 1/2
til 2 Aar, inden vi forer os Politisk, og
i den Tid kommer vi ikke videre end
til at holde det gæstet.

Jeg lader følge en Indbydelse fra
Min, som jeg for mit Vedkommende
beholder oplysnende. For Min er der
Intet at gøre, forind Valget bliver klart
mellom Højre og Venstre. I dette Øjeblik
ville det kun være at gøre Rejseren
et altsat billigt Skridt.

Levis De ønsker, at jeg skal skrive om
de gyldige Steder, som send mig et Ord om
Deres Bestemmelse. Skriver jeg Intet for
Dem, forindretter jeg, at De ordnes det
for deres Vegne til Dagens aften
den 14de. For De, at vi kan holde
Steder tre Dage i Fuld?

Deres Hustru.

Tale om Sukkerskat og Ølskat, han paaviste, at Sukkerskatten var for en Slags Indkomstskat at regne, den steg med Forbruget, der var større, jo bedre Indtægten var, medens Ølskatten vilde virke tyngende nedad og komme til at hvile paa de Mindrebemidlede i Samfundet.

Berg og Hørup.

Allerede da havde Hørup overvundet sig selv til at søge nyt Samarbejde med Berg. En Dag ved Rigsdagssamlingens Begyndelse, da Berg sad fordybet i sine Papirer, gik Hørup hen til ham, med hvem han ikke havde talt i mange Aar, „for at høre, om Tiden ikke nu var kommet til at redde, hvad reddes kunde.“ Resultatet blev en Forstaaelse om, at de sammen vilde modarbejde Bojsens Forligspolitik. Saaledes hejstes, som Hørup senere skriver, „det gamle prøvede Firmamærke Berg og Hørup endnu engang over Landet — for sent til at vende Strømmen, men ikke for sent til at kalde Mænd og holde Fremtiden aaben.“

1890 17. Decbr. fremsatte de sammen et af *Marcus Rubin* udarbejdet Forslag om, at Ølskatten, om den blev gennemført, skulde anvendes til en vidtgaende Alderdomsunderstøttelse. I denne Anledning bemærker Marcus Rubin i 1910: „Hørup hørte en nu svunden Tid til, baade i Kampform, den evige Taktik, og Kampens Maal, Landboens Ligeberettigelse med Byboen. Ihvorvel de sociale Spørgsmaal var oppe allerede i hans Tid, gik de endnu ikke ind i hans Kampomraade, men han havde iøvrigt Interesse nok derfor og kunde efter min Mening være blevet en Socialagitator af stor Rang. Han saa ingen Grund til Forskel mellem Fattig og Rig, født 30 Aar senere kunde han være blevet en Faktor af stor Betydning for vor Tids sociale Brydninger herhjemme.“ Ogsaa *Neergaard* erkender, at Hørups Forsvar for Forslaget viste en virkelig Varme for det. Men Forhandlingen mellem de Moderate og Regeringen, særlig *Bojsen* og *Ingerslev*, var skredet for vidt frem, og Bønderne i Hørups egen Gruppe var mere stemt for Skatteomlægningen end for Alderdomsunderstøttelsen. Bergs og Hørups Forslag derom blev forkastet 1891 3. Febr. med 53 St. mod 30, men gav dog Arbejdet for denne gode Sag et kraftigt Stød fremad.

Imidlertid havde de besluttet sig til en Agitationsrejse i Sommeren 1891. Det var et Glimt af gamle Dage fra før kun otte Aar siden. Der er ingen Tvivl om, at Hørup glædede sig over igen at være ude til Folkemøder sammen med Berg. Hvor de kom frem, samlede de tætte Skarer om sig. Allerede i Februar 1891 i Roskilde, i Hotel Prinsens Gaard, holdt Bønderne i den lange, kolde

Vinteraften trofast ud omkring den Vogn, hvorfra de to gamle Førere, den ene hvid, den anden graa, uden anden Belysning end Vinteraftenens. Maane, kæmpede mod „Sammensmelterne“, som Hørup havde døbt det nye Forhandlingsparti. Paa Grundlovsdagen 1891 5. Juni samlede de Københavnerne om den liberale Vælgerforenings Talerstol, medens seks moderate Medlemmer af dens Bestyrelse udtraadte deraf.

Men saa greb Skæbnen ind, 1891 28. Novbr. døde *Berg* af et Hjerteslag. *Hørup* skrev om ham: „Hans Død er en Sorg for mange, en Begivenhed for alle, for Venstresagen en Ulykke og for hans Partifæller et Slag, der ikke kan afbødes, et uerstætteligt Tab. Men selv er han sparet for at se Bunden paa den Elendighed, der med Fejghedens og Troløshedens Resoluthed har taget sig over at slette og fornægte alt det, som denne Menneskealder stræbte for, og hvori han var Sjælen og den fremmeligste Kraft. Med ham er det stærkeste Dige brudt ned mod den Forfaldets grumsede Flod, som nu vil sprøjte højere og true med at skylle over mangt et Sted, hvor Venstre endnu stod oprejst og fægtende. Dersom man i Stedet for at skabe sig afsindigt med Provisorier og Statskup havde nyttet hans Ævner og undt ham hans Ret, vilde han i Halvfjerdserne have været den selvskrevne Mand til at danne Overgangen fra Tiden før 1864 til Tiden efter 1864. Han har gjort mere end een Mands Arbejde, han har baaret Skuffelser som en Mand, og han har som en Mand blevet ved at hamre løs paa den Følelse af Stolthed og Ære, som forbyder Mænd at slippe deres Ret og nøjes med mindre end Ligemænds Vilkaar i deres Folk. Nu er han borte, og der er blevet bedre Plads til at røre sig for Folk, der ikke har denne Følelse, men kan nøjes med mindre.“

Hørups Udgang af Politik.

Hørup selv skulde blive den første til at faa at mærke, at der nu var blevet bedre Plads til at røre sig for de Folk, der kunde nøjes med mindre. Ogsaa for ham havde *Berg* til det sidste været et stort Værn, et fast Skjold. Nu var han helt alene, den eneste effektive og ihærdige Modstander af den nye Forligspolitik. Han maatte fjernes, i alt Fald fra Rigsdagen.

Hørups gamle Fjende, *Klaus Berntsen*, var allerede i Foraaret 1891 begyndt at spekulere over, om det ikke under den nye Forligspolitik skulde være muligt at bringe Hørup til Fald i Køgekredsen. Hvad der behøvedes, var en Mand, der til Højres Stemmer kunde samle ogsaa de moderate Bønders Stemmer. Han

tænkte dengang paa *Nyholm* eller *Termansen*, men de var jo noget vel gamle. Klaus Berntsen vilde dog rekognoscere i Kredsen og kom saa til et Møde i Havdrup, hvor Hørup plejede at mødes med sine Vælgere. „Da Stemningen paa dette Møde,“ fortæller Klaus Berntsen, „for første Gang var imod ham, optraadte Hørup fuldkommen ubehersket, og mod Mødets Slutning sprang han op i den Vogn, hvorfra jeg talte, og afbrød mig. I det Øjeblik lignede han ganske den Statue, der staar af ham i Kongens Have.“ Ja, utvivlsomt er Hørup, der var et saa alvorligt og ærligt Menneske, blevet heftigt oprørt over den Letfærdighed, der kendetegnede hele Klaus Berntsens politiske Optræden. Ogsaa *Høffding* omtaler saadanne Vredesanfald hos Hørup i disse hans tunge Aar, hvor han under en Samtale i en privat Kreds, ved et Middagsselskab, kunde blive helt hvid i Ansigtet af Forbitrelse. Klaus Berntsen gik fra Mødet i Havdrup med den Tanke, at nu maatte man finde en dygtig Modkandidat mod Hørup. Og han fandt ham i Højesteretsassgfører *Peter Adler Alberti*, gamle Albertis Søn, Direktør for Bondestandens Sparekasse. Lad os ærligt sige det, som det er, den mest uværdige Modkandidat mod Hørup, som Klaus Berntsen og Moderationen kunde have fundet frem. Men da *Rubin* spurgte en Højrepolitiker om, hvorledes det dog kunde falde Højre ind at støtte en Mand som Alberti, som Partiet gennem Aaringer havde ringeagtet, svarede han: „Naar det gælder om at fælde Hørup, kryber man paa sine Knæ og stikker ham ned bagfra, hvis det er nødvendigt.“

Alberti var effektiv. Hans Program var ganske enkelt, det var Kamp mod Socialismen, enhver Stemme til Hørup var en Stemme for Socialismen, der vilde Revolution og Overtagelse af hele Landets og alle Borgeres Privatejendom. En skønne Dag vilde Sparerne i Bondestanden finde dens Kontor i Køge lukket, fordi de nye Magthavere havde beslaglagt Sparekassens Midler, og der „skal være indledet kriminel Undersøgelse mod Alberti, fordi han, da jeres Revolution brød ud, har bragt Kassebeholdningen i Sikkerhed.“ Ja, det stod virkelig at læse i det Valgblad, som Alberti, der havde Penge nok, udgav i Køgekredsen under Valgkampagnen.

Alberti valgtes 1892 20. Apr. med 1257 St. mod Hørups 1132. Og saaledes var Valget 1892 i det hele en Sejr for de Forhandlingsvillige, for Højre og for de Moderate. Højre vandt 6 Mandater og blev 32, de Moderate blev 38, *Niels Neergaard* valgtes i en jysk Kreds, Bergianerne og Hørudderne blev 30, og saa var der to Socialdemokrater.

Det var klart, at nu maatte Forliget komme. Det var ventet 1893, men kom først 1894. Det blev, som *Hørup* i utallige Taler og Artikler havde forudsagt det,

og som *Ole Hansen* kaldte det, et Knæfald for Retsbrudets Mænd, for Estrup, „den største Ydmygelse, der nogensinde er tilføjet det danske Folketing.“ Finansloven vedtoges, Københavns Befæstning godkendtes, baade Landbefæstningen og Middelgrundsførtet, Provisorierne udleveredes til Forkastelse, og til at forhindre fremtidige Finanslovprovisorier vedtoges blot en Rigsdagsbeslutning, der gav nogle Regler til Undgaaelse heraf. Ja, et ydmygende Forlig, et raadent Forlig, som Hørup senere kaldte det. Til Slut sprang 15 af de 40 Moderate fra, deriblandt Høgsbro og Alberti, og Forliget vedtoges kun med 54 St. mod 44; efter Forliget nedlagde *Edvard Brandes* sit Folketingsmandat. Hørup blev stedse mere ensom, og 1894 15. Maj erklærede ogsaa han paa et Møde i Havdrup, at han ikke mere vilde søge Valg i Kjøgekredsen.

„Var det lykkedes os at forhindre den Skam og Ulykke, der nu er overgaaet Nationen, vilde jeg have staaet her som Deres Kandidat i Dag.

Der er i det, der er sket paa Rigsdagen, Ting, som hverken kan ændres eller gøres om, som skæbnesvangert og uigenkaldeligt for bestandig vil ligge som en uafrystelig Mare paa vort Land og vor Politik. Det er Godkendelse af de provisoriske Foranstaltninger, særlig Fæstningen. Rigsdagen har ved en Række Bevillinger overtaget Fæstningens Vedligeholdelse, og Lovgivningsmagten har omdannet vort Hærvæsen efter Fæstningens Tarv. Derefter staaer Fæstningen ikke anderledes, end om den fra Begyndelsen af var opført paa lovlig Maade med Rigsdagens Samtykke.

Skjult i disse Beslutninger og i Rigsdagsbeslutningen ligger den totale Forfatningsomvæltning, der har sat Provisorismen i Grundlovens Sted og tilintetgjort Bevillingsretten og Lovgivningsmagten. Denne Forfatningsforandring er ikke vedtaget paa grundlovmæssig Maade, og den er ikke forbindende.

Denne Praksis kan, efterat den en Gång er godkendt, kun brydes ved positive Forfatningsbestemmelser, der indfører ny grundlovmæssige Garantier for Lovgivning og Bevilling i Stedet for dem, der har tabt deres Kraft.

Men paa det Program ønsker jeg ikke Valg. Det er en meget hæderlig Ger-ning, og vi maa være dem taknemlige, som paatager sig dette Hverv, men naar Folketinget er sunket ned til en Forhandlingsklub, hvis hele Udsigt til Indflydelse beror paa Veltalenheden i dets Argumenter og Ræsonnementer, saa foretrækker jeg at henvende mig til den offentlige Mening ad de Veje, der staaer mig aabne, og med den Uafhængighed af Partier og Grupper, som altid er attraaværdig.

Sandheden er, at Absolutismen vilde være en ren Velsignelse i Sammen-

ligning med den Forfatnings-Humbug, der er nedlagt i Forliget. Ogsaa under Absolutismen kan der ske noget godt. Der er altid en Mulighed for, at Kongedømmet falder i de rette Hænder. Men jeg spørger: Tror De, at vi havde faaet Bondereformerne i forrige Aarhundrede, dersom vi den Gang havde haft Godejerne og Pengearistokratiet organiseret i et enevældigt Landsting med et afmægtigt Folketing ved Siden, saaledes som Forliget har stillet det hen? Jeg tror, at Kongemagten hverken vilde have haft Lyst eller Ævne til at vove saa store Æventyr, de samfundsbevarende Kræfter vilde sejrrikt have baaret det fra Fædrene nedarvede ud af alle Anfægtelser. De siger, at Absolutismen kan vi altid faa. Men de tager fejl, intet er umuligere, det, vi nu har, er meget bedre. Det er Kongemagten, haandfæstet til Overklassen, til Egennytten, til Pengene og Dumheden, saaledes som den var før 1660, og det er til ydermere Sikkerhed den almindelige Valgret lukket inde i et Folketing, hvor den har Frihed til at sprælle sig mat og løbe de usunde Vædsker af sig, saa at der heller ikke fra den Side er Ufred at frygte. Jeg kan ikke tro, at man for Alvor tænker paa at ophæve den almindelige Valgret, det vilde være altfor enfoldigt, den er langt uskadeligere, naar den har fuld Frihed til at snakke sig ud og snakke sig træt. Magten organiseret i Landstinget og Vrøvlet organiseret i Folketinget, bedre og sikrere Forfatning kan ingen Samfundsstøtte ønske sig.

Der bliver ingen Reformer hverken hos os eller noget andet Steds, saa længe Militarismen æder Pengene op, og Krigsmoralen fylder Menneskenes Sind med Egenkærlighed og Undertrykkelseslyst.

Sandheden er, at Tilbagegangens Vanære nu ligger tungere over Land og Folk end før i vor Levetid, selv om vi tager med baade 1864 og 1866. Dette er de Grunde, hvorfor jeg nu ikke vil ind i Rigsdagen.

Nu har jeg kun tilbage at sige Dem Tak for de gode Aar, vi har haft sammen. Her deler jeg Dem, som jeg aldrig har delt Dem før. Jeg tager Gaardmændene for sig, jeg siger til Dem, „der ejer noget og er noget“: Tak, fordi De aldrig har skilt Deres Sag fra de Smaa, og Tak, fordi Deres Hjærte ikke sad i Sparekassebogen, da det kneb. Mange Steder delte det sig nu saaledes, at de større Bøndergaarde gik op i Fornemheden og blev en Slags Kammerraader lige paa Grænsen af Grever og Baroner eller dog saa langt som til Forstuen, hvor Jagtstøvlerne og Pelstøjet hænger. Det skal siges til Ære for Bønderne i Køgekredsen, at her holdt vi os paa det jævne, vi blev ikke for store til at være Venstremænd.

Det var Gaardmændene. Nu kommer jeg til Husmændene, og til dem, der

sad bag i Vognen eller gik paa deres Fod til Køge for at stemme paa Hørup. Det hændte vel nogen Gang, at et og andet Ord gik over deres Hoved, fordi det havde Ærinde længere borte, men Tak, fordi De aldrig tog fejl af Meningen! Jeg hørte nylig en Kammerherre nede i Sydsjælland forklare, at nu skulde vi alle slaa os sammen om at bekæmpe Socialdemokraterne. Jeg ved ikke, hvor meget Hartkorn der gaar paa saa stor en Tapperhed, men det er megen Ære for de to Socialdemokrater i Folketinget, at der skal hele Hundrede Mand til for at holde dem Stangen. Meningen er god nok, og Meningen er den samme, enten de siger Socialdemokrater eller Husmænd eller Arbejdere, men de siger helst Socialdemokrater, for det ligesom bunder bedre. Jeg lover jer Husmænd, enten I kalder jer Venstremænd eller Socialdemokrater, at min Haand altid skal være mod den Politik, som jeg anser for den lumpneste af alle, den, der rotter de Rige sammen om at plyndre de Fattige og sætte Overklassen paa Nakken af dem, der har mindst at staa imod med, for at trykke dem ned til ingenting. For nok gaar jeg ud af Rigsdagspolitikken, men jeg agter mig dog ikke hen, hvor Peberet gror; De skal endnu ved Lejlighed høre, at jeg ved, hvor det gror.“

Politikens Fremgang.

I alle disse triste og tunge Aar havde Hørup dog den Glæde, at hans Blad, Politiken, gik frem, ja voksede over al Forventning. Politiken begyndte 1884 1. Oktbr. med et Oplag paa 2000 Eksemplarer, allerede ved Aarsskiftet 1885 havde Bladet 2900 Abonnenter, og ved Aarsskiftet 1886 5000 Abonnenter. Starten var saaledes meget lykkelig, og allerede 1889 var Abonnenternes Tal steget til 12,000, 1894 til 16,000 og 1899 til 23,000.

Sikkert nok var det *Edvard Brandes* og *Herman Bing*, der i de første Aar gjorde det meste af det egentlige Bladarbejde, allerede i Marts 1885 jamrer Edvard Brandes til Kielland: „Jeg kan ikke rejse for det evige Avislavveri, det forbistrede Blad, som tager alle mine Dage og Nætterne med.“ Det var dem, der maatte antage Medarbejderne ved Bladet; de forsøgte sig med *Gustav Es-mann* som Redaktionssekretær, men det gik ikke saa godt; saa kom *Peter Nansen* og blev fast Medarbejder, det var ham og *Edvard Brandes*, der fyldte Bladets 13 Tekstspalter af de 24 Spalter, hvori Bladet udkom. Brandes og Nansen stimulerede hinanden, de gik sjælden fra Kontoret, før hver af dem havde skrevet to eller tre Artikler, der næste Dag vakte bedsteborgerlig Forfærdelse. Lidt senere kom som Medarbejder *Henrik Cavling*. Han havde en særlig Evne til at

finde Emner frem, som man aldrig før havde tænkt sig kunde behandles i et Dagblad, og som derfor vakte Opmærksomhed.

Det er da ogsaa Cavling, der har givet et Billede af Hørup og Politikens Redaktion i disse Aar af 1880'erne: „I disse Smaastuer paa Hjørnet af Østergade og Integade med de tarvelige Kontormøbler lagdes Grunden til et moderne Blad. Den oprindelige Redaktion var med sine faatallige Medlemmer en næsten ideel S sammensætning. Hørup nød i Venstrekredse en politisk og journalistisk Anseelse, der overførtes paa Bladet. Udadtil aabenbarede han sjældne Redaktøregenskaber. Han var for overlegen til at blande sig i Smaating, og dog var han ved en vindende og stærk Aands stille Magt nøje knyttet til enhver Medarbejder. Personligt inladende kunde man ikke kalde ham, men Medarbejderne havde uden Undtagelse Følelsen af, at Redaktørens Øjne hvilte paa dem; at møde Hørup paa Trappen og modtage et venligt Blik af ham, føltes som et Ridderslag. I de mørke Stuer saa vi Hørup sidde i Lysskæret med sit dejlige Hoved bøjet over et Bord. Han mindede os om Løfter, vi skulde holde. Vi elskede ham, i hans Nærhed blev hver Time en Oplevelse, vi arbejdede for ham og hans Ideer. Vi var unge, og dyrebarere end Ideerne forekom os den levende Personlighed.“

Morsomt beretter saa Cavling om Hørups daglige Færden paa Redaktionen. „Kun Hørup havde et Rum, der var hans eget. Paa de Tider af Dagen, da han var fraværende, skiftedes Medarbejderne til at benytte det. Redaktionslokalerne, der laa paa anden Sal, omfattede tre større, tre mindre Værelser. Det største af disse var det saakaldte Referentværelse, hvor Medarbejderne ved Totiden samledes, og hvor Samtalerne gik livligere og lydeligere og først blev afbrudt, naar *Hørup* mellem Kl. 2 og 3 traadte ind og uden at aflægge sit Overtøj satte sig og begyndte at læse Bladene. Smaa Fif anvendtes af Medarbejderne for at faa ham ind i Redaktørværelset, han havde ellers for Vane at slaa sig til Ro og modtage hvem der vilde tale med ham her, hvor andre havde deres Sager og skulde bestille noget. Det hændte ogsaa, at en Pen faldt ham i Haanden, og at han begyndte at skrive, i saa Fald kunde han i flere Timer blive siddende ved Kanten af et Bord. Men havde han indfundet sig i den Hensigt at arbejde, gik han straks ind paa sit Værelse, og herfra hørtes nu gennem Væggen den Lyd, der fremkommer, naar to Haandflader gnides mod hinanden. Det var en Lyd, som i Forbindelse med Hørups taktfaste Skridt kendtes vel i Redaktionen. Det betød en ledende Artikel næste Morgen.“

Marcus Rubin, som ogsaa i de første fem Aar var Medarbejder ved Politiken,

siger om Redaktøren: „Hørup indbød ikke til megen Fortrolighed. Men jeg holdt af ham og saa op til ham paa Grund af hans Mod, hans Uegennytte og hans Talent. Han har aldrig tilbagevist en Artikel, jeg har skrevet. Men i Begyndelsen gjorde han Smaarettelser, en ringe Ændring omdannede det højstemte Udtryk til et nok saa rammende og virkningsfuldt, men uden Fagter. Nu er denne Skriveform bleven journalistisk Almeneje. Hørup skrev ud fra en stærk Overbevisning og dyb Indignation, for hvilken den virtuose Form blev den smidige Tjener, men uden selvstændig Ret. Naar alligevel mange efterhaanden fornam det modsatte, laa det i, at Hørups Journalistik i tyve Aar stadig varierede et og samme Indhold. Fra de Aar omkring 1880, da Hørup endnu gjorde noget Realpolitik, behandlede Sager i Folketinget, indtil han 1901 blev Minister, skrev han i alt væsentligt kun om Forfatningen, det er mod Forfatningsbrud, og om Militærvæsen, det er mod Militarisme. Tilsidst var baade han og andre trætte.“

Skrift og Tale.

Undertiden kan man nok hos *Hørup* finde Udtryk for en saadan Træthed, helt udtalt dog kun i hans Tilbageblik fra 1901: „naar man ser tilbage over disse 30 Aar, synes man, at der er ikke mere i dem, end der kan ligge i en Nøddeskal, fordi det kun er een Ting, eet og det samme, den samme Artikel i Bladene, den samme Konflikt i Tingene, de samme Ord, der flyver som Fjerboldte mellem Partierne. Og man siger: herregud, at de ikke kom videre i 30 Aar, hvorfor løb de ikke deres Vej, hvorfor døde de ikke af Kedsomhed?“

Men Hørup blev paa sin Post, med samme Ufortrødenhed, med samme Verve tog han Dag efter Dag de samme Emner op til fornyet Behandling efter det skiftende Lys, som Dagene og deres Begivenheder kastede over dem.

Den Flegma, der var en oprindelig Grundtone i hans Karakter, og den Selvbeherskelse, han maatte tilkæmpe sig for at holde de pludselige Udbrud af en hvidglødende Heftighed nede, der undertiden kunde paakomme ham, gav ham hos Modstandere Ord for at være lad. *Edvard Brandes* protesterer 1891 mod dette Sagn og henviser til hans store Arbejde som Politiker og Chefredaktør. Man kan paa et enkelt Punkt statistisk belyse Spørgsmaalet. I 1887 skrev Hørup 264 Artikler i Politiken — for 8 Øre pr. Linie — i 1888 203, i Aarene 1889—1896 i Gennemsnit omved 150 Artikler aarligt. Tre ledende Artikler om Ugen Aaret rundt maa sikkert anses for at være alt, hvad man kan forlange af en Chefredaktør, der desuden fik forelagt til Revision alt politisk Stof, inden det gik i

Bladet, og ogsaa andre Artikler, som Redaktionssekretæren ikke turde tage Ansvaret for. *Rubin* og mange flere kan fortælle, at Hørup virkelig ogsaa kritisk reviderede dem, paa en for Forfatterne selv aldeles overbevisende Maade.

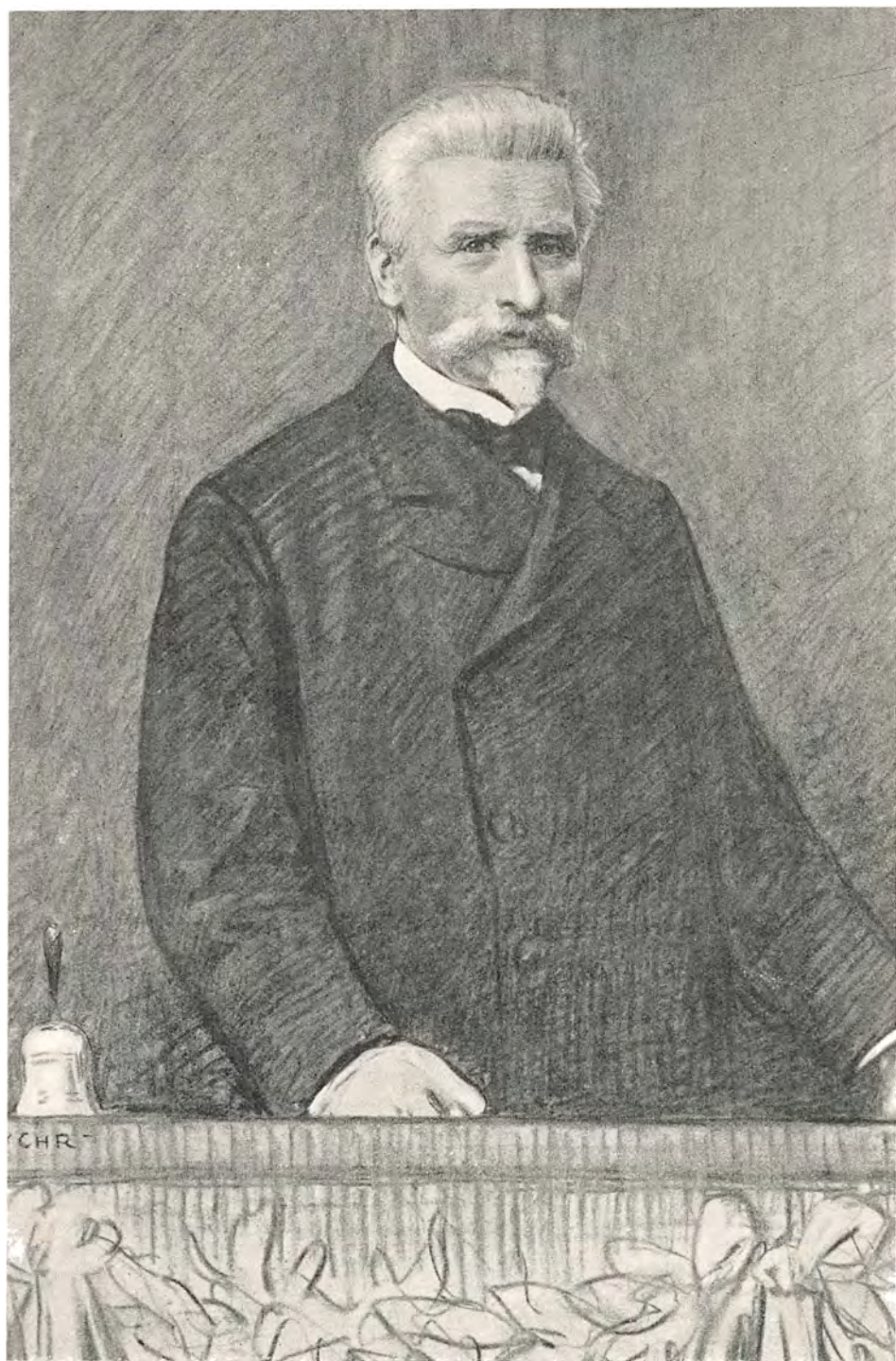
Hertil kommer saa, at disse tre ugentlige Artikler var fint tilslebne Brillanter, udarbejdede med stedse større Kunst i Aarenes Løb. Netop fordi Raastoffet stadig var det samme, maatte den aandelige og sproglige Tilslibning stedse gøres finere. Mere og mere blev det denne Skribentvirksomhed, denne fornemme og saa helt personlige Sprogkunst, der opfyldte hele Hørups Liv og Tankevirksomhed, blev det essentielle i hans Tilværelse.

Ja, her savner man haardt den kyndige literære Studie over Hørups Sprog og Stil og maa nøjes med Antydninger og Betragtninger.

Hørup var og blev i Skrift og Tale en af det danske Lunes lyse Sønner, hans Munterhed og Vid gennemstraaede alt, hvad han skrev lige til hans sidste Aar, selvom Viddet i de unge overmodige og i de senere triste Aar kunde blive noget skarpt. Han slap aldrig helt Eventyrformen af Hænde, kosteligt er Eventyret fra 1894 om, hvorledes det lykkedes Forligsmændene at faa Hr. Estrup til at le og dermed til at gaa, ligesom endnu Eventyret fra 1901, der finder Løsningen i at lade Højreministrene beholde alle Udmærkelser og Æresbevisninger, medens et ekstra Sæt Venstreministre overtager Pligterne og Arbejdet.

Lad mig til de Eksempler paa Hørups glimrende Vid, der er anført i det foregaaende, føje endnu et straalende fra en Polemik med *Strindberg* i 1887 om Kvindens Stilling:

„Efter hvad man har hørt er det en Yndlingssyssel for fremskredne danske Kvinder at løfte *Moralen* — saadan som Tidens Krav er i disse Dage. Det er maaske lidt enfoldigt, men uskikkeligt er det ikke. Lidt enfoldigt tør man nok sige, at det er. Det er altid enfoldigt at løfte *Moralen*, inden man har forvisset sig om, hvem det er, der skal stenes. Den almindelige Mening holder paa, at det vil gaa ud over Mændene som de forholdsvis syndigste. Men efter hvad man ser af Moral, naar man ser sig om i Verden, slaar den almindelige Mening næppe til. Den daglige Erfaring taler for, at Kvinder og Mænd, naar de slaar sig sammen om noget moralsk, i 9 af 10 Tilfælde ordner Sagen saadan, at Manden slipper nogenlunde helskindet fra det, medens Kvinden bliver hængende. Hvis Kvinderne var saa forslagene, som man siger, vilde de maaske nøjes med den Moral, der er i Verden. De vilde med en tusindaarig Mistanke forestille sig, at de Stene, der yderligere samles til Bunke, dem kunde det let blive dem selv, der kom til at bære af Byen.“

VIGGO HØRUP

Efter en Tegning af Rasmus Christiansen.

EDVARD BRANDES

Eller den glimrende Ironi og det virkelige Frisind, hvormed Hørup, formummet som Spidsborger, omved Aarsskiftet 1893 i flere Artikler forsvarer Kravet om Opførelsen af otte nye Kirker i København til Værn for Statskirken, der er en fælles betryggende Institution saavel for kristelige som for ligegyldige og helt ukristelige Spidsborgere.

Hørups Sprog var billedrigt. Hans Billeder var hentet fra den danske Natur og fra dansk Dagligliv. Lad mig til de Eksempler, der er givet i det foregaaende, føje et eneste:

„Der er i vore Aviser et Avertissement, der hvert Foraar gaar fristende igen som sladrende Vand i Markgrøfterne, som hundrede Spurve i Toppen af den samme Pil; det lyder saaledes: *Højskolen i N. N.* Pigeskolen aabnes den 3. Maj med et Foredrag Kl. 2. Hvorfor har aldrig nogen digtende Maar lusket sig ind i denne Hønsegaard, stjaalet Kyllinger og Æg, spæde Tanker og rystende Indtryk, grove og fine, og berettet over hele Landet, ikke hvad Højskoleforstanderen siger, det staar allerede i Aviserne, men hvad disse Pigebørn levede med hinanden, hvad de fortalte, naar de stod op og naar de gik i Seng, hvad de drømte, hvad de gjorde Nar af og hvorfor de kunde bedre lide Jespersen end Svendsen.“

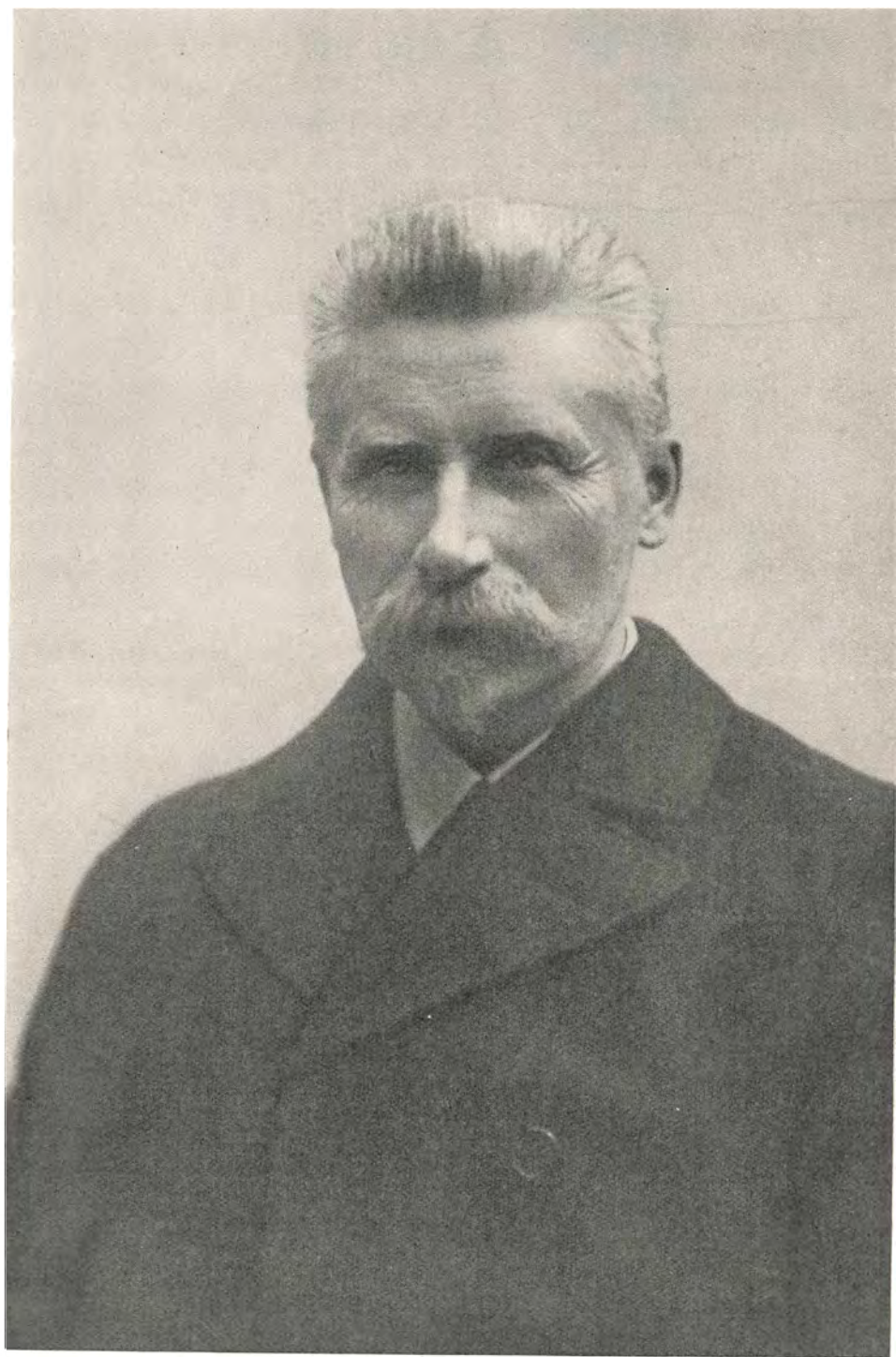
Hørup var Sprogrenser om en Hals. Ikke saadan at han som en pedantisk Purist vilde spekulere over, med hvilket dansk Ord et Fremmedord kunde erstattes, men ganske simpelt saaledes, at han til alt, hvad han skrev og vilde give Udtryk, kun brugte og behøvede at bruge danske Ord. Hørup er en særegen Tone i dansk Tanke og Sprog, en aldeles oprindelig og uforfalsket dansk Tone. Han bruger det danske Sprog aldeles rent, frier det for al fremmed Tale, gør det til et haandterligt og let brugeligt Middel for Tankeudveksling i Danmark.

Hørup var endelig ogsaa en Sprogfornyer i den Forstand, at han indførte i dansk Sprogbrug en Række stærke Ord, som hidtil ikke havde været almindelig anvendt. Denne hans Sprogfornyelse vakte betydeligt Anstød og Forargelse i de fine, aandsdannede Kredse, der deri saa et Udslag af Hørups Simpelhed. Lad mig nævne det berømte: Skæg for sig og Snot for sig, der dog næsten er blevet til et Ordsprog. Hørup elskede disse stærke Ord, ogsaa hvor han traf dem i finere Form hos andre, som hos *Andræ*. „Det gælder i Almindelighed, at det hensynsløse, uvaskede Ord er bedre end det varsomt sløjfede. Saadan et matematisk Ord som kvadreret Vanvid er lige saa godt som en Snaps paa en sludfuld Efteraarsdag.“ Saaledes glædede han sig ogsaa over Vennen *Michael Rovsings* undertiden grovkornede Frisprog. Selv har Hørup

i en privat Optegnelse givet det fineste Forsvar for denne sin Forkærlighed for stærke Ord:

„Der er et vist Hykleri, som er en parlamentarisk Nødvendighed. Der er Tanker og Meninger, der er Stemninger, Følelser af Harme og Foragt, som ikke kommer frem i deres egne Ord, fordi Formandens Klokke er der og lægger sig imellem. Saa nøjes man med halve Ord for Harmen, halve Grunde for Tanken, og naar man er snild, er der snilde Vendinger, der føre til Maalet, Udveje, som hjælpe Meningen frem, men somme Tider standser man og giver det op; „det har jeg intet parlamentarisk Udtryk for“ er den sidste Redning, saa meget kan man sige, uden at Klokken lyder. Der er et tilsvarende journalistisk Hykleri. Ligesom der er Ting, man ikke siger, fordi man bliver kaldt til Orden, er der Ting, man ikke skriver, fordi man bliver dømt, og her i Landet bliver man dømt over en lav Sko, jævnlig saa det er ligefrem til at le ad. Alt det er nu meget godt, og de fleste mener, at det er ganske fortræffeligt, hvad det maaske ogsaa er. Men der er dog næppe Grund for os Landsmænd til at drive den Ting for langt ud. Vi ere af Naturen et pænt Folk. Det bratte og stejle er vore Fornemmelser imod. Det afstumpede, hverdagslige, flade ligger for os. Vor Gru for de stærke Ord er overvældende; det kraftige, ejendommelige, naturlige løber i et for os med det raa, brutale og plumpe. Men dette er noget, som der egentlig ikke er megen Fornøjelse ved at elske op ud over, hvad der er medfødt. Faren er ikke stor, for at vi skulde blive krasse, der er større Fare for, at Pænheden skal tage Naturligheden fra Sproget og jævne vor Tale ud i et smaatnynnende Miskmask som en Snurren under The-maskinen. Men denne Pænhed er ikke engang saa moralsk som man tror. Naar man siger om det gemene, at det ikke er ret tiltalende, og om det lumpne, at det gjør et mindre behageligt Indtryk, i Stedet for at sige, at det gemene er gement og det lumpne lumpent, saa har man gjort et Afslag i de moralske Fordringer til Tilværelsen, som man ikke nærmer sig til, uden at Tilværelsen til Gjengjæld slaar noget af paa Ens egen Moral.“

Hørup fornyede ikke blot det danske Journalistsprog, han rensede og fornyede det danske Skrift- og Talesprog. Sprogfornyelsen finder nemlig siden Pressens mægtige Fremvækst ikke længere Sted gennem Literaturværker, som Literaturvidenskaben endnu gerne vil tro, men ved Pressen, ved Aviserne. Uden at vi ved af det, eller der er gjort Rede for os derfor, skriver og taler vi nu alle et bedre og renere Dansk efter Hørup, end der blev skrevet og talt før ham.

VIGGO HØRUP

Men endnu eet maa fremhæves. I sine Artikler fortalte Hørup sine Læsere, hvad han tænkte om de politiske Foreteelser i Danmark. Aabent og ærligt gav han dem sin oprigtige Mening derom, og det var dette, der knyttede hans Læsere saa fast til ham og hans Blad. Der var i alt hvad Hørup skrev ingen Bihensigter, ingen skjulte Formaal, ingen Interesser, der skulde plejes. Hørup meddelte hver Læser sin oprigtige Mening, og Læseren selv følte sig som et bedre, oprigtigere og ærligere Menneske ved under Læsningen at have været ligesom i Stue med, have talt aabent ud med en saa sanddru og aandsfornem Mand. Sandfærdigheden, Oprigtigheden — det var den dybe Charme ved Hørups hele Journalistisk.

Det var dette halvt ubevidste Fortrolighedsforhold, der henrev alle hans Læsere og Tilhørere til ligefrem Kærlighed til ham, den ensomme, forbeholdne og i Dagliglivet saa tavse Mand. Man vil gerne sige, at Hørup til sidst blev ren Københavner. Det er ganske urigtigt. Hvad han skrev, var ganske vist født af hans Taler, og om hans Talerstol flokkedes Københavnerne. Men han vedblev at tale, saa hele Landet lyttede, og ud over hele Danmark havde Hørup lige saa trofaste Tilhængere blandt alle dem, der maatte nøjes med at læse, hvad han skrev.

Lov og Ret

Hvor helt opslugt *Hørup* end var af det politiske Livs Foreteelser, vedblev han dog at være lige saa optaget af dansk Retsliv og Retspleje. Ganske vist saa han heri kun en Særform af den politiske Tilstand; saa slet denne var, maatte ogsaa dansk Retspleje være. Han var aldeles klar over, at *Montesquieus* forherligede Deling af Statsmagten mellem den administrerende, den lovgivende og den dømmende Statsmagt aldeles ikke havde Gyldighed i Danmark. Her var den dømmende Statsmyndighed aldeles afhængig af den administrative, og saa længe Regeringen vedblev at sætte sig ud over Grundloven, at foragte den lovgivende Statsmagt, kunde man heller ikke vente, at de dømmende Myndigheder skulde være lovlydige.

Derfor blev han meget oprørt, da den sleske *N. J. Larsen* for at smigre Justitsministeren, *Nellemann*, i hvem de Moderate med Rette saa en Velynder af deres Politik og en skjult Modstander af Estrup, i Folketinget 1891 29. Oktbr. indgav Forslag til en Beslutning om, at Justitsministeren skulde opfordres til at foretage de fornødne Skridt til at fremme Retsreformens Gennemførelse. Denne Tanke, at Folketinget skulde lægge Gennemførelsen af en Retsreform

i selve den store Lovbryders Haand, var Hørup saa aldeles viderværdig, at han af al sin Magt maatte bekæmpe den. Dette gjorde han da ogsaa ved en stor Tale under Dagsordenens eneste Behandling 10. Novbr. Det er en af Hørups største og sagligt mest indsigtfulde Taler, som dog her paa Grund af dens specifikke juridiske Karakter ikke kan gengives, men den indeholder atter hans Tanke om, at den Ret, der hersker i et Land, til enhver Tid er aldeles afhængig af Dommernes personlige Indstilling. „Det er ikke, tror jeg, nogen virkelig Opbyggelse for de danske Dommere, at Højremænd nærer en saa ubetinget Beundring for dem. Dersom man derimod her i Landet havde hørt en Venstremænd sige noget lignende, tror jeg, det vilde være mere styrkende for Tilliden til Dommene, end naar vi hører en Højremænd nære en saadan Tillid til dem, at han tror, at der i den hele vide Verden ikke er Mage til de Dommere, vi har her i Landet. Jeg skal ikke nævne, at den høje Autoritet, den uomtvistelige Myn-dighed, som en engelsk Dommer udøver, er noget, som ikke har sit Sidestykke her i Landet! Saa ussel en Hund gives ikke i Verden, som den Hund af en Dommer, der kryber paa sin Bug efter et Kød-ben, ligegyldigt om dette Ben er en personlig Vinding eller Fjendskab og Frændskab, og ligegyldigt om dette Frændskab er i Kød-et baaret eller i Politiken skaaret. Nej, det, det kommer an paa, er, at Partierne bliver uafhængige af hinanden; sørg for, at ikke det ene Parti ved Hjælp af Dommene sætter sig paa Nakken af det andet og undertrykker det. Nej, Grunden er den, at vore Dommere er af Partianskuelse Højre-mænd, og de dømmes af deres Overbevisning, som er Højre-Overbevisning. Den Sætning kan ikke siges højt nok eller tit nok, at de Ulykker, der er gjort her i Verden af Ondskab, har kun lidt at betyde i Sammenligning med de Ulykker, der er gjort af redelig Overbevisning om at tjene det bedste.“

Efter denne Hørups Skildring af Retstilstanden i Landet vedtog Folke-tinget alligevel med 60 St. mod 30 N. J. Larsens Dagsorden. Der kom dog intet ud deraf, Nellesmann var for klog til at indlade sig videre paa dette hasardiøse Foretagende.

Fem Aar senere, 1896 1. Oktbr., da det københavnske Politi havde tilladt sig adskillige brutale Overgreb mod værgeløse Kvinder, som havde oprørt hele København, holdt Hørup i Lørup's Ridehus følgende Tale:

„Der er sagt drøje Ord om Politiet i disse Dage, ja, i disse Aar, thi det er en gammel Historie. Politiets Betjente er ikke saa høflige, deres Tone ikke saa beleven, den Omgangsfod, hvorpaa de stiller sig over for Befolkningen, ikke saa sømmelig, som vi kunde ønske. Alt det er sandt. Men vi maa højere

op med Ansvaret. Ingen skal bilde mig ind, at disse Mennesker, der for en tarvelig Løn har et besværligt Arbejde imellem os, alene for deres Fornøjelses Skyld opirrer og fornærmer den Befolkning, hvis Støtte de aldeles ikke kan undvære. Hvem er det, der fører dem an og sætter dem paa Sporet og angiver den Kammertone, som de siden tager med sig i deres Virksomhed? Hvorpaa avancerer de, og hvorpaa staar de i Stampe, hvad roser man dem for og hvad dadler man dem for? Vi kommer til Politiets ledende Mænd, og om dem udtaler jeg den almindelige Mening, naar jeg siger: Ledelsen mangler Overlegenhed og Koldblodighed, den mangler Blik for, hvad der skal ses, og hvad der helst maa overses. Vi savner alt for tit Politiet i Forhold, som der ikke burde ses gennem Fingre med, og vi møder det alt for tit i usle Bagateller, hvor det snarere var Politiets Opgave at vejlede og raade end at herske, anholde og slæbe Folk i Retten. Jeg udtaler den almindelige Mening, naar jeg siger: Aanden i Politiet er smaalig, snæversynet og bigot. Det er Aanden fra Bethesda! Men det er ikke vor Bys Aand. Vi opirres over Dumheden, og vi lider ikke at blive gjorte til Genstand for Fordummelseseksperimenter hverken fra Politiets Side eller fra andre.

Selv den bedste Politidirektør vil vække Misfornøjelse og blive Genstand for Angreb og Kritik. Men det dør han ikke af, naar han har hele den billigt tænkende Befolkning paa sin Side. Men naar han slet Ingen har paa sin Side, naar der ikke er et Menneske, som ikke forarges og føler Fortrædeligheden ved den Tilstand, Politidirektøren skaber, saa er det Tid for ham til at tænke paa sit Testamente. Jeg ønsker intet Ondt over den nuværende Politidirektør, men jeg under vore Medborgere i Æbeltoft at nyde Frugten af hans Ævner og de Erfaringer, han har samlet iblandt os.

Men vi maa højere op med Ansvaret! Det er Domstolenes Sag at beskytte de Uskyldige og væрге Borgerne mod Overgreb fra den udøvende Myndighed. Desværre ser vi saare lidt til denne Side af deres Virksomhed og desto mere til den anden, der gaar ud paa at væрге Myndighederne og beskytte Autoriteterne. Det er en utaalelig Sammenblanding af Dommervirksomhed og Politigeskæftighed. Der er underordnede Funktionærer, der „arbejder“ med de Anklagede i Arresterne og paa Vejen dertil. Midtpunktet i enhver kriminel Proces er de underordnede Funktionærers Rapporter. Værre er det, at selve Grundprincippet i vor kriminelle Proces er det samme som i Kina: Torturen! Man taler om *Systemet*. Altid er det *Systemet*, der paa sin Ryg skal bære alle Synder. Mine Herrer! Jeg giver ikke en Døjt for Systemet! Nej, hvad det kommer

an paa, og hvad der skal spørges om, er ene to Ting: Loven — og de Folk, der udfører Loven. Sker der noget galt, er det enten Loven, der ikke dur, eller det er dem, der udfører Loven, der ikke dur!

Loven er god nok! Der er intet i Loven om Tortur. Den er afskaffet for 200 Aar siden. Men Dommerne har indført den igen. Det er let at forklare. At opspore en Forbrydelse, at følge den Mistænkte paa Foden, at dyngte Bevis paa Bevis og Indicium paa Indicium, indtil hans Tilstaaelse er overflødig, det er svært, det kræver Arbejde og Intelligens. Men at putte en Mand i Cellerne, overvælde ham med Hunger og Ensomhed, rive ham bort fra Hjem og Familie og enhver Vejledning til Forsvar, ruinere ham i hans Erhverv, kue hans Mod og Selvfølelse, indtil han bliver en Karklud, der snakker. Dommeren efter Munden, det er let og bekvemt. Men det er disse Bekvemmeligheder, som ikke huer os!

Det er Dommerne, der har gjort det, og det ligger i Dommernes Haand at gøre det om. Dertil behøves ingen Lov. Den Dag, Højesteret slaar Haanden af denne Praksis, vil vi alle enes om at udtale vor Tillid til Domstolene. Men indtil den Dag foretrækker vi at tie.

Men vi maa højere op med Ansvar! Det ligger til sidst i det Parti, der regerer Byen og Landet. Overklassen trøstede sig med, at det kun gik ud over Smaafolk. Højre trøstede sig med, at det kun gik ud over Venstremænd og Socialdemokrater — og de kunde have godt af det. Vi glemmer ikke, hvorledes Højre lagde sig ud i Spioneri og Angiveri, hvorledes de hidsede Politie og Dommere imod os. Derfor tro vi dem ikke, naar de nu gør gode Miner til Oppositionen. Naar Bølgerne gaar dem over Hovedet, svømmer de med et Stykke, ikke for at følge Strømmen, men for at bryde den! Vi hører jo allerede nu den gamle Lektie: Vi skal gaa sindigt frem, give Tid, der maa undersøges og oplyses, maaske nedsættes en Kommission, der kan sidde en halv Snes Aar, saa gaar den Tid. Frem for alt maa der ikke raabes for højt. Autoriteterne kunde høre det, og saa blev det blot værre! Der kommer let et Skær af Mistillid til de Ledende ind i et saadant Møde som dette. Ja, det manglede blot at vi skulde staa og ivre mod disse Tilstande og samtidig udtale Tillid til de Skyldige. Vi behøver ingen Kommission i denne Sag. Der er ikke en Mand i denne Forsamling, som ikke i sin egen Erfaringskreds har fuldt op af Eksempler, og hvad han ikke har, det har Bladene.

Men vi maa endnu højere op med Ansvar! Til sidst ligger det hele i Landets Regering. Vi har haft et Ministerium, der i 19 Aar regerede paa den

Grundsætning, at det sad, saa længe det havde sine Venners Støtte. Men Vennerne var faa, og Ministeriet havde ikke Raad til at undvære en eneste. Et saadant Ministerium fornærmer Ingen og støder Ingen fra sig af den Klike, der er hele dets Støtte. Siden har vi faaet en Regering, der staar friere. Den har ikke det Besvær med at holde sammen paa sine Venner. Den har ingen!

Hvad venter De af en Regering, der hverken støttes af Landsting eller Folketing, hverken af Højre eller Venstre? Og selv om den vilde, mangler den Kræfter til at besætte Embederne med de rette Mænd. Embedsbesættelserne er nu i lange Aar sket ud af den samme lille Klike, den er udtømt og udtæret, der er intet at tage af mere! De selvstændige og uafhængige Mænd med Tanker og Mod, med Fremfærd og Energi, de sidder som Venstremænd i private Erhverv, dem kan Regeringen ikke bruge, og de kan ikke bruge Regeringen. Lad os faa en Regering, der kan tage Mændene der, hvor de er.“

Og tre Aar efter, 1899 5. Novbr., skrev han til Professor *Viggo Bentzon*, der dog ellers var en god Partifælle, men som havde villet give sit Professorbesyv om Juraens Opfattelse af, hvad der var utugtige Skrifter, disse uigen- drivelige Ord:

„Hr. Bentzon drager en Parallel fra den berygtede Blasfemiparagraf, og om denne Levning fra Fortidens Raahed siger han disse gyselige Ord: „den rammer alene den utvivlsomt forkastelige og altid værdiløse Handling at spotte og haane.“ Altid værdiløse! O *Voltaire* i Din Himmel! O *Heine* i Din Grav! O *Søren Kierkegaard* i dine bedste Øjeblikke! Alle I store, henfarne, utvivlsomt forkastelige, men ellers temmelig banebrydende Aander, der af den gode Gud fik Foragten til Værn mod Lumpenheden og Spotten til Trøst mod Dumheden, hør, hvor altid værdiløse de Guds Gaver var, hvormed I rensede Verden!“

Kamp og Sejr.

1894 30. Marts var sikkert nok den sorteste Dag i *Hørups* Liv. Aaret før, i 1893, havde Oppositionen første Gang sejret ved Borgerrepræsentationsvalget i København, dengang valgtes hvert Aar 6 af de 36 Borgerrepræsentanter. Det havde skræmt ikke blot Højremændene, men alle konservative Borgere op, og man havde opstillet en „Borgerliste“ til Valget, der fandt Sted 30. Marts. Paa Politikens Kontor var man, som Stemmesedlerne fra de enkelte Krese indløb ud paa Aftenen, klar over, at denne Gang blev det Nederlag for Oppositionen. *Ove Rode* skildrer, hvor nedslaaet Stemningen herover var,

„men saa lidt over Midnat hørte jeg pludselig Hørups Stemme tale om, at Forliget var afsluttet. Hørup maa være kommet udefra sammen med andre, han stod i Overfrakke, træt og bitter og ligesom lidt mindre end ellers og fortalte til dem, der stimlede sammen om ham, hvad der var sket, at der var Flertal i Fællesudvalget for Forliget. Jeg har aldrig hverken før eller senere set Hørup saa pludselig slappet. Det var Aars Kamp, der syntes ham spildt. Ogsaa han havde dog vidst, at det vilde komme, med fuldkommen Sikkerhed. Men som han selv sagde i de 37 Linier om Begivenheden, som han kradsede ned paa Kanten af et Bord til næste Dags *Politik*: Alligevel giver denne formelle Bekræftelse et Ryk i mange. Bevidstheden om, at det uigenkaldeligt er forbi, gør altid en Forskel. Selv i et haabløst Sygeleje føler man Forandringen den Dag, da Aandedrættet standser, og Pulsens ikke banker længer“. Medens det i tidligere Aar havde været Hørup, der havde sagt et Par Ord fra Politikens Altan til Tilhængerskaren nede paa Østergade, maatte *Philipsen* den Aften paatage sig det.“

Hørups stolte Parole fra 1885: dette skal aldrig gøres lovligt, var nu blevet Mundsvejr. Der syntes nu for ham intet andet Standpunkt at tage end at forhaane Overløberne og Sammensmelterne og deres taabelige Lovmageri. Men som Tiden gik, skete der dog et og andet, som kastede et bedre Lys.

Sandt nok var Forliget en Ydmygelsens snævre Port, som Venstre maatte gennemskride. Den halsstarrige, næsten 70 Aar gamle Mand, som Venstre stod overfor, forlangte nu, efter at han i 1888 havde strakt sig saa vidt, fuldstændig Underkastelse. Venstre skulde ikke paa noget Punkt kunne rose sig af at have besejret ham. Til Gengæld gav han kun i Landstinget en meget vag Udtalelse om, at Forliget vilde bringe ham Udsigt til at befries for hans Stillings Besvær.

Estrup tøvede, maaske endnu i Haab om at kunne bevare sin Stilling som Konsejlspræsident. Men nu tog saa at sige hele hans Parti, først og fremmest alle hans Ministerkolleger, Stilling imod ham og forlangte hans Afgang. I Aug. indgav da Estrup sin Afskedsbegæring, og 7. Aug. udnævntes Ministeriet *Reedtz-Thott*; der er ingen Tvivl om, at naar *Nellemann* blev som Justitsminister, var det for at tilkendegive, at ogsaa han havde hørt til dem, der misbilligede Estrups Provisoriepolitik.

Allerede dette Ministerskifte var en Opmuntring for Hørup, skønt han nødigt vilde erkende det. Men saa kom Valget 1895, hvorved en ny Valglov havde udvidet Tallet af Folketingsmedlemmer fra 102 til 114; det endelige

Resultat blev 62 Forligsmødstandere mod 52 Forligsmænd, 54 Venstre og 8 Socialdemokrater mod 25 Højre og 27 Moderate. I København fik Højre kun 4 Kredse af 16, 7 fik Socialdemokraterne, de Radikale 5. *Bahnsen* faldt paa Frederiksberg, og *Herman Bing* besejrede *Hørring* i Valby. Det var en straalende Sejr, og *Ove Rode* skildrer som en Modsætning til Valgafteften 1894 Hørups Betænkelighed ved Sejren; der byggedes pludseligt et Flertal op paa en altfor skør Grund, en altfor svag Støbning til at det kunde blive Bærer af en radikal demokratisk Politik. Hørup forstod, at Tiden var løbet fra ham som aktiv Deltager i dansk Politik, det var nye Mænd, der tog Førerskabet.

Venstrereformpartiet dannedes 1895 under *J. C. Christensens* Ledelse, det viste Hørup den Ære, at det atter valgte ham til Statsrevisor, en Stilling Hørup 1892 selv havde opgivet til Fordel for *J. C. Christensen*. Venstrereformpartiet førte ikke Hørups Politik og kunde ikke føre den; det gik videre i den moderate Forhandlingspolitik. Hørup indsaa, at denne Politik var ogsaa rigtig. Den gik ud paa at udmarve det Højre, der var tilbage efter Estrups Afgang. Den gamle Herre skumlede over, at *Reedtz-Thott* i den Grad forglemte al den Statsret, Estrup havde indprentet ham, at han endogsaa gik saa vidt som til at erklære, at han aldrig vilde udstede en provisorisk Finanslov. Han fik efter *Reedtz-Thotts* Afgang 1897 23. Maj indsat først et Forretningsministerium *Hørring*, derefter 1900 27. Apr. et rent Landstingsministerium *Hannibal Sehested*. Mod disse Ministerier affyrede Hørup stadig sine Kanoner, skønt det næsten var at skyde Spurve.

I disse Aar sluttede København sig stedse tættere op om ham, ogsaa Socialdemokraterne. 1897 vandt Oppositionen igen nye 6 Mandater i Borgerrepræsentationen, og dette gentoges i de følgende Aar, til Oppositionen 1899 havde Flertal. Aar for Aar maatte Hørup ud paa Politikens Altan for at forkynde Valgresultatet.

I 1899 kom den af Arbejdsgiverne foranstaltede store Lockout, der varede fra 19. Maj til 5. Septbr., hvis Hensigt var at knække den socialdemokratiske Fagforeningsbevægelse, og som bragte Nød og Sorg ind i mangfoldige Arbejderhjem. Ved en Grundlovsfest i Sorø 1899 5. Juni talte Hørup derom:

„Maatte det nu lykkes os at fordrive Militarismen ogsaa mellem Mand og Mand, i den sociale Kamp mellem Borger og Borger. Jeg tænker naturligvis paa Lock-outen. Vel har vi hørt om noget saadant som en General-Lock-out, der i Titusindevis sætter Folk fra Arbejdet og Brødet, men aldrig har nogen tænkt sig, at den kunde komme som denne, som et Uvejr fra klar Himmel, uden

Forligsmægling og Proces, og saadan, at alle Mennesker ser paa hverandre og spørger forgæves, hvad der er i Vejen, medens de, der satte den i Gang, først bagefter begynder at samle ind til en Fortegnelse over, hvad der er i Vejen. De, der staar udenfor, har maattet faa det Indtryk, at Lock-outen ikke er et Middel, men selve det Maal, man vil. Og dette Indtryk bestyrkes ved at se paa de Punkter, Arbejdsgiverne har stillet op, thi at der skulde komme Fred og en bedre Verden ud af saa almindelige og ubestemte og delvis umulige Vilkaar, er ikke til at forstaa. I jævne Ord synes Lock-outens Tanke at være denne: Arbejderne er i gode Tider vokset os over Hovedet, de er blevet vanskelige at tumle. Livet er for en Arbejdsgiver fuldt af Plage og Ubehag, og da Konjunkturerne ikke er til at bekæmpe dem paa Arbejds løn og Arbejdstid, vælger vi denne mægtige Udelukkelse, der tømmer deres Kasser, splitter, hvad de har samlet, og øder deres Velstand, fordi en tom Pung ikke kan staa oprejst, og fordi fattige og sultne Folk er medgørlige og nemme at regere.

Jeg siger det her, fordi en Del af Demokratiet ikke kan undsiges paa Livet, uden at den anden Del maa lægge Ørerne tilbage og spørge, hvor dette bærer hen. Og jeg siger det paa Grundlovsdagen, fordi det er min Overbevisning, at denne Lock-out ikke var kommet eller dog ikke var kommet saadan, dersom ikke Retten i vort offentlige Liv i alle disse Aar havde siddet i Spydstagen og i Overklassen fremkaldt en urimelig Overtro paa Magt og Magtmidler og en lige saa urimelig Blindhed for, at der i dette er noget, der slaar tilbage, og at Ord, man siger, og Veje, man vælger i Dag, i Morgen kan vende sig mod dem, der først fandt paa dem.

Allerede i Christian 5.s Lov hed det: Ingen maa tage sig selv Ret, men enhver skal tale og dele sig til Rette. Dette er ogsaa Grundlovens inderste Tanke.“

Som Aarene efter 1895 gik, bemærkede alle, at Hørup blev stedse mere selvbehersket og mildere, mere imødekommende end før. Han havde resigneret, han havde forsonet sig med Tanken om, at yngre Kræfter havde taget Førerskabet i dansk Politik. Han kunde ikke helt sympatisere med dem, men han indsaa deres Dygtighed. Valget 1898 5. Apr. gav Venstrereformpartiet 63 Mandater, Socialdemokraterne 12, de Moderate 23 og Højre kun 16. Det var næsten som i de gode, gamle Dage, som ved Valget 1876.

Hørup fandt sig aldrig helt til Rette i København, han vedblev at flytte om fra Sted til Sted, tilsidst havnede han paa Nørregade 28, ikke saa langt fra, hvor han i sin Tid som ung Ægtemand var begyndt. Som *Politiken* gik frem, bedredes

hans Kaar, han fik 1987 Raad til at købe den beskedne lille Landejendom Lystofte ved Lyngby, hvor han fra nu af med sin Hustru og elskede Datter *Ellen* — Sønnen var da død — tilbagte Sommerferierne. Han kunde her leve igen i den skønne nordsjællandske Natur og genopfriske alle Erindringer fra Barn-domshjemmet i Torpmagle. Begge hans Forældre levede endnu og kunde besøge ham fra Frederiksberg, hvor de boede.

1900 28. Apr. skriver han til *Bjørnson*:

„Det er ikke lige lystigt at gaa i 30 Aar og skælde samme danske Folk Huden fuld: O, I usle, dvaske Drog, falder I nu i Søvn igen! Løbe over, det kan I; smelte sammen, det ved I, hvad er; bare altid feig og skamløs og gejl efter at varme den kuldkære Krop i Fjendens Kakkellovnskrog. I er et Folk af Vagabonder; aldrig kan I staa stille paa et Sted uden at trippe med Fødderne som en Tøs paa en Dansebod.

Det var morsommere at sige f. Eks. saadan: Har I set Mage til Udholdenhed, mere ukuelig Modstandskraft? I 30 Aar har de staaet om et og det samme. Faldt de ned af Kedsomhed, var det kun for at rejse sig i Vrede; løb de mellem hverandre den ene Dag, den næste var dog Faarene og Bukkene skilte igen; altid om og om igen og altid nogen til at begynde forfra. Det hændte, at de sov ind af Træthed og tabte Mælet af Ringeagt, men naar et Ord kom fløjtende over deres Hoveder, spidsede de straks Øren og var oppe paany. Da de havde Septennat i Frankrig, jublede hele Verden, hver Gang Thiers og Gambetta holdt Reaktionen nede med deres Stemmesedler. Det var et Par Aar. De Danske har holdt Reaktionen nede med deres Stemmesedler i 30 Aar. Er det at undres over, at et Folk bliver vilde af Utaalmodighed i 30 Aar og løber grassat efter Udveje, ogsaa de galeste, ogsaa de lumpneste? Selv om de i Arrigskab hængte et Par af os, hvem kunde tage dem det ilde op: de har saa lidt Opmuntring, saa karrigt med Forandring.

Man kunde sagtens hitte paa noget at sige, og om 100 Aar, naar Manden kommer gaaende, bliver det ogsaa nok sagt. Men i disse Aar gaar det ikke an. Man kunde unde dem at naa en Plet, hvor de kunde ligge og sole sig paa en Festdag og se tilbage paa mange ensformige Graavejr Saar; men begynder de først at sole sig, hvor vi nu er, er det ude med dem. Naturligvis raadner det i Bunden og gærer, saa man maa kunne lugte det helt op til Norge. For hvert Aar, der lægges paa, maa man gyse for, at Bærmen skal slaa op og fordærve det hele Bryg. Men kommer der Sol til, gaar det ufejlbarligt galt; Ros taaler vi ikke.

Hvad er dog Fædrelandskærlighed for en underlig Ting. At nogen kan tro at have Lov til at opholde et Folk saa umanerligt uden at være en Skurk og en Kæltring. Der spildes bestandigt, Dag for Dag, alt det, vi kunde være naaede videre, hvis vi ikke skulde staa i 30 Aar uafadeligt paa det samme Sted. Naar man sidder og ser ind i Ilden, er det dog ikke efter de smaa Ord, som de har gjort saa stort Rabalder over, for at vi ikke skulde faa Held til at sige dem større. Men det er de andre Ord, de der slukker, eftersom Gløderne falder sammen, og som aldrig bliver sagte; det er dem, man i Tusmørket kigger efter. Det er umuligt ikke at smile, naar man tænker paa stakkels *Berg*, som aldrig fik sagt sit „sidste Ord“; men der er noget symbolsk i det: hele denne Generation er stoppet i Forsætningen og har ikke faaet talt ud.“

Det er vistnok første Gang, at det falder Hørup ind at rose det danske Folk for dets Udholdenhed. Men nu som alt gaar frem mod Sejr, kommer denne Tanke stedse stærkere frem hos ham.

I sit Tilbageblik Jan. 1901 skriver han:

„Men saa vender man Bladet, og paa den anden Side staar der: Her er et lille, i denne Forstand næsten nyskabt Folk, der i 30 Aar staar urokkeligt paa sit, der svarer det samme, hver Gang man spørger det, der vender tilbage til det samme, hver Gang man snakker om noget andet, der ikke kommer ud af Sporet uden at finde Vejen igen, der ikke standser for at begynde forfra. Hvor fik de den Haardnakkethed fra, saa sejt en Taalmodighed, saa sindig en Vilje? Og mon der er nogen anden Nation, der i 30 Aar kunde staa og banke paa den samme Dør uden at gaa igen og uden at tvivle om, at der bliver lukket op, og at det dog ender med, at man kommer ind.“

Og endelig, da han 1901 2. Apr. i Lørups Ridehus holder sin sidste Tale til københavnske Vælgere, siger han:

„Naar vi ser tilbage over de sidste 30 Aar, ser vi et stort Taalmodighedsværk i vort Folk, et Taalmodighedsværk, som en Gang vil blive anerkendt som det nittende Aarhundredes Ære i vort Land. Vi har haft gode og onde Dage i disse mange Aar. Men de onde Dage var ikke de, hvor Kampen gik højest, hvor Tryk avlede Modtryk, og Haardt stod mod Haardt. I disse Dage skabtes der Mænd og støbtes der Viljer, som endnu er Styrken i vore Dages Politik. Nej, de onde Dage var de, hvor Tvivlen tog Spekulanterne og Frygten de Modløse, hvor den lille Tabel blev den sande Regnekunst i Landet, hvor Nogle blev for gamle og Andre for kloge, og hvor man glemte at foragte Uretten for at kigge efter Modstan-

dernes Agtelse, indtil en lumpen Fred og et raaddent Forlig blev Maalet for vor Politik. Men vi her i Hovedstaden kan være stolte af, at denne Daarlighed gik hen over vore Hoveder uden at slaa ned iblandt os. Vi hamrede imens et urykkeligt Forbund fast mellem alle frisindede og retskafne Mænd i vor By, dette Forbund, som har ført os fra Kres til Kres og fra Sejr til Sejr, og som skal bekræftes ikke blot i Morgen, men ved mange kommende Valg. Københavnerne! Vi har været med en Gang før til at rydde Butiken, da vi gik over fra Absolutismen til Forfatningen, jeg tænker, vi skal have en Haand og et Ord med, naar det gjælder om at rydde den Fedtebod, som nu ligger skiden og lavloftet over vort Land. Lad os sige, hvad vi mener. Vi vil et dansk Ministerium i Danmark, et Ministerium, der har det danske Folks Tillid!“

Dagen efter kom virkelig den afgørende Sejr. Da sent ud paa Aftenen en tusindtallig Folkeskare stimlede sammen i den smalle Østergade og i deres store Sejrglæde raabte paa *Hørup*, kunde han træde frem paa Politikens Altan og forkynde: Valget er afgjort, Sejren fuldstændig. I København har Højre een Mand tilbage, og han sidder paa 22 St. Vi har vundet 14 og tabt 1. Der staaer nu for Oppositionen 108 Medlemmer i Folketinget, for Ministeriet er der 6 tilbage, naar man regner *Færøerne* med.

Jublende Hyldestraab hilste den gamle Kæmpe, da han bøjede sit Hoved og i den mørke Nat trak sig ud af Livets Larm og Spil.

Efterspillet kom, lidt sendrægtigt, jeg skal ikke opholde mig meget derved. Det er givet, at *Hørup* ikke nærede noget Ønske om at indtræde i den nye Venstreregering; som Ministerkrisen udviklede sig følte han sig dog nok noget skuffet over, at *J. C. Christensen* aabent modsatte sig hans Medoptagelse, og at kun *Hages* energiske Indgriben satte ham ind — som Trafikminister.

Smukt nok siger *Povl Engelstoft*: „den, der har oplevet 1901 24. Juli som ung, vil mindes den som en mærkelig Gennembrudets Dag, i Slægt vel med den Junidag 1849, da Grundloven blev givet. Folket havde faaet Styret for sig selv. Bonden var efter et halvt Aarhundredes Kamp for Ligeret med de andre naaet op i Slottets Sale. Det luftede, det lyste, det stemte for Brystet som et kommende Vejr. Flagene gik til Tops foran Gaarde og Huse, og mangen Smaamand kunde med ærlig Følelse sige Danmarks Navn“.

Sandt nok, men noget mangler. Jeg, der som ung Magister oplevede den skønne Sommerdag i mit Hjem i Slangstrup, kan endnu se min kære Studenterkammerat og Ungdomsven *Roger Henrichsen* komme løbende op over de grønne

Marker, svingende *Politiken* over sit Hoved og raabende: *Hørup* er med. Ja, det var for os i Tyveaarene Sejrens Segl, *Hørup* er med. Det var ikke blot en Bekræftelse af, at det gamle pietistiske Vers paa Slangerups Kirkes Væg:

I hannem Bondestanden
saa ædel er, saa høj og fri,
for Gud som nogen anden

nu var blevet til Virkelighed, men ogsaa et Tilsagn om, at nu skulde den Aandsfrihed, som vi haabede paa og levede i, komme til at præge og gennemsyre hele det danske Folk for al Fremtid.

Saaledes tænkte vi, der dengang var unge.

Døden.

Da havde allerede en ubønhørlig Skæbne ramt *Hørup*. Han, der hele sit Liv kun havde kendt den fysiske Sundheds Styrke og Kraft, begyndte i Sommeren 1900 at føle sig syg, og som Sygdommen skred frem, viste den sig at være Knoglekræft i Hoften, Sarcom, som hurtigere eller langsomt, men uafvendeligt, nedbryder Menneskets Livskraft. Man kan saa at sige følge Sygdommens Fremadskriden i *Politiken*. Den har vel allerede øvet sin Indflydelse i 1899, da *Hørup* ialt kun skriver 44 Artikler i *Politiken*, ingen i Juli og August, som han tilbringer paa sit elskede Lystofte, men efter at han i 1900 har skrevet 37 Artikler inden 15. Maj, skriver han i hele Resten af Aaret kun to, 16. Septbr. og 28. Novbr. I denne Tid er han formodentlig optaget af at udarbejde den store Fremstilling af dansk Politik i sidste Halvdel af 19. Aarh., som saa fremkommer i fem eller rettere seks store Artikler i *Politiken* i de første Dage af 1901, 1.—9. Jan., og som her saa ofte er citeret. Det er som om *Hørup* i disse sidste Maaneder af 1900 har følt en instinktmæssig Trang til at tage hele sin politiske Gerning op til Betragtning. Efter 18. Jan. skrev *Hørup* kun to Artikler i Marts, en i April, og en, den sidste, 29. Maj.

Siden Efteraaret 1900 maatte *Hørup* bruge Stok, naar han gik paa Gaden, snart to Stokke ogsaa naar han med Besvær vilde bevæge sig i Stuen. Smerterne i Hoften blev stærkere, og han begyndte at lide af Søvnløshed. Det var en Kraftanstrengelse for ham at holde Valgtalen 1901 2. Apr., paa selve Valgdaagen saa han dødssyg ud. Den skønne Sommer paa Lystofte syntes at hjælpe lidt, men han var dog meget svag; han kom aldrig til at deltage i noget Statsraad,

naaede kun lige ned i Trafikministeriet. Allerede i August maatte han lade sig indlægge paa *Thorhild Røvsings* Klinik, herfra forsøgte han vel at udføre sit Ministerarbejde, men snart forgæves, saa blev han ført tilbage til sit Hjem. Man søgte at skjule Sygdommens Haabløshed for ham, fordi han selv saa nødig vilde forstaa, at hans Liv skulde være slut, netop som en ny stor politisk Gerning var blevet lagt i hans Haand.

Allerede 16. Novbr. skrev *Edvard Brandes* til *Bjørnstjerne Bjørnson*: „Hørup er desværre meget syg, har mange Smerter, og der er i Øjeblikket ingen Udsigt til, at han snart kan blive frisk og arbejdsdygtig igen. Foruden den rent personlige Sorg, som hans Tilstand giver hans Venner Anledning til, betyder hans Ikke-Deltagelse i Regeringen selvfølgelig overmaade meget. At han traadte ind i Ministeriet, var som et Symbol paa den nye Tid, gav Forhaabning om en ny Aand. Nu ser det ikke længer saa lyst ud.“ Og 1902 30. Jan. maa han melde: „Hørup er omend levende, saa dog aandeligt død, og man kan aldeles ikke samtale med ham.“

Op herpaa svarede saa *Bjørnson* 2. Febr. med disse tindrende og straalende Digterord, der giver et saa skønt og dybt Rids af Hørups Aand og Karakter:

„Hvad tap regjeringen ved Hørups Bortgang lider, forstår jeg mig ikke på. Han hørte jo til de klokeste, jeg har mødt, så det er antageligt, at han også i regjeringen kunde sige det, som burde være hørt. Det berodde på, om han fandt det værdt; han var sky. Med andre ord: det berodde på den øvrige sammensætning av regjeringen.

Men hvad har dansk politik, og politik overhovedet, ikke tapt, hvis han går bort. Utvilsomt sit sundeste, klareste hode her i Norden. Det berodde ikke alene på, at han så tilbunds, hvis bunden overhovedet var til å se, og gjættede videre med to skøjerøjne hvad som skjulte sig; — det berodde ænnu mere på det hjærtelag for, den samfølelse med det, som det gjaldt. Han følte ikke alene faren, som det var i, eller fordelene, det kunde vinde, med en ælskers skarpsyn; men det gav ham en udtømmelig kraft, en opfinsomhed uten like, et humør og en agtpågivenhed, som også gjorde alle os andre til ælskere.

Ikke at han nogensinne nævnte denne sin kjærlighed. Ord som: jeg elsker friheden; jeg arbejder til mit livs siste stund for de små i samfunnet; jeg vil give fredssaken, hvad jeg ejer av kraft og inflytelse, sådanne kjærlighedsrklæringer lå ikke for ham. Han bar sig i så måte ad som visse friere i gamle dage. Kjærligheden lå ikke i, hvad de sa sin ælskede; for det var omtrent ingenting. Men den lå i de prygl, som medbejlerne fik.

Hver samtale med Hørup fortryllede mig; den sidste altid mest. A komme til Danmark uden å træffe ham, vil for mig være som å komme i det vanlige selskap, men ikke mere træffe værten.“

Eftertid.

„Det var morsomt at høre, hvad en Mand om 50 Aar vilde sige til dansk Politik i det nittende Aarhundrede,“ begynder *Hørup* den sidste af sine Januar-artikler 1901 om dette Emne. Og han fortsætter: „Det nytter ikke at tænke sig det, Indbildningskraften rækker ikke saa langt. Han vilde se paa de Ord, vi lagde ham i Munden, og sige: Tak, Kære, det er for gammelt, saadan tænkte man for 50 Aar siden.“ Dette er saa sandt, som det er sagt. Intet Menneske, der levede i 1901, havde saa mægtig en Indbildningskraft, at han kunde forud-tænke sig, hvad der allerede 40 Aar senere kunde blive sagt om de høje Ideer, for hvis Virkeliggørelse Hørup havde kæmpet hele sit Liv.

Men vi kan dog anføre nogle faa positive Kendsgerninger fra Aarene siden hans Død til Belysning af, i hvilket Omfang hans Ideer har haft Livskraft ud over hans Død.

Hans Tanke om at udvikle det danske Bondedemokrati til et samlet stort, frisindet, over alle Særinteresser hævet Parti, slog fejl. Jo mere Bonden blev sig selv bevidst, des mere kom hans indgroede og ganske berettigede Hævdelse af hans egne Interesser frem. Allerede den Agrarbevægelse i Halvfemserne, der saa væsentlig støttede den moderate Politik, var et Vidnesbyrd derom. Den faste Forbindelse, Hørup havde søgt at skabe mellem den højeste Aandsdan-nelse og den danske Bondestand, holdt ikke. Heller ikke Grundtvigianismen kunde hindre, at Hensynet til deres eget møjsomme Arbejdes Trivsel mere og mere blev Grundlaget for Bøndernes Politik. Det er sandt, at betydelige Førere af Venstre stadig har søgt at holde Forbindelseslinjerne aabne, saaledes at Venstre kunde vedblive at være et aandsliberalt Parti, men Arbejdet herfor er ikke lykkedes.

Mærkeligt nok har Hørups aandelige Paavirkning virket stærkest inden for Højskolen. Denne er ganske forandret fra, hvad den var i Hørups Dage. Da *Schrøder* gik af som Forstander for Askov 1906 og *Nørregaard* som Forstander for Testrup 1908, kom der nye Mænd til med *Jacob Appel* paa Askov i Spidsen. Denne unge Højskole forstod, at den i sin første Tid havde været alt for meningsbestemt af sine første Ledere, de nye Mænd opgav disses Snæversynet-

hed. Dertil kom, at efter de første Aartiens Elever fulgte nu andre, der var mere videbegærlige, ikke indstillede blot paa Vækkelse, men paa Viden. Saaledes har den danske Højskole mere og mere udviklet sig til at blive en Kundskabsskole, ikke i den stive Form, *Lars Bjørnbak* vilde give sin Højskole, men paa sin egen frie Vis. Den forbedrede Folkeskoleundervisning har i høj Grad lettet Højskolens Arbejde herhenimod. Og nu, da Arbejderhøjskoler er kommet frem og Ungdomsskolen er blevet til et Samfundsproblem, forestaar der Højskolens Mænd Løsning af mange Problemer, som de ved deres Erfaring og Dytighed sikkert let vil beherske. Tiden iler — men det vilde ikke være urimeligt, om der en Dag paa en eller anden Højskole blev opstillet en Buste af Hørup som en af de Mænd, der uden for Højskolens egen Kres har givet den nye Tanker og ny Arbejdsretning.

Anderledes med Universitetet. Ved Hørups Begravelse var Universitetet rigt repræsenteret ved en Række af dets mest fremragende Forskere. De vedblev at være radikale saa længe de levede, men de døde efterhaanden ud. Deres Efterfølgere var, som det er lærde Mænds Sædvane, alt for ofte meget konservative.

Bahnsons Befæstning af København kom aldrig til at staa for Skud, den viste sig, som Hørup havde forudsagt, aldrig at være færdig, aldrig at være i brugelig Stand. Den eneste Gang, der var Tale om at anvende den, var i 1914, men da var de tyske Kanoner allerede saa vidtrækkende, at København vilde kunne bombarderes fra Køge Bugt, ja maaske fra Rügen. Generalerne rejste Krav om en ny Forsvarslinje i større Afstand fra Byen, men Fæstningen vilde have vist sig at være utilstrækkelig, hvis den var blevet sat paa Prøve.

Venstre gjorde en Ende paa hele denne Fantasi. 1909 fik *J. C. Christensen* gennemført, at Københavns Landbefæstning skulde nedlægges 1922, og dette skete; ved Venstres Forsvarslov af 1922 blev ogsaa saa godt som hele Københavns Søbefæstning nedlagt, København blev en aaben By, der ikke bør kunne udsættes for et Bombardement.

Det var det rigtige Svar paa Hørups Spørgsmaal: hvad kan det nytte? Men dette Spørgsmaal havde ogsaa en større Rækkevidde, i det laa ogsaa: hvorledes er Danmarks Udenrigspolitik? Det er klart nok, at for Fæstningsbyggerne stod Fæstningen ogsaa som et Led i Revanchepolitiken, først langt senere fandt man paa at undskylde den ved at forklare den som et Neutralitetsværn.

Overfor Højres svage Udenrigspolitik, der gerne vilde fastholde Revanche-

politiken uden at kompromittere sig, fremsatte *Hørup* allerede 1889 25. Aug. sin Udenrigspolitik:

„Kun een Ting anser vi for livsvigtigt i vort Forhold til Tyskland, nemlig Freden, det internationale Nabovenskab. Der maa ikke lades Skygge af Tvivl tilbage om, at vi er det store Tyskland en paalidelig Nabo, uden alle Forbehold og Baghold, under alle Betingelser. Dette er Venstres Politik, og det er denne Politik, vi søger at gøre til Danmarks urokkelige og utvetydige Politik, med al den Vægt, som Stemningen i Folkets store Flertal giver. Men denne Politik er ikke Frugten af nogen sær Kærlighed til Tyskland eller af Sværmeri for tyske Forhold og Tilstande; den dikteres af Kærlighed til Danmark; Selvopholdelsesdriften paatvinger os den, ikke for Tysklands Skyld, men for vor egen. Det er vigtigt, at vi selv er enige herom, men det er ligesaa vigtigt, at der i Tyskland er fuld Tillid til, at dette er Danmarks oprigtige Mening. Derfor bør ikke blot vort officielle Samkvem med Tyskland være præget heraf, hvad det naturligvis er, men i alle vore Berøringer med Tyskland og Tyskere maa det være os magtpaaliggende at udviske de Tvivl, som letsindige Medborgeres Taabeligheder kan have efterladt. Høflighed koster ingen Penge, men enhver Høflighed, der bidrager til at give Tyskland Forvisningen om, at vi Danske er Venner og ikke Fjender, er mere værd end Penge.“

Og tyve Aar senere, 1909 17. Febr., udtalte *J. C. Christensen*, der paa dette Punkt havde taget *Hørups* Tanke i Arv: „det er jo klart nok, at bag Revanche-tanken laa Haabet om en Genforening med vore sønderjyske Brødre. Men vi bygger ikke mere Haabet om en Genforening paa vort Sværd eller paa vore Kanoner. Haabet bygges alene paa det tyske Folks Retsind og Højsind. At kræve Ret og øve Ret, det er Vejen til Genforeningen. Kom man og tilbød Danmark Alliance med gyldne Løfter om at faa det tabte tilbage, da maatte vi sige nej.“ Han ønskede et virkeligt Nabovenskab mellem det danske og tyske Folk, og at Retsindet vilde sejre mellem de to Folk. Det blev herved ledende Kredse i Tyskland klart, at Danmark, som det senerehen under Verdenskrigen ogsaa fandt Udtryk i en udenrigsministeriel Erklæring, aldrig vilde slutte sig til Tysklands Fjender. Det er denne *Hørups* Udenrigspolitik, som senerehen er blevet fulgt af alle danske Regeringer.

Siden 1901 har den parlamentariske Statsskik hersket i Danmark, siden 1901 har alle danske Regeringer haft et Flertal i Folketinget eller er blevet støttet af Flertallet, selvom det var en Mindretalsregering. Man kan endnu se paastaet, at den parlamentariske Statsskik ikke hersker i Danmark, fordi

HØRUPS PORT

den ikke er fæstnet i Grundloven. Dette er urigtigt. Grundloven af 1915 5. Juni ophævede al Mulighed for provisorisk Regering. Siden 1901 er det to Gange sket, at en dansk Regering er vejet for en Folketingsafstemning, 1909 20. Oktbr. og 1929 21. Marts, medens ellers Ministerierne har indgivet deres Demissionsbegæring, allerede naar de er kommet i Mindretal ved Folketingsvalget. 1919 udtalte Kongen for første Gang, at han ikke vilde tage nogen Regering, der ikke havde et Flertal i Folketinget, og denne kongelige Erklæring er senere ved Lejlighed blevet gentaget. Der er saaledes ingen Tvivl om, at en dansk Regering altid maa have et Flertal i Folketinget.

Parlamentarismen i egentlig, gammelengelsk Forstand er imidlertid kun en ydre Form, omend vel, hvor Betingelserne er derfor, den mest livgivende Form for den til Grund liggende Tanke: at Regeringen til enhver Tid skal være i Overensstemmelse med Folkets Flertal, og at det derfor til bestemte Tider maa fastslaa, hvorledes Folket tænker om sin Regering. Dette er Folkets Selvstyre. Det er dette Selvstyre, *Hørup* kæmpede saa kraftfuldt for sammen med Berg og andre gode Venstremænd, det er dette Folkets Selvstyre, der brød igennem 1901, det er dette Folkets Selvstyre, som nu i 1941 hele det danske Folk samler sig om som Værn og Skjold for sin Frihed og nationale Egenart.

Lad mig da slutte med at gentage *Viggo Hørups* profetiske Ord fra 1883: „Vort Samlingsord skal være Folkets Selvstyre. Det Ord er bondefødt. Det er født i Striden. Men det skal blive et Fredens Ord for vort Folk. Den Dag kommer, da det skal blive en daglig Nødvendighed for et ærekært Folk, selvfølgelig som Luften vi aander, som Sproget vi taler. Ja, den Dag skal komme, da det Ord ligger over vort Land højt og varmt som Lyset en Sommerdag. Det er en Livsnødvendighed for et lille Folk som vort. Al vor Fremtid hænger deri, al vor Ret til at være noget for os selv, al vor Velfærd og Lykke. Det er blevet denne Slægts Sag at erobre Friheden for anden Gang, det skal blive denne Slægts Ære at sende Friheden sikret i Arv til vore Sønner.“

INDHOLD

Eftermæle	7	Hørups Program	101
Nekrologer og Erindringer	8	Rigsretten	104
Slægt	11	Provisoriet	108
Fædrenehjem	14	Grundlovsrådet i Herthadalen	109
Metropolitanskolen	17	8. November 1877	110
Lærere og Kammerater	18	Folketingsvalget 1879	112
Familie	23	Folketingets Venstre	113
Studenteraar	25	Det literære Venstre	114
Naturlige Anlæg	29	Bjørnstjerne Bjørnson	115
Ægteskab og Hjem	32	Georg Brandes' Universitetsstilling ...	116
Selvudvikling	34	Valget paa Langeland	118
Dansk Folkestyre	36	Edsaflæggelsen	121
Grundloven af 1866	38	Morgenbladet	123
Frijs og Holstein	42	Talen for Hostrup	127
Det forenede Venstre	43	Redaktør	132
Danmark som Krigsmagt	45	Politik	136
Krigens Begivenheder	49	Københavns Befæstning	138
Udenrigspolitik	51	Hvad skal det nytte?	141
Londonkonferencen	55	Folkemøderne 1883	145
Ministres Dannelse	57	Hørup 1883	147
Den danske Bonde	59	Bergs Frafald	148
Kundskabsskolen	61	Hørups Afskedigelse	152
Vækelsesskolen	63	Valget 1884	153
Grundtvigianisme	65	Politiken	155
Ny Tid	68	Grundlovsbrudet	158
Finanslovsnægtelse	70	Dommere	164
Venstres Presse	71	Bahnson	167
Morgenbladet	73	Militarismen	171
Hørups første Arbejde	75	Valget 1887	172
Mødet paa Møen	78	Hørups Forhandlingspolitik	173
Ministeriet Fonnesbech	82	Sommeren 1888	177
Landstingets Ligeberettigelse	83	Triste Aar	178
Finanslovens Vedtagelse	84	Moderat Politik	181
Hørups Føljetoner	85	Berg og Hørup	184
Brudet i Venstre	88	Hørups Udgang af Politik	185
Ministeriet Estrup	90	Politikens Fremgang	189
Folkemøder	92	Skrift og Tale	191
Majestætsfornærmelser	93	Lov og Ret	195
Militærordning	95	Kamp og Sejr	199
Folketingsmand	96	Døden	206
Folketingsvalget 1876	99	Eftertid	208